بسم الله الرحمن الرحیم

الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم ولا هم یحزنون

حمد و ثنا مر آن خدای راست که ما را درین زمانهٔ پر از حوادث و شواغل بتدوین همچون عجالهٔ نافعه و فوائد بهیه موفق گردانید و هی المسماه به

تاریخ اولیاء

المعروف

بالآیات غیبیه فی سلاسل صوفیه

از تصانیف:

احقر عباد الله الغفار ابوالاسفار

علی محمد البلخی صلح الله حاله و نوّر باله

ناشر

نورانی کتب خانه قصه خوانی بازار پشاور پاکستان

Marfat.com

Collection of Prof. Muhammad Iqbal Mujaddidi
Preserved in Punjab University Library.

پروفیسر محمد اقبال مجددی کا مجموعہ
پنجاب یونیورسٹی لائبریری میں محفوظ شدہ

Marfat.com

Marfat.com

حقوق طبع از طرف ۲۸۶ مؤلف محفوظ است

الا انّ اولیآء اللّٰہ لاخوفٌ علیہم ولا ہُم یحزنون ط

حمد وثنا مران خدای راست کہ مارا درین زمانۂ پر از حوادث وشواغل بتدوین
ہمچون عجالتہ نافعہ وفوائد بہیہ موفق گردانیدہ وھی المسماۃ بہ

تاریخ اولیآء

المعروف

بالہامات غیبیہ فی سلاسل سیفیہ

۱۴۰۳ ہجری قمری مطابق ۱۳۶۲ ہجری شمسی

از تصانیف

احقر عباد اللّٰہ الغفار ابوالاسفار علی محمدؐ البلخی اصلح اللّٰہ حالہ ونور بالہ

Marfat.com

39147

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ط

الحمد للہ الذی جذب قلوب العارفین الی جنابہ واحرق صدور العاشقین باستماع کتابہ وعجزت اراء العقول عن ادراک کنہ ذاتہٖ وتحیرت افہام الفحول فی معرفۃ صفاتہٖ وخلق نوع الانسان واودع فیہ جمیع مافی مکنوناتہ وشرفہ وکرمہ علی سائر العٰلمین بخلافتہ و رفع درجاتہ الی اوج القرب اقصٰی غایاتہ والصّلوۃ والسّلام الاتمان الاکملان علی اشرف مخلوقاتہ وعلی آلہٖ واصحابہ الذین کانوا ائمۃ الحق وولاتہ وعلی اولیائہ الّذین تمسکوا بسیرتہ فی جمیع حالاتہٖ ۔

امّا بعد پس میگوید ذرّۂ ناکار بندہ گنہگار اضعف عباد اللہ الغفار ابو الاسفار علی محمد البلخی اصلح اللہ حالہ ونور بالہ این عجالۂ ایست نافعہ مشتمل بر سوانح وتراجم مشایخ سلاسل اربعہ کہ از زمانہ بہترین عالم تا ایندم مسلسلات حضرات طرق را حاویست ودر زمانہ پر از حوادث ھجرت توام باکثرت امراض وشواغل تشتت افکار ومشاغیل بنہایت عبارات ساذجۂ فارسیہ تحریر نمودہ شد وبعدہ مسماۃ گردید بتاریخ اولیا معروف بالہامات غیبیۃ فی سلاسل سیفیۃ کہ در یک مقدمہ و سی وچہار فصل ویک خاتمہ بالحاق ضمیمہ باختتام رسید از کرم واھب الوجود ومفیض الخیر والجود رجامندم کہ بہ درگاہ اقدسش مقبول نمودہ ببرکات این اماجد خطایای

Marfat.com

این ذلیل علیل را محو بیازد و از فوائد عوائدش هر خوانند و شنوند را در طریق این اکابر واصل نماید و از قائل و ناقل و سامع و جامع تمنای آن دارم آنچه را که لازم انسان از زلل و نسیان باشد بکرم احسان مندی خود ها در بدل انگشت نمائی تصحیح آن فرمائید۔

و ان تجد عیبا فسد الخللا
جل من لا عیب فیه و علا
فان البلغی انسان و لازمه
ان یکون له النسیان و الزللا

و باللہ التوفیق و بیدہ ازمۃ التحقیق و ما علینا الا الاحالۃ والتصدیق اما مقدمۃ مشتمل فوائد ذیل است:

فائدہ اوّل

تتمۂ از سیرۃ حضرت سیّد البشر المبعوث الی الاسود والاحمر سیّدنا و سندنا محمّد رسول اللہ صلوٰۃ اللہ وسلامہ علیہ وعلی اھل بیتہ وجمیع اصحابہ واحبابہ واعوانہ اجمعین۔

ولادت مبارک ایشان دوازدھم ربیع الاول شب[1] دوشنبہ بقولی روز آن پنجاہ و پنج روز بعد از عام فیل در مکۂ معظمہ زادھا اللہ شرفاً بوقوع پیوستہ پدرش عبد اللہ بروایت اصح قبل از میلاد با سعادت آنحضرت صلّی اللہ علیہ وسلّم وفا

ف[1] در عمدۃ المقامات ص۱۱ روز دوشنبہ مذکور است در مولد ابن حجر کہ مسماۃ بنعمۃ الکبری علی العالم فی مولد سید ولد آدم است در ص۲ شب دوشنبہ مذکور است۔ در بعضی کتاب مطلق دوازدھم ربیع الاول آوردہ ۱۲ منہ

Marfat.com

- - - - - - یافته مادرش آمنه بنت وهب در شش سالگی آن حضرت
صلی الله علیه وسلم رحلت نموده و در سن دوازده[12] سالگی با عمش ابی طالب طرف شام
رفتند و در سن بیست و پنج[25] سالگی نیز بر تجارت طرف شام رفتند که مال حضرت خدیجه[1]
رضی الله عنها را تجارت میکردند و بعد ازین سفر حضرت[1] خدیجه رضی الله عنها را بنکاح
گرفتند چون عمر مبارک بچهل سالگی رسید روز دوشنبه هفدهم[17] رمضان المبارک وقت
چاشت در غار حرا واقع در نواحی مکه معظمه حضرت جبرئیل پنج آیة اول سوره اقرأ
برو فرود آورد و بدعوت خلق الله مبعوث شدند که سه سال دعوت بطور خفیه
دوام داشت در سال چهارم آشکارا شد در سال پنجم بعضی مسلمانان از کثرت ایذاء
کفار قریش بدستور آنحضرت صلی الله علیه وسلم جانب حبشه هجرت نمودند در سال هفتم
تمام قریش باهم معاهده نمودند که با بنی هاشم مناکحت و معامله نکنند در سال دوازدهم
قضیه معراج رخ داد و در سال سیزدهم[13] هفتاد[70] مرد و سه زن از اهل مدینه که دران ایام

ع[1] ام المومنین خدیجه بنت خویلد بن اسد القرشیه که در اول زوجه ابی هاله بن زراره بود و بعد
ازان عتیق بن عائذ بنکاح گرفته بود و بعد ازان بنکاح آنحضرت صلی الله علیه وسلم
در آمد که در آن وقت چندی زیاده چهل سال عمر داشت و آنحضرت صلی الله علیه وسلم
بیست و پنج[25] سال عمر داشت و قبل ازان ازدواج نکرده بودند و الی وفات آن نیز دیگر
ازدواج نکرده و قبل ازان احدی ایمان نیاورده بود و اولاد آنحضرت صلی الله علیه وسلم
غیر از حضرت ابراهیم دیگر تمام آن از حضرت خدیجه بود بالآخره چندی قبل از هجرت
بعمر شصت و پنج سالگی وفات نموده - در حجون واقع نواحی مکه دفن شدند-

Marfat.com

یثرب[1] از قبل شهرت داشت باسلام مشرف شدند و همدرین سال هجرت مدینه منوره واقع شد۔ و مدت ده سال در مدینه منوره بقیة العمر بسری نمودند در سال اول هجرت بعد از تاسیس مسجد قبا و عمارت مسجد مدینه منوره و استحکام عقد مواخات میان مهاجرین و انصار بموجب فرموده۔ پروردگار آماده کارزار علیه کفار شدند و بتاریخ دوم ماه صفر که یازده ماه از هجرت گذشته بود بغزوه ابوا[2] با شصت تن از اصحاب کرام در طلب کفار قریش برآمدند ولی وقوع قتال واپس بمدینه منوره مراجعت فرمودند و هم درین سال سریه حمزه[3] بن عبد المطلب عبیدة بن الحارث بن عبد المطلب در طلب جهاد برآمده بود و اسلام عبد الله[4] بن سلام و سلمان فارسی نیز درین سال

---

[1] یثرب نام قبل از اسلام مدینه منوره میباشد و در شرع نام آن طابه و طیبه و جز آن است در قرآن حکایت است از اسم قبل از اسلام آن چنانچه در بخاری شریف ص ۲۵۲ باب فضل المدینه حاشیه ۵ مذکور است و کذا در حاشیه مشکوٰة ص ۲۳۹ نمبر ۱ و جلالین ص ۳۵۲ حاشیه ۲ تحت آیه یا اهل یثرب لا مقام لکم ملاحظه شود حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی در شرح سفر سعادت ص ۴۲۲ چنین آورده یثرب نام مدینه است در جاهلیت و در شرع نام وی طابه طیبه و جز آنست و نهی کرد از تسمیه او به یثرب امام مالک گفت رحمة الله علیه هر که مدینه را یثرب بخواند تعزیرش باید کرد و ادب باید داد که تلافی آن ده بار بگوید طابه و وجه نهی آنست که یثرب مشتق از ثرب ست بتحریک بمعنی هلاک یا نام کافری ست که وی را بنام وی میخواندند این کلام در کتاب جذب القلوب الی دیار المحبوب که در احوال مدینه مطهره نوشته شده است بتفصیل مذکور است ۱۲ منه شرح سفر سعادت۔

[2] ابوا نام موضعیت که از مدینه منوره سه روزه راه دور واقع است ۱۲ منه

[3] ابو عماره حمزه بن عبد المطلب عم و برادر رضاعی آنحضرت صلی الله علیه وسلم میباشد که هر دو از ثویبه کنیزک ابی لهب شیر خورده بودند بعضی حضرت حمزه را چهار سال بزرگتر از آنحضرت صلی الله علیه وسلم گفته اند و بعضی دو سال ابن عبد البر این قول را رد میکند از جهت اینکه رضیع آنحضرت صلی الله علیه وسلم بوده و یحتمل که در دو زمانه ازان کنیزک شیر خورده باشند شهادت آن از دست وحشی بن حرب میباشد که در آن دم باسلام مشرف نشده بود۔ ۱۲ منه

[4] عبد الله بن سلام اسرائیلی مکنی بابی یوسف که از احفاد یوسف علیه السلام میباشد صحابی جلیل القدر بود در سنه ۴۳ هجرت در مدینه منوره فوت نمودند و ترجمه حضرت سلمان فارسی در وسط کتاب خواهد آمد۔ ۱۲ منه

بود وحضرت فاطمة[1] الزهرا ودیگر بنات طیبات وحضرت عائشہ[2] وسودہ[3] رضی اللہ عنہن باعیال ابوبکر صدیق از مکۂ معظمہ بمدینہ منورہ آمدند وقبل از ہجرت نماز فرض دو رکعت بود وبعد از یک ماہ از ہجرت در حضر چہارگانہ فرض شد وسنت بعد ازان مشروع شد۔ در سنہ دوم از ہجرت باز ہمراہ دو صد[200] نفر در ماہ ربیع الاول بغزوۂ ابوا برآمدند ودر جمادی الاولیٰ بغزوۂ عشیرہ کہ نام موضعیست روان شدند ودر ہر دو غزوہ بدون قتال واپس مراجعت فرمودند وہمدرین سال در غزوۂ بدر اولیٰ با ہفتاد تن از مہاجرین بطلب کرز بن جابر کہ بر مواشی مدینہ منورہ غارت زدہ بود آمدند و او را نیافتہ واپس مراجعت فرمودند ودر ماہ رجب یا صفر ہمین سال حضرت فاطمۃ الزہرا رضی اللہ عنہا را با حضرت علی ازدواج نمودند کہ عمر ایشان دران وقت پانزدہ[4] وبیست وپنج[25] سال بود وتحویل قبلہ از طرف بیت المقدس بجانب کعبہ نیز درین سال بود وبعد از شعبان آیۃ فرضیت صوم نازل شد وصدقہ فطر وجوب یافت ونماز عید در مصلای مدینہ منورہ ادا نمودند وہفدہم این رمضان غزوہ بدر کبریٰ واقع شد۔ وسبب نگون ساری کفر وباعث عزت وترقی اسلام گردید وقتل ابی جہل وقتل

ع۱ حضرت فاطمۃ الکبریٰ نیز گویند بنت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از خدیجۃ الکبریٰ میباشد زوجہ حضرت علیؓ ومادر حسنین بود۔ شش ماہ بعد از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم وبقولی سہ ماہ بعد بعمر بیست وہشت سالگی وفات نمودند۔ ۱۲۔ منہ

ع۲ عائشہؓ بنت صدیق اکبر زوجہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کہ یکتن از امہات المؤمنین میباشد کہ دو ہزار و دو صد و دہ[2210] حدیث از وی روایت نمودہ اند وفات آن در سنہ ۵۷ھ وبقولی سنہ ۵۸ھ شب شنبہ ہفدہم رمضان بودہ کہ جنازہ ویرا حضرت ابی ہریرہؓ خواندہ بود۔ ۱۲۔ منہ

ع۳ :۔ سودہ بنت زمعۃ کہ یک تن از امہات المؤمنین میباشد در شوال سنہ ۵۴ھ در مدینہ منورہ فوت نمودند۔ ۱۲ منہ ،

ع۴ :۔ در عبارت لف ونشر مرتب است ۱۲ منہ

Marfat.com

دیگر رؤسای قریش درین غزوه بوجود آمد که هفتاد تن قریش کشته هفتاد تن از آنها اسیر شدند و از مسلمانان هفتاد انصار و پنج مهاجر
بدرجه رفیع شهادت رسیدند و ذوالفقار[1] از غنائم این غزوه بود و غزوه بنی سلیم و بنی قینقاع
نیز درین سال بود و کذا نماز عید اضحیٰ ادا نمودند و دو کبش بدست مبارک خود قربانی کردند
در سنه سوم هجرت غزوه سویق و غزوه نجد و سریه زید بن حارث[2] و سریه محمد بن مسلمة[3]
تزویج ام کلثوم با حضرت عثمان و نکاح آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم با حفصة[4] بنت حضرت
عمر رضی اللہ عنہ و ولادت امام حسن[5] اتفاق افتاد و در شوال این سال غزوه احد بوقوع
آمد در آن دندان مبارک و شفقه شریف مجروح شد و حضرت حمزه با هفتاد صحابی دیگر
از مهاجر و انصار بشرف شهادت مشرف شدند۔ در سنه چهارم از هجرت سریه بیر معونه[6]
بود که هفتاد جوان از انصار که ایشان بنام قرا یاد میشدند شهید شدند و آنحضرت صلی اللہ
علیہ وسلم تا چهل صباح در قنوت فجر قاتلین قرا را دعای بد مینمودند و سریه رجیع که نام

ع[1] ذوالفقار بفتح فا و بکسر آن غلط میباشد۔ ۱۲ منہ۔ ع[2] زید بن الحارث که زید بن الحارثة نیز گویند
صحابی جلیل القدر است۔ در غزوه موته امیر الجیش بود بعمر پنجاه و پنج سالگی در جمادی الاولیٰ سنه ۸ هجرت شهید شد ۱۲ منہ
ع[3] محمد بن مسلمة انصاری حارثی که غیر از تبوک تمام مشاهد را حاضر بود و از فضلاء صحابه شمرده میشود بدست حضرت
مصعب بن عمیر در مدینه منوره اسلام آورده بود۔ ۱۲ منہ، ع[4]:۔ ام المؤمنین حضرت حفصه بنت حضرت عمر بن الخطاب
که شصت حدیث از وی روایت شده وفات آن در سنه ۴۵ هجری بعمر شصت سالگی میباشد ۱۲ منہ۔ ع[5]:۔ کنیت ایشان
ابو محمد ولادت بقول اصح نصف رمضان سنه ۳ مرویات آن سیزده حدیث میباشد ۱۲ منہ۔ ع[6]:۔ قضیه بیر معونه
آنست که رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم هفتاد تن را از صحابه که ایشان را قرا میگفتند بسریه فرستاده بود و حی از سلیم
که ایشان را رعل و ذکوان گویند نزد چاهی که او را بیر معونه گفتندی متعرض حال ایشان گشتند گفتند ما را با شما کاری نیست
و ما بر شما نیامده ایم بکاری که پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وآله وسلم فرموده در جایی که فرستاده است میرویم و از جای شما میگذریم،
کافران گفته ایشان باور نداشتند و ایشان را بکشتند پس پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم محزون شد و متاثر گشت و از
بسیار کشته شدن ایشان یافت که هرگز نیافته بود و تا یکماه در نماز صبح دعا بقهر و هلاک رعل و ذکوان
کرد و قنوتی که در نماز صبح خواند این بود و گفته اند که ابتدای قنوت و توقع این قضیه بود و پیش ازین
قنوت نبود۔ ۱۲ منہ۔ شرح سفر سعادت۔

Marfat.com

موضعیت نیز درین سال بود در ربیع الاول غزوہ بنی النضیر بود کہ قبیلہ از یہود است در غرہ ذی قعدہ غزوہ بدر صغری وقوع یافت و آیۃ تحریم خمر نازل شد و ہم درین سال زینب بنت خزیمۃ ام المؤمنین و فاطمہؓ بنت اسد مادر حضرت علیؓ وفات یافتند۔ در سال پنجم از ہجرت در ماہ محرم غزوہ ذات الرقاع بود و صلوٰۃ خوف مشروع شد۔ در ربیع الاول غزوہ دومۃ الجندل بود کہ نام جایست در شعبان غزوہ مریسیع بود، کہ نام آبیست و آنرا غزوہ بنی مصطلق نیز گویند و جویریۃ[۱] بنت الحارث از اسارای این غزوہ است کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ویرا اعتاق نمودہ تزویج فرمودند و نزول آیۃ تیمم نیز درین سال بود و در ذی قعدہ این سال غزوہ خندق بود کہ اورا احزاب نیز گویند درین غزوہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ذوالفقار را بر حضرت علیؓ داد و عمرو بن عبد ودّ کہ پہلوان نہایت غیور جانب مقابل بود از دست حضرت علی کشتہ شد و نیز درین سال مشروعیت صلوٰۃ خسوف و فرضیت حج نزول یافت۔ در سنہ ششم از ہجرت غزوہ بنی الحیان در ربیع الاول این سال و غزوہ غابۃ و غزوہ حدیبیہ و صلوٰۃ استسقاء و تزویج آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم حضرت جویریۃ بنت الحارث را و قضیہ افک و نزول آیات و اضحات برائت در شان حضرت صدیقہ و اتخاذ خاتم و بعثت رسل بملوک آفاق و ہدایای مقوقس ملک اسکندریۃ ماریۃ قبطیۃ را و حمار یعفور و بغلہ دلدل نام و کسوف آفتاب و مشروعیت صلوٰۃ کسوف بوقوع پیوست۔ در سال ہفتم ہجرت فتح خیبر نصیب مسلمانان شد درین غزوہ پانزدہ ۱۵ نفر از مسلمانان بشرف شہادت رسیدند و

---

[۱] جویریۃ بنت الحارث یکی از امہات المؤمنین کہ در اول برۃ نام داشت و نبی علیہ السلام جویریۃ نام نہاد وفات آن در ربیع الاول ۵۶ سنہ ہجری بعمر شصت پنج سالگی میباشد ابن عباس و ابن عمر و جابر از وی روایت دارند و نکاح آن در سال ششم از ہجرت میباشد۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

نود و سه[۹۳] کس از یہود مقتول شدند و حضرت صفیہ[۱] بنت حی از امہات المؤمنین از سلالۂ ہارون علیہ السلام بود بخدمت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم رسید و بعد از عتاق او را تزویج نمودند و قضیہ مسموم کردن یہود دیتہ در طعام آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و طلوع آفتاب بعد از غروب و نہی اکل حمار اھلی و ھر ذی ناب از سباع و بیع مغانم قبل القسمۃ و وطی جواری قبل از استبرا دران جہاد صورت گرفت و کذا تحریم نکاح متعہ و قضیۃ لیلۃ التعریس و فوت نماز صبح و قضاء آن باذان و اقامت و جماعت و عمرہ قضا درین سال واقع شد و نیز درین سال آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میمونہ[۲] بنت الحارث را تزویج نمودند۔ در سال ہشتم از ہجرت در ذی الحجۃ این سال از ماریہ قبطیہ پسر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم ابراہیم تولد شد و پیغمبر خدا مبشر آن غلامی بخشید و کذا درین سال بر مسجد نبوی منبر ساختہ شد و سریۂ موتہ[۳] نیز درین سال بود کہ زید بن الحارث و جعفر[۴] طیار و عبد اللہ[۵] بن رواحہ یکی بعد از دیگری بیرق جہاد را برداشتہ

ع[۱] صفیۃ بنت حی بضم حاء مہملہ و فتح یاء مشددہ از امہات المومنین میباشد کہ حضرت انس و ابن عمر از وی روایت دارند وفات آن سنہ ۵۰ ہجری مدفن در بقیع میباشد۔ ۱۲۔ منہ

ع[۲] میمونہ بنت الحارث الہلالیۃ العامریۃ کہ در اول نام آن برہ بود۔ بعد از ان آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میمونہ نام نہاد جماعۃ کثیر از وی روایت دارند۔ از ان جملہ است عبد اللہ بن عباس ۱۲ منہ

ع[۳] موتہ بضم اول موضعیست در ملک شام ۱۲ منہ۔

ع[۴] جعفر طیار برادر بزرگ حضرت علی و از قدماء مسلمین میباشد کہ اشبہ الناس بخلق و خلق نبی علیہ السلام بود روزی نبی علیہ السلام فرمود اشبہت خلقی و خلقی از لذت این خطاب وجد در آمد و بین یدی النبی صلی اللہ علیہ وسلم رقص نمود۔ علامۃ جلال الدین سیوطی در الحاوی للفتاوی و ابن حجر در فتوی حدیثیہ این وجد و رقص را سند صوفیۃ صافیۃ گرفتہ اند۔ ۱۲ منہ۔

ع[۵] عبد اللہ بن رواحہ انصاری خزرجی میباشد کہ در جنگ موتہ بحیثیت امیر جیش فرستادہ شدہ بود بدرجہ شہادت رسید۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

بدرجه شهادت رسیدند بالآخره بیرق را خالد بن[1] ولید گرفت و فتح بر دست او نصیب مسلمانان
گردید و بعد ازین واقعه حضرت جعفر ملقب بطیار و ذوالجناحین شد و حضرت خالد لقب سیف الله
یافت که هر دو لقب از طرف آنحضرت صلی الله علیه وسلم گذاشته شده و همدرین سال سریه خبط بود
که غزوه سیف البحر نیز خوانند. درین سریه ماهی عنبر نام از دریای برآمد که کاسه چشم آن سیزده
نفر را گنجائش داشت تمام عساکر از گوشت آن تناول فرمودند و از بقایاش آنحضرت
صلی الله علیه وسلم نیز خورده بود و فتح مکه معظمه نیز درین سال بود و اسلام ابوسفیان[2] و
معاویه[3] و هند[4] و عکرمه[5] بن ابی جهل و ابی قحافه[6] والد حضرت صدیق اکبر نیز درین سال بعد از
فتح مکه بود و غزوه حنین نیز درین سال واقع شد و غنایم بسیار بدست مسلمانان آمد که
میان مؤلفة القلوب و دیگر مسلمانان تقسیم شد و بعده غزوه طائف و عمره جعرانه واقع شد و
کعب بن زهیر که قصیده بانت سعاد انشا نموده بود بحضور آنحضرت صلی الله علیه وسلم آورده بود و
من بعد آن قصیده الی یومنا معروف و مشهور شد. در سال نهم از هجرت غزوه تبوک و سریه
خالد و بناء مسجد ضرار از طرف منافقین جهت تقلیل جماعت مسجد قبا و فرستادن حضرت
صدیق اکبر طرف حج بیت الله و فوت نجاشی در حبشه و جنازه[7] غائبانه آنحضرت صلی الله علیه وسلم

ع۱ خالد بن ولید القرشی المخزومی که در زمانه جاهلیت از اشراف قریش بود و غیرت و شجاعت وی بعد از اسلام نیز شهرت دارد که پیغمبر خدا او را سیف الله نام نهاده بود وفات آن در سنه ۲۱ هجری میباشد.
حضرت عبدالله بن عباس ابن خاله ویست و هم از وی روایت دارد - ۱۲ منه

ع۲ ابوسفیان پدر حضرت معاویه میباشد و از مؤلفة القلوب بود. در روز فتح مکه ایمان آورده بود ۱۲ منه -

ع۳ معاویه بن ابی سفیان مادرش هند بنت عتبه یکی از کاتبان آنحضرت صلی الله علیه وسلم بود و در آخر عمر مرض لقوه برایش عارض شد در رجب سنه ۶۰ هجری در دمشق شام بعمر چهل و هشت سالگی وفات نمود ۱۲ منه -

ع۴ هند بنت عتبه مادر حضرت معاویه میباشد صاحب عقل و فصاحت بلندی بود در زمانه خلافت حضرت عمر یوم فوت ابی قحافه رحلت نمود ۱۲ منه (۵) عکرمه بن ابی جهل که بعد از عام فتح اسلام آورده بود در واقعه یرموک بسنه ۱۳ هجری از جهان درگذشت ۱۲ منه (ع۶) ابوقحافه نامش عثمان میباشد پدر حضرت صدیق اکبر است ۱۲ منه

ع۷ و شافعیه را اینجا دلیل است بر جنازه غائبانه حنفیه گویند که آن مخصوص است به پیغمبر خدا زیرا که جنازه نجاشی را بروی کشف نموده شد در حقیقت نماز بر حاضر گذارده بود ۱۲ منه

Marfat.com

در مدینه منوره بر نجاشی و فوت ام کلثوم زوجه حضرت عثمان رضی الله عنہ بوقوع انجامید۔ در سال دهم از هجرت وفد بنی حنیفه قدوم آوردند که درمیان ایشان مسیلمه کذاب بود که مرتد شده دعوی نبوت کرده بود و گفت که آنحضرت مرا شریک خود ساخته و هم درین سال قضیه مباهله با نصارای نجران که نام یکی از مواضع یمن است واقع شد و آیه ابنائنا و ابناءکم الی آخره نازل و درین سال قدوم وفد بجیله بود که دران جریر[1] بن عبدالله بجلی بود که طول قد او شش گز شرعی و درازی نعلش یک گز بود و عمر رضی الله عنہ او را از کمال حسن و جمال یوسف این امت میخواند جریر با صد و پنجاه کس از قوم خود اسلام آورد و پس او را بجهت هدم صنم ذوالخلصه که آنرا کعبه ثانیه میگفتند به یمن فرستادند۔ ابراهیم ابن رسول الله صلی الله علیه وسلم وفات یافت و در بقیع مدفون گشت و همان روز کسوف واقع شد و هم درین سال حجة الوداع است و آیه الیوم اکملت لکم دینکم نزول یافت و حضرت صدیق معنی این سر معلوم نموده محزون گشت و حضرت امیر را آنحضرت صلی الله علیه وسلم درین سال فرمود من کنت مولاه فعلی مولاه۔ در سنه یازدهم از هجرت جناب اطهر درین سال اهل بقیع را بامر الله استغفار نمود و در صفر روز دوشنبه سریه اسامه[2] بن زید بود و جیش عظیم را بوادی بعث فرمود روز چهارشنبه در وجود شریفش تب و درد سر عارض شد و روز پنجشنبه بدست خود لوای مبارک عقد کرده با و دادند کبار مهاجر و انصار را مثل ابی بکر و عمر و عثمان و سعد[3] بن ابی وقاص

---

[1] جریر بن عبدالله مکنی بابی عمرو در ۵۱ھ هجری در قرسیسا رحلت نموده بود۔ ۱۲ منه

[2] اسامه بن زید مولای آنحضرت صلی الله علیه وسلم است وفات آن در وادی القری میباشد در ۵۴ھ هجری۔ ۱۲ منه

[3] سعد بن ابی وقاص یکی از عشره مبشر بالجنه میباشد۔ کنیت آن ابواسحاق است و اسم ابی وقاص مالک بن وهیب الزهری القرشی میباشد۔ وفات آن در ۵۵ھ هجری مدفن بقیع مدینه منوره میباشد و آنچه مردم در نواحی عثمان شهرت میدهند اصلی ندارد ۱۲ منه

Marfat.com

وابی عبیدہ[1] رضی اللہ عنہم درمثال ایشان را باسامہ ہمراہ کرد وچون ذات شریف او مریض بود جیش در منزل اول معطل ماند بعد ارتحال مبارکش جیش او روانہ شد و ببرکت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فتح کلی یافت روز شنبہ دہم ربیع الاول بخانہ مبارک در آمد وروز یکشنبہ مرض اشتداد ورروز دوشنبہ بمسجد در آمد واصحاب را بامر خود باقتدار ابی بکر در نماز دید وخوش شد۔ درنصف روز بوقت چاشت دوازدہم ۱۲ ماہ ربیع الاول بقول اصح وصال حضرت ایزد متعال اختیار فرمود واہل بیت او ویرا غسل دادند وجماعت مسلمانان بروی نماز جنازہ گذاردند وامام ہیچکس نشد اولا نماز جنازہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم صحابہ خواندند۔ بعدہ ملائکہ جماعۃ میخواندند وبعدہ جماعہ مسلمانان ودر شب یا سحر چہار شنبہ دفن نمودند سنین عمر مبارکش بقول اصح شصت وسہ ۶۳ سال است۔

کذا فی عمدۃ المقامات وبعضی شصت وپنج سال وعدہ شصت سال نیز گفتہ: ۔ وقائل شصت وپنج سنہ میلاد ووفات رانیز جمع نمودہ وقائل شصت بترک کسور حساب نمودہ کما فی الاتحافات الربانیۃ شرح شمائل الترمذی لاحمد عبد الجواد الدومی ص ۲۹ وقد استراح القلم ھنا عن تسطیر ھذہ الفائدۃ ثم نلحق بذیلہ بعض النعوت التی انشأھا الراقم اصلح اللہ حالہ ونور بالہ ۔

○

[1] ابوعبیدہ بن الجراح یکی از عشرہ مبشر بالجنۃ وامین ھذہ الامۃ کہ با عثمان بن مظعون یکجا اسلام آوردہ حضرت عمر در وقت فوتش میگفت اگر ابوعبیدہ زندہ میبود خلافت را ایشان می سپاریدم در طاعون عمواس فوت نمود در سنہ ۱۸ ہجری ومعاذ بن جبل بروی جنازہ خواند مرقد آن در بیسان از نواحی اُردن میباشد۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

نعت شریف

بحضور محمد مصطفیٰ سید المجتبیٰ صلی اللہ علیہ وسلم

ای منور از وجودت شمع خورشید سما — از تو روشن شد بعالم سکہ دین ھدیٰ
ای خوشا بختی کہ داری در گروہ انبیاء — اولیا و اصفیا گویند ھمہ وصف شما
شاھد خلق عظیم انا فتحنا یت لوا

بلجیم غرق گناھم مینوسم نعت او — تا بخوانند عاشقان این یادگار ما نکو
شرمسارم یا الٰہی داری این آرزو — کن مشرف روضہ رضوان آن خلق نکو
تا رسم در مرقدش گویم ثنا و مرحبا

منکہ ھستم بس علیل و ناتوان و پرشرر — عرض حال خود کنم با حضرت خیر البشر
ھمچو جامی آرزو دارم بہر شام و سحر — کی رسم خاک مدینہ با دو چشم اشک تر
آرزوی دل برآرم از رہ صدق و صفا

وز ھیبتش اعداء دین شد واژگون — تخت ابلیس رفت اندر قعر دریا سرنگون
جہل و ظلمت رفت از ملک عرب خوار و زبون — آتش فارس بعالم شعلہ میزد از قرون
جملہ در باد فنا شد از وجودت ای شہا

Marfat.com

فتح و نصرت شد نصیب فاتحانت ای عزیز لات و عزی شد به بیشت سرنگون و خاکریز
جمله اصحاب شریفت در هدایت شد تمیز خاک صحرای عرب در جمله عالم شد لذیذ
ای خوشا بختی که داری جمله میگوید ثنا

خسرو خاقان عالم جمله محتاج درت تا ز ترکان جهان گردید یکسر چاکرت
هندیان و سندیان خوانند بعالم دفترت در لعمرک تاج بخشیدست ایزد بر سرت
شاهدت قوسین داوادنی بود ای مقتدا

معجزاتت در زمین و در سما اندر قمر ناطق نطق فصیح شد در کف اعدا حجر
جمله اوصاف حمائد از تو میگوید خبر ای خوش آن چشمیکه بارد از فراقت اشک تر
انبیا و اولیا گویند همه وصف شما

رفت اخبار نبوت از زمین تا با سما چتر لولاکت رسید از بارگاه کبریا
هر که منقاد رسالت شد ترا ای رهنما حق رسانیدش سلام از درگه قرب علی
این چنین هرگز ندیده کس بعالم پیشوی

یا الهی کن دو چشم اشکبارم را ضیا از فیوض حضرت خیر البشر روز جزا
نامهٔ اعمال من باشد همه جرم و گناه از رسوم ناصواب و از جهولی و خطا
من ندانم چون کنم آن نامه را روز جزا

بلخیم غرق گناهم جمله طاعاتم قصور نام طاعاتی ندارم بلکه عاداتم صد در
رو سیه رسوای عالم در تحیر از شرور گو همی نعت شریفش تا ببخشد این خطور
زانکه باشد در قیامت شافع جرم و گناه

Marfat.com

فائدہ دوم

در برخی از حالات حضرت صدیق اکبر رضی اللہ تعالیٰ عنہ

حضرت امیر المؤمنین ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ در زمانہ جاہلیت اسم وی عبد الکعبہ بود بعد از اسلام عبد اللہ[1] شد اسم پدرش عثمان معروف بکنیت آن ابو قحافہ[2] میباشد و ابوبکر کنیت آن است لقب وی صدیق و عتیق است در کتب تواریخ چنین مذکور است کہ موصوف در تمام دوران جاہلیت در بین جمیع طبقات عرب براست گوئی شہرت داشت ازان رو بصدیق معروف شد و در کتب عقائد مینویسند کہ در رسالت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و کذا در خبر معراج آن بدون کدام تردید و شبہات تصدیق نمود ازان جہت ملقب بصدیق شد و عتیق ازان جہت میگویند کہ در حدیث صحیح وارد است من اراد ان ینظر الی عتیق من النار فلینظر الی ابی بکر اسم مادرش

---

[1] عبد اللہ این نام را آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بر وی گذاشتہ بود کما فی ارغام المرید بقولہ فسماہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم عبد اللہ و آن اولین کسی بود از رجال کہ بدون کدام معجزہ طلبی ایمان آورد و در آن ہنگام از عمر وی سی و ہفت سال گذشتہ بود و بیست و شش سال دیگر در اسلام سپری نمود کہ مجموع عمر آن معادل عمر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم میباشد و در این مدت کہ حیات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم را یافتہ بود در تمام مشاہد با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم شرکت داشت و در تمام دوران زمانہ قبل از اسلام سجدہ بتان اصلاً از وی صادر نشدہ بود و در جمیع مدت حیات خمر شراب نخوردہ بود نہ قبل اسلام و نہ بعد ازان و آخرین کلامیکہ از وی صادر شدہ این بود توفنی مسلما و الحقنی بالصالحین کذا فی اسماء الرجال صـ۵۸۷ و ارغام المرید صـ۳۳ ۱۲ منہ عـ[2] ابو قحافہ بضم قاف معجمہ ابن عامر بن عمرو بن کعب بن سعد بن تمیم بن مرۃ و مرہ یکی از اجداد آنحضرت میباشد کذا فی الکمال فی اسماء الرجال صـ۵۸۷ و ابو قحافہ در سال ہشتم ہجرت بعد از فتح مکہ مکرمہ اسلام آورد پس ازان در طول حیات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم و طول حیات پسرش حضرت صدیق اکبر در مکہ مکرمہ بود و شش ماہ بعد از وفات حضرت ابی بکر صدیق در عہد خلافت حضرت عمر رضی اللہ عنہ در مکہ مکرمہ از دنیا رحلت نمودہ و ہمدرانجا بخاک سپردہ شد و در بین خلفاء راشدین ہیچ کس جز ابوبکر صدیق حیات پدرش خلافت نکردہ ۱۲ منہ۔

Marfat.com

سلمیٰ[۱] مکناۃ بام الخیر می باشد موصوف پدر و مادر و پسر و پسر پسر ہمہ از جملہ اصحاب[۲] بودند این چنین فضیلت در تمام اصحابؓ وجود ندارد تولد آن قرار نوشتۂ اسماء الرجال مشکوٰۃ ص۵۸۷ چند روز کمتر دو سال و چہار ماہ بعد از عام فیل میباشد در ازغام المریدص۲۸ دو سال و چہار ماہ و چند روز مذکور است و در عمدۃ المقامات ص۲۵ دو سال و چہار ماہ بعد از سانحہ فیل تحریر است در نخبۃ[۲] اللآلی شرح قصیدہ لامیۃ معروفہ عقائد ص۱۰۴ تخمین چہار ماہ و دو سال مسطور است بہر صورت دو سال و چند ماہ بعد از میلاد مبارک رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وسلّم میباشد بنا برین دو سال و چند ماہ از آنحضرت صلّی اللہ علیہ وسلّم کوچکتر بودند موصوف در زمانہ جہالت و اسلام مصاحب و ہمکار آنحضرت صلّی اللہ علیہ وسلّم بود باندازہ کہ قرآن معیت و مصاحبت آن گواہ میباشد این امر محدود بمکان و موقت بزمان غار نخواہد بود زیرا کہ نصرت حضرت صدیق بانجام وظیفۂ رسالت و ہمکاری آن بعد از حادثہ غار نیز بودہ موصوف باجماع جمیع مسلمین بعد از حضرت رسول خدا بلکہ بعد از تمام انبیاء (ع)

۱: ام الخیر سلمی مادر حضرت صدیق اکبر کہ در اوائل ظہور اسلام در خانہ ابن ابی ارقم کہ در نزدیکی کوہ صفا محل اجتماعات مسلمین اولین بود در حضور آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مشرف شدہ بیعت نمودہ بودہ ۱۲ منہ

۲: قصیدہ لامیۃ در عقائد اہل سنت وجماعت از تالیف امام الہمام سراج الدین علی بن عثمان حنفی اوشی فرغانی میباشد کہ در سنہ ۵۷۵ ہجری بمرض طاعون فوت نمودہ علاوہ برین تصانیف زیادی دارد منجملہ فتوی سراجیہ میباشد کہ در فقہ حنفی تصنیف نمودہ و این رسالہ کہ مشتمل شصت و شش ابیات میباشد در سنہ ۵۶۹ ہجری از تسوید آن فارغ شدہ در لطافت اشعار و حسن معنی و تصحیح عقائد اہل سنت عدیم النظیر است و شروح زیادی قدیما وحدیثا علماء بر آن نوشتہ اند و این رسالہ تاکنون من حیث المعروف مقبول و متداول است و نخبۃ اللآلی نیز از جملہ شروح آن است کہ شیخ محمد بن سلیمان حلبی تالیف نمودہ و اول اشعار این قصیدہ چنین است۔

یقول العبد فی بدء الامالی لتوحید بنظم کاللآلی ۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

بهترین کیست که آفتاب عالم بوی میتابد ازینجاست که حضرات صوفیه مقام صدیقیت را بعد
از نبوّت اقرب المقام الی النبوّة میگویند چنانچه در ارغام المرید ص۲۹ از کتاب تبیان وسایل
الحقایق مؤلفه علامه کمال الدّین حریری نقل میکند و عبارت آن که داعیهٔ این مقام است
این است و صب فی صدره جمیع المعارف الالٰهیة لکونه فی المرتبة الصدیقیة
التی هی اقرب المراتب الی مرتبة النبوة انتهی برویم در اصل سخن خلافت حضرت صدیق
رضی الله تعالیٰ بعد از وفات حضرت رسول کریم صلی الله علیه وسلّم صحابه کرام در مقامی که
به سقیفه بنی ساعده معروف بود جمع شدند تا یکی را برای خلافت مقرر سازند و خواستند که
دو خلیفه مقرّر گردد یکی از گروه انصار دوم از گروه مهاجرین لیکن این ظاهر بود که تقرّر دو خلیفه
باعث افتراق میشد لهٰذا برای درست کردن نظم خلافت حضرت ابوبکر صدّیق و حضرت
عمر در مجلس شوریٰ سقیفه[ع۱] بنی ساعده شرکت کردند تا اینکه حضرت ابوبکر صدیق باتفاق
تمام صحابه برای خلافت مقرّر شد و حاضرین بدست مبارکش بیعت کردند روز اول
که بیعت خلافت آغاز شد مردم خواص بیعت نمودند۔ روز دوم مردم عام از مهاجرین و
انصار بیعت کرده صدیق اکبر را به خلیفه[ع۲] رسول الله مسمّیٰ نمودند از بعضی روایات درباره
حضرت علی[ع۳] مرتضیٰ رضی الله عنه، معلوم میشود که ابتداءً بدون از توقف بیعت فرمود و از
یک روایت صحیح بخاری معلوم میشود که بعد از شش ماه بیعت کرد ممکن است که دو مرتبه

ع۱ سقیفه موضع سرپوشیده که مردم جهت مشکلات و مهمات خود در آن جا جمع میشدند - ۱۲ منه

ع۲ خلیفه رسول الله مختصین لقبیست که بجز حضرت صدیق اکبر به دیگر خلفاء استعمال نشده و خلفاء
ما بعد را بنام امیر المؤمنین خطاب میکردند تاریخ خلافت آن را در نخبة اللآلی ص۱۰ سیزدهم
ربیع الاول روز سه شنبه یکروز بعد از رحلت آنحضرت صلی الله علیه وسلم تعیین نموده نقش خاتم
آن نعم القادر الله بود و بعضی العبد الذلیل لرب الجلیل گفته اند ۱۲ منه -

ع۳ در عمدة المقامات ص۲۶ آورده که حضرت علی کرم الله وجهه نیز روز دوم بیعت نمود سبب تاخیر او
گرفتاری بود - در امور عزای آنحضرت صلی الله علیه وسلم - ۱۲ منه

Marfat.com

بیعت کرده باشد چون بیعت اولش در جلسهٔ عام نبود بعضی از مردم سوء تفاهم داشتند برای دفع غلط فهمی چنین اشخاص بار دوم در جلسهٔ عام بیعت فرمود[1] آنچه از زبان مبارک خود امیر المومنین علی مرتضیٰ منقول است از آن معلوم میشود که او یک لمحه بر حقانیت خلافت صدیق اکبر شک و تردد نفرمود چنانچه علامہ حافظ ابن عبد البر در استیعاب از حضرت علی مرتضیٰ رضی اللہ عنہ روایت میکند: عن قیس بن عبادة قال قال علی ابن ابی طالب ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم مرض ایاما و لیالی ینادی بالصلوٰة فیقول مروا ابا بکر یصلی بالناس فلما قبض رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم فنظرت فاذا الصلوٰة علم الاسلام و قوام الدین فرضینا الدنیا لمن رضیه رسول اللہ صلی اللہ علیه وسلم لدیننا فبایعنا ابا بکر و فضائل و مناقب حضرت اکبر را در کتب احادیث و کارنامه ها و بقیه سیرت و حالات آن در کتب تواریخ معتمده چون ازالة الخلفاء و تاریخ الخلفاء و بعضی مختصرات آنها و کتب طبقات و اسماء الرجال ملاحظه شود که ذوره حیات آن بسیار حیرت انگیز و حکمت آمیز است این مبحث که من در صدد آنم مشتمل دیگر مسائلیست که در عنقریب البحث خواهد آمد و وفات[2] حضرت صدیق اکبر قراریکه در اسماء الرجال مشکوٰة ملحق آن صفحہ ۵۵۷ مذکور است شب سه شنبه بیست و دوم جمادی الآخر سنه ۱۳ هجری بین صلوٰة مغرب و عشاء میباشد تمام مدت عمر آن شصت و سه سال بوده و در عمدة المقامات صفحہ ۲۶ تاریخ بیست و دوم جمادی الاول سنه ۱۳ هجری مذکور است. در رساله مسماة به چهار یار رسول که درین بحث نبذی از آن نیز نقل نموده ام هفدهم جمادی الاخر سنه ۱۳ هجری

ع۱ چنانچه واقعه بیعت آن بلفظ جمع فبایعه الناس جمیعاً در بخاری شریف کتاب الاحکام باب الاستخلاف مبین مذکور است۔ ۱۲ منه ع۲ ازین حضرت عمرؓ روایت کرده که اثر سمیت لدغ آن مار که در حین مصاحبت وی با رسول خدا گزیده بود۔ در آخر عمر معاودت نموده و آن سبب موت وی گردید کما فی للمشکوٰة فی اخر مناقبه صفحہ ۵۵۶ ۱۲ منه

Marfat.com

مذکور است. تائید بین المغرب و العشاء در ارغام المرید صـ ۲۳ سه شنبه آخر جمادی الثانی
سنه ۱۳ هجری بعمر شصت و سه سالگی بلفظ علی الصحیح تصریح نموده در نخبة اللآلی صـ ۱۰۴ شب
سه شنبه بیست و دوم (۲۲) جمادی الاخر سنه ۱۳ هجری مذکور است که موافق باسماء الرجال مشکوٰة
میباشد و ابتداء روز بیماری آن چنین بوده که روز دوشنبه هفتم جمادی الاخر که هوا خیلی سرد
بود استحمام نمودند و بعد ازین تب عارض شد مدت پانزده (۱۵) روز در خانه بودند که در مسجد رفته
نمیتوانستند و همین قول ترجیح زیاد دارد که مصادف بیست و دوم (۲۲) جمادی الاخری واقع میشود
بعد از فوت آن طبق وصیتش اسماء بنت عمیس زوجهٔ آن یا ملک پسرش عبدالرحمن وی را غسل داده
بر سریر[۱] مخصوص حضرت عائشه قرار دادند و حضرت عمر[۲] نماز جنازه وی را امامت نمود
انا لله و انا الیه راجعون. مدت خلافت آن دو سال و سه ماه و نه روز میباشد درین
مدت با مشکلات زیادی مواجه شدند منجمله تکفین و تجهیز و جنازه آنحضرت صلی الله علیه وسلم
بود که در بین اصحاب کرام آن روز چون قیامت کبری گردیده بود و از این صدمه هوش
رباد ز حواس حضرات صحابه رضی الله عنهم اختلال آمده بود حضرت عمر شمشیر در دست گرفته
اعلان کرده که بگوید محمد فوت کرده سرش را از تن جدا خواهم نمود و حضرت عثمان از شدت
این صدمه کر و گنگ شده بود آوازی بر نمی آمد خاموش راه میرفت و حضرت علی بطور کلی
ساکت و بدنش بی حرکت بود از اثر این حادثه جانگداز و داغ فراق محبوب هر یکی از ایشان
مختل الحواس بودند مگر صدیق اکبر رضی الله عنه باوجود غلبهٔ عشق و محبت و داغ فراق آنحضرت

۱؎ این سریر در حیات حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم در خانه حضرت عائشه رضی الله عنها قرار داشت و همدرین
سریر آنحضرت صلی الله علیه وسلم میخوابید که از چوب ساج ساخته شده بود و جنازه آنحضرت صلی الله علیه
وسلم نیز برین سریر قرار داشت که مسلمین بر ایشان بهمین تخت جنازه خواندند پس از وفات حضرت
صدیقه این تخت خواب با قسمتی از ما ترکش بفروش رسید یکی از اقربا و حضرت معاویه رضی الله عنه آنرا به چهار
هزار درهم خرید و در شهر مدینه منوره برای اموات مسلمین وقف نمود تا بروی این سریر تبرکاً بمقابر حمل شوند - ۱۲ منه

Marfat.com

صلی اللہ علیہ وسلم یار این صدمہ جان سوز را مانند کوہ تحمل فرمود با کمال سکون در حجرۂ شریفہ تشریف برد و بر پیشانی مبارک سرورِ عالم صلی اللہ علیہ وسلم بوسہ داد و این کلمات از سوز دل بر زبانش جاری شد وَانبیاءُ وَاخلیلاہُ وَاصفیاہُ و بعد ازان از حجرۂ شریفہ بیرون آمد و در بین صحابہ کرام خطبہ را باین مضمون آغاز فرمود کہ ھر کہ محمد صلی اللہ علیہ وسلم را پرستش کردہ او یقین بداند آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم انتقال فرمود و ھر کہ خدای متعال را پرستیدہ او یقین بداند کہ خدای تعالیٰ زندہ است ھرگز نخواھد مرد پس ازین آیت ذیل را تلاوت فرمود و ما محمد الا رسول قد خلت من قبلہ الرسل الآیۃ وازین حوصلہ و طاقت و شرح صدر و قوۃ علمی وی ھمگان فھمیدند و حضرت عمرؓ نیز قوۃ علمی وی را درک نمود سپس حضرت صدیق اکبرؓ فرمودند کہ دہ دہ نفر در حجرۂ شریفہ داخل شدہ بطور فرادی نماز بگذارند و کسی امامت نکند کہ حضرت رسول خدا خودش امام است و دیگر بعد از وفات آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یادا، کدام دین و وعدۂ کہ بر ذمہ رسول خدا بود پرداخت و با مرتدین و مانعین زکوٰۃ دستور جہاد صادر نمود و مسیلمۃ الکذاب کہ دعویٰ نبوت کردہ بود بقتل رسانید و جیش حضرت اسامہ را مجہز نمود و لشکر روم را کہ دران ایام یکی از قوای بزرگ جہان بود شکست داد و اکثر خاک عراق و برخی از شامیات را فتح نمود و تطہیر کامل خاک عرب و تحکیم مبانی دولت اسلام را در میان آورد کہ این مذکورات مشتی بود نمونۂ از خروار این موضع را در اینجا اختصار نمودہ بردیم در یک موضع دیگر و آن اینکہ علامہ جلال الدین سیوطی در مجموعۂ رسائل خود کہ مسماۃ بالحاوی للفتاوی میباشد در صفحہ ۴۴۲ ج ۲ حدیثی نقل کردہ کہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم فرمودہ اند:- ماصب اللہ

سلہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم در آخرین وصایای خود حکم کردہ بود کہ لشکری زیر قیادت و امارت حضرت اسامہ بملک شام فرستادہ شود و تجہیز این لشکر بسیار ضروری و با نکات علمیہ وارد از کتب تواریخ مراجعہ شود ۱۲ منہ

Marfat.com

فی صدری شیئا الا صببته فی صدر ابی بکر انتهی از این حدیث واضح میگردد که
حضرت صدیق اکبر را از علوم و معارف باطنی که از آن تعبیر بعلم باطن مینمایند نیز از آنحضرت
صلّی اللہ علیہ وسلّم حصه کامل و حظ وافر حاصل بوده از ینجاست که الی سالـ۲ـه هجری قمری
که این کمالات و فیوضات از حضرت صدیق اکبر نحیل عن رحیل انتقال داشت بنام
طریقه صدیقیه یاد میکردند و بعد از تاریخ مذکور که عصر حضرت سلطان العارفین بایزید بسطامی
قدس اللہ سرّه بود این طریقه را بحضرت سلطان العارفین منسوب نموده بنام طریقه طیفوریه
که اصل اسم محضه حضرت بایزید است شهرت دادند تا اینکه زمانه حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی آمد
م بعضی کلمات و نفی اثبات معروفه این حضرات را بر آن طریق افزود و طریقه علیه طیفوریّه
را رونق دیگر داد بعد از آن طریقه بنام خواجگان معروف شد تا اینکه زمانه حضرت خواجه بهاء الدین
محمّد بن محمد البخاری الملقب بحضرت شاه نقشبند آمد و حضرت شاه نقشبند طریقه حضرات
خواجگان را بهر قاصی و دانی رسانید و رونق و زوائد دیگری بر آن افزود من بعد آن راه روشنت
بنام طریقه نقشبندیه مشهور عام و خاص گردید و در زمانه حضرت امام ربانی مجدّد الف ثانی
لقب مجددیه بر آن افزودند و این طریقه در زمانه ایشان ثمرات دیگری بار آورد که از تفصیل
آن قلم عاجز میماند درین قسمت مراجعه شود بمکتوبات قدسی آیات آنکه بحر بیست مواج
از ینجاست که حضرات و مشایخ طریقه علیه نقشبندیه در جهان اهمیتی خاص دارند و
عمل جز بعزیمت نمیکنند و مدار طریقه ایشان را تمسک بسنن نبوی و انزوا از بدعت استوار
میدارند برویم در اصل و استنان این موضع که عبارت از بیعت حضرات صوفیه میباشد
اصل درین مبحث این است که بیعت آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم مختلف بوده یعنی اقسام
زیادی دارد منجمله مردمانی بودند که بیعت در جهاد و هجرت مینمودند و گاهی بیعت مینمودند
باقامة ارکان اسلام و گاهی بیعت مینمودند بر ثبات و قرار در معرکه کفار و گاهی بیعت
مینمودند جهت تمسک بسنت و اجتناب از بدعت و حرص بطاعات چنانچه در حدیث

حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی م

Marfat.com

است کہ گروہ از زنان انصار را چنین بیعت شدہ بود کہ از نوحہ گری اجتناب ورزند،
ابن ماجہ روایت میکند کہ عدۂ از فقراء مہاجرین را چنین بیعت شدہ بود کہ از مردم ہرگز سوال
نکنند و سوطی یک ازانہا بر زمین می افتید از کسی سوال نمی کرد از اسپ خود فرود آمدہ برمیداشت
ازینجا واضح میگردد ہر فعلی کہ بر سبیل عبادت و اہتمام بشان دین از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم
ثابت شدہ باشد از کونہ سُنّت فی الدین استنان آن خارج نمیشود و باقی میماند البتہ
این بیعت متعارف کہ دربین حضرات صوفیۃ معمول است از اصل آیۃ بیعت خارج نخواہد
بود چنانچہ حضرت شاہ ولی اللہ محدّث دھلوی در قول الجمیل فصل اول استنان بیعت متعارف
اکابر صوفیۃ را از آیت بیعت ثابت نمودہ و در فصل آخر این رسالۃ اسناد مشایخ صوفیۃ
را بوجہ اتم مسلسلا بیان کردہ در تفسیر کابلی تحت آیت ان الذین یبایعونک انما یبا
یعون اللہ ید اللہ فوق ایدیھم الآیۃ بعد از اتمام ترجمہ و تفسیر چنیں میفرماید:۔
تنبیہ آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم گاھی باسلام گاھی بہ جہاد و گاھی بدیگر کارھای نیک بیعت
میگرفتند در صحیح مسلم لفظ «علی الخیر» آمدہ است بیعت مشایخ طریقت اگر بر طریق مشروع باشد
محض در تحت ھمین لفظ میآید در حدیبیہ بر این امر بیعت گرفتہ شدہ بود کہ تادم مرگ از میدان
جہاد فرار نکنند انتھی و در تفسیر روح البیان بحث طویل با دلائل و شواھد زیادی در تحت این آیہ
بیان نمودہ:۔ فمن اراد اطالۃ الکلام فلیطالع روح المعانی و ثبوت این بیعت
جماعۃ و فرادی از نبی علیہ السلام ثبوت دارد منجملہ مسلم و ترمذی و نسائی از عبدالرحمن بن عوف
روایت نمودہ:۔ کنا عند رسول اللہ تسعۃ او ثمانیۃ او سبعۃ فقال الا تبا
یعون رسول اللہ وکنا حدیثی عھد بیعتہ فقلنا قد بایعناک یا رسول اللہ
قال الا تبایعون رسول اللہ فبسطنا ایدینا وقلنا لم نبایعک قال ان
تعبد اللہ ولا تشرکوا بہ شیئا و تقیموا الصلوۃ الخمس الحدیث۔

39147

Marfat.com

ولقد رأیت بعض اولئک النفر یسقط سوط احدهم فلا یسأل احد اینا وله ایاه رواه مسلم والترمذی والنسائی کما فی الترغیب والترهیب للامام المنذری رحمه الله وکذا در روح البیان تحت آیت بیعت سورۂ فتح صفحہ ۲۲ ج ۹ از شداد بن اوس وعبادة بن صامت حدیث دیگری در باب تلقین ذکر جماعة آورده که در کتاب بهجة السنیه صفحہ ۱۲ تالیف شیخ محمد بن عبد الله خانی بروایت طبرانی وامام احمد وبزار نیز مذکور است فعبارت بهجة السنیه که درینجا نقل میشود این است وروی الطبرانی والامام احمد والبزار وغیرهم باسناد حسن ان رسول الله صلی الله علیه وسلم کان یوما یجمع مع اصحابه فقال هل فیکم غریب یعنی اهل الکتاب قالوا لا یا رسول الله فامر بغلق الباب قال صلی الله علیه وسلم ارفعوا ایدیکم وقولوا لا اله الا الله قال شداد بن اوس فرفعنا ایدینا ساعة وقلنا لا اله الا الله ثم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم اللهم انک بعثتنی بهذه الکلمة وامرتنی بها ووعدتنی علیها الجنة وانک لا تخلف المیعاد ثم قال علیه السلام الا فابشروا فان الله قد غفر لکم ففی هذا الحدیث دلالة للاشیاخ فی تلقینهم الذکر للمریدین جماعة واما تلقین بطور فرادی نیز در بهجة السنیه صفحہ ۱۰ مذکور است حیث قال وخرج شیخنا الحافظ جلال الدین السیوطی رحمه الله تعالی من طرق متعددة حسن احادیثها عن علی ابن ابی طالب رضی الله تعالی عنه قال سألت رسول الله صلی الله علیه وسلم فقلت یا رسول الله دلنی علی اقرب الطرق الی الله عزوجل واسهلها علی العباد وافضلها عند الله تعالی فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی علیک بمداومة ذکر الله سرا وجهرا فقال علی رضی الله تعالی عنه کل الناس ذاکرون وانما ارید ان تخصنی بشیء فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم مه یا علی افضل ما قلت انا والنبیون من قبلی لا اله الا الله لو ان السموات السبع والارضین السبع ومنعن فی کفة ولا اله الا الله فی کفة

Marfat.com

لو جحت لا اله الا الله ثم قال رسول الله صلی الله علیه وسلم یا علی لا تقوم الساعة وعلی وجه الارض من یقول الله الله فقال رضی الله عنه کیف اذکر یا رسول الله فقال رسول الله صلی الله علیه وسلم غمض عینیک واسمع منی لا اله الا الله ثلاث مرات ثم قل انت لا اله الا الله ثلاث مرات وانا اسمع الحدیث بمعناه فی البعض فهذا اصل مستند القوم. ازین حدیث چند فوائد فهمیده میشود:۔

(۱) ثبوت تلقین صوفیه (۲) ثبوت طریقه قادریه (۳) ثبوت طریقه چشتیه (۴) ثبوت طریقه سهروردیه، که این طریق از حضرت علی کرم الله وجهه منقول است باقیماند روایت حسن بصری حضرت علی رضی الله عنه راکه دوم نفر در طریقه ثلثه مذکور میباشد تفصیل اجمالی این در ترجمه حضرت حسن بصری در ذیل اسماء حضرات قادریه دیده شود از عبارات متذکره چنین برمی آید که بیعت صوفیه از قسم بیعت تمسک بحبل التقوی است که بیعت تمسک بسنت و اجتناب از بدعت و بیعت تقوی نیز گفته می شود درینجا یک سوال متوجه میشود که این بیعت در زمانه خلفاء راشدین و مابعد آن چرا اشتهار عام نداشت و متروک بود جوابش این است که زمانه خلفاء راشدین یک عصر نورانی و دوران تابناکی بود که صحابه کرام از کثرت صحبت نبی علیه السلام و تابعین از کثرت صحبت اصحاب کرام از فیوضات و انوار و کمالات و عرفان مالامال بودند و درین بیعت چندان ضرورت نمانده بود و امراض باطنی که صوفیه بدفع و علاج آن طرق مختلفه ایجاد نموده اند دران دور بسیار شاذ و نادر بود و اگر کسی در بند نفاق و کدورات باطنی مبتلا بود از هیبت و شوکت آن دوران فتح و نصرت و سیاست ابراز ضمیر کرده نمیتوانست چون منافقین زمانه نبوت در گوشه خمول و انزوا کالعدم بود هرچه در زمانه خلفاء اموی و عباسی این بیعت متروک بود از جهت خوف افتراق و انشقاق بود اگر عده با شخصی بیعت میکردند گمان آن برده میشد که البته بیعت خلافت نموده اند درین وقت

Marfat.com

حضرات صوفیہ در بدل بیعت لبس خرقہ را ترویج دادہ بودند و بعد ازان کہ این مانع از بین رفت حضرات صوفیہ از فرصت کارگر فتند اصل بیعت ماثور را ترویج دادند و کتب زیادی درین باب تصنیف کردند و مثل سائر علوم کہ در اول اصطلاحی اندکی داشت و در مابعد تدوین مکمل پیدا کرد این حضرات نیز درین باب بذل المجہود نمودند و برای قطع و قلع امراض باطن و دفع آلہتہ باطلۃ النفسی راہ ہا پیمودند ہمین بود کہ حضرت امام مالک مقربانی قول شد من تفقہ و لم یتصوف فقد تفسق و سفیان ثوری اعتراف نمودہ گفت لولا ابوهاشم الصوفی ما عرفت دقائق الریاء و علامۃ میر سید سند فرمود لم اعرف الحق مالم اصل الی خدمۃ عطار البخاری و لم انقذ من الرفض مالم اجد صحبۃ الشیخ زین الدین الشیرازی برویم در موضع بیعت اسلام کہ درین دو زمانہ بیعت اسلام نیز متروک بود ہمچو در زمانہ خلفاء راشدین متروک بود از جہت آن بود کہ فتوحات و لشکر کشائی آن دریادلان معرکتہ و نصرت عالمی را در اهتزاز در آوردہ بود و غالب و خول مردم آن عصر در اسلام بقہر سیف بود و مسئلہ تالیف و اظہار برہان دران زمان مطرح نبود اما در زمانہ خلفاء بنی امیۃ و بنی عباس ازان جہت این بیعت متروک بود کہ اکثر آنہا ظلمت و فساق بودند و اہتمام باحیاء سنن نداشتند چون سخن در ینجا رسید و آنچہ دانستن آن مربوط درین فائدہ بود بمضمون خیر الکلام قل و دل و لم یمل طبع مجبول باعث اختصار آن گردیدہ اکنون یک تعداد مخمس بندۂ راقم الحروف کہ بر مناجات عربیۃ حضرت صدیق اکبر رضی اللہ عنہ نوشتہ ام خاطر فاتر باعث تذکر آن میگردد ایراد آن برای دوستان خالی از فائدہ نخواہد بود میخواہم کہ درین ورق بطور یادگار درج نمایم۔

اقول و باللہ التوفیق

Marfat.com

مناجات

روزگارم شد عبث در گفتگوی قال و قیل — مهرهٔ پشتم شکسته بار عصیان و علیل
عاجز و زار و ضعیفم آمدم سویت خجل — خُذْ بِلُطْفِكَ يَا اِلٰهِي مَنْ لَهُ زَادٌ قَلِيلٌ
مُفْلِسٌ بِالصِّدْقِ يَأْتِي عِنْدَ بَابِكَ يَاجَلِيلُ

من ندانم چون کنم این رنج و عصیان ای کریم — چرخ گردون بر سرم آورده این درد و سقیم
کی شود روز سعادت بر سر ما مستقیم — ذَنْبُهٗ ذَنْبٌ عَظِيمٌ فَاغْفِرِ الذَّنْبَ الْعَظِيمَ
اِنَّهٗ شَخْصٌ غَرِيبٌ مُذْنِبٌ عَبْدٌ ذَلِيلٌ

هر چه کردم در زمانه جملگی بوده است سهو — بر سپهر اوج غفلت برده ما را عیب و لهو
از تو میخواهم الٰهاتا نمانی جمله محو — مِنْهُ عِصْيَانٌ وَّنِسْيَانٌ وَّسَهْوٌ بَعْدَ سَهْوٍ
مِنْكَ اِحْسَانٌ وَّفَضْلٌ بَعْدَ اِعْطَاءِ الْجَزِيلِ

روسیه رسوای عالم کرده ها افعال بد — شرمسارم نزد مولیٰ زین همه رفتار بد
عفو کن یارب بحالم زین همه کردار بد — صَارَ يَا رَبِّي ذُنُوبِي مِثْلَ رَمْلٍ لَا تُعَدُّ
فَاعْفُ عَنِّي كُلَّ ذَنْبٍ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ

لہ در بعضی نسخ طال یا ربی مذکور است ۱۲ منه

Marfat.com

نفس و شیطان بر هم انداخته صدر شور و خلل — چون کنم روز قیامت زین همه سوء العمل
انت ربی انت حسبی دلنی خیر العمل — کیف حالی یا الٰهی لیس لی خیر العمل
سُوءُ اَعمَالِی کَثِیرٌ زَادُ طَاعَاتِی قَلِیل

شرمسارم یا الٰهی چون کنم روز جزا — مثل جامی مبارک می نویسم این ندا
عفو تقصیرات ما کن از طفیل مصطفیٰ — قُلْ لَنَا[1] اِبْرِدِی یَارَبِّ فِی حَقِّی کَمَا
قُلْتَ قُلْ[2] یَا نَارُ کُونِی اَنْتَ فِی حَقِّ الخَلِیل

ذکر دل راکن خدایا وقت آخر قوتی — از فیوض اهل بر من نما این همّتی
تا ز ابلیس لعین بر من نیاید ضربتی — عَافِنِی مِنْ کُلِّ دَاءٍ وَّاقْضِ عَنِّی حَاجَتِی
اِنَّ لِی قَلْبًا سَقِیْمًا اَنْتَ مَنْ یَشْفِ العَلِیل

فتح کن یارب بچشم جمله ابواب سرور — از دلم برکن عروق و شاخه اندوه دور
تا کنم ورد زبان خوانم بهر شام و سحور — اَنْتَ شَافِی اَنْتَ کَافِی فِی مُهِمَّاتِ الاُمُور
اَنْتَ رَبِّی[3] اَنْتَ حَسْبِی اَنْتَ لِی نِعْمَ الوَکِیل

گرچه من کردم همه فرموده هایت را خلاف — نامهٔ اعمال من باشد همه لاف و گزاف
از کرم بخشا بحالم جمله ابواب خلاف — هَبْ لَنَا مُلْکًا کَبِیرًا اَنْجِنَا مِمَّا نَخَاف
رَبَّنَا اِذْ اَنْتَ قَاضٍ وَالمُنَادِی جِبْرَئِیل

دور کن از ملک ما یارب تو ردسان لئیم — تا شود آواره گان بر منزل دما و اقیم

---

۱ در بعضی نسخ کل نار نیز آمده ۔ ۱۲ منہ

۲ در بعضی نسخ قل نار کونی بحذف حرف ندا مذکور است ۔ ۱۲ منہ

۳ در بعضی نسخ حسبی از ربی مقدم است ۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

آرزوی جملہ این باشد ز فضلت ای کریم
رَبِّ هَبْ لِی کَنْزَ فَضْلٍ اَنْتَ وَهَّابٌ کَرِیْم
اَعْطِنِیْ مَا فِیْ ضَمِیْرِیْ[1] دُلَّنِیْ خَیْرَ الدَّلِیْل

بلخی بیچارہ دارد این ندا تمام و صبوح
کی رسد بلخ شریف آن معدن فیض و فتوح
نخل انسان است آنجا دید نقش ہم قوت روح
اَیْنَ مُوْسٰی اَیْنَ عِیْسٰی اَیْنَ یَحْیٰی اَیْنَ نُوْح
اَنْتَ یَا صِدِّیْقُ[2] عَاصٍ تُبْ اِلَی الْمَوْلَی الْجَلِیْل

فائدہ سوم

برخی از حالات امیر المومنین حضرت عمر فاروقؓ العدوی القریشی کہ از قبیلہ قریش و خانوادہ اصیل بنی عدی میباشد نسبش با پیغمبر خدا صلی اللہ علیہ وسلم در کعب یکجا میشود کنیتش ابو حفص و لقب آن فاروق است۔ سیزدہ[۱۳] سال بعد از میلاد حضرت رسول اکرم صلی اللہ علیہ وسلم در مکۃ مکرمۃ تولد شدہ بنا برین سیزدہ[۱۳] سال از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم کوچکتر میباشد ابو حفص از ان جہت گویند کہ حضرت حفصہ کہ یک تن از ازواج مطہرات بود صلبیہ حضرت فاروق بودند و وجہ تسمیہ آن بفاروق اینست کہ بعد از اسلام وی خداوند اسلام را قوت بخشید و پشتی بانی مسلمانان و نگونساری بتان و بت پرستان آغاز شد و غیر این قول دیگر نیز آوردہ اند منجملہ یہودی با شخصی منازعت داشت نزد حضرت رسول اکرم آمدہ از وی حل این این منازعت خواستند ولی چگنہ

۱ے در بعضی نسخ ضمیری معرف تحریر است - ۱۲ منہ
۲ے در بعضی نسخ یا صدیق اکبر واقع است شاید کہ از دیگر کسی الحاق شدہ باشد و دیگر این اشعار را بسیار تقدیم و تاخیر نیز موجود است - ۱۲ منہ

Marfat.com

حضرت رسول خدا قناعت نکرده نزد حضرت عمر رضی اللہ عنہ آمدند همین بود که حضرت عمر شمشیر خود را از خانه آورده سر یهودی را از تنش جدا ساخت و گفت کسیکه بقضای خدا و رسولش قناعت نکند قضاوت من آنچنین است. از آن روز بفاروق مسمی گردید- این قول در ابو المنتهی شرح فقه اکبر حضرت امام اعظم و غیر آن مذکور است اما در سائر کتب تواریخ و تراجم قول اول را آورده اند چنانچه در اسماء الرجال ملحق مشکوٰة ص۶۰۲ بتائید قول اول مینویسد وظهر الاسلام یوم اسلامه وسمی الفاروق لذالك انتهی -

اسلام وی در سال ششم از بعثت و بقولی پنجم آن بعد از چهل نفر مرد و یازده زن بوده و بعضی گویند که چهلم نفر خود حضرت فاروق بوده سعید بن المسیب از چهل مرد و ده زن میگوید و عبد الله بن ثعلب بعد از چهل و پنج مرد و یازده زن گفته سوانح و فضائل آن زیاده از فهم و درک این راقم است. در زمانه قبل از اسلام وی بعدل و انصاف و قضاوت و حقوق شناسی مورد پسند همگان بود از ینجاست که رسول خدا دعا میکرد :-

" اللهم اعز الاسلام باحب هذین الرجلین عندك بعمر بن الخطاب او بعمرو بن هشام[۱] و دعای حضرت رسول خدا در باره حضرت عمر رض مورد استجابت قرار گرفت همین بود که بعد از اسلام وی چندین آیات بحسب خواهش و تمنای حضرت عمر رض نازل شد و احادیث زیادی در فضائل و مناقب آن گفته شد -

منجمله ترمذی از عقبة بن عامر روایت میکند که پیغمبر خدا فرمود " لو کان بعدی نبی لکان عمر رض " عاجزی و فروتنی آن باندازه بود که در روزهای جمعه که بر منبر بالا

---

[۱] عمرو بن هشام نام ابو جهل است که در زمانه قبل از اسلام وی را ابو الحکم میگفتند که شخصی عاقل و نافذ الکلام بود و مردم برای حل منازعات بنزد وی مراجعه میکردند و بعد از اسلام عقل وی سودی نکرد لذا بابی جهل ملقب شد و در جنگ بدر بدست مسلمین کشته شده از دنیا با کفر و الحاد طرف سقر شتافت - ۱۲ منه

Marfat.com

میشد لباس عادی در بر داشت[۱] از سائر الناس فرق نمیشد در ابتدا خلافت خلیفه رسول الله
یاد کردند این نام منع فرمود و کلمه ساده امیر المؤمنین اختیار نمود و این کلمت قبل ازان
برای دیگری استعمال نشده بود و فتوحات آن چنان عالمگیر شد که دو قوای بزرگ
جهان که دران وقت فارس و روم بود از هیبت آن میلرزید[۱] غنائم و اجناس چون طلا و
نقره وغیره مانند سیل در مدینه منوره میرسید[۱] اخبار فتوحات[۱] مسرّت بخش هر روزه بحضور
آن میآوردند و بدیهیست که این اخبار نشاط انگیز و فرحت بخش میباشد با این همه چنان
متواضع بود که دران موسم عازم حج شده بود و طرف مکه میرفت باندازهٔ که یک چادر یا
خیمه برای دفع گرما با خود نداشت بلکه از سائر الناس درین سفر کمتر بود و قوت اسلام در
زمانه آن بعالم منتشر شد کوفه و بصره در زمانه او عمارت یافت[۱] مصر[۱] اسکندریه و روم و
اکثر بلاد شام و عراق و آذربایجان[۱] فارس[۱] کرمان و طبرستان وغیره مفتوح شد که تفصیل
فتوحات آن از کتب تواریخ دیده شود این عجالت گنجائش تمام حالات آن ندارد۔
بالآخره صبح روز چهارشنبه[۱] وقت نماز صبح بیست و ششم ۲۶ یا بیست و هفتم ذی الحجه
۲۳ سنه هجری ...... از اثر ضربت ابولؤلؤ[۲] غلام مغیره بن شعبه مجروح شد و چهار ضرب

ع۱ ابن اثیر در بدایة النهایه ص ۱۳۸ ج ۲ روز چهارشنبه بیست و ششم ۲۶ ذی الحجه ۲۳ سنه هجری را تعین نموده و در فتوحات اسلامیه ص ۲۷۹ ج ۲ صبح روز چهارشنبه بیست و ششم ۲۶ ذی الحجه مجروح و صبح یکشنبه اول محرم ۲۴ سنه هجری متوفا تحریر است ۔ ۱۲ منه

ع۲ ابولؤلؤ که نام آن فیروزان بود در اسما و الرجال مشکوٰة ص ۶۰۲ غلام مغیره بن شعبه مذکور است و دیگر حالات آن معلوم نیست بعضی مورخین قول کرده اند اصل آن از اهواز بود دین زردشتی داشت غلام مغیره بن شعبه بود که در مدینه منوره شغل آهنگری داشت و شمشیر زهرآگین ساخته وقت صبح در مسجد در گوشهٔ کنار شده بود حین تکبیر افتتاح چهار ضربه بر آن حضرت وارد نمود و عده از مسلمین که سیزده تن بودند جهت خلاصی نیز مجروح شدند و هفت تن آنها نیز جهت از دیار جراحت درگذشتند بالاخره شخصی ردائی بر روی آن ملعون انداخته دست گیر نمود درین وقت خود را فی الفور بآن خنجر کشت علیه ما یستحقه ۱۲ ۔ منه

Marfat.com

شمشیر بر آن اصابت کرده بود در روز پنجشنبہ عالم فانی را وداع گفت مدت عمر آن موافق عمر نبوی و حضرت صدیق اکبر شصت و سہ ۶۳ سال میباشد مدفن شریف در جوار حضرت خیر البشر علیہ الصلوٰۃ والتسلیمات قرار دارد در اسماء الرجال مشکوٰۃ صـ ۶۰۲ آورده کہ دفن آن روز یکشنبہ دہم محرم ۲۴ ہجری بوده مدت خلافت آن دہ سال و شش ماہ میباشد نقش خاتم آن کفی بالموت واعظا یا عمر بود رضی اللہ تعالیٰ عنہ وعن اتباعہ ومحبیہ الی یوم القیمۃ۔

فائدہ چہارم

برخی از سوانح عمری حضرت امیر المومنین عثمان بن عفان الاموی القرشی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

اسلام آن قرار نوشتہ اسماء الرجال مشکوٰۃ بدست حضرت صدیق اکبر قبل از دخول آن نبی علیہ السلام بوده نام مبارکش عثمان و لقبش ذی النورین ست و نسبش در پشت پنجم بہ نسب حضرت پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم بپیوست میشود یعنی عبد مناف و والدہ اش اروی بنت ام حکیم بنت عبد المطلب بود غرض کہ حضرت ذی النورین از نسب پدری و مادری با آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم قرابت دارد و ذی النورین باین سببش گویند کہ دو دختر نور بصر آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم یکی بعد دیگری در عقد نکاح ایشان بود این شرف سعادت در دنیا نصیب ہیچکس نشده کہ دو دختر پیغمبر در نکاح او باشد غیر از حضرت عثمان رضی اللہ تعالیٰ عنہ وقتیکہ حضرت رقیہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا رحلت فرمود کہ خواہر رقیہ ام کلثوم را در عقد نکاح تو در آورم باز چون حضرت ام کلثوم فوت کرد حضرت رسول اللہ علیہ وسلم ارشاد فرمود کہ اگر من دیگر دختری میداشتم بعثمان نکاح میکردم حضرت عثمان رضی اللہ عنہ بعد از شہادت حضرت فاروق اعظم رضی اللہ عنہ برای خلافت منتخب گردید دوازده روز کم دوازده سال بر مسند خلافت

Marfat.com

رونق افروز شد بالآخرہ در ۳۵ھ ہجری بہ انتہای مظلومیت از دست باغیان[1] جام شہادت رانوش کردہ و در مقام[2] حش کوکب مدینہ مدفون شد (چہار یار رسولؐ) واقعہ شہادت آن بسیار طویل است اما خلاصہ اش این است کہ در دور اخیر خلافت بعضی مردم را با حضرت ذی النورین اختلاف پیدا شد و آن اختلاف تدریجا بالا رفت تا بجائی رسید کہ بغاوت آغاز شد باغیان حضرت عثمانؓ را در منزلش محاصرہ کردند و آبش را ھم بند کردند تا اینکہ بہ انتہا مظلومیت بشہادت رسانیدند قاتل آنرا و راسماء الرجال مشکوٰۃ اسود التجیبی تعین نمودہ کہ از اھل مصر میباشد ابتداء خلافت آن غرہ محرم ۲۴ھ ہجری میباشد وفات آن بعمر ھشتاد و دو سالگی و بقولی ھشتاد و ھشت و نو نیز گفتہ اند تاریخ شہادت آن ھژدھم ذی الحجہ یا نزدھم آن ۳۵ھ ہجری میباشد کما فی اکمال فی اسماء الرجال فی ترجمۃ سیدنا علی بن ابی طالب و عمدۃ المقامات :-

فائدہ پنجم ۵

برخی از حالات حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ

ولادت آن بیست وھشت سال بعد از واقعہ فیل در خانہ کعبہ بودہ کنیتش ابوالحسن وابوالحسین و ابوالسبطین و ابو الریحانتین و ابو تراب و القابش بسیار و نقش خاتم آن الملک للہ اسلامش و رسن صغارت اولین کس میباشد و در اکمال آوردہ و ھو اول

---

[1] این باغیان از شورشیان مصری بودند کہ با محمد بن ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ اتفاق نمودہ بر خلاف حضرت جمع شدہ بودند تفصیل این موضع مراجعہ شود تواریخ معتمدہ اھل سنت و الجماعۃ ۱۲ منہ

[2] بقول بعضی مؤرخین این موضع دران وقت جزو بقیع بودہ بقول بعضی غیر آن ولی امروز بہر صورت در عین بقیع قرار دارد ۱۲ منہ۔

Marfat.com

من اسلم من الذکور فی اکثر الاقوال در عمدة المقالات آورده بقول اصح
آنکه اول مسلمات از زنان خدیجه و از کلانان ابوبکر و از خوردان علی میباشد در تمام معارک
دوش بدوش سائر اصحاب حاضر بود بجز غزوه تبوک که از طرف آنحضرت صلی الله علیه وسلم
جهت سرپرستی خانه نبوی در مدینه منوره مانده بود در روز قتل حضرت عثمانؓ بخلافت نصب
گردید جماعت مسلمین برضا و رغبت بوی بیعت نمودند مسند خلافت بوجود شریفش مزین
شد و باعزل و نصب احکام ماضیه شروع نمود بالآخره بتاریخ هفدهم ۱۷ یا هژدهم ۱۸ رمضان المبارک
صبح روز جمعه ۴۰ھ هجری از طرف عبدالرحمن بن ملجم مرادی خوارج بتحریک دشمنان دین اسلام
سوءهدف قرار گرفته در مسجد کوفه مجروح شد و بعد از سه روز علی اختلاف القولین المذکورین
بتاریخ نوزدهم ۱۹ یا بیست و یکم ۲۱ رمضان المبارک جهان فانی را وداع کرده جان بجهان دار
الانس و جان تسلیم نمود و امام حسن جنازه وی را امامت نمود و بعده طبق وصیت آن در موضعی
واقع کوفه مخفی دفن نمودند۔

تنبیه

در مدفن وی مورخین اقوال زیادی آورده اند بعضی کوفه بعضی نجف بعضی مدینه بعضی
عدن بعضی بین الجبلین گفته اند بهر تقدیر دفن ابتدائی آن در کدام مقامیکه بوده اهل بیت
ایشان خواه مخواه ازان مدفن مطلع بودند و بعد ازان در زمانه امیر ابومسلم خراسانی در بلده
فاخره بلخ در موضع مسماة تل خیران که اینک بنام مزار شریف شهرت دارد نقل داده درین
خطه باستانی دفن نمودند بنده راقم الحروف درین باب نهایت بذل المجهود نموده ام باخبار
کثیره و تواریخ معتمده و اقوال زیادی از اکابر ثبوت این نقل را دیده ام که مجموع آن
تخمین به سی و پنج کتاب میرسد که تحقیق آن نمایان رساله ایست علیحده مورخین مابعد

Marfat.com

کہ از نقل این واقعہ باخبر بودند تائید دفن ابتدائی نقل آن در مؤلفات خودها آورده اند اما کسانیکہ همان دفن ابتدائی را در کدام کتابی دیده اند و از نقل آن اطلاع ندارند شاید انکار نمایند مولانا[1] عبدالغفور لاری شاگرد حضرت جامی درین باب رسالہ مستقلہ تالیف نموده حضرت جامی نیز میفرماید :-

گویند کہ مرقد علی در نجف است | در بلخ چو خورشید بذات الشرف است
جامی نہ عدن گو نہ بین الجبلین | خورشید یکیست نور او هر طرف است

وحضرت میرزا عبدالقادر عرف میرزا بیدل عارف بدخشی نیز در کلیات بیدل میفرماید :-

ز اقبال عرب غافل مباشید ای عجم زادان | سریر اقتدار بلخ هم شاه نجف دارد

دیگر اصحاب کشوف صادقہ نیز درین قسمت تائیدات نموده اند وحافظ نور محمد گهگدای درین اواخر رسالہ نوشتہ کہ جمیع اقوال مؤرخین را درین باب نقل نموده کسانیکہ خواهان تحقیق مزید این مقام باشند میتوانند کہ از رسالہ مذکور حل شکوک خودها نمایند ۔

برویم در اصل سخن امیرالمؤمنین علی کرم اللہ وجهہ سوای حضرت فاطمة الزهراء هشت ازدواج دیگر نیز نموده بودند وهمه این هشت مستورات را بعد از فوت حضرت فاطمة الزهراء بنکاح گرفتہ بودند وپانزده ۱۵ تن پسران و هفده ۱۷ تن بنات از ایشان بوجود آمدند عمر مبارک ایشان شصت ۶۲ ودو سال بود مدت خلافت چهار سال و نہ ماه

---

[1] عبدالغفور لاری تلمیذ حضرت جامی و محشی شرح ملا میباشد حضرت جامی در صفت وی چنین فرموده :-

هر جا کہ فهم ودانش مرغی بود شکاری | بازیست تیز رفتار عبدالغفور لاری

۱۲ منہ

Marfat.com

وچندروز درین مدت مسئلۂ جهاد تاخیر شده بود فتوحات اسلامی که در زمانہ حضرت عثمانؓ الی کابل وبلخ وتخار رسیده بود تعطیل مانده بود وتمام دوره خلافت بجنگ وجدال ونزاع فیمابین مسلمین سپری شد بجز جنگ نهروان که مقابله ومقاتله با خوارج نموده بودند واین جنگ نزد تمام صحابه مورد پسند قرار گرفته بود وآنچه در جنگ جمل مقابله با حضرت طلحه[۱] وزبیر[۲] وحضرت عائشہؓ مشهور است در تواریخ حرفهای بی اصل ورنگ آمیزیهای زیاد درین باب دیده میشود تمام آن مورد تائید نخواهد بود وواقعۂ صفین با حضرت معاویہ واهل شام نیز مشهور است این موضع را علماء حقه اهل سنت بخطاء اجتهادی محمول داشته اند که اصحاب پیغمبر خدا همه صاحبان اجتهاد بوده اند وزبان را جز بخیر بذکر ایشان نباید کشود چنانچه خود حضرت علیؓ فرموده :۔ اخواننا بغوا علینا لیسو کفرة ولا فسقة لما لهم من التاویل چون سخن درینجا رسید شمۂ از تراجم وحالات خلفاء راشدین بمضمون :۔

"القطره تشهد عن البحر" حواله قلم گردید اکنون در خاطر فاتر چنین میگذرد که مرویات هریک را باتفاق وانفراد صحیحین درین صفحه قرطاس تذکر نمایم که تمام آن ازین دائره خارج نخواهد بود۔

---

[۱] طلحه بن عبید الله القرشی مکنی بابی محمد که از عشرۂ مبشره میباشد از قدماء مسلمین بود تمام مشاهد را حاضر بود بجز واقعه بدر بالآخره بعمر شصت وچهار سالگی روز پنجشنبه بتاریخ بیستم جمادی الآخر سنه ۳۶ھ در واقعه جمل کشته شد۔ ۱۲ منه [۲] زبیر بن العوام القرشی خود بش ومادر بش صفیه بنت عبد المطلب از قدماء مسلمین بودند در تمام مشاهد حاضر بود واول کسی بود که شمشیر فی سبیل الله کشیده بود واز عشرۂ مبشره بود وفات آن سنه ۳۶ هجری میباشد که از دست عمرو بن جرموز در سفوان بصره بعمر شصت وچهار سالگی کشته شد در وادی السباع دفن کردند بعد ازان در بصره آورده شد اکنون زیارت آن در آنجا معروف ومشهور است۔ ۱۲ منه

Marfat.com

شمارہ	اسماء الرجال	جمیع مرویات	اتفاق شیخان	انفراد بخاری	انفراد مسلم	در سائر کتب احادیث
۱	ابوبکر صدیقؓ	۱۴۲	۶	۱۱	۱	۱۰۴
۲	عمر فاروقؓ	۵۳۹	۱۰	۹	۱۵	۵۰۵
۳	عثمان النورین	۱۴۶	۳	۸	۵	۱۳۰
۴	علی بن ابیطالب	۵۸۶	۲۰	۹	۱۵	۵۴۲

بقیۃ تفصیل خلفاء از کتب ازالۃ الخفاء و تاریخ الخلفاء و دیگر مختصرات فارسیۃ آنہا ملاحظہ شود کہ این دو کتاب در ترتیب خود عدیم المثیل است ۔

فائدہ ششم

در مسلسلات اسماء حضرات و مشایخ سلاسل اربعہ از حضرت مرشدنا الی آخرھر سلسلہ درین فائدہ اشخاص معروفہ ھر طریق معنعنا ذکر میشود و کسانیکہ درین زمرہ از اشخاص متعدد کسب نمودہ اند نقشہ آنہا در ذیل سوانح عمری شخص مترجم الی فرد معلوم و معروف آن بیان میشود کہ در یکی ازین طرق اربعہ مذکور باشد و تکرار آن در انمقام ثانیا سودی ندارد چنانچہ گفتہ اند :- بیت

در مکرر بستن مضمون رنگین لطف نیست　　　کم دھد رنگ ار کسی بندد حنای بستہ را

دیگ تعداد اشخاصیکہ سوانح عمری مشایخ آنہا بنا بر اقتضاء وقت از قبیل قلت کتاب و اسناد و اسماء الرجال و طبقات کہ درین دوران ھجرت و مسافرت بدست رس راقم قرار ندارد البتہ متروک خواھد ماند ولی بمضمون ما لا یدرک کلہ لا یترک

Marfat.com

کله تا جائی حتی المقدور در تسطیر نقشه آنها بذل المجهود خواهم نمود و کذا این داعیه در غیر طریق مسلسل طرق اربعه چندان ضرورت نخواهد داشت اما در اصل متن سلاسل اربعه بطور لازم و جازم با سرها حضرات طرق را در نظم نثر توام با اتصال جداول هر یک الی حضرت خیر البشر علیه افضل الصلوة والتسلیمات انتهاء خواهم نمود و بالله التوفیق ۔

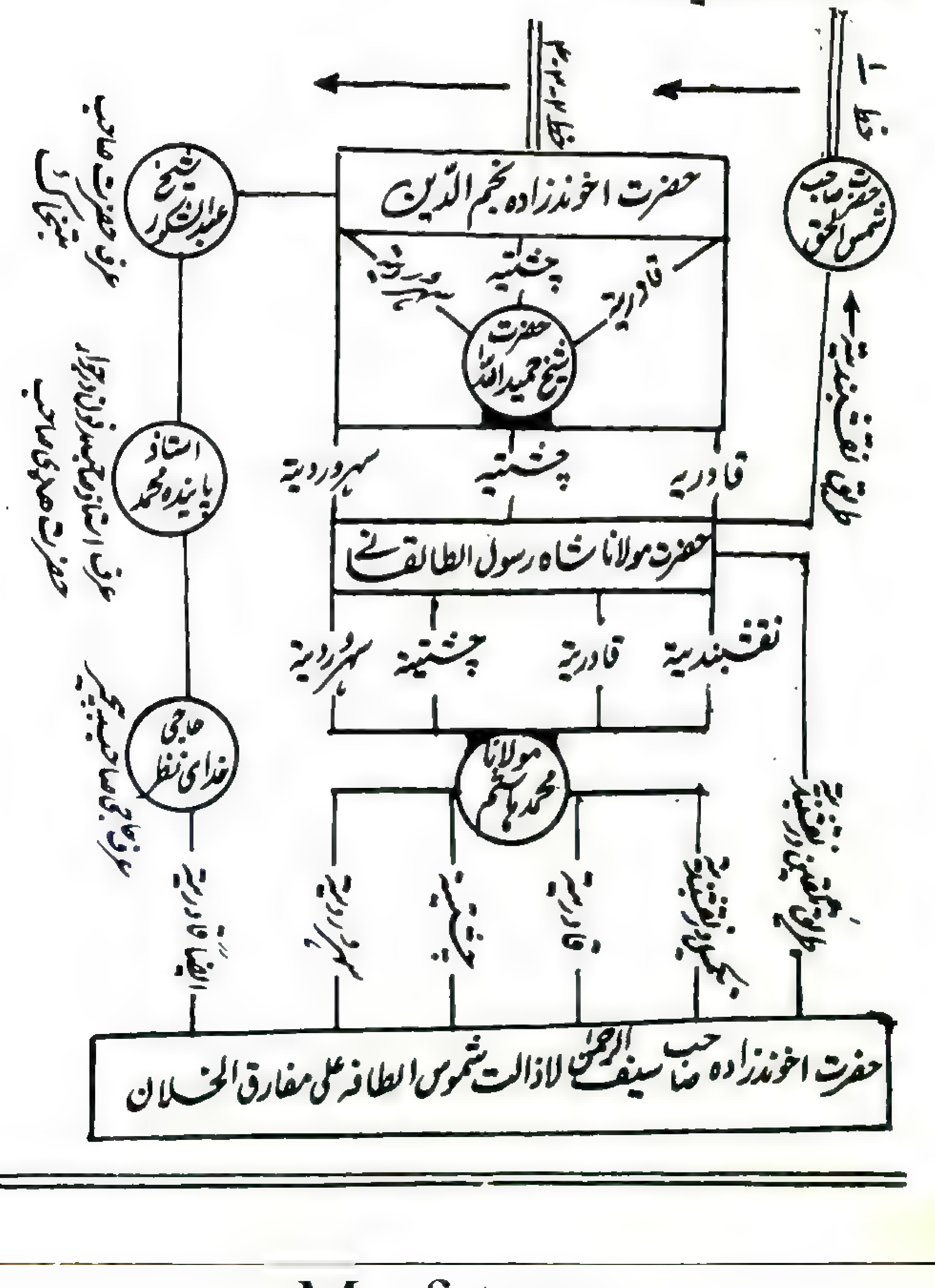

Marfat.com

تنبیہ

از خط اوّل طریق حضرات نقشبندیہ مراد است۔
" " دوم " " قادریّہ " " " ۔
" " سوم " " چشتیّہ " " " ۔
" " چہارم " " سہروردیّہ " " " ۔

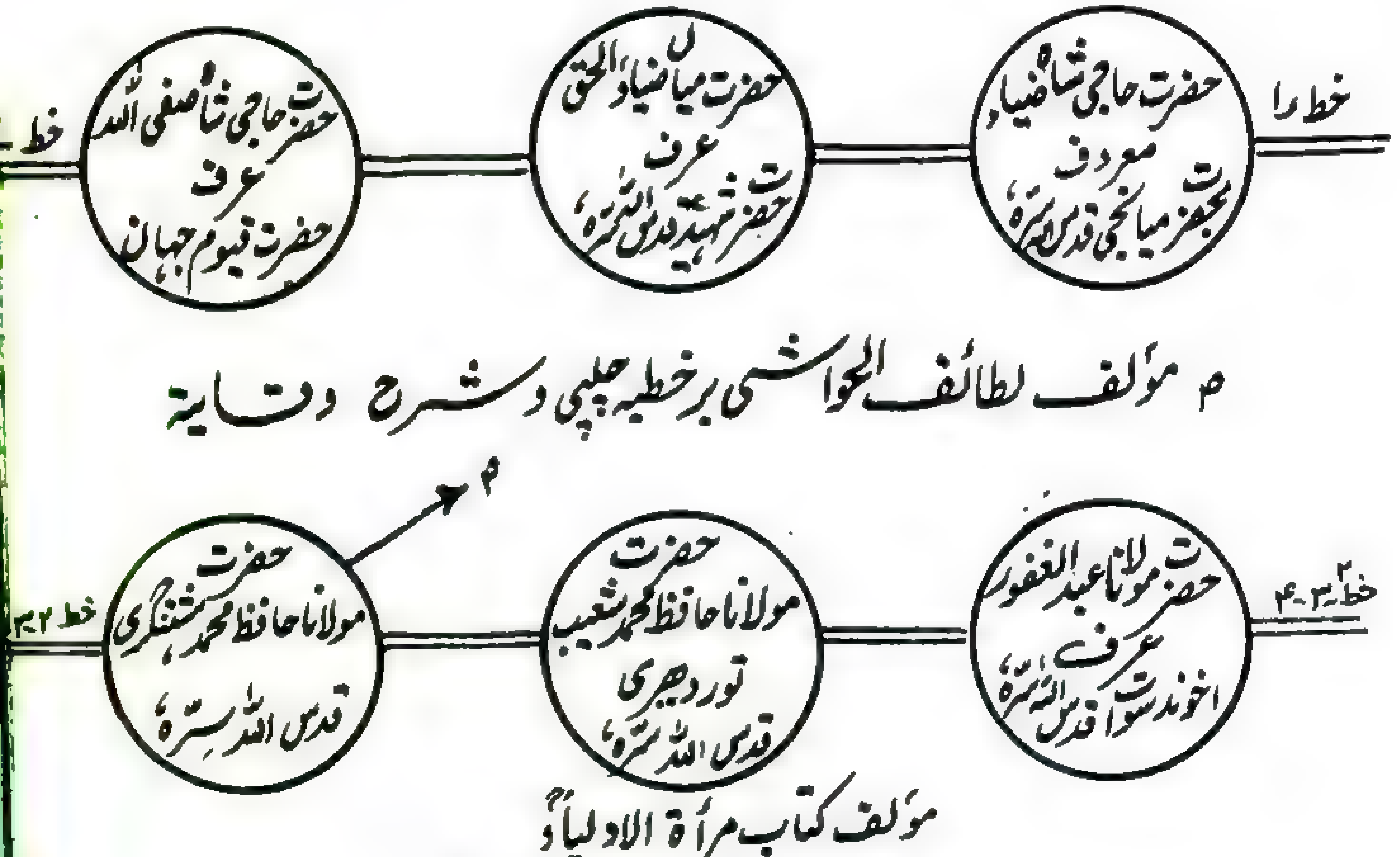

فائدہ

اسماء حضراتیکہ درین جداول درج شدہ اند در آئندہ تفصیل ہر کدام در مباحث آتیہ بیان خواھد شد درینجا فقط خط مثنی مسلسلا ایشان تذکر میشود تدبر فافہم

Marfat.com

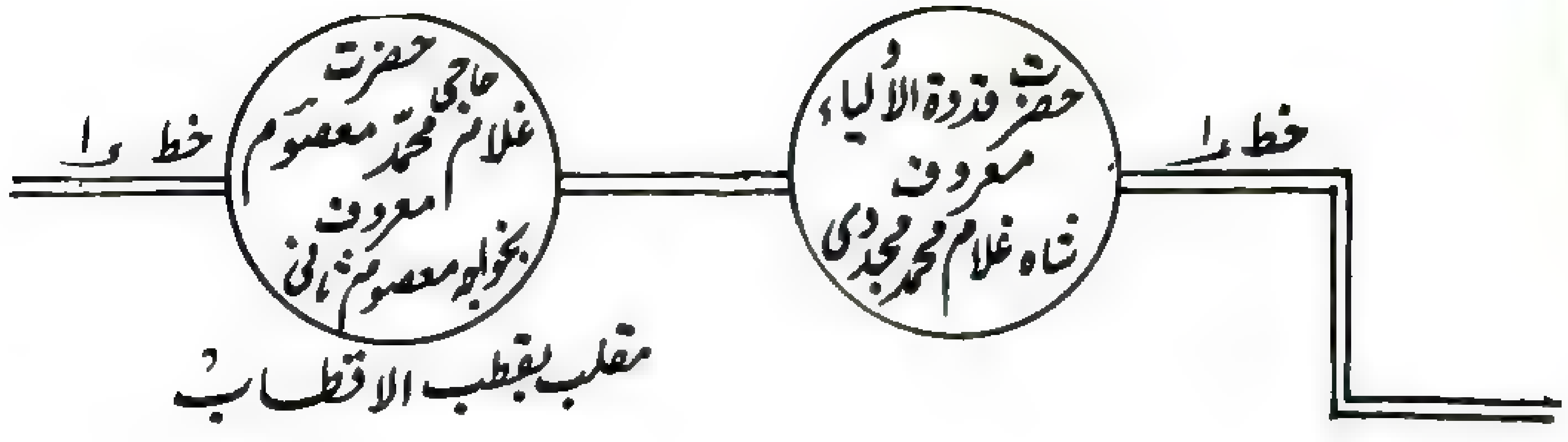

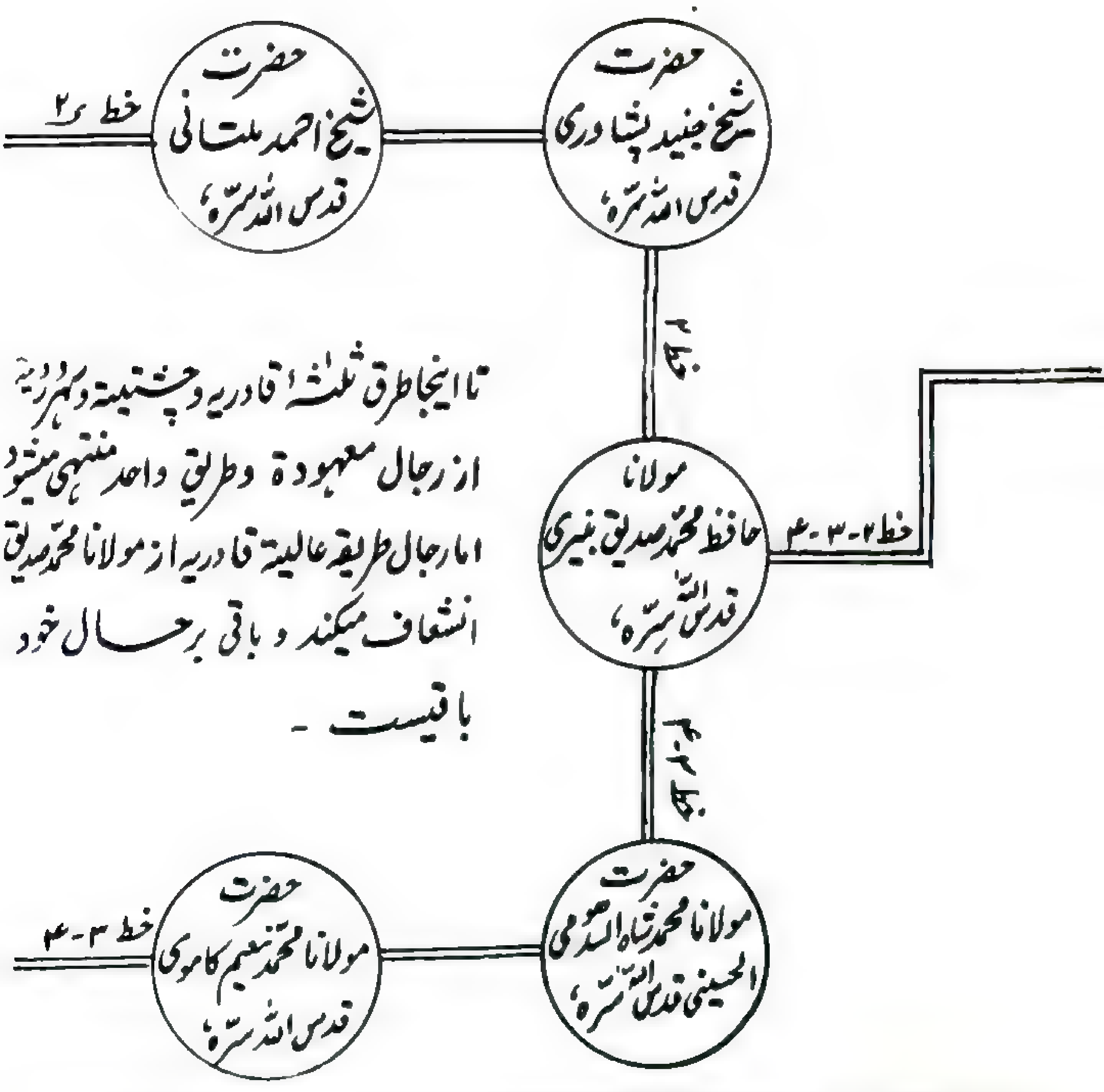

تا اینجا طرق ثلثہ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ از رجال معہودۃ و طریق واحد منتہی میشود اما رجال طریقہ عالیۃ قادریہ از مولانا محمد صدیق انشعاف میکند و باقی بر حال خود باقیست ۔

Marfat.com

خط ۱ — حضرت امام العارفین خواجہ محمد اسماعیل قدس اللہ سرہ — حضرت قیوم الزمان خواجہ محمد صبغۃ اللہ قدس اللہ سرہ — حضرت عروۃ الوثقیٰ خواجہ محمد معصوم قدس اللہ سرہ — خط ۱

خط ۲ — حضرت شاہ عالم الدھلوی قدس اللہ سرہ — حضرت شاہ منور الدھلوی قدس اللہ سرہ — حضرت شاہ دولۃ گجراتی قدس اللہ سرہ — خط ۲

خط ۳،۴ — حضرت شیخ حامو بن شاہ منصوری قدس اللہ سرہ — حضرت سید عبداللہ الحسینی معروف بحضرت حاجی بہادر صاحب کوہاٹی — حضرت سید آدم بنوری قدس اللہ سرہ — خط ۳،۴

خط ۱ — حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ — حضرت خواجہ باقی باللہ معروف بخواجہ بیرنگ — حضرت خواجہ امکنگی قدس اللہ سرہ — خط ۱

خط ۲ — حضرت غوث الاعظم محی الدین عبدالقادر جیلانی قدس اللہ سرہ — حضرت شیخ ابوسعید مبارک قدس اللہ سرہ — حضرت شیخ ابوالحسن ھکاری قدس اللہ سرہ — خط ۲

خط ۳،۴ — حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ — حضرت شیخ عبدالاحد صاحب قدس اللہ سرہ — حضرت شیخ رکن الدین صاحب قدس اللہ سرہ

Marfat.com

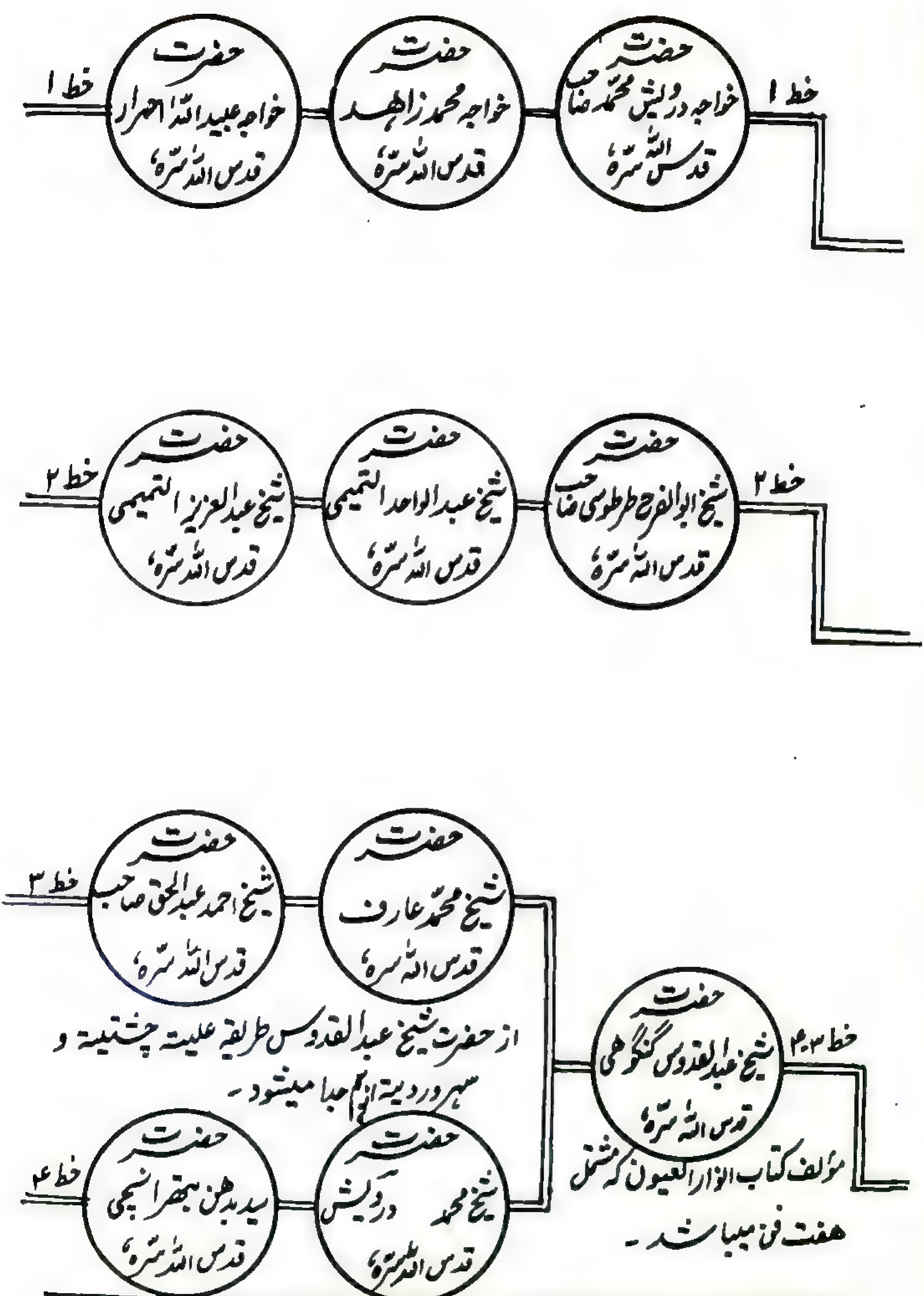

خط ۱
حضرت خواجه درویش محمد صاحب قدس الله سره
حضرت خواجه محمد زاهد قدس الله سره
حضرت خواجه عبیدالله احرار قدس الله سره
خط ۱
خط ۲
حضرت شیخ ابوالفرح طرطوسی صاحب قدس الله سره
حضرت شیخ عبدالواحد التمیمی قدس الله سره
حضرت شیخ عبدالعزیز التمیمی قدس الله سره
خط ۲
خط ۳، ۴
حضرت شیخ عبدالقدوس گنگوهی قدس الله سره
مؤلف کتاب انوار العیون که مشتمل هفت فن میباشد۔
حضرت شیخ محمد عارف قدس الله سره
حضرت شیخ احمد عبدالحق صاحب قدس الله سره
خط ۳
از حضرت شیخ عبدالقدوس طریقهٔ علیهٔ چشتیه و سهروردیه از هم جدا میشود۔
حضرت شیخ محمد درویش قدس الله سره
حضرت سید بدهن بهرائچی قدس الله سره
خط ۴

Marfat.com

خط ۱ — حضرت مولانا یعقوب چرخی قدس اللہ سرہٗ — حضرت خواجہ علاؤ الدین عطار قدس اللہ سرہٗ — حضرت خواجہ بہاؤ الدین شاہ نقشبند قدس اللہ سرہٗ — خط ۱

خط ۲ — حضرت شیخ ابوبکر شبلی قدس اللہ سرہٗ — حضرت سید الطائفہ شیخ جنید بغدادی قدس اللہ سرہٗ — حضرت ابو الحسن عبد اللہ سری سقطی قدس اللہ سرہٗ — خط ۲

خط ۳ — حضرت شیخ جلال الدین پانی پتی قدس اللہ سرہٗ — حضرت شیخ شمس الدین ترک پانی پتی قدس اللہ سرہٗ — حضرت شیخ علاؤ الدین علی احمد صابر کلیری قدس اللہ سرہٗ — خط ۳

خط ۴ — حضرت سید اجمل قدس اللہ سرہٗ — حضرت سید جلال الدین مخدوم جہانیاں قدس اللہ سرہٗ — حضرت شیخ رکن الدین ابوالفتح قریشی قدس اللہ سرہٗ — خط ۴

Marfat.com

خط ۱

حضرت سید امیر کلال قدس اللہ سرہٗ

حضرت خواجہ محمد بابای سماسی قدس اللہ سرہٗ

حضرت خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہٗ

خط ۱

خط ۲

حضرت معروف کرخی قدس اللہ سرہٗ

حضرت داؤد طائی قدس اللہ سرہٗ

حضرت حبیب عجمی قدس اللہ سرہٗ

خط ۲

خط ۳

حضرت فریدالدین گنج شکر قدس اللہ سرہٗ

حضرت خواجہ قطب الدین کاکی قدس اللہ سرہٗ

حضرت خواجہ معین الدین اجمیری قدس اللہ سرہٗ

خط ۳

خط ۴

حضرت بہاؤالدین ذکریا ملتانی قدس اللہ سرہٗ

حضرت شہاب الدین عمر السہروردی قدس اللہ سرہٗ

حضرت ابوالنجیب عبدالقاہر السہروردی قدس اللہ سرہٗ

مصنف کتاب عوارف المعارف

Marfat.com

خط ۱

حضرت خواجہ محمود انجیر فغنوی قدس اللہ سرہٗ — حضرت خواجہ عارف ریوگری قدس اللہ سرہٗ — حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس اللہ سرہٗ

خط ۲

حضرت ابو سعید حسن بصری قدس اللہ سرہٗ — حضرت امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہٗ — حضرت سید الانبیاء محمد صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم

تمام شد
باعداد ۲۹ نفر

روز قیامت چون شود هر کس بگیرد نامهٔ
من نیز حاضر میشوم اسماء جانان در بغل

خط ۳

حضرت ابو منصور خواجہ عثمان ہارونی قدس اللہ سرہٗ — حضرت نیر الدین حاجی شریف زندنی قدس اللہ سرہٗ — حضرت قطب الدین مودود چشتی قدس اللہ سرہٗ

خط ۴

حضرت قطب الدین ابو عمر السہروردی قدس اللہ سرہٗ — حضرت شیخ محمد السہروردی قدس اللہ سرہٗ — حضرت ابوالعباس احمد الدینوری قدس اللہ سرہٗ

در بعضی نسخ عمر سهروردی مذکور است

خط ۱

حضرت خواجہ یوسف ہمدانی قدس اللہ سرہ

حضرت خواجہ ابوعلی الفارمدی قدس اللہ سرہ

حضرت ابوالحسن خرقانی قدس اللہ سرہ

خط ۱

خط ۳

حضرت خواجہ ابویوسف الچشتی قدس اللہ سرہ

حضرت شیخ ابومحمد الچشتی قدس اللہ سرہ

حضرت خواجہ احمد ابدال حسنی چشتی قدس اللہ سرہ

در بعضی نسخ شیخ محمد چشتی
نیز مذکور است۔

خط ۴

حضرت شیخ ممشاد علو دینوری قدس اللہ سرہ

حضرت سید الطائفہ شیخ جنید بغدادی قدس اللہ سرہ

حضرت ابوالحسن عبداللہ سری سقطی قدس اللہ سرہ

خط ۴

Marfat.com

خط ۱

حضرت سلطان العارفین بایزید بسطامی قدس اللہ سرہٗ

حضرت امام جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ

حضرت قاسم بن محمد رحمۃ اللہ علیہا

خط ۱

خط ۳

حضرت شیخ ابو اسحاق شامی قدس اللہ سرہٗ

حضرت شیخ ممشاد علو دینوری قدس اللہ سرہٗ

حضرت شیخ ہبیرۃ بصری قدس اللہ سرہٗ

خط ۳

خط ۴

حضرت معروف کرخی قدس اللہ سرہٗ

حضرت داؤد طائی قدس اللہ سرہٗ

حضرت حبیب عجمی قدس اللہ سرہٗ

خط ۴

Marfat.com

خط ۱

حضرت سلمان فارسی رضی اللہ تعالیٰ عنہٗ — حضرت امیر المومنین ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہٗ — حضرت سید البشر علیہ افضل الصلوٰۃ والتسلیمات

تمام شد

باعداد ۳۶ نفر

روز قیامت چون شود هر کس بگیرد نامهٔ
من نیز حاضر میشوم اسماء جانان در بغل

خط ۲

حضرت شیخ حذیفہ مرعشی قدس اللہ سرہٗ — حضرت ابراهیم بن ادهم قدس اللہ سرہٗ — حضرت فضیل بن عیاض قدس اللہ سرہٗ — خط ۲

خط ۳

حضرت ابو سعید حسن بصری قدس اللہ سرہٗ — حضرت علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہٗ — حضرت خاتم النبیین علیہ الصلوٰۃ والتسلیمات

تمام شد

باعداد ۳۸ نفر

روز قیامت چون شود هر کس بگیرد نامهٔ
من نیز حاضر میشوم اسماء جانان در بغل

Marfat.com

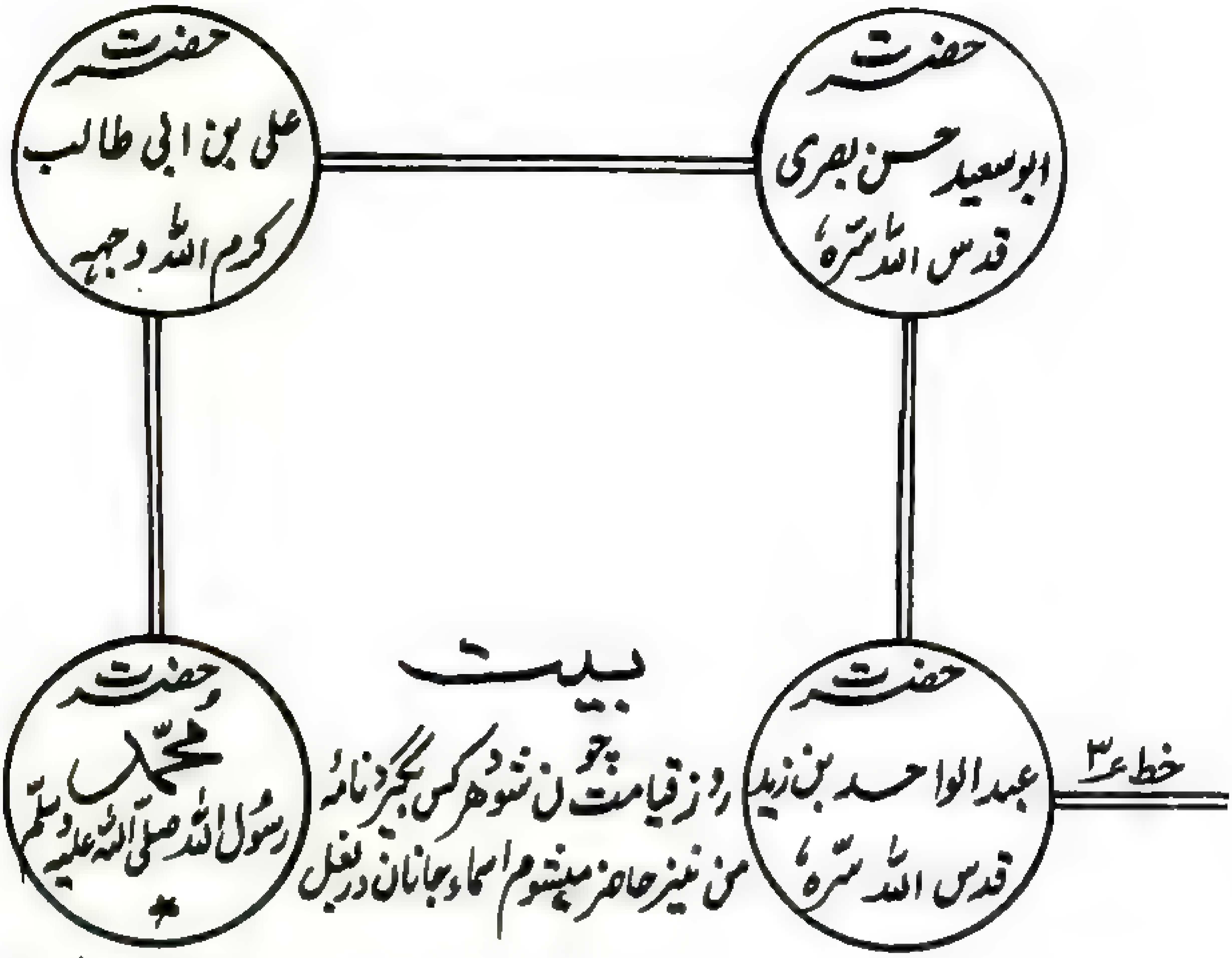

بیت

روز قیامت چون نشود هر کس بگیرد نامهٔ
من نیز حاضر میشوم اسماء جانان در بغل

تمام شد
باعداد ۴۲ نفر

تنبیه

تمام اسماء سلسلین حضرات نقشبندیه از مرشدنا الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ۳۶ نفر والی صدیق اکبر رض ۳۵ نفر میباشند و حضرات قادریه الی النبی صلی اللہ علیہ وسلم ۲۹ نفر والی حضرت علی کرم اللہ وجہہ ۲۸ نفر میباشند اما حضرات چشتیه و سهروردیه ۴۲ و ۴۱ ؛ ۳۸ و ۳۷ نفر میباشند تدبر فافهم ـ

Marfat.com

فصل اوّل

حضرت سلمان فارسی رضی اللہ تعالے عنہ

کنیّت وی ابوعبداللہ میباشد مولای رسول خدا بود صلّی اللہ علیہ وسلّم اصلش از را
مہرمز ایران است بقولی از اصفہان از دھیست کہ بنام جی شہرت دارد این ھر دو قول در
اسماء الرجال مشکوٰۃ ص۵۹۷ مذکور است صاحب ارغام المرید در ص۳۴ از کتاب سیر السالک الی اسنی
المسالک مؤلفہ علامۃ تقی الدین الحصنی عین نسبی را نقل نمودہ ولی از دو مزبور چیزی نگفتہ موصوف
ابتدا در طلب دین برآمدہ مدتی در دین نصرانیت بسری نمود انجیل و سائر کتب آن وقت را حتی المقدور
قرأت نمودہ بعد ازان بدست مردم عرب آمد و اھل عرب ویرا با یہودی فروخت ھکذا تخمین
الی دہ نفر مملوک شدہ بود آخرالامر مکاتب شد و پیغمبر خدا صلّی اللہ علیہ وسلّم در کتابت وی اعانت
نمود تا اینکہ برای نبی علیہ السلام رسید امام
عبدالرؤف مناوی در کواکب الدریۃ مینویسد کہ غلام بنی قریظہ بود پیغمبر خدا ویرا آزاد نمود فضائل و
سوانح وی حاجت بیان ندارد دان لم یکن لہ المناقب یکفی ما قال النبی صلّی اللہ علیہ
وسلم فی حقہٖ ازان جملہ امام ترمذی از حضرت انس روایت میکند کہ ان الجنۃ لتشتاق
الی ثلاثۃ علی وعمار و سلمان و نیز میفرمایند سلمان منا اھل البیت وکذا در حق
انست وھو احد الذین اشتاق الیھم الجنۃ اما اسلام وی دران ایامی بود کہ
پیغمبر خدا صلّی اللہ علیہ وسلّم در مدینہ منورہ قدم آوردہ بود و در غزوۂ خندق شرکت نمودہ بود و
بعد ازان تمام غزوات را حاضر میبود موصوف بسیار معمر بود دو صد و پنجاہ سال عمر داشت
بقول سہ صد و پنجاہ سال و الاول ھو الاصح صاحب ارغام المرید در ص۳۲ از قوت

Marfat.com

القلوب ابی طالب مکی نقل نموده که حضرت سلمان فارسی باوجودیکه در صحبت آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم باعلی و اقصی مراتب کمالات باطنی رسیده بود ولی با حضرت ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ نسبت خاصة داشت و در زمانه خلافت حضرت عثمان رضی اللہ عنہ امیر مدائن بود حضرت ابی درداء نامہ بوی نوشت معنون باینکه چرا در زمین مقدسه نمی آئید حضرت سلمان رضی اللہ عنہ در جواب‌اش چنین نوشت ان الارض لا تقدس احدا و انما یقدس الانسان عمله وهمدر ان ایام که در مدائن بود شخصی شامی حمل کاه برداشته بود دید انشناخت کہ امیر مدائن است اشارت نمود که این بار را بردار حضرت سلمان دران حالت معبا بود بار دید برداشت مردم آنکس را فهمانیدند که این شخص امیر است آن مرد گفت که من شمارا نشناخته ام حضرت سلمان رضی اللہ عنہ گفت تا اینکه در منزلت نرسانم باتخواهم داد- وفات وی نیز در مدائن بوده در سنہ ۳۲ هجری در زمانه خلافت حضرت عثمان رضی اللہ عنہ، اما ملا علی قاری در شرح شفاء و صاحب مشکوة در اسماء الرجال صـ ۵۹۷ سنہ ۳۵ هجری قید نموده اند علامہ عبد الرؤف مناوی در کواکب الدریة سنہ ۳۶ تعین نموده و اللہ اعلم وکان یاکل من عمل یده و روی عنه انس و ابو هریرة وغیرهما رضی اللہ تعالیٰ عنهم اجمعین ۔ امانسبت وی در علم باطن قرار تائید جمیع حضرات نقشبندیہ و اکابر مشایخ بحضرت امیر المؤمنین ابوبکر صدیق میباشد رضی اللہ تعالیٰ عنهما ۔

Marfat.com

فصل دوم

حضرت قاسم بن محمّد بن ابی بکرؓ الصدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین ط

ایشان از عظمائے تابعین و فقہاء سبعۂ[1] مدینہ است و افضل اہل زمان خود است ثقہ بود و رفیع القدر عالم فقیہ امام ورع کثیر الحدیث بعد از قتل پدرش محمّد بن ابی بکرؓ یتیم ماند در کنار عائشہ صدیقہ ووی ابن خالہ امام زین العابدین است و صہر امام محمّد باقر و جد مادری امام جعفر صادق کذا ذکرہ الشیخ عبد الحق محدث الدہلوی فی اشعۃ اللمعات صـ۸۵ ج-۱ فصل ثالث باب و سوسہ کتاب الایمان و در اسماء الرّجال مشکوٰۃ نیز از فقہاء سبعہ و اکابر تابعین و افضل اہل زمانش محسوب نمودہ یحیی ابن سعید میگوید نیافتم در مدینہ ہیچ فردی را کہ فاضل تر باشد از قاسم بن محمد در ارغام المرید صـ۳۸ آوردہ وکان عمر بن عبد العزیز یقول لو کان لی ان اعہد لعہدت القاسم انتہٰی امام عبد الرؤف مناوی در کواکب الدریۃ مینویسد انہٗ (ای القاسم) کان عالما فقیہا ورعا مفتیا زاہدا حجۃ انتہٰی و در زمانش موصوف بود بجمیع اوصاف حسنہ و حافظ الحدیث بود کہ از حضرت صدیقہؓ

---

[1] اسماء ایشان این است :۔

(۱) سعید بن المسیب (۲) عروۃ بن الزبیر (۳) قاسم بن محمّد (۴) ابوبکر بن عبد الرحمان (۵) خارجہ بن زید (۶) عبید اللہ بن عبد اللہ (۷) سلیمان بن یسار

در قلب الارشاد صـ۲۶۳ از شرح الفیہ مؤلفہ امام سخاوی نقل کردہ کہ اسماء ایشان برای درد سر و آفات مانند کرم و شبیہہ آن کہ برای مضرات اموال میباشد نوشتہ گذاشتن اثر تمام دارد۔ در ارغام المرید صـ۳۷ از علامہ کمال الدین دمیری مؤلف حیوٰۃ الحیوان نقل نمودہ کہ اسماء فقہاء سبعہ برای آفات کرم نوشتہ در گندم گذاشتہ میشود مادامیکہ آن نوشتہ موجود باشد دفع سوس خواہد نمود۔ واللہ اعلم - ۱۲ - منہ؛

Marfat.com

و ابن عباسؓ و ابن عمرؓ و حضرت معاویہؓ وغیرہ روایت حدیث نمودہ و خلق کثیر نیز از وی روایت نمودہ اند و مرویات آن در صحاح ستہ مذکور است باندازۂ کہ ابن ابی الزناد میگوید ما رأیت احداً اعلم بالسنۃ من القاسم بن محمد تولد ایشان در ۳۱ھ وفات در ۱۰۱ھ ہجری میباشد۔ درینصورت عمر وی ہفتاد سال میباشد اما در اشعۃ اللمعات صفحہ مذکور متوفا ۱۰۱ھ یا ۱۰۲ھ ہجری بعمر ہفتاد و یا ہفتاد و دو تعین نمودہ در اسماء الرجال مشکوٰۃ ملحق آن ص ۶۱۳ ۱۰۱ھ ہجری معمر لیس ہفتاد مذکور است مدفن وی بین الحرمین است چنانچہ در ارغام المرید ص ۳۷ مینویسد مات بین المکۃ والمدینۃ حاجاً او معتمراً انتہیٰ موصوف در علم باطن بیعت از سلمان فارسی نمودہ بودند چنانچہ جمیع کتب حضرات نقشبندیہ ازین سخن طافح است باندازۂ کہ ہیچ فردی ازین اکابر تخلف ندارد ازان جملہ است ارغام المرید و حدیقۃ الندیہ و عمدۃ المقامات و حدائق وردیۃ و سعادۃ الابدیۃ و بہجۃ السنیۃ وغیرہ۔

فصل سوم

حضرت امام جعفر الصادق رحمۃ اللہ علیہ

صادق از اشہر القاب آنست کنیتش ابو عبداللہ و ابو اسمٰعیل میباشد پدرش حضرت امام محمد باقر است و آن خلف علی زین العابدین و آن پسر امام حسین بن علی بن ابی طالب میباشد مادرش ام فروۃ نام دارد کہ بنت حضرت قاسم بن ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ میباشد تولد وی قراریکہ در اسماء الرجال مشکوٰۃ ص ۵۸۹ مذکور است ۸۰ھ ہجری میباشد بقولی روز شنبہ ہفدہم ربیع الاول ۸۳ھ میباشد در عصر شریفش از عمدہ ترین علماء وقت معروف

زمان بود علم حدیث را از پدر خود حضرت امام محمد باقر و جدّ مادری اش حضرت[1] قاسم اخذ نمودہ بود وکذا کسب کمالات باطنی نیز ازین دو بزرگوار نموده بودند طریقه اول راکه از پدرش کسب نموده در اصطلاح صوفیه سلسلة الذهب مینامند و نیز از حضرت عروة و نافع و عطاء و زهری روایت حدیث نموده بودند وکان من سادات اهل البیت و سمع منهُ الائمة الاعلام نحو یحیی بن سعید و ابن جریج و مالک بن انس و الثوری و ابن عیینه و ابو حنیفة و ابو ایوب السجستانی وغیرهم احمد بن عمر بن مقداد رازی میگوید که روزی مگسی بر روی منصور خلیفه عباسی نشسته بود هر چند بذب آن میکوشید باز عود میکرد درین وقت حضرت امام جعفر صادق حاضر بود خلیفه بوی خطاب نموده فرمود یا اباعبدالله لم خلق الله الذباب فقال الامام لیذل به الجبابرة فسکت المنصور

وفات حضرت امام جعفر صادق در شوال ۱۴۸ھ ہجری میباشد که در اسماء الرجال مشکوة ص۵۸۹ و عمدة المقامات ص۲۳ و ارغام المرید ص۱۱ و مطلع العلوم ص۸۲ همین سنه مذکور است اما در عمدة المقامات روز دوشنبه منتصف رجب را تعیین نموده مرقدش در مدینه منوره میباشد. واقع در بقیع در قبریست که پدرش امام محمد باقر و جدش حضرت علی زین العابدین نیز در انجاست و امجدی در مطلع العلوم ص۸۳ علاوه میکند که با ترزهر تنظلم

---

[1] چنانچه ازوی روایت کرده اند که میفرمودند :-

ولدنی الصدیق مرتین یعنی ولدتنی ام فروة بنت القاسم ولادة حسیة وولدنی القاسم ولادة معنویة بان ربانی و ابلغنی الی مبالغ الرجال ارغام المرید ص۳ - ۱۲ منه

Marfat.com

ابوجعفر دوانقی[۱] مسموم گردیده بدرجه شہادت رسید۔ وَاللّٰہُ اَعْلَمُ۔

فصل چہارم

حضرت سلطان العارفین بایزید بسطامی قدس اللہ سرہٗ

نام ایشان طیفور است ابویزید کنیت آن است بایزید مخفف ابویزید است سلطان العارفین لقب[۱] آن است جد ایشان مجوسی بود و باسلام مشرف شد ایشان سہ برادران بودند ہمہ آنہا ارباب احوال و صاحبان کمال بودند (۱) آدم (۲) طیفور (۳) علی نسب وی را صاحب[۱] رغام المرید در ص۱۴۱ از طبقات الاولیاء مؤلفہ ابوعبدالرحمن سلمی نیشاپوری چنین آوردہ ابویزید طیفور بن عیسیٰ بن سروشان و در نفحات الانس حضرت مولانا جامی[۲] رحمۃ اللہ علیہ در بیان

ہ۱ ابوجعفر دوانقی برادر بزرگ سفاح مشہور بدوانقی خلیفہ دوم عباسی میباشد مدت خلافت آن بیست ۲۲ و دو سال است۔
(فائدہ) خلفاء عباسی کہ مدت دوران حکمرانی آنہا پنجصد و سی سال و دو ماہ و ۲۳ روز میباشد ابتداء آن ابوالعباس عبداللہ بن محمد بن علی بن عبداللہ بن عباس مشہور بسفاح کہ بتاریخ روز جمعہ سیزدہم ربیع الاول ۱۳۲ہجری بقدرت رسیدند و آخر آن مستعصم بن مستنصر میباشد کہ در ہشتم صفر ۶۵۶ہجری باز حملہ تاتاریہا از طرف ہلاکو پسر چنگیز با دارالخلافہ و فقہاء بغداد ہمہ در خاک و خون یکسان شدند تحقیق این مبحث بطور مفصل از تاریخ الخلفاء سیوطی و ترجمہ آن از عبداللہ سرتانی ہروی و کتاب سبائک الذہب فی معرفت قبائل العرب ملاحظہ باید نمود و خلفاء بنی امیہ کہ مدت حکمروائی آنہا نود و یک ۹۱ سال میباشد اول آنہا حضرت معاویہ بود کہ مدت نوزدہ ۱۹ سال و سہ ماہ حکمروائی نمود و آخر ایشان مروان بن محمد بن مروان میباشد کہ بعد از پنج سال دوران آن باختتام رسید ۱۲ امنہ
سہ۲ جامی لقب شعری ایست اصل نامش عبدالرحمٰن لقب نورالدین و لقب اصلی عمادالدین است کہ در ۸۱۷ہجری وقت عشاء بتاریخ بیست و سوم شعبان در خرجرد جام تولد شد و اندالد ایشان مولانا نظام الدین احمد دشتی میباشد جد ایشان مولانا شمس الدین محمد دشتی نام دارد اصلا از محلہ دشت از توابع اصفہان میباشد نسب ایشان بحضرت امام محمد شیبانی شاگرد رشید حضرت امام اعظم ابوحنیفہ منتہی میشود موصوف در علم باطن ابتداء نسبت بحضرت سعدالدین کاشغری داشتند و بعد از وفات آن بصحبت حضرت خواجہ عبیداللہ احرار رسیدہ کسب کمالات سلوک نمودند تصانیف وی در عربی و فارسی و در علم نحو و تصوف و عروض و قافیہ و معما مشہور است کتاب فوائد الضیائیہ عرف شرح جامی بر متن کافیہ ابن حاجب و نفحات الانس و ہفت اورنگ از اعظم تصنیفات اوست مولانا عبدالحی لکھنوی در فوائد البہیہ بعمر خود قسم یاد میکند کہ نفحات الانس کتابیست مفید برای جن و انس تمام آثار آن بقولی زیادہ از چہل کتاب و بقولی بتعداد حروف جامی مشتمل پنجاہ و چہار کتاب و رسائل میباشد وفات ایشان وقت اذان روز جمعہ ہژدہم محرم ۸۹۸ہجری میباشد مدفن ایشان در ہرات دبقیہ حالات ایشان از رشحات عین الحیات

عیسی و سروشان آدم نام نیز مذکور است والله اعلم ایشان از طبقهٔ اولی و پیشوای اهل تصوف و ارباب توحید بودند در مشایخ صوفیه شان عظیم دارد این طریقه را الی زمانه وی صدیقیه میگفتند بعد از آن بنام طیفوریه شهرت عام و خاص پیدا کرد کلامش سکر آمیز بود در وقت نماز قعقعه از استخوان سینهٔ وی بیرون می آمد و شنیده میشد راقم الحروف میگوید کسانیکه ادعاء طریقه نقشبندیه دارند لابد این حالت را چشیده باشند و در محبین و مریدین آنها مشاهده شود والا مدعی بلا دلیل خواهد بود چنانچه در نفحات و ترجمه آن و عمدة المقامات صـ ۲۶۹ مذکور است و وفات وی باتفاق اکثر مؤرخین پانزدهم شعبان ۲۶۱ھ میباشد بجز یک قول که ۲۳۴ھ نیز گفته اند اصحاب تواریخ و طبقات از وی بسیار تذکر نموده اند منجمله طبقات سلمی نیشاپوری و ابن خلکان و امام منادی و ابو نعیم اصفهانی صاحب حلیه وغیره مرقد ایشان بقولی در دمشق در نواحی مرج قبلی بر سر تل عالی داخل بناء معروف قریه قرحتا میباشد و اهل آن منطقه بنام بایزید یاد میکنند اما قول صحیح در بسطام واقع در ایران فعلی میباشد چنانچه علامه عبد الغنی نابلسی در کتاب الحقیقة و المجاز فی رحلة الشام و مصر و الحجاز تصریح نموده اند امروز بفاصله هژده کیلومتر طرف شمال شرق شاهرود واقع است (فائده) در جواب یک سوال معروف و مشهور و آن اینکه حضرت سلطان العارفین ابی یزید البسطامی قدس سره حضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه را ندیده باوجود یکه نسبت دیرا در علم باطن بحضرت امام جعفر صادق رضی الله عنه میرسانند جوابش این است که سلطان العارفین ابو یزید البسطامی که نام گرامی ایشان طیفور بن عیسی بن سروشان میباشد - در علم باطن شش نسبت دارد یک نسبت روحانی و پنج نسبت جسمانی نسبت روحانی ایشان از روحانیت حضرت امام جعفر صادق رحمة الله علیه میباشد چنانچه ابو طالب مکی در قوت القلوب و کاشفی در رشحات و حافظ ابو الفرج واسطی در تریاق المحبین و خواجه پارسا در فصل الخطاب و سید شریف جرجانی در اواخر شرح مواقف و علامه نابلسی در مفتاح المعیة در رحلة الکبری و خواجه محمد فضل الله در عمدة المقامات تصریح نموده اند ــــــ کما ان الاستعانة جائزة

Marfat.com

بالارواح الطیبۃ خلافاً لبعض الظاهریۃ المارّدۃ نسبت دوم در تبیان الوسائل مؤلفہ علامہ کمال الدین حریری آوردہ کہ حضرت ابو یزید از امام علی رضا رحمۃ اللہ علیہ نیز کسب علم باطن نمودہ اند، ایشان از والد ماجد خود امام موسیٰ کاظم رحمۃ اللہ علیہ و آن از والد خود امام جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ و آن از والد خود حضرت امام محمد باقر رحمۃ اللہ علیہ و آن از والد خود حضرت امام زین العابدین رحمۃ اللہ علیہ و آن از والد خود حضرت امام حسین رضی اللہ عنہم و آن از والد ایشان فاتح باب خیبر و مدینۃ العلم بقول خیر البشر حضرت علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ، و این طریق را در اصطلاح ایشان سلسلۃ الذہب مینامند۔ نسبت[۲] سوم در ارغام المرید[۲] آوردہ واخذ ایضاً عن الشیخ الراعی و هو المراد بالکردی فی النفحات[۳] عن الشیخ شہاب الدین عن الشیخ محمد قوا عن ابی الفضل عن سلمان الفارسی انتہیٰ و هو الیٰ آخر السلسلۃ نسبت[۴] چہارم حضرت جامی علیہ الرحمۃ در نفحات الانس ص۲۷ در ترجمہ ابو علی سندی رحمۃ اللہ علیہ از شرح شطحیات شیخ روزبھان بقلی آوردہ کہ وی از استادان بایزید است گوید از ابو علی علم فنا در توحید می آموختم و ابو علی از من الحمد و قل هو اللہ انتہیٰ قولہ :۔

نسبت[۵] پنجم امام رشید الدین ابو الحسن علی قرشی در معجم خود آوردہ اخذ سیدی ابو یزید البسطامی عن محمد بن فارس البلخی

---

[۱] تحقیق عمیق این موضوع را در رسالۃ مجمع البینات نوشتہ ام ازان جا مراجعہ شود و دلائلی چند در اسناد و مراقبات نیز درین باب نگارش دادم کہ الآن هر دو رسالۃ مطبوع و کار آمد خلائق است ۔ ۱۲ منہ ۔ [۲] در رسالۃ اسناد و مراقبات ص۲۹ درین قسمت حوالہ قوت القلوب و رشحات بی محل تحریر شدہ فاحذر عن احالتھما ۱۲ ۔منہ۔

[۳] فی النفحات محض حوالہ و هو المراد بالکردی میباشد چنانچہ در نفحات در ترجمہ حضرت ابی یزید مذکور است کہ کردی استاذ وی بودہ ۔ ۱۲ منہ ۔

Marfat.com

عن حاتم[1] بن عنوان الاصم الزاهد عن شقیق[2] بن ابراهیم عن ابراهیم[3] بن ادهم عن مالک بن دینار عن ابی مسلم الخولانی عن امیر المؤمنین عمر بن الخطاب رضی الله عنهم کذا فی انعام المرید صفحه ۴۳ - نسبت ششم نیز در انعام المرید صفحه ۴۴ از مسلسلات شیخ حامد نقل کرده که حضرت ابی یزید از عبدالله بن عبدالوهاب خوارزمی کسب علم باطن نموده اند و آن از عاصم بن علید و آن عبدالعزیز بن خالد و آن از حضرت سفیان ثوری و ایشان از حضرت عبدالله بن الزبیر و آن از جابر بن عبدالله انصاری و آن از حضرت علی رضی الله تعالی عنهم اجمعین مد و حضرت بایزید قدس سره گاه گاه فکر شعر گوئی هم میفرمودند چنانچه این رباعی از وست :- ؎

ای عشق تو کشته عارف و عامی را | سودای تو گم کرده نکو نامی را
شوق لب میگون تو آورد برون | از صومعه بایزید بسطامی را

---

[1] حاتم بن عنوان الاصم که بنام حاتم اصم نیز یاد میکنند کنیت وی ابو عبدالرحمن است از قدماء مشایخ خراسان میباشد روزی ضعیفه با وی سخن میگفت در آن اثنا بادی از وی خطا شد حاتم گفت که بلند تر سخن گو آن ضعیفه گمان برد که گوش وی کر است ازان رو باصم مشهور شد و این اسخا نیست بسیار شگرف که مورد پسند جمیع اهل حق خواهد بود از نفحات الانس مولانا جامی وغیره مراجعه شود وفات آن در سنه ۲۳۷ هجری میباشد زیارتش در واشجرد است که موضعیست از نواحی بلخ - ۱۲ منه

[2] شقیق بن ابراهیم البلخی کنیت وی ابو موسی است از طبقه اول مشایخ است اوصاف و احوال آن شایان کتابیست علیحده و شاگرد حضرت امام زفر میباشد و در صحبت حضرت امام اعظم و امام یوسف نیز رسیده است در تواریخ بلخ راجع بمدفن آن اقوال زیادی دیده شده منجمله سنه ۱۷۴ هجری در ختلان بدرجه شهادت نائل شده همدر انجا دفن میباشد عده قول کرده اند که سر وی را از ولایت ختلان در بلخ آورده دفن کرده اند و ایدم در بلده باستانی بلخ زیارت آن بنام شیخ عقیق شهرت دارد معروف و مشهور است بنده راقم الحروف دران بقعه که منسوب بحضرت شیخ شقیق است بمرات رسیده ام وغیر ازین اقوال دیگری نیز در تاریخهای بلخ ملاحظه نموده ام که تفصیل آن بسیار طویل است والله اعلم بحقائق الاخبار کلها ۱۲ منه -

[3] ابراهیم بن ادهم را با فضیل بن عیاض و سفیان ثوری نیز انتساب علم باطن میباشد که در نقشه آینده ترجمه آن در ذیل حضرات چشتیه خواهد آمد ۱۲ منه

Marfat.com

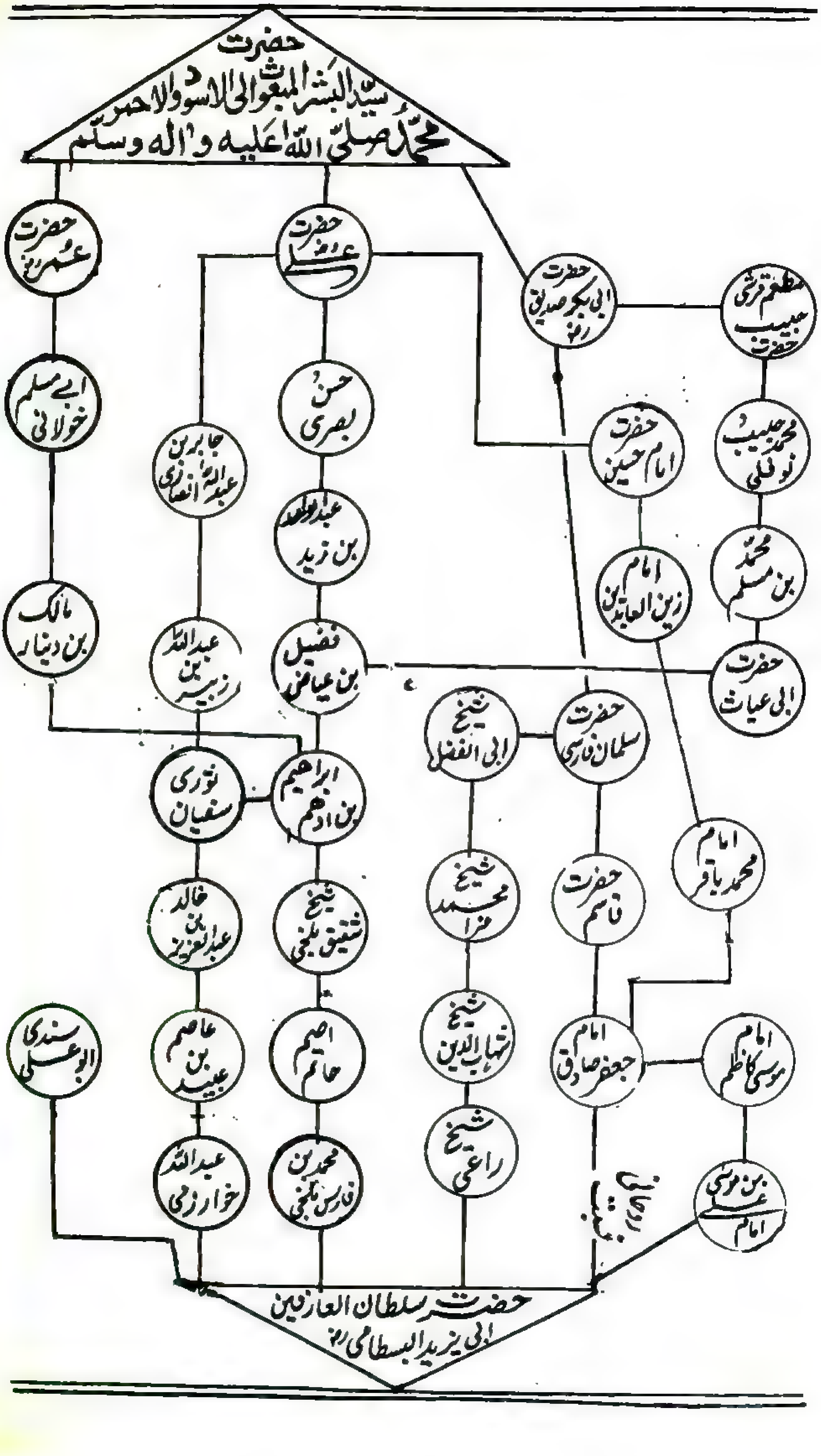
حضرت
سید البشر المبعوث الی الاسود والاحمر
محمد صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم
حضرت عمرؓ
حضرت علیؓ
حضرت ابی بکر صدیقؓ
مطعم قرشی حبیب حضرت
ابی مسلم خولانی
حسن بصری
جابر بن عبداللہ انصاری
حضرت امام حسین
محمد حبیب نوفلی
عبدالواحد بن زید
امام زین العابدین
محمد بن مسلم
مالک بن دینار
عبداللہ بن زبیر
فضیل بن عیاض
حضرت ابی عیاث
شیخ ابی الفضل
حضرت سلمان فارسی
ثوری سفیان
ابراہیم بن ادہم
امام محمد باقر
خالد بن عبدالعزیز
شیخ شقیق بلخی
شیخ محمد
حضرت قاسم
سندی ابو علی
عاصم بن عبید
اصم حاتم
شیخ شہاب الدین
امام جعفر صادق
امام موسیٰ کاظم
عبداللہ خوارزمی
محمد بن فارس بلخی
شیخ راعی
امام علی بن موسیٰ
حضرت سلطان العارفین
ابی یزید البسطامیؓ

Marfat.com

فصل پنجم

حضرت شیخ ابوالحسن خرقانی قدس اللہ سرّہٗ العزیز

ایشان از منطقۂ خرقان میباشد و خرقان موضعیست در ایران که ایندم بفاصلہ بیست ۲۰ کلومیتر جانب شرق بسطام واقع است اصل نام ایشان علی بن جعفر است از اکابر مشایخ زمانش بود حضرت مولانا عبدالرحمن جامی در نفحات الانس چندی از گفتار آن نقل نموده اند بعید نیست که درینجا سطری چند از آن کتاب بالعبارة ایراد نمایم منجمله اینست که میفرمود هرگز با کسی صحبت مدارید که شما گوئید خدا و او گوید چیزی دیگر وهم وی گفت که اندوه طلب کن تا آب چشمت پدید آید که حق تعالی اگر بندگان را دوست میدارد و هم وی گفت اگر سر وی بگوید با آن حق را خواهد بهتر از آن بود که قرآن خواند بدان حق را نخواهد و هم وی گفت که وارث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آنکس بود که بفعل رسول اقتدا کند نه آن بود که روی کاغذ سیاه کند در تصوف نسبت روحانی وجسمانی دارد اما نسبت روحانی آن بعد از وفات حضرت بایزید مرقدوی میرفت و بمدت دوازده سال ملازمت زیارت بایزید داشت آخرالامر از مشهد آن تربیت روحانی حاصل نمود و حضرت بایزید چندین سال قبل از تولدوی بشارت داده بود که مولانا جلال الدین[1] بلخی این واقعه را در مثنوی شریف بسیار طویل و بسیط بیان فرموده چند اشعار آن که واعیة این

---

[1] مولانا جلال الدین بن بهاؤالدین محمد که بهاؤالدین ولد و بهاولد نیز گویند و آن پسر حضرت حسین خطیبی میباشند و پدر حسین خطیبی احمد نام دارد جلال الدین و بهاؤالدین از اسماء القاب است اصل نام پسر و پدر محمد است پدر ایشان فرار گفته بعض تذکره نویسان از خلفاء حضرت شیخ نجم الدین کبری بوده ایشان از احفاد حضرت صدیق اکبر میباشند تولدوی در ششم ربیع الاول ۶۰۴ سنہ ہجری

مقام است تبرکا ایراد میگردد۔

مثنوی

بعد چندین سال میزاید شہی — میزند بر آسمانہا خرگہی
رویش از گلزار حق گلگون بود — از من و اندر مقام افزون بود
چیست نامش گفت نامش بوالحسن — حلیہ‌اش واگفت زیر و ذقن

انتہیٰ مثلہ فی البہجۃ السنیۃ ص۱۳ و ارغام المرید ص۴۵ و نفحات الانس ص۲۰۶ و عمدۃ المقامات ص۵ و نسبت جسمانی آن بہ شش واسطہ بحضرت ابی یزید میرسد کہ ایشان از ابی المظفر طوسی کسب علم باطن نمودہ اند و آن از خواجہ ابی یزید العشقی و آن از خواجہ محمد مغربی و آن از حضرت ابی یزید سلطان العارفین قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم العلیۃ کذا فی ارغام المرید ص۴۵ و نسبت دیگر

(بقایا حاشیہ) در بلدۃ باستانی بلخ بودہ علوم رسمی را ابتداءً از والد خود خواندہ بودند و بعد از وفات آن بشام در حلب رفتہ بتحصیل خود ادامہ دادند اما نسبت علم باطن وی نیز بحضرت والد ایشان است و بعد از وفات وی کسب فیض از سید برہان الدین محقق ترمذی نمودند کہ یکی از شاگردان ارشد پدرش بود و بعد از تحصیل علوم ظاہر و باطن در قونیہ کہ شہریست واقع در ترکیہ بارشاد خلق اللہ و وعظ و تدریس شروع نمودند اتفاقاً شمس الدین تبریزی کہ شخصی صاحب کمال بود بقونیہ رفتہ بود و مولانا آشفتۂ این مرد بزرگوار گردیدہ از وعظ و تدریس دست برداشتہ مدت سہ ماہ ہمراہ وی در خلوت نشست و درین مدت صوم وصال داشتند و با ہیچ کسی درین سہ ماہ سخن نمی گفت بالآخرہ بعضی نا اہلان کہ از حقیقت این داعیہ خبر نبودند حضرت شمس را بدرجہ شہادت رسانیدند از آن جملہ علاء الدین محمد پسر خود مولانا نیز بودہ کہ بداغ لیس من اہلک مبتلا شدہ و بعد از چندی فوت کرد و مولانا بجنازہ وی حاضر نشد مولانا در فراق شمس بغصہ و بیتابی زیادی دچار شدہ اشعار زیادی بنام شمس نیز گفتہ اند کہ امروز بنام دیوان شمس تبریزی شہرت دارد و اشعار مثنوی را اقرار خواہش مرید و خلیفہ نجیبش حسام الدین چلپی آغاز نمودہ چنانچہ از بعضی اشعار آن نیز معلوم میگردد و رسالہ فیہ ما فیہ و یک مکتوبات نیز از تصانیف وی باقیست وفات ایشان در روز یکشنبہ پنجم جمادی الآخر سنہ ۶۷۲ ہجری میباشد مدفن وی در مقبرہ والدش در قونیہ معروف و مشہور است۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

آن از ابی العباس محمد بن احمد بن عبدالکریم آملی میباشد کہ ایشان را قصاب آملی نیز گویند چنانچہ در نفحات در ترجمۂ حضرت ابی الحسن خرقانی مذکور است و آن از شیخ محمد بن عبداللہ طبری و آن از شیخ ابی محمد جریری و آن سید الطائفہ حضرت جنید بغدادی و آن از خال خود حضرت عبداللہ سری سقطی و آن از معروف کرخی[1] و آن از حضرت داؤد طائی و آن حضرت حبیب عجمی و آن از حضرت حسن بصری و آن از حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین۔

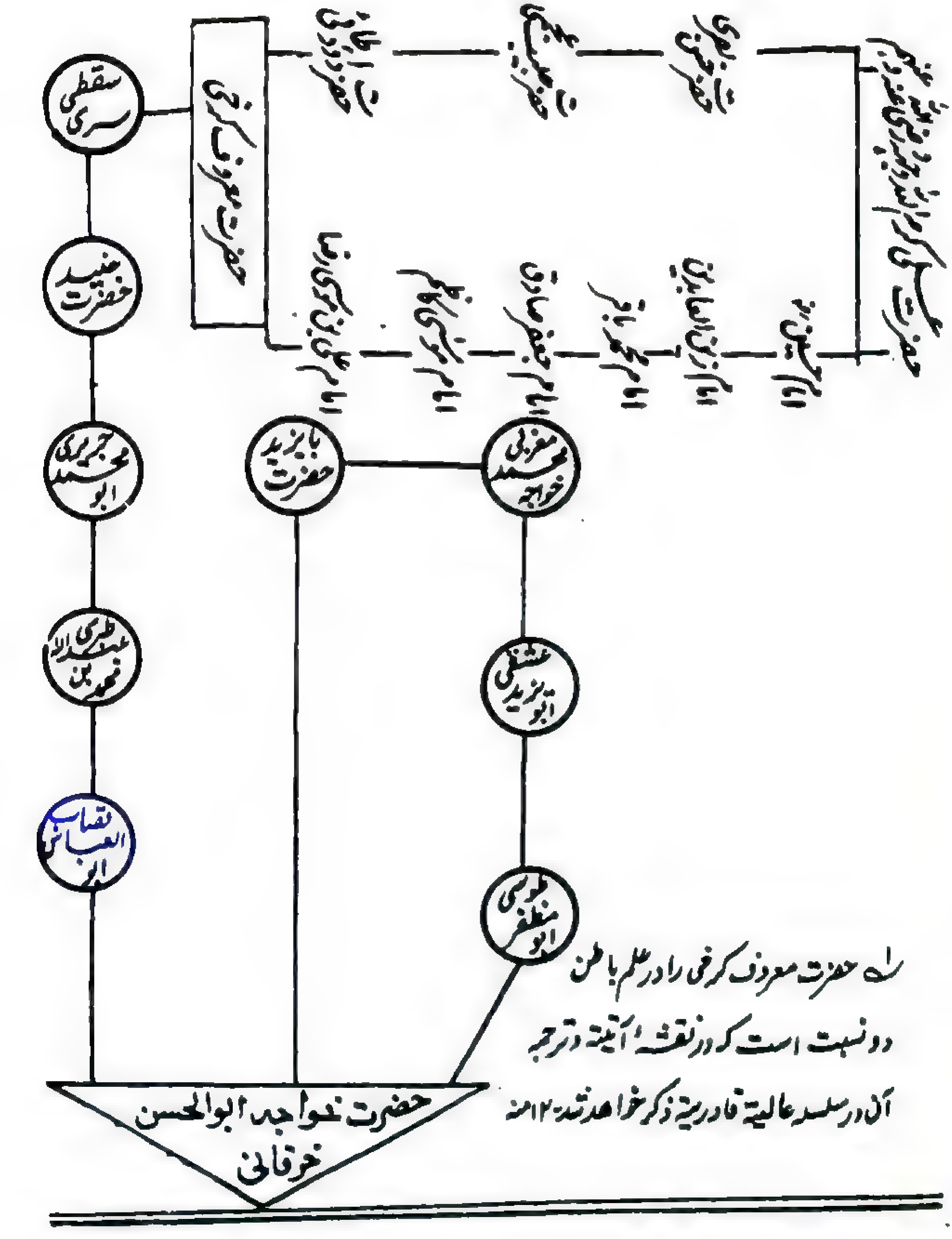

[1] حضرت معروف کرخی را در علم باطن دو نسبت است کہ در نقشۂ آئندہ ترجمہ آن در سلسلہ عالیہ قادریہ ذکر خواهد شد۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

فصل ششم

حضرت خواجہ ابو علی فارمدی قدس اللہ سرہٗ

نام ایشان فضل بن محمد الطوسی میباشد در عمدۃ المقامات فضل اللہ بن محمد مذکور است در نفحات الانس وغیرہ فضل بن محمد آوردہ شیخ الشیوخ خراسان بود سمعانی مینویسد کان لسان خراسان وشیخہا وصاحب الطریقۃ الحسنۃ فی المریدین در وقت خود متفرد بطریقہ خاصہ بود حجۃ الاسلام امام محمد غزالی در طریقت مرید اوست چنانچہ در نفحات الانس حضرت جامی ونبراس حاشیہ شرح عقائد نسفی در ترجمہ آن مذکور است در زمانہ تحصیل صحبت حضرت شیخ ابو سعید ابو الخیر[۱] رانیز یافتہ بود بلکہ غیر مرات در صحبت وی رسیدہ محظوظ ومستفید گردیدہ بود اول روزیکہ در صحبت آن رسیدہ بود در گوشہ خمول نشستہ بود شیخ ابو سعید را وجد طاری شد جامہ بدرید ھرکس پارچہ ازان تبرکاً میگرفت شیخ ابو سعید یک آستین باتیر بزجدا نمودہ آواز داد کہ ای ابو علی طوسی کجائی حضرت خواجہ ابو علی گمان برد کہ در مریدانش کسی دیگر ابو علی نام دارد البتہ آن را خواھد در دفعہ سوم جمعی گفتند کہ مراد شما میخواھد لیکن ازین

---

[۱] عارف سریع السیر حضرت شیخ ابو سعید ابو الخیر متولد روز یکشنبہ غرہ محرم ۳۵۷ھ ہجری در شہر میھنہ کہ از بلاد خراسان میباشد اصل کنیت ونام آن ابو سعید فضل اللہ بن ابی الخیر است ابتداء علوم مقدماتی را کہ مانند صرف ونحو ولغت میباشد در میھنہ تحصیل نمود وبعد ازان طرف مرو رفت مدت پنج سال در مرو در حوزہ درس امام ابو عبد اللہ خضری تحصیل فقہ نمود وبعد از وفات آن پنج سال دیگر بنزد امام ابو بکر قفال مروزی نیز فقہ خواند وبعد از حصول مرتبہ فقاھت در سرخس آمدہ بنزد امام ابو علی زاھر بن احمد علم تفسیر وحدیث خواند وبعد ازین از پیر ابو الفضل محمد بن حسن سرخسی مرید شد ودر علم باطن نیز کامل ومکمل گردید کہ جمیع مشایخ عصر مسخر وی بودند در فن رباعی سلیقہ بلندی داشت کہ رباعیات آن تا امروز معروف ومشہور است۔ عاقبت درھمان شہر میھنہ کہ چشم بدنیا کشودہ بود در شب جمعہ وقت نماز خفتن چہارم شعبان ۴۴۰ھ ہجری جان بجہان دار انس وجان تسلیم نمود۔۱۲ منہ

Marfat.com

نزد شیخ رفت و آن آستین و تیر بزبوی داده فرمود تو ما را همچون آستین و تیر بزی امام عبدالرؤف مناوی در کواکب الدریۃ آورده انہ کان عالماً شافعیاً عارفاً بمذاہب السلف انتہٰی مولانا عبدالرحمٰن جامی در نفحات الانس در ترجمۂ آن و محمد فضل اللہ سرہندی در عمدۃ المقامات صـ۵۲ آوردہ اند کہ در تذکیر و موعظت شاگرد امام استاذ ابوالقاسم قشیریست حضرت شاہ ولی اللہ در قول الجمیل صـ۱۲۶ در ذیل سلسلہ حضرات نقشبندیہ از مریدین ابوالقاسم قشیری محسوب نمودہ اند در ارغام المرید صـ۴۹ مذکور است و صحب (ای ابوعلی) ابا القاسم القشیری ولازم خدمتہ واخذ عنہ العلوم الظاہرۃ ومکث عندہ مقدار سنوات ثم ذہب الی الشیخ ابی القاسم الکرکانی[۲] بعد الاستیذان من القشیری انتہٰی وبعد از صحبت حضرت ابوالقاسم گرگانی بصحبت حضرت ابوالحسن خرقانی رفت بالآخرہ از شرف صحبت آن با علی مقامات اکمال و تکمیل رسید حضرت شیخ ابوالقاسم گرگانی را در علم باطن دو نسبت است اول بحضرت ابوالحسن خرقانی درین صورت ابوالقاسم گرگانی ہم پیر صحبت و ہم ہمیرہ حضرت خواجہ ابوعلی میباشد نسبت دوم حضرت شیخ ابوالقاسم بحضرت شیخ ابوعثمان مغربی میباشد در بعضی سلاسل از جہت آنکہ پیر صحبت حضرت خواجہ ابوعلی میباشد تذکر مینمایند و در بعضی دیگر از جہت آنکہ آخر کار و بار[۳] وی بصحبت ابوالحسن خرقانی اتمام یافت تذکر نمی کنند اما امام شیخ ابوالقاسم

۱؎ ابوالقاسم کنیت وی است اصل نام آن عبدالکریم بن ہوازن میباشد صاحب رسالۃ قشیریہ است کہ از متون قدیم و معتمد کتب تصوف بشمار میرود و تفسیر لطائف الاشارات وغیرہ در ہر فن تصانیف لطیفہ دارد مرید و داماد ابوعلی دقاق است وفات آن در ربیع الاول سنہ ۴۶۵ ہجری میباشد مرقدش در کنار صہرش در نیشاپور است۔ ۱۲ منہ، ۲؎ ابوالقاسم گرگانی اصل نام وی علی است در کشف المحجوب ... مریدین آیتی بود از آیات الٰہی صاحب حالات قویہ و بی نظیر زمانش بود۔ ۱۲ منہ،

۳؎ یعنی کار حضرت ابوعلی فارمدی اما اصل تلقین وی معلوم نشد کہ از ابی القاسم قشیری بودہ یا از ابی القاسم گرگانی نوعرض اینکہ حضرت ابوالقاسم گرگانی نیز از پیران اوست و اگر تلقین از حضرت ابوسعید ابوالخیر نمودہ باشد نیز بعید نیست زیرا کہ در اوائل در صحبت وی بسیار رسیدہ اند واللہ اعلم۔ ۱۲ منہ،

Marfat.com

قشیری مرید و خلیفه صهر خود شیخ ابو علی[1] دقاق میباشد. تفصیل این اجمال اینکه انتساب مریدان
بمشایخ بسه طریق است یکی خرقه دوم تلقین ذکر سوم صحبت و خدمت و تادب با آن و خرقه دو است
اول خرقه ارادت که جز از یک شیخ گرفتن روا نباشد دوم خرقه تبرک که از اشخاص کثیره بجهت
تبرک روا باشد چنانچه حضرت مولانا عبد الرحمن جامی در نفحات الانس از کتاب مناهج العباد مؤلفهٔ
شیخ سعید الدین[2] فرغانی در ترجمه آن نقل نموده از اینجاست که بعضی این اکابر نسبت های
زیادی دارند در بعضی کتاب خاص نسبت خرقه آن ذکر است که از فلان کس خرقه پوشیده
بود فقط در بعضی نسبت تلقین مذکور است و در بعضی از صحبت آن اشارت شده در بعضی
بدون تنبیه با مور ثلثه مطلق مذکور است که مرید فلانی بود این نکته بسیار اشخاص را در توهم
می اندازد چنانچه شیخ رضی الدین[3] علی لالا از ۱۲۴ نفر خرقه داشت و حضرت خواجه یوسف همدانی

---

[1] ابو علی دقاق نام وی حسن بن محمد است بیان صریح و لسان فصیح داشت و مشایخ بسیار دیده بود مرید ابو القاسم نصرآبادی بود ابو القاسم قشیری داماد و مرید و شاگرد وی بود مجالس وی را جمع نموده وفات آن در ذی القعده ۴۰۵ هجری بوده مرقد آن در نیشاپور است. نفحات ۱۲ منه [2] شیخ سعید الدین فرغانی مرید شیخ صدر الدین قونوی بود از اکابر اصحاب ذوق و وجد بود، در دیباچه شرح قصیدهٔ تائیه فارضیه از حقائق و معارف چنان سخن گفته که مورد پسند جمیع طلاب و عرفا میباشد و آن دیباچه را بجهت تعمیم فوائد بعینه از فارسی بعربی نیز خود آن نقل کرده علاوه برین تصانیف دیگر نیز ازو یادگار است مثل مناهج العباد وغیره ۱۲ منه، [3] شیخ رضی الدین علی بن سعید بن عبد الجلیل اللالا الغزنوی پدر ایشان شیخ سعید ابن عم حضرت حکیم سنائی میباشد و در صحبت بسیاری از مشایخ رسیده بود و در تاریخ غزنی و نفحات الانس مذکور است که موصوف از صد و بیست و چهار اشخاص کامل و مکمل خرقه داشته و بعد از وفات وی از آنان جمله صد و سیزده خرقه باقی بوده و دران سالی که عازم حج بیت الله شد از راه خراسان با حضرت خواجه یوسف همدانی نیز صحبت کرده بود و اصل تربیت وی از حضرت شیخ نجم الدین کبری صورت گرفته و از خلفاء وی است در هندوستان بصحبت ابو الرضا رتن نیز رسیده بود شانه محاسن آنحضرت صلی الله علیه وسلم که نزد ابو الرضا بود بوی داده است و در تاریخچه منسوب بغزنی مسطور است که آن شانه بر سینه علی لالا در غزنی گذاشته دفن شده است و از عبارت نفحات الانس چنین مفهوم میگردد که آن شانه بعد از وی بدست علاء الدوله سمنانی قدس سره رسیده وفات آن سیوم ربیع الاول ۶۴۲ هجری میباشد مدفن آن در بین راه روضهٔ سلطان محمود غزنوی و بدهٔ نعلی غزنی در کنار شارع عامه غزنی و قندهار در وسط ادیره مشتمل نوع باغستان تاکنون بهمان نام معروف و مشهور است ابد تیک مراتبه بزیارت ایشان

Marfat.com

بصحبت حضرت غوث الاعظمؒ رسیده ازان استفاده باطنی نموده بود وکذا با شیخ عبدالله جوینی وشیخ حسن سمنانی ودو صد و سیزده نفر از اولیاء کمل نیز صحبت نموده بود وحضرت شاه نقشبند درصحبت مولانا عارف که از خلفاء حضرت سید امیر کلال بود هفت سال ملازمت ایشان داشت وکذا چندین سال درخدمت شیخ قثم وخلیل آتا نیز سیری نموده بودند از سلطان الدین شهید که از طریقه کبرویه میباشد نیز استفاده نموده بود وسید علی همدانیؒ بصحبت ۱۴۰۰ نفر از اولیاء الله رسیده بود تدبر فافهم ولا تکن من الغافلین المغترین (فائدہ) فارمد را بعضی از قرار بخارا نوشته اند اما صحیح این است که از توابع طوس میباشد چنانچه نسبت صاحب الترجمه بنام ابوعلی طوسی ذکر شد بنده راقم الحروف بتاریخ ۱۸ حمل سنه ۱۳۵۹ هجری شمسی در ایام هجرت بزیارت ایشان مشرف شدم طوس نام بلده مشهد است فارمد درین ایام از کثرت

(بقیه حاشیه) رسیده ام این یک رباعی که از گفتار خیرین آثار ویست استماع فرمائید ؎

هم جان بهزار دل گرفتار تو هست | هم دل بهزار جان خریدار تو هست
اندر طلب خواب در وی نه قرار | هر کس که در آرزوی دیدار تو هست

؎ سید علی همدانی که امیر کبیر سید علی همدانی وامیر سید علی نیز گویند اصل نام آن علی بن شهاب الدین بن محمد است تولدش بتاریخ دوازدهم رجب روز دوشنبه سنه ۷۱۴ هجری بوده اصلاً همدانی میباشد در علوم ظاهر وباطن جامع بود ودر اشاعت اسلام بسیار میکوشید در اواخر عمر بخطه کشمیر رسیده ودرانجا خانقاه ساخته اقامت نمود درطریقت مرید شیخ شرف الدین محمود بن عبدالله المزدقانی بود اما کسب طریقت از شیخ تقی الدین علی دوستی کرده بود بعد از وفات تقی الدین علی دوستی واپس بخدمت شیخ شرف الدین محمود رفت وگفت فرمان آنست که در اقصاء وبلاد عالم سیری همین بود که سه مرتبه تمام ربع مسکون را سیر کرده ودر صحبت هزار ۱۴۰۰ وچهار صد ولی رسیده بود
وچهار صد کس را در یک مجلس یافته بود
تذکره علماء هند در سنه ۱۳۶۰ امیر علاؤ الدوله سمنانی معرفی میکند شک نیست که در صحبت وی نیز رسیده باشد در نفحات مینویسد که وفات وی نزدیک ولایت کبر وسوار بوده در یک نسخه دیگر آن کبر و سواد مذکور است در تذکره علماء هند بمیدان کبیر تحریر است که نام مقامی معرفی میکند بهر صورت نعش وی را از انجا نقل کرده بختلان بردند تاریخ رحلت آن بالاتفاق ششم ذی الحجه سنه ۷۸۶ هـ مشتمل آیه مکمل بسم الله میباشد خود آخرین کلامیکه از دهان وی برآمد نیز بسم الله الرحمن الرحیم بود. تصانیف وی قرار ذیل است مجمع الاحادیث شرح اسماء حسنی ذخیرة الملوک شرح فصوص الحکم مرآة التائبین قصیده خمریه فارضیه اوراد فتحیه اسرار النقطه وغیره ۔ ۱۲ منه

Marfat.com

استعمال بنام فیرمد یاد میشود که از مشهد تخمین ۲۰ کلومتر فاصله دارد مرقد ایشان در بین ادیره بزرگی واقع است ایندم آن مقابر و اهالی اطراف آن حیاد میتا از اهل تشیع میباشند این چند ابیات را که در لوحه سنگ مزار آن مرقوم بود در اینجا بزرگاً ایراد مینمایم ــ

اگر خواهی بیابی فیض از دربار یزدانی ‌‌ درا در آستان شیخ الاسلام خراسانی

بود نام شریفش بوعلی پیر صفا طینت ‌‌ کراماتش فراوان از قدرتهر فرد انسانی

بود با سالکان راه عرفان پیر و هادی ‌‌ درخشان مرقد پاکش بود از نور ایمانی

شریعت را بسی کامل کراماتش بود ظاهر ‌‌ نمود کسب فیوض از شیخ ابوالقاسم گرگانی

رسید با صحبت آن پیر دانا بوسعید شیخ ‌‌ که در راه طریقت یک قلم اورا بند ثانی

کسی کو بر مزارش یک سری عجزی فرود آرد ‌‌ بجوش آید یقین امواج بحر لطف رحمانی

چو ویران شد بنا و بقعه او خواجه شمس الدین ‌‌ پی آبادیش ز اولاد شیخ جام شد بانی

باخلاص هر که آرد رو بدرگاه پر فیوضش ‌‌ ز بحر بیکران خوش نشوید گرد عصیانی

خلیل هروی تاریخ فوتش گفت زین مصرع

بود از اولیاء الله بقید لطف سبحانی

وفات ایشان چهارم ربیع الاول سنه ۴۷۷ هجری میباشد و طرق مشایخ آن که در ماسبق ذکر شد قرار ذیل است :-

Marfat.com

بقیہ از طریقہ قادریہ مراجعہ شود

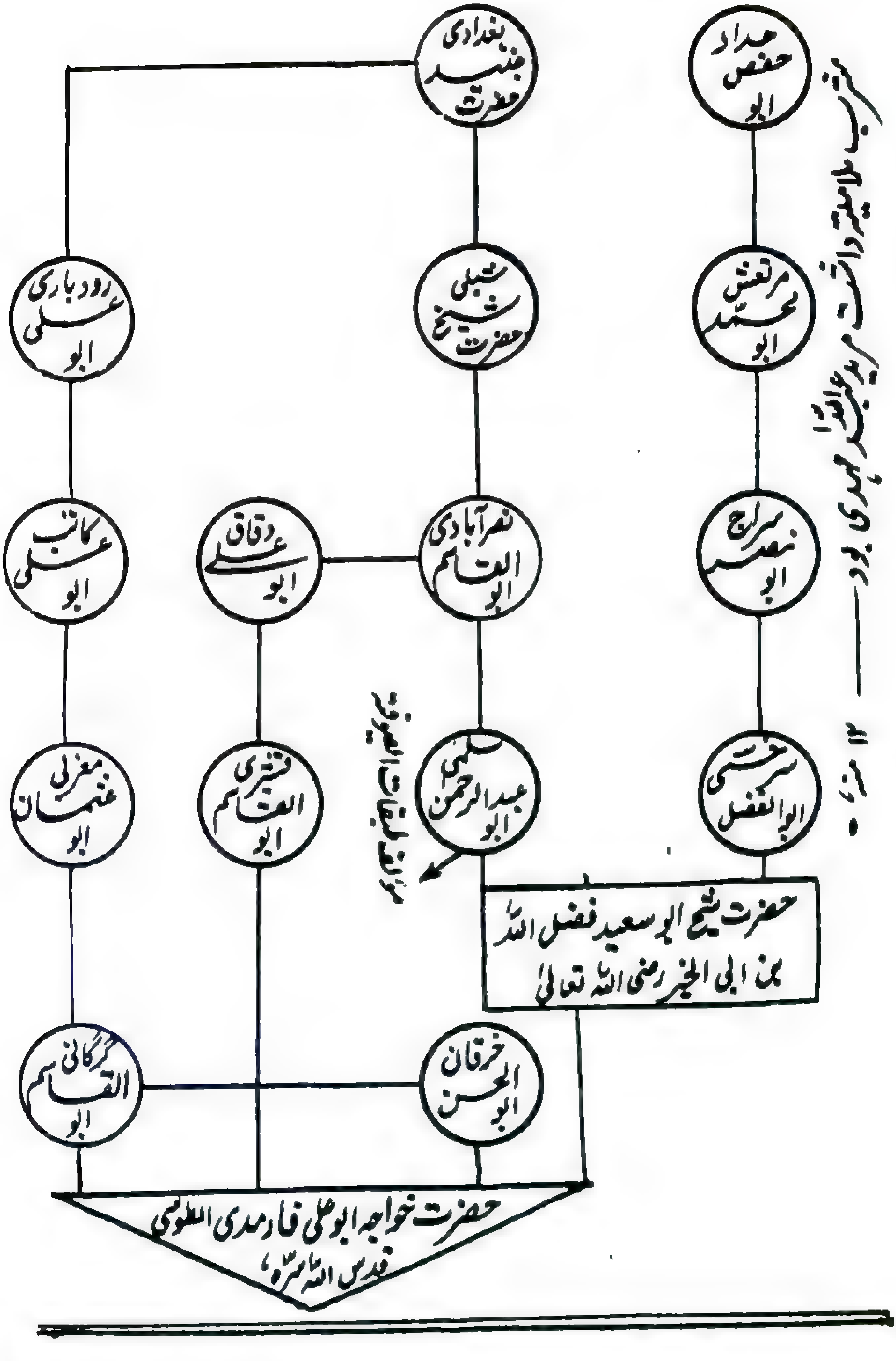

Marfat.com

فصل هفتم

حضرت خواجه ابو یعقوب یوسف الهمدانی[1]

المروزی الحنفی مذهباً و نسباً ایشان از احفاد حضرت امام اعظم ابو حنیفه رحمة الله علیه بودند طریقت از حضرت خواجه ابو علی نموده اند و با شیخ عبد الله جوینی و شیخ حسن سمنانی نیز نسبت داشته اند و از صحبت حضرت غوث الاعظم نیز محظوظ شده بودند و حضرت خواجه ابو الحسن خرقانی را در ایام صغارت دیده بودند و با دو صد و سیزده[213] نفر از اولیاء کاملین نیز صحبت نموده بودند و خلافت در طریقت کبرویه[2] نیز داشتند ولی نسبت خاصه معرفته آن بحضرت شیخ ابو علی فارمدی میباشد ابتداء در بغداد نزد مولانا اسحاق که از اعلم علماء

---

[1] در ارغام المرید ص۵ از کواکب الدریة امام عبد الرؤف مناوی آورده انه واحد الاولیاء الاکابر تفقه فی مذهب الامام الشافعی علی صاحب التنبیه صاحب نفحات از حنفی بودن آن تصریح نموده و در عمدة المقامات آورده که از سلالهٔ حضرت امام اعظم ابو حنیفه میباشد - ۱۲ منه۔ [2] منسوب است بحضرت شیخ نجم الدین کبری کنیت وی ابو الجناب و نام آن احمد است اصل تمام لقب آن طامة الکبری میباشد از جهت آنکه در دوران طالب العلمی با هر که مباحثه میکرد غالب میآمد بعد از ان بطامة الکبری لقب کردند پس بتخفیف آن کبری شد بحذف مضاف بعضی کبراء بر وزن علماء جمع کبیر گویند اول ترجیح دارد ایشان پیر طریقت اکثر مشایخ است و بنام شیخ ولی تراش نیز یاد میشدند از جهت آنکه در حالت وجد نظر مبارکش بر هر که می افتید ولی میشد چنانچه بازرگانی را در یک نظر کردن بر تبه ولایت رسانیده - بر ایشان خدا ارشاد نوشته اصل خرقه از شیخ اسمٰعیل قصری پوشیده بود و بعد از ان بصحبت عمار یاسر نیز رسیده و بالاخره از صحبت شیخ روزبهان کبیر مصری سالک کامل گردید قصه سلوک و داعیه ترک تحصیل نمودن آن بسیار حکایت شیرین و پر حکمت و حیرت انگیز دارد از نفحات الانس دیده شود و تاثیر صحبت و نظر کیمیا اثر ایشان متواتر بود که روزی طرف سگی بنا بر خطور قلبی بعض اصحاب نظر کردند سگ در وجد آمد و رخ بجور شان برد و تخمین پنجاه یا شصت سگ دیگر دو اطراف آن شدند و همه حلقه زده نشستند و هیچ چیزی نمیخوردند و اصلاً آواز نمی کردند بالاخره آن سگ در ان حالت مرد مصرع سگ کو شد منظور نجم الدین سگان را سرور است ﴿ وفات آن در حدود سنه ۶۱۷ یا سنه ۶۱۸ در وقت حمله تاتار در نیشاپور میباشد که با تیر باران مغل جانان بجان دار انس و جان تسلیم نمودند و بعد از شهادت آن مرق

آن عصر و دیار بود تحصیل علم مینمود در ان وقت هژده سال عمر داشت مولانا باوجود صغارت از حدت
ذهن و ذکاوت دیرا بر بسیاری از اصحاب ترجیح میدادند و از جمعی کثیری در بغداد و اصفهان سمرقند
سماع حدیث نمودند بالاخره تجرید و انزوا اختیار نموده بحسب کمالات باطنی مصروف شدند
در عمدة المقامات صفحه ۵۵ آورده که سی و هفت ۳۷ حج پیاده نموده اند و هزاران ختم قرآن کرده اند و
در هر رکعتی از نماز شب یک سیپاره قرآن همی خواندند و هفت صد ۷۰۰ هزار بت پرست را مسلمان
نموده اند و برای قوت خود دهقانی یا کسب های دیگر بوقت حاجت میکردند و هر سال چهل روز
احتساب عوام می فرمودند تا سن هفتاد و پنج ۷۵ سال متاهل نشدند و اکثر عمر شریف را در مسافرت
میگذرانیدند آخرها از همدان بسمرقند آمدند تزویج نمودند هر ماه نواهالی و علماء سمرقند را دعوت
میکردند و مباحثه علم شریعت می نمودند و اکثر با حضرت خضر صحبت میداشتند و تیر خوب می انداختند و
برای دردها و زخم چشم دارو میدادند خط خوب مینوشتند و بتعمیر و تملیک گاهی نپرداختند و برای
تب و امثال آن تعویذ می نوشتند و پخته بازار نمی خوردند و عمامه کلان و آستین کوتاه و فراخ میداشتند
و در حجره شریف غیر از بوریا و نمد و دو بالش و ابریق چیزی نمی گذاشتند و تدریس میفرمودند و
نوافل نماز و روزه بسیار ادا میکردند و حکایات مشایخ باصحاب خود نقل میفرمودند و خدمت مولوی
جامی در نفحات مینویسند که در اواخر عمر سالکی ۴۳ مرا از ایشان التماس مراجعت نمودند بمرو آمدند و
باز بهرات رفتند و بعد از ان عزیمت مراجعت بمرو کردند و در راه فوت شدند و هم آنجا که فوت
شده بودند دفن کردند و بعد از چند گاه بمرو نقل[1] کردند ولادت آن را صاحب عمدة المقامات در صفحه ۵
روز دوشنبه دوم صفر سنه ۴۳۰ هجری تعین نموده اما در ارغام المرید و رشحات مطلق سنه ۴۴۰ هجری
تحریر است از شهور آن چیزی دانسته نمیشود وفات آن را سمعانی در سنه ۵۳۵ هجری میگوید
بعضی ربیع الاول سنه ۵۳۵ هجری گفته اند در نفحات الانس مولانا جامی شهور سنه ۵۳۵ تحریر است و

۴۳ هفت صد جزو کتاب از تفاسیر و حدیث و فقه و اصول و فروع در حفظ داشتند و

[1] ناقل وی ابن النجار نام دارد که یکی از مریدان اوست - ۱۲ - منه

۴۴ شدند و از آنجا بهرات آمدند و چند گاه اقامت کردند و بعد از ان اهل مرو

Marfat.com

در رشحات مطلق ۵۳۵ھ آورده برخی بیست و هفتم[۲۷] رجب سنه مذکور میگویند در عمدة المقامات

۵۵۵ھ بیست و هشتم[۲۸] محرم تحریر است باز در ۵۶۵ھ آن منصور سنه مزبور تحریر شده

والله اعلم بحقائق الاحباء کلها ایشان خلفاء زیادی داشتند و حکیم سنائی[۱] غزنوی

نیز قرار گفته مولانا جامی از مریدان اوست. صاحب رشحات چهار نفر را از کمل اصحاب وی

بترتیب مراتب نقل میکند اول خواجه عبدالله[۲] برقی دوم خواجه حسن[۳] انداقی سوم خواجه احمد یسوی[۴]

که پیشوای طریقت یسویه مرشد اعظم ترکان میباشند چهارم حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی

که پیشوای طریقه خواجگان نقشبندیه میباشد و از ایشان تصانیف مفیده یادگار است

مثل زبدة الحیوٰة که بعضی زینة الحیوٰة و رتبة الحیوٰة نیز گفته اند و منازل السائرین

و منازل السالکین و طرق خلفاء مشهورین آن ایشان که از وی متفرع میشود قرار ذیل است

---

[۱] حکیم سنائی غزنوی کنیت وی ابوالمجد است نام وی مجدود بن آدم و پدر شیخ رضی الدین علی لالا ابن عم بوده اند ایشان از کبار شعراء صوفیه صافیه میباشد اشعار وی را مشایخ در مصنفات خود بسیار استشهاد میارند کتاب حدیقة الحقیقة بر کمال وی در شعر بیان اذواق و مواجید ارباب معرفت و توحید دلیل قاطع و برهان ساطع است حضرت مولانا عبدالرحمن جامی در نفحات الانس نسبت ارادت وی بحضرت خواجه یوسف همدانی نموده اند تاریخ وفات آن ۵۲۵ھ میباشد دیوان شعر و حدیقه بابت سنائی غزنوی معروف و مشهور عام و خاص میباشد بنده که مزار مبارک ایشان رسیده ام صاحب کمالات بلند جذبه قویه میباشند ذاق لذة المجد ما من نشرف بموت قبل الموت و الاهذا الکلام لا تدرکه العقول ۱۲ منه

[۲] خواجه عبدالله برقی اصل از خوارزم بودند در انساب سمعانی برق را بالفتح را مهمله منسوب به برق نموده که آبا و اجداد ایشان گوسفند دار بوده بره فروشی میکرده اند در مرقد آن قریب مزار شیخ ابوبکر اسحاق کلاباذی بر سر تل خشور ستانی در بخارا میباشد ۱۲ منه [۳] خواجه حسن اندراقی کنیت وی ابومحمد است اندراق را معرب انداک گفته اند و اندراقی نام دوده آ اول مدرسه خسیجی بخارا دوم بمدرسه کی مرموصوف از اندراق بخارا میباشد حضرت خواجه یوسف ایشان را بسیار دوست میداشته اند و هیچ امرا امور دنیوی تکلیف نمیداد و مرقد ایشان در بخارا در بیرون دروازه کلاباد است طرف شرقی قبر شیخ ابوبکر اسحق کلاباذی ۱۲ منه [۴] حضرت خواجه احمد یسوی مولد و مدفن ایشان شهر یسی میباشد و آن از بلاد مشهوره ترکستان است ایشان از اکابر مشایخ ترک اند ترکان ایشان را آتا یسوی هم گویند که بلغة ترکی بمعنی پدر است بمشایخ کبار اطلاق میکنند ایشان صاحب آیات کرامات جلیله و مقامات علیه بودند مشایخ ترک که بعد از ایشان بعالم انتشار یافته اند در ذیل ترجمه حضرت خواجه یوسف همدانی در متن کتاب مرقوم است ملاحظه باید فرمود و طریقه ایشان بنام طریقه یسویه شهرت عام داشته دیوانی دارد که بزبان ترکی املا شده و مراسل از جذب و حرکت و نعره و آه و ناله عشق و جذبه و محبت الٰهی مطفوح است ایشان در ابتدا از دوران طفولیت منظور نظر بابا ارسلان بودند که از قدماء مشایخ ترکستان است بعد از وفات آن قرار بشارت وی در بخارا آمده از صحبت حضرت خواجه یوسف همدانی برتبه اکمال و تکمیل رسیدند مرقد آن در شهر یسی میباشد که بحکم امیر تیمور فرمان شاهی صادر نموده بنای عالی

Marfat.com

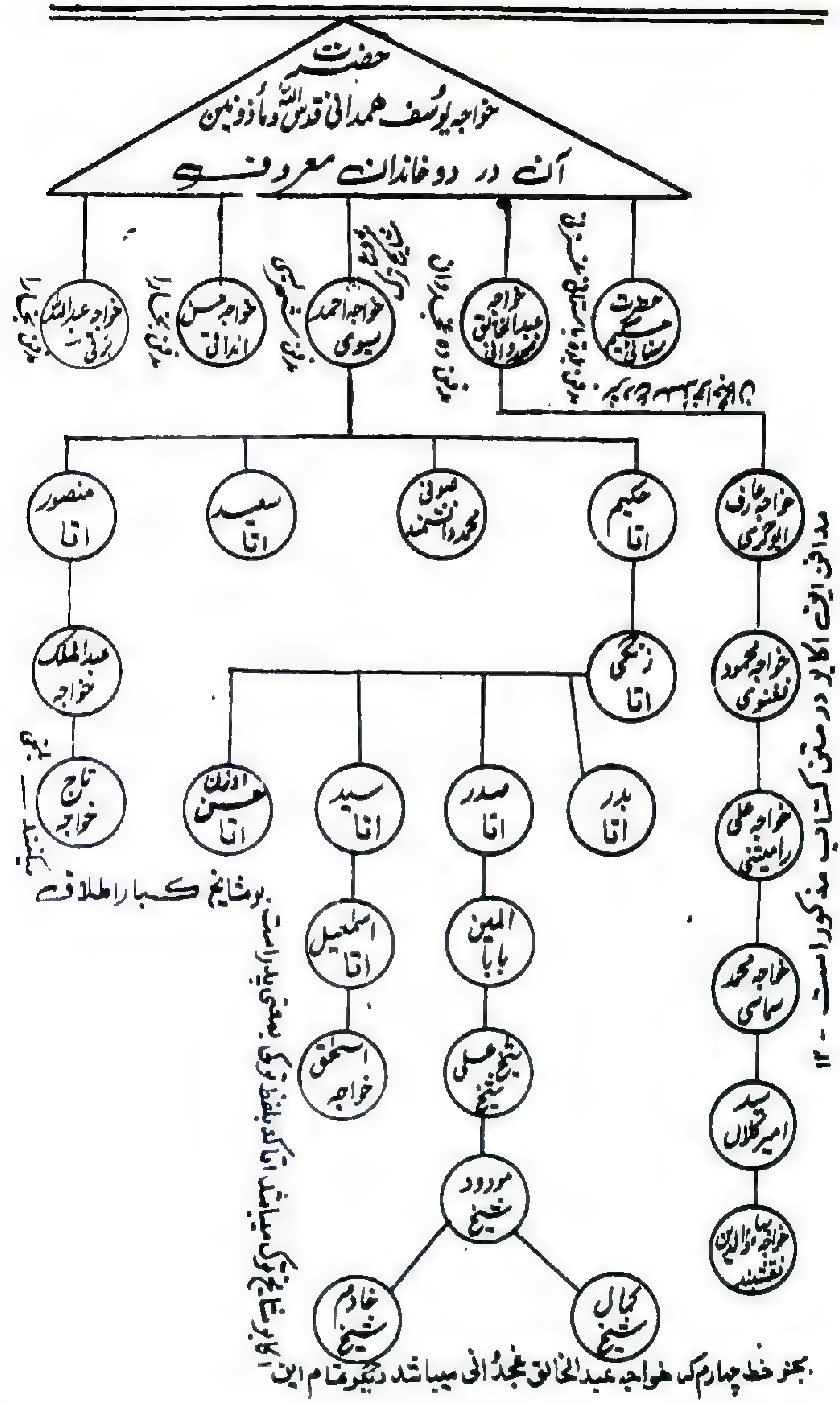

حضرت
خواجہ یوسف ہمدانی قدس اللہ وماذونین
آن در دو خاندان معروف
حضرت حکیم سنائی
خواجہ عبدالخالق غجدوانی
خواجہ احمد یسوی
خواجہ حسن انداقی
خواجہ عبداللہ برقی
خواجہ عارف ریوگری
خواجہ محمود انجیر فغنوی
خواجہ علی رامیتنی
خواجہ محمد بابا سماسی
سید امیر کلال
خواجہ بہاؤالدین نقشبند
حکیم آتا
صوفی محمد دانشمند
سعید آتا
منصور آتا
زنگی آتا
عبدالملک خواجہ
تاج خواجہ
بدر آتا
صدر آتا
سید آتا
اوزون حسن آتا
اسمٰعیل آتا
امین بابا
اسحٰق خواجہ
شیخ علی شیخ
مودود شیخ
کمال شیخ
خادم شیخ
بجز خط چہارم کہ خواجہ عبدالخالق غجدوانی میباشد دیگر تمام این
و مشایخ کبار اطلاق

Marfat.com

فصل ہشتم

حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی قدس اللہ سرہٗ

ایشان از احفاد حضرت امام مالکؒ و مرید حضرت خواجہ یوسف ہمدانی میباشد پدر ایشان امام عبدالجمیل نام داشت در ملاطیہ رُوم سکونت مینمود بسبب حوادث ایام در بخارا آمدہ مصاحب حضرت خضر بود و حضرت خضر بوجود خواجہ عبدالخالق غجدوانی بشارت دادہ بود ہمین بود کہ حضرت خواجہ در دہ غجدوان متولد شد و مدفن آن نیز دران جاست و آن دہیست بزرگ شبیہ شہر کہ از بخارا شش فرسنگ دور واقع است در کتاب ارغام المریدمت۵۲ آوردہ کہ قبل از تولد آن حضرت خضر مسمی بعبدالخالق نمودہ بود چون تولد شد بحد رجال رسید ذکر خفی و نفی اثبات کہ معروف بین این اکابر است حضرت خضر نیز تعلیم نمودہ رفت حضرت خواجہ در طریقت حجت و مقبول ہمہ اکابر میباشد و طریقہ علیہ قبل ازان بنام طیفوریہ شہرت داشت و بعد از ایشان لقب خواجگان غالب آمد الی زمانہ حضرت شاہ نقشبند و در نفحات الانس حضرت جامی چنین مذکور است و گفتہ اند کہ خواجہ خضر پیر سبق ایشانند و خواجہ یوسف پیر صحبت و خرقہ انتہی قولہ و از اعظم کرامات و خوارق آن این است کہ نماز مکتوبہ را در حرم شریف ادا میکردند کتاب مقامات ہمدانیہ در مناقب حضرت خواجہ یوسف ہمدانی و رسالۃ الوصیۃ فی اداب الطریقۃ از تالیف ایشان است تاریخ وفات آن بقول صحیح دوازدہم ربیع الاول ۵۷۵ھ ہجری میباشد و آنانکہ ۶۱۷ھ میدانند خلاف است (فائدہ) غجدوان را بعضی بفتح دال مہملہ و برخی بضم آن میخوانند اما در کتاب خیر الکلام فی التقصی عن اغلاط العوام فتح آنرا ترجیح دادہ و ضمۃ دال را غلط گفتہ اما غین معجمہ مضموم میباشد واللہ اعلم بحقائق التحقیق والدقیق وما علینا الا الاحالۃ والتصدیق ۔

Marfat.com

وخط سیر خلفاء ایشان قرار ذیل است :-

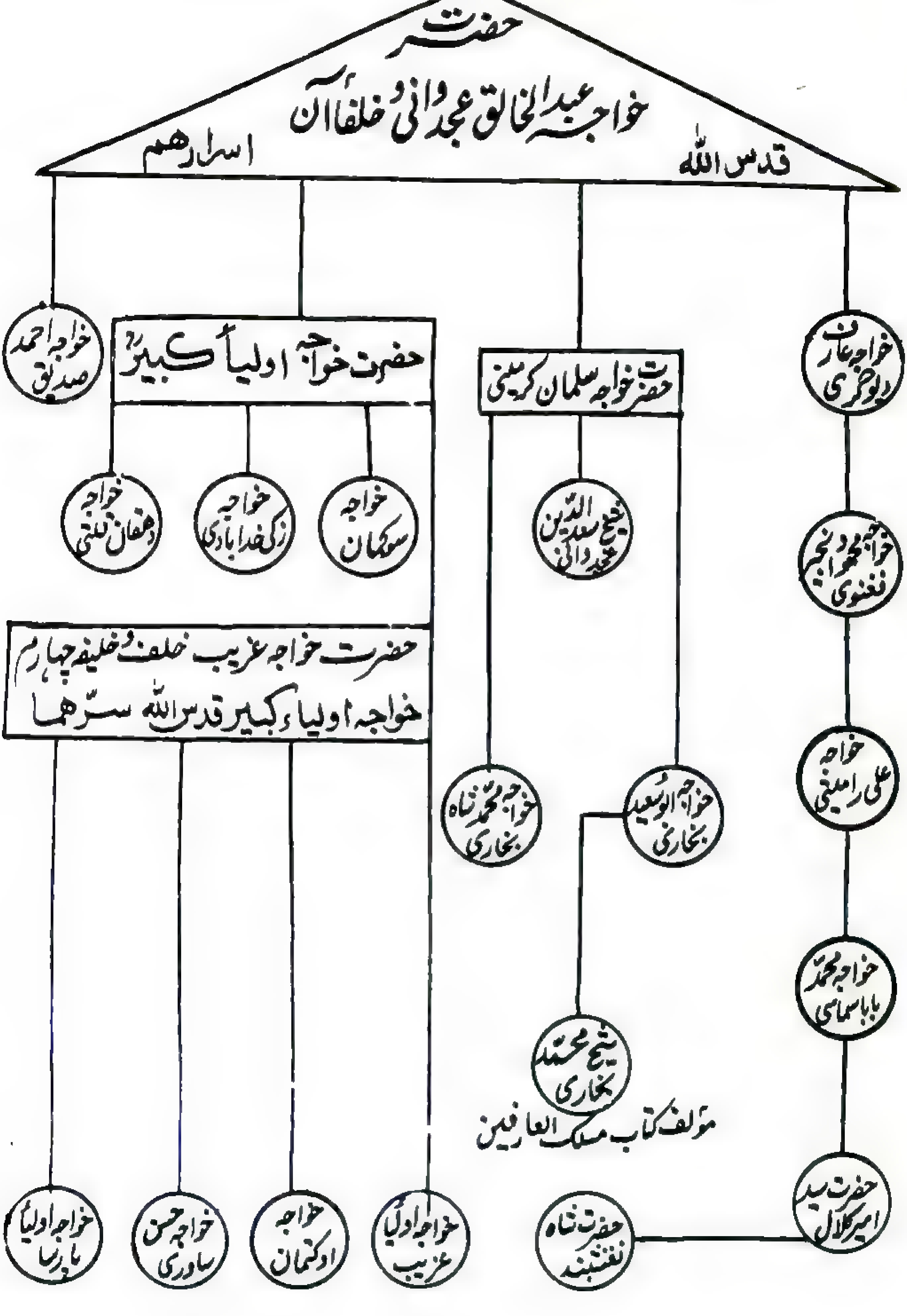

Marfat.com

فصل نہم

حضرت خواجہ عارف ریوگری قدس اللہ سرہٗ

ایشان خلیفہ چہارم حضرت خواجہ عبدالخالق غجدوانی داز اتقیاء مشائخ ترک میباشد کہ طریقت علیہ خواجگان از ایشان منتقل شدہ است حضرت خواجہ عبدالخالق را سوای ایشان سہ خلیفہ دیگر نیز میباشد اما نسبت حضرت خواجہ ریوگری الی یومنا ہذا جیلا عن رجل در ازمنہ متمادی یادگار و ثمر باقی ماندہ ایشان صاحب مقامات صافیہ و رتبہ عالیہ بودند تولد و وفات ایشان در قریۂ ریوگر میباشد کہ بعضی بکسر کاف فارسی میخوانند و بعد بفتح آن و آن دھیست از بخارا شش فرسنگ دور واقعست تاریخ رحلت ایشان صاحب ارغام المرید در صـ۵۳ از کتاب تبیان الوسائل الحقائق فی بیان سلاسل الطرائق مولفہ علامہ کمال الدین حریری سنہ ۶۴۹ ھجری تعین نمودہ در بعض کتب سنہ ۶۱۶ ھجری غرہ شوال تحریر شدہ واللہ اعلم بحقائق الاخبار والآثار

فصل دھم

حضرت خواجہ محمود انجیر فغنوی قدس اللہ سرہٗ

ایشان از کمل اصحاب حضرت خواجہ عارف ریوگری بودند در خلافت و ارشاد در بین مریدین وی مقام شامخی داشتند مولد ایشان انجیر فغنی میباشد و آن دھیست از توابع وابکنہ کہ از بخارا سہ فرسنگ راہ دور واقع است موصوف جہت تامین معاش کسب گلکاری مینمودند و از

---

* در نفحات و رشحات موجود نیست ۔

Marfat.com

آن وجه کفاف و حلال بدست میاوردند ایشان بنابر مقتضاء وقت و مصلحت حال طالبان ذکر جهر افتتاح نمودند درین وقت مولانا حافظ الدین که جد اعلای خواجه محمد پارسا از اکابر علماء بخارا بود باشارت استاذ العلماء شمس الائمه حلوانی[1] در حضور جمع کثیری از علماء بخارا در باب ذکر جهر از حضرت خواجه استفتا طلبید حضرت خواجه علی رؤس الاشهاد مدعاء خود را ثابت نمود سکونت ایشان در موضع وابکنه میبود مدفن ایشان نیز در آنجا است تاریخ وفات آنرا در ارغام المرید ۵۳۴ سنه ۶۸۵ هجری تعین نموده بعضی سنه ۷۱۵ هفدهم ربیع الاول نوشته والاصح هو الاول و بعد از ایشان دو نفر نائب مناب داشتند که قرار ذیل است :-

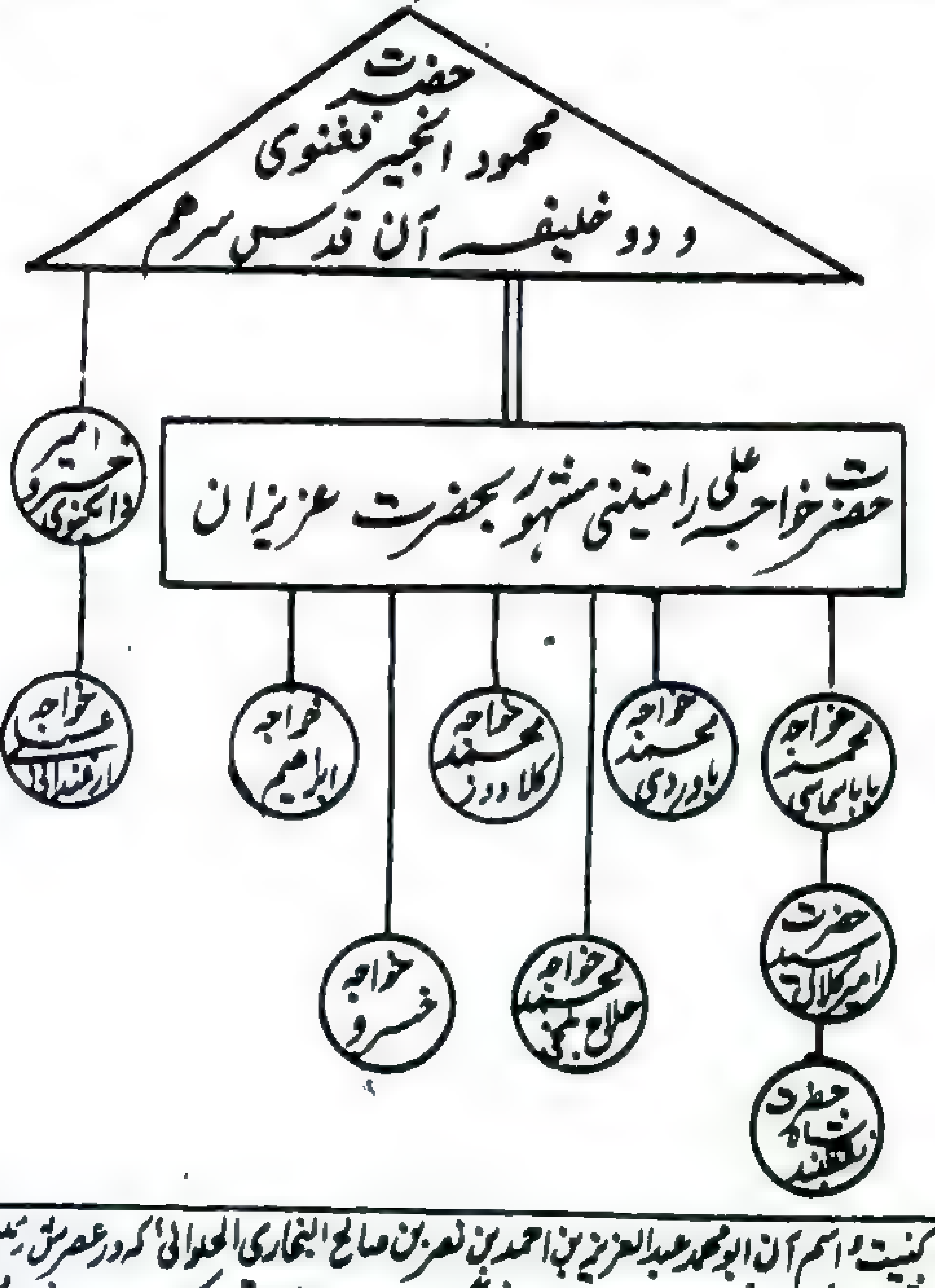

[1] کنیت و اسم آن ابو محمد عبد العزیز بن احمد بن نصر بن صالح البخاری الحلوانی که در عصر خود رئیس احناف و عالم بجمیع انواع علوم بود تلمیذ الائمه سرخسی فخر الاسلام بزدوی از شاگردان اوست این واقعه را که معاصر حضرت خواجه محمود انجیر فغنوی بوده مولانا فخر الدین علی در رشحات ذکر نموده و العهدة علی الراوی که این سخن از حیث التاریخ درست نمیشود زیرا که وفات حلوانی در حدود ۴۴۸ یا ۴۴۹ هجری میباشد چنانچه تاریخ اول در سیر النبلاء ذهبی و تاریخ ...... ثانی در انساب سمعانی مذکور است ۱۲ منه

Marfat.com

فصل یازدهم

حضرت خواجه علی رامیتنی قدس الله سره

ایشان مرید و خلیفه حضرت خواجه محمود انجیر فغنوی بودند لقب وی درین طریقه حضرت عزیزان است و شیخ علی نساج نیز گویند از جهت آنکه صنعت بافندگی داشتند و از صحبت حضرت خواجه فغنوی باعلی مقامات اکمال و تکمیل رسیده بودند در ارغام المرید ص۵۲ از تبیان الوسائل علامه حریری نقل نموده که حضرت عزیزان در صحبت مولانا جلال الدین رومی نیز رسیده بودند ازینجاست که حضرت مولانا عبدالرحمن جامی در نفحات الانس در ترجمه وی مینویسد این بیت که حضرت مولانا جلال الدین رومی در غزلیات خود انشاء نموده از بعضی اکابر شنیده ام که اشارت بایشان است۔

شعر

گر نه علم حال فوق قال بودی کی شدی ✤ بنده اعیان بخارا خواجه نساج را

بعضی معربین این شعر را بعربی قلب نموده چنین میگویند

شعر

لو لحال لم یکن فضل علی قال لما ✤ کان اعیان بخارا عبد نساج علی

مولد ایشان رامیتن است و آن قصبه بزرگیست از بخارا دو فرسنگ دور مدفن ایشان در خوارزم میباشد تاریخ وفات آن را صاحب ارغام المرید[1] وغیره بیست و هشتم ۲۸ ذی القعده سنه ۷۲۱ھ تعیین نموده اند اما در رشحات علاوه برین بتاریخ ماه مذکور سنه ۷۱۵ هجری روز دوشنبه بعمر یکصد و سی ۱۳۰ سالگی وفات ایشان را معرفی میکند و بعد از ایشان خلفاء زیادی بترویج طریقه علیه باقی بودند اما اعظم و افضل و اکمل ایشان حضرت خواجه محمد بابا سماسی بود۔

---

[1] صاحب ارغام المرید سنه ۷۲۱ هجری را بلفظ والصحیح ذکر نموده و تاریخ بیست و هشت ذی القعده در آن مذکور نیست از دیگر کتب اخذ شده مولانا کاشفی در رشحات سنه ۷۱۵ هجری مینویسد و بعده میگوید در بعضی نسخه‌ها بنظر آمده که نقل ایشان (حضرت عزیزان) در شهور سنه ۷۲۱ هجری میباشد. والله اعلم ۱۲ منه

نقشہ خلفاء آن قرار ذیل است :-

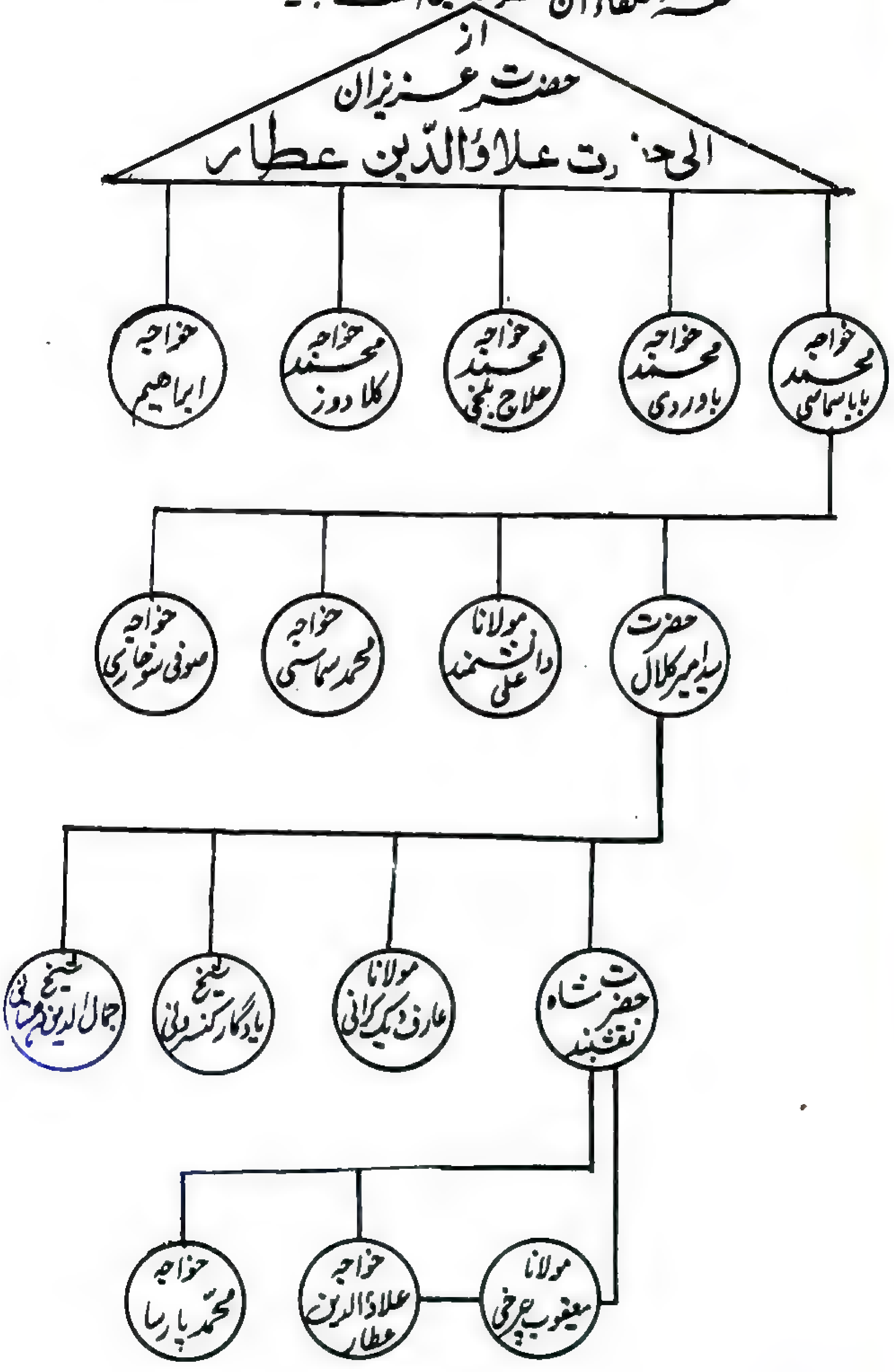

Marfat.com

فصل دوازدهم

حضرت خواجہ محمد بابا سماسی قدس سرہٗ

وی خلیفہ حضرت عزیزان است و خدمت خواجہ بہاؤ الدّین را نظر قبول بفرزندی از ایشان بودہ است و ایشانند کہ بارہا کہ بر قصر ہندوان می گذشتہ اند میفرمودہ اند کہ ازین خاک بوی مردی آید و زود باشد کہ قصر عارفان شود تا روزی از منزل امیر سید کلال کہ از خلفای ایشانند بطرف قصر ہندوان متوجہ شدند و فرمودند کہ آن بوی زیادت شدہ است ہمانا کہ آن مرد متولد شدہ است چون نزول فرمودند از ولادت خواجہ سہ روز گذشتہ بود کہ جد ایشان حضرت خواجہ بہاؤ الدّین را بخدمت خواجہ محمد بابا بردند فرمودند کہ وی فرزند ماست و ما او را قبول کردیم و توجہ با صحاب کردند و گفتند این آن مرد است کہ ما بوی وی شمیدہ بودیم مقتدای روزگار شود و امیر سید کلال را فرمودند کہ در حق فرزندم بہاؤ الدّین تربیت و شفقت دریغ نداری و ترا بحل نکنم اگر تقصیری کنی امیر فرمودند کہ مرد نباشم اگر در وصیت خواجہ تقصیر کنم کذا فی النفحات و در رشحات آوردہ کہ حضرت خواجہ محمد بابا را در دہ سماس اندک باغکی میبودہ است کہ گاہ گاہ تاک آن بدست مبارک خود میبریدہ اند و آن کار دیر میکشید بواسطہ آنکہ ہیچ تاک را می بریدہ اند از غلبہ حال و کیفیتی کہ میداشتہ اندارہ از دست مبارک ایشان می افتادہ و از خود غائب میشدہ اند و آن غیبت و بیخودی مدتی بر میداشتہ حضرت خواجہ محمد بابا را چہار خلیفہ بودہ است ہمہ فاضل کامل کہ بعد از ایشان بدعوت صادقان و ارشاد طالبان مشغولی میکردہ اند و اسمای ایشانان در ذیل نقشہ خلفاء حضرت عزیزان ذکر شد۔ سماس بکسر سین مہملہ و تشدید میم و ہیبت

Marfat.com

از دهات رامیتن که از بخارا سه فرسخ شرعی دور است مولد و مدفن ایشان در آنجا است کسانیکه بفتح سین مهمله میخوانند از اغلاط عوام است و تخفیف میم آن را در ارغام المرید مشہ ضرورتاً جواز داده سال وفات ایشان دهم جمادی الثانی ۷۵۵ھ ہجری میباشد۔ انا للّٰه وانا الیہ راجعون ط

فصل سیزدهم

حضرت سید امیر کلال قدس اللّٰه سرّہٗ

ایشان افضل و اکمل همه خلفا و اصحاب خواجه محمّد بابا بوده اند و شرف سیادت داشته اند بعد از اینکه مرید حضرت خواجه محمّد بابا شدند مدّت بیست سال پیوسته در خدمت آن بودند و درین مدّت هرگز در معرکه و بازار نمیرفتند و حضرت خواجه بهاؤ الدّین را نسبت صحبت و تعلیم آداب طریقت و تلقین ذکر از ایشان است روزی مجمع عظیمی بود خدمت امیر خواجه را طلبیدند و روی با ایشان کردند و گفتند فرزند بهاؤ الدّین وصیّت خواجه محمّد بابا سماسی قدس سرّہ را در حق شما بتمامی بجا آوردیم که گفته بودند که آنچه از تربیت در حق تو بجای آوردم در حق فرزندم بهاؤ الدّین بجای آری و دریغ نداری چنان کردم و
اشارت بسینه خود کردند و گفتند پستان را برای شما خشک کردم تا مرغ روحانیت شما از بیضه بشریّت بیرون آمد اما مرغ همّت شما بلند پرواز افتاده است اکنون اجازتست هر جا که بوی بمشام شما می رسد از ترک و تاجیک طلبید و در طلبگاری موجب همّت خود تقصیر نکنید کذا فی النفحات و پیشه ایشان جهت تامین معاش کلالی گری بود از ان جهت منسوب بسید امیر کلال شدند مولد و مدفن ایشان ده سوخار است که از بخارا دو فرسنگ راه دور

Marfat.com

واقع است. وفات ایشان صبح روز پنجشنبه هشتم جمادی الاول سنه ۷۷۲ هجری میباشد
اسماء خلفائی ایشان از ما قبل دیده شود۔

فصل چهاردهم

حضرت خواجه بهاؤ الدین قدّس الله سرّه

اصل نام ایشان محمّد بن محمد البخاریست بهاؤ الدین لقب آن است و نقشبند نیز لقب ویست در وجه تسمیّه این نام اقوال زیادی مشاهده میشود منجمله میگویند که خاندان ایشان کمخواب بافی میکرده اند برخی برآنند که حضرت سید امیر کلال پیر ایشان کسب کلالی داشت وقتیکه نور داش بآن رسید تمام اباریق و آجرها که دران داش بود منقوش بنام پاک الله (ج) شده بود برخی میگویند که از زمانه خواجه محمود انجیر فغنوی الی زمانه حضرت سید امیر کلال ذکر جهریه معمول خاندان خواجگان بود و حضرت شاه نقشبند ذکر خفیه اختیار نمودند چون ذکر خفیه که زبان از ان ساکت و مدار آن بر قلب و روح و سر و خفی و اخفی وغیره میباشد و ابتدا از لطیفهٔ قلب شروع میشود و ذکر ما سوی در حد نسیان و تعطیل میرسد پس ذکر خفی در قلب سالک بدوام حضور و استمرار آن نقش میگیرد و ازین جهت مسمّی به نقشبند گردیده است چنانچه بعضی از اکابر ایشان گفته اند:-

ای برادر در طریق نقشبند　　ذکر حق را در دل خود نقش بند

عده نقشبند را منسوب بدهی میکنند که حضرت خواجه از ان ده میباشد مانند طریقهٔ چشتیه که منسوب به چشت هرات میباشد این قول نهایت ضعیف بلکه هیچ اصلی ندارد شاید کسی ساخته باشد زیرا که مولد و مدفن ایشان قصر عارفان است که در ابتدا قصر

Marfat.com

هندوان میگفتند و بعد از اشتهار کمالات حضرت شاه نقشبند آن علمیت منقلب شد و به
قصر عارفان تبدیل گردید تولد[۱] ایشان در محرم ۷۱۸ھ هجری در آن ده میباشد نسب ایشان
از سادات حسینی میباشد چنانچه علامه کمال الدین حریری در تبیان الوسائل از روضة السلام
نقل نموده اند و صاحب رغام المرید آن نقل را در صـ۵۷ الی حضرت علی بن ابی طالب بیان
نموده اند فارجع هناک ایشان بحسب ظاهر مرید حضرت سید امیر کلال بودند اما در اصل اویسی
بوده و از روحانیت حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی تربیت یافته اند بنده راقم الحروف این
مبحث را در رسالهٔ مجمع البینات بیان نموده ام شائقین میتوانند که از انجا ملاحظه فرمایند
بعد ازینکه حضرت سید امیر کلال گفته حضرت خواجه محمد بابا سماسی که در ترجمهٔ آن ذکر شده بجا
آوردند و فرمودند ایشان برای شما خشک کرده ام و مرغ روحانیت شما از بیضهٔ بشریت بیرون آمد
اما مرغ همت شما بلند پرواز است اکنون اجازت است هر کجا که بوئی از ترک تاجیک بمشام شما
میرسد در صحبت آنجا بروید و در طلب تقصیر نکنید همین بود که بعد از ان حضرت شاه نقشبند
مدت هفت سال در صحبت مولانا عارف[۲] که از خلفاء حضرت امیر کلال سیری نمودند سپس در
صحبت دو نفر از مشایخ ترک نیز مصاحبت کردند که حضرت شیخ قثم و خلیل آتا میباشند
علامه زبیدی شارح احیاء العلوم و قاموس و کمال الدین حریری مؤلف تبیان الوسائل می
گویند که حضرت شاه نقشبند در طریقه کبرویه از سلطان الدین شهید نیز کسب نموده اند

---

[۱] ولادت ایشان را در زمانه حضرت عزیزان خواجه علی رامیتنی میگویند اینقول در صورتی صحت دارد که نظر بگفته
صاحب رغام المرید در صـ۵۵ وفات حضرت عزیزان ۷۲۱ھ هجری باشد و الله اعلم ۱۲ منه۔

[۲] مولانا عارف مراد مولانا عارف دیک کرانی است خلیفه دوم از خلفاء اربعه حضرت سید امیر کلال می
باشند۔ مولد و مدفن ایشان دیک کران است که از قبضه هزاره میباشند بر لب آب کوهک واقع
است۔ از انجا تا بخارا نه فرسنگ راه دور میباشد حضرت سید امیر کلال میفرمودند که در میان اصحاب
من مانند این دو کس دیگر نیست حضرت خواجه بهاء الدین و مولانا عارف خلاصه رشحات ۱۲ منه

Marfat.com

در رشحات و نفحات الانس حضرت جامی بعضی سخنان ایشان مذکور است منجملہ از ایشان سوال کردند کہ درویشی شما موروثی است یا اکتسابی در جواب فرمودند بحکم جذبۃ من جذبات الحق توازی عمل الثقلین باین سعادت مشرف شدم و باز از ایشان پرسیدند کہ در طریقہ شما ذکر جہر و خلوت و سماع میباشد یا نہ فرمودند نمی باشد پس گفتند کہ بنای طریقہ شما بر چیست فرمودند خلوت در انجمن بظاہر با خلق و باطن با حق جل سبحانہ :۔ ؎

از درون شو آشنا و ز برون بیگانہ وش　　این چنین زیبا روش کم میبود اندر جہان

و آیۃ رجال لا تلھیھم تجارۃ و لا بیع عن ذکر اللہ نیز اشارت باین مقام است۔

فائدہ :۔ درین عصر و زمان بعضی مردمان پیدا شدہ اند کہ میگویند در طریقہ نقشبندیہ جذبات نمی باشد و ذکر آن خفی است این بیچارہ گان اینقدر نمیدانند کہ جذبہ بذکر جہر و خفی مربوط نمیباشد درینجا یک نقل حکایت عصر فرخندہ حضرت شاہ نقشبند کہ در مقامات[۱] آن مصنفہ حضرت صالح بن المبارک البخاری است مقتضی این مقام میگردد نقل منیمایم و آن اینکہ حضرت خواجہ علاؤ الدین عطار عطر اللہ روحہ نقل کردہ اند کہ روزی حضرت خواجہ ابو یوسف علیہ الرحمۃ از حضرت خواجہ نقشبند التماس کردند کہ بقدوم تشریف خود باغ فقیر را کہ در مزار[۲] سفید مون است مشرف سازید خواجہ التماس او را قبول فرمودند و در طرف سفید مون بباغ ایشان با معہ درویشان رفتند و دو روز در آنجا توقف فرمودند و از عنایت آلہی روز سیوم درویشان را در صحبت خواجہ احوال خوش و خرم و صحبت بغایت گرم بود نماز پیشین شد بنماز مشغول شدند مولانا ابا بکر را امامت فرمودند و بعد از تکبیر تحریمہ وقتی گذشت از مولانا ہیچ حرکت پیدا نشد و خواجہ بزرگ فرمود او را از محراب بیرون آوردند و خود حضرت

---

[۱] بندہ راقم الحروف این حکایت را در مقامات دیگری نیز دیدہ ام و آن مقامات نیز مقامات شاہ نقشبند یاد میشود ۱۲ منہ

[۲] مزار سفید مون نام دہست از اعمال بخارا ۱۲ منہ

Marfat.com

شان بنماز مشغول شدند و خواجه بنماز استاده بود هیبتی در دل آن قوم افتاد و در هر یکی [1] بکیفیتی تصرّف کرد که نتوانستند نماز گذاردن آن قوم که در باغ خواجه یوسف بودند قریب هفتاد تن بودند هر یکی را حالتی بود بعضی میگریستند و بعضی میغلطیدند و بعضی بطرف صحرا میرفتند مولانا ابابکر عمامه زراعه را انداخته بود بهر طرف میدوید میگفت دل من از من رنجیده است و خاک و خاشاک بر سر من میگردد انتهی وفات ایشان بقول صحیح که در رشحات دار غام المرید وغیره مذکور است شب دوشنبه سیوم ربیع الاوّل سنه ۷۹۱ هجری بعمر هفتاد و سه ۷۳ سالگی بوده که از جمله قصر عرفان تاریخ مذکور ثابت میشود مدفن ایشان نیز در قصر عارفان است و آن دهیست از بخارا یک فرسنگ راه دور و در تاریخ وفات آن چنین گفته اند: ـ

رفت شاه نقشبند آن خواجه دنیا و دین ... آنکه بودی شاه راه دین و دولت ملتش
مسکن و ماوای او چون بود قصر عارفان ... قصر عرفان ۷۹۱ زان سبب آمد حساب رحلتش

حضرت ایشان میفرمودند از ابوسعید ابوالخیر قدس سرهٗ پرسیدند که در پیش جنازهٔ تو کدام آیت بخوانیم فرمودند که آیت خواندن کار بزرگان است این بیت بخوانید ـ

چیست ازین خوبتر در همه آفاق کار ... دوست رسد نزد دوست یار بنزدیک یار

سپس حضرت ایشان فرمودند که در پیش جنازهٔ ما اینبیت بخوانید: ـ

مفلسانیم آمده در کوی تو ... شیئاً للّٰه از جمال روی تو

---

[1] در اصل عبارت همچنین تحریر بود از قرینه مابعد آن چنین مفهوم میگردد که هر یکی بیک کیفیتی باشد بقیه تفصیل این موضوع که جذبه در نماز است از تفسیر روح المعانی صـ۸۶ طبع ملتان تحت آیة واختار موسی قومه سبعین رجلا لمیقاتنا سوره اعراف آیة نمبر ۱۵۵ مراجعه شود که تحقیق عمیق این مسئله در آنجا نموده و کذا عدم نقض وضوء مجذوب نیز دران جا در فتاوی حدیثیة باب التصوف مذکور است این عجالته که من در تحقیق آنم اثبات مسائل تاریخی تصوّف را مشتمل است بندی در معمولات سیفی و برخی در مجمع البینات ایراد نموده ام که اندیم در دست رس خلائق الصفا مطبوع و موجود است ۱۲ منه ـ

Marfat.com

انا للّٰه وانا الیه راجعون ۵

ونقشہ خط سیر مشایخ آن کہ در ماقبل ذکر شد قرار ذیل است :-

ونسبت شیخ شقیق بلخی با ابراہیم بن ادہم است از ماقبل مراجعہ شود ۔

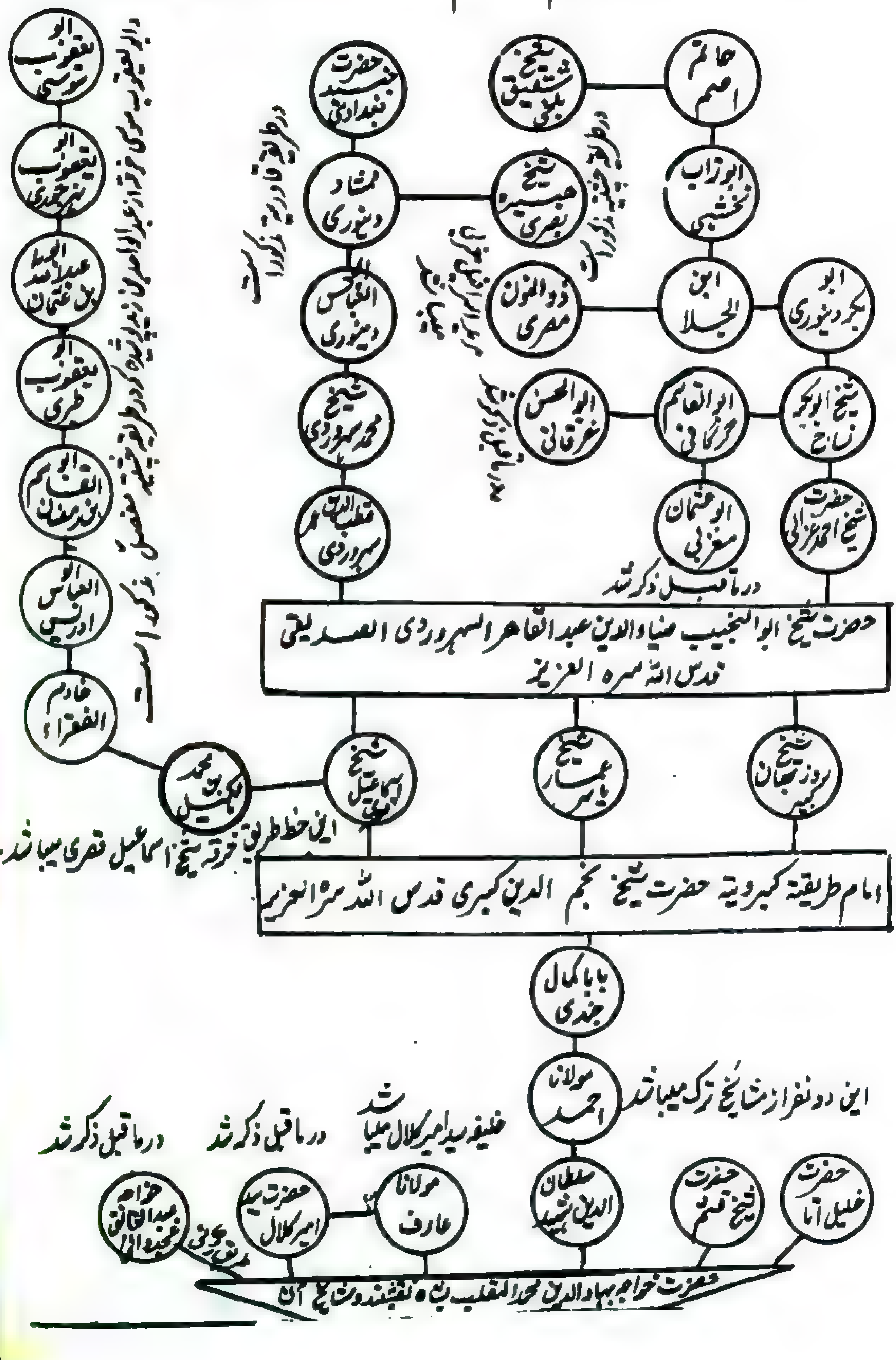

Marfat.com

فصل پانزدهم

حضرت خواجه علاؤ الدّین عطار عطر اللہ روحہ

اصل نام ایشان محمد بن محمد البخاری ست از اعظم و اقدم خلفاء حضرت شاہ نقشبند و نائب مناب مطلق و داماد حضرت ایشان میباشند باندازهٔ که بعد از وفات حضرت شاہ نقشبند اصحاب ایشان از وی بیعت نمودند حتی که خواجه محمد پارسا[1] نیز از وی بیعت نموده بود و حضرت خواجه در ایام حیات خود حواله بسیاری از طالبان بوی نموده بودند و نیز میفرمودند که علاؤ الدین بار را بر ما خیلی سبک کرده است نسب ایشان سیّد است و اصلاً از خوارزم میباشند چون پدر ایشان وفات نمود از میراث وی چیزی قبول نکرده در راه طلب علم رفته بود و در یکی از مدارس بخارا طالب العلم بود در حجرهٔ آن بجز یک بوریای کهنه و دو خشت پخته عوض بالین و یک ابریق شکسته برای وضو دیگر چیزی نبود بعد از ینکه از پاس انفاس حضرت شاہ نقشبند بمقامات ارجمند مشرف شدند عالمی را از بادیهٔ غباوت بصحرای عشق و محبت سوق دادند و بعد از وفات حضرت شاہ نقشبند ساکن چغانیان شدند و همدر آنجا بقیة العمر بسری نمودند حضرت مولانا عبد الرحمٰن الجامی در نفحات الانس در ترجمه آن و مولانا کاشفی در رشحات عین الحیات[2] و صاحب ارغام المرید در صفحه ۶۲ و مولانا عبد الحی لکهنوی در تعلیقات فوائد بهیه آورده اند که علامه میر سید شریف باوجود وفور علم و تبحر آن چنین اعتراف نموده

---

[1] خواجه محمد پارسا نام ایشان محمد بن محمد بن محمود البخاری ست هکذا فی النفحات در عمدة المقامات که ماخذ آن نیز نفحات است محمد بن محمود البخاری مذکور است شاید که سهو از ناسخ باشد ایشان از اکابر خلفاء حضرت خواجه بزرگ شاہ نقشبند بودند حضرت خواجهٔ بزرگ در غیاب وی بحضور هم غفیری از اصحاب در مرض اخیر خود فرمودند مقصود از ظهور ما وجود اوست (خواجه پارسا) او را بهر دو طریق جذبه و سلوک تربیت کرده ام اگر مشغول میشود جهانی از وی منور میگردد انتهی قوله الشریف بنده راقم الحروف اصلح اللہ حاله و نور باله از حضرت مرشدنا شنیده ام که میفرمودند (باقی بر صفحه آینده)

تا من بشرف صحبت شیخ زین الدین علی[1] نرسیدم از رفض خلاص نشدم وتا بصحبت خواجه علاؤ الدین عطار نپیوستم خدا را نشناختم و علامه عبد الغنی[2] النابلسی الحنفی مؤلف حدیقة الندیه مرید از روحانیت ایشان میباشد چنانچه در کتاب خود که مسمّی برحلة الکبری میباشد خود آن اعتراف نموده اند ونقله فی ارغام المرید صـ۶۲ وفات ایشان خفتن شب چهار شنبه بیستم رجب سنه ۸۰۲ هجری قمری میباشد وهمین سن در رشحات عین الحیات مؤلفه مولانا فخر الدین علی وارغام المرید صـ۶۲ نیز موجود میباشد تنها در عمدة المقامات صـ۷۲ دوازدهم رجب سنه

ص۳ ایشان در وظیفه قطبیت داشته اند قطب ارشاد وقطب مدار ومداریت وی بر ارشاد غلبه کرده بود بالآخره ارشاد ایشان ترویج اتم پیدا کرد — در سنه ۸۲۲ هجری عازم زیارت حرمین شریفین شده از راه نسف بصغانیان وبلخ وترمذ وهرات بقصد دریافت مزارات متبرکه وارد حجاز شدند ودر موسم حج مریضی عارض شد بالآخره در مدینه منوره رسیده بتاریخ روز جمعه بیست وچهارم (۲۴) ذی الحجه سنه مذکور جان بجهان دار انس وجان تسلیم نموده در جوار قبه حضرت عباس دفن شدند ومولانا شمس الدین فناری رومی واهل مدینه منوره وقافله بر ایشان نماز گذاردیند ولوح سنگ مزار ایشان که از طرف حضرت شیخ زین الدین خوافی ساخته شده بود تا سنه ۱۳۴۴ هجری وجود داشت وبعد از تهاجم وتخریب شرذمه وهابیه بر اماکن مقدسه ومدفنات اکابر صحابه چون روضه حضرت عثمان رض وحضرت عباس رض وحضرت بلال رض وحضرت حمزه رض وغیرهم که امروز بجز ازی اندک دیگر ازان روضات وبقعات نشانی نمانده نیز از بین بردند وخواجه ابو نصر محمد پارسا که خلف ایشان بود در سنه ۸۶۵ هجری درگذشتند وزیارت ایشان با مسجدی که بوی منسوب است الیوم در بلدۀ فاخره ام البلاد بلخ معروف ومشهور است بزار ومتبرک — ۱۲ منه

ـه۲ رشحات عین الحیات مؤلفه مولانا فخر الدین علی بن الحسین الواعظ الکاشفی المشتهر بالصفی میباشد که درین کتاب از زمانه حضرت خواجه یوسف همدانی الی زمانه حضرت خواجه عبید الله احرار مشتمل سوانح عمری نود وپنج نفر از مشایخ طریقه علیه خواجگان نقشبندیه را جمع نموده وتاریخ ختم این کتاب نیز مشتمل حروف رشحات است. موصوف از اکابر علماء وذکار مرید خواجه عبید الله احرار بودند علاوه برین کتب یک تعداد تالیفات دیگری نیز دارد که هر کدام آن عین الحیات است منجمله تفسیر مواهب علیه که معروف است بتفسیر حسینی سال وفات آن سنه ۹۳۹ هجری میباشد ومرقدش در بلده فاخره هرات تاکنون معروف ومشهور است تفسیر آن در نزد علماء هرات اهمیت خاصی دارد — ۱۲ منه

ـه۱ این زین الدین غیر از زین الدین خوافی میباشد اصل نامش علی ولقب آن زین الدین است که از مشایخ شیراز میباشد — ۱۲ منه

ـه۲ علامه عبد الغنی النابلسی الدمشقی الحنفی متولد پنجم ذی الحجه سنه ۱۰۵۰ هجری اجداد موصوف شوافع بودند پدرش اسمٰعیل وخود آن تقلید حضرت امام اعظم ابو حنیفه رض اختیار کرده اند موصوف عالم جامع ومتبحر علوم عقلیه ونقلیه بودند بنده راقم الحروف الی دوصد و۱۱ وده عدد تصانیف وی را جزدارم کتاب حدیقة الندیه شرح طریقه محمدیه در تتبع واستقراء جزئیات وتهذیب اخلاق وتحقیق بین اکابر صوفیه وفقهاء از عجوبه کتب مصنفه درین باب است ووفات آن سنه ۱۱۴۳ هجری مدفن در صالحیه دمشق میباشد بقیه حالات آن از کتاب ورد القدسی ووارد الانسی ترجمه عبد الغنی نابلسی مؤلفه سبط آن کمال الدین محمد عامری مراجعه شود — ۱۲ منه

Marfat.com

مذکور تحریر شده و بعد از وفات ایشان حضرت شیخ حسن عطار[۱] خلف ایشان و مولانا حسام الدین پارسائی بلخی و مولانا نظام الدین[۲] خاموش از اعظم خلفاء ایشان بوده‌اند و حضرت مولانا یعقوب چرخی نیز از صحبت ایشان بدرجهٔ اکمال و تکمیل رسیده بوده‌اند مدفن - - - - - - - - - - - - -

مدفن ایشان را در عمدة المقامات ص۸۲ در ده چغانیان تعین نموده حضرت جامی علیه الرحمة در نفحات الانس در ده صغانیان گفته‌اند مفهوم هر دو همان ده واحد است که در عربی صغانیان و در فارسی چغانیان گویند مولانا کاشفی در رشحات در نسخهٔ که نزد این فقیر است ده نو چغانیان نوشته‌اند در ارغام المرید ص۶۲ و ص۶۳ از کتاب حدائق الوردیة فی حقائق اجلاء النقشبندیة مؤلف شیخ عبد المجید خانی خالدی چنین آورده دفن فی چغانیان بجیم فغین معجمة فالف فنونین بینهما یاء والف بلدة من اعمال بخارا انتهی از نقل کتاب سابق الذکر چنین معلوم میشود که چغانیان علم وصیت ولی اینقدر دانسته نشد که آن ده در کدام شهر است و در ستاق که نام تاریخی آن ولوالج است وصیت معروف بچغیان و در کنار آن تل عالیة واقع در وسط مسیر سیلاب که آثار از دریاخانه از آن نمایان است و در آن تل بنا از دیوار خام و خشت ساخته شده که بنام زیارت خواجه علاؤ الدین شهرت دارد و مقبره آن تاکنون در آن بنا معمر و معروف است بنده یک مرتبه بزیارت آن بقعه مشرف شده‌ام که نهایت جاذب و فرح افزا بود و نیز قرار گفته

---

[۱] حضرت خواجه حسن عطار خلیفه و خلف حضرت خواجه علاؤ الدین عطار و حفید دختری حضرت شاه نقشبند میباشند صاحب جذبهٔ قویه بوده‌اند که بادی مصافحه میبود و بمرتبه جذبیت بیخودی میرسید در تمام خراسان و ماوراء النهر کیفیت تصرف ایشان در طالبان زبان زد اشتهار تمام داشت در شب دوشنبه عید قربان سنه ۸۲۶ هجری در خیرآباد وفات نمودند نعش مبارک وی را مخلصین از شیراز بچغانیان آورده در مدفن والد ایشان بخاک سپردند ۱۲ منه [۲] مولانا نظام الدین خاموش از اکمل و اعظم خلفاء حضرت خواجه علاؤ الدین میباشند صاحب حالات عجیبه بوده‌اند که بهر فعلی مبتلا میبود بمجرد صحبت ابتدائی حالت آنکس بروی منکشف میشد و در آخر عمر مردمانیکه از دور بارگاه زیارت میآمدند مریدین و اصحاب را امر مینمودند که فلان کس بار ثقیل دارد رخصت باید نمود و اجازه دخول نمیدادند علامه سید شریف که مخلص و مرید خواجه علاؤ الدین عطار بود صحبت وی را برای مولانا نظام الدین خاموش حواله کرده بود میرسید بعد از فراغت از تدریس بصحبت وی آمده خاموش می‌نشست روزی علامه را حالت غیبت و بیخودی طاری شده عمامه از سر وی افتید و خود مولانا نیز از اکثر غلبه حال حلقه درشنش قرار نداشت دستور بالبینه مبارکش میرتخت اکثر اوقات لباس مقابل سینه وی چرب بود و حالات و کمالات ایشان که در رشحات مفصل و در نفحات مختصر ذکر شده برای طالبان راه معرفت و سلوک واجب المطالعه میباشد ۱۲ منه

Marfat.com

یک تعداد اصحاب کشوف همین زیارت حضرت خواجه علاؤالدین است و از عبادت تمام المرید که لفظ بلدة من اعمال بخارا مذکور است چنین مفهوم میگردد که مراد شهر چغانیان است و آن شهریست در ماوراء النهر متصل الاعمال بترمذ که مشتمل شانزده هزار دهات میباشد ابن حوقل در کتاب صورة الارض که از قدیم ترین کتب تواریخ است در سنه ۳۹۴ آن چنین مینویسد الصغانیان اکبر من الترمذ والترمذ اکثر اهلا ومالا انتهی و نیز درین کتاب از ص ۳۸۱ الی خاتمه آن ص ۴۲۸ که بحث از ما وراء النهر دارد غیر مرات صغانیان را در ما وراء النهر ذکر میکند و ما وراء النهر بر همگان معلوم است که منطقه شمالی ماوراء نهر جیحون را میگویند درینجا بعضی توهم خواهد برد که وراء از جمله الفاظ اضداد است که اطلاقش بقدام وخلف کرده میشود صحیح است ولی علمیت ماوراء النهر نیز بکار است درین باب مراجعه شود بکتاب صورة الارض ابن حوقل که بهترین فاصل برای این نزاع است یاقوت حموی مؤرخ معروف جهان در معجم البلدان باعلی صوت ندا میکند، که صغانیان معرب چغانیان شهریست در ماوراء النهر متصل بترمذ و عبارت آن که داعیه این مقام است از ص ۴۰۸ ج ۳ و ص ۴۰۹ ج ۳ آن نقل میشود وهی هذا صغانیان بالفتح وبعد الالف نون ثم یاء مثناة من تحت واخره نون والعجم یبدلون الصاد جیما فیقولون چغانیان ولایة عظیمة بما وراء النهر متصلة الاعمال بترمذ انتهی ثم قال بعید هذا والناحیة (ای الصغانیان) تتصل باراضی ترمذ فیها جبال وسهول قال وبها ستة عشر الف قریة انتهی در المنجد مینویسد که صغانیان شهریست که قتیبه بن مسلم در سنه ۷۰۵ عیسوی آنرا فتح نموده وانیدم در ترکستان روسیه واقع است، عبارتش از معجم علوم آن این است۔ صغانیان بلد علی نهر جیحون الاعلی (ترکستان روسیه) فتحها قتیبة بن مسلم سنه ۷۰۵ انتهی وامثال این عبارات در کتب تواریخ وطبقات زیاده از حد وعد در نظر میرسد که چغانیان علم بلده ایست در ماوراء النهر باقی ماند این سخن که یک تعداد

Marfat.com

کتب زیارت حضرت خواجه را در ده چغانیان معرفی میکند و یکتعداد آن در شهر چغانیان در ینجا یک تأویل ممکن بود که چغانیان اگر کلام شهر صغیر شبیه وصات میبود بعید نبود این هم از نقل ماسبق غیر ممکن معلوم میشود و اگر باز هم از باب تأویلات داخل مرام شویم بجز یک تأویل راه دیگری قاطع این نزاع نمیشود و آن اینکه ده معروف به چغیان که واقع در رستاق یکی از ولسوالی های معروف ولایت تخار افغانستان میباشد نیز چغانیان نام داشته باشد و بعداً بمرور الزمان تخفیف آن بچغیان مبدل شده و اصلاً نام یکی از دهات باشد امکان دارد و آنانیکه ازین ده خبر بوده اند مدفن حضرت خواجه علاؤالدین را ده چغانیان گفته اند و آنانیکه ازین ده خبر نداشته بوذند بنابر شهرت و عظمت شهر چغانیان که در بخارا است و قریب الی الفهم نیز میباشد مدفن حضرت خواجه را دران بلدة منسوب نموده اند۔ والله اعلم بحقائق الاخبار کلها۔

فصل شانزدهم

حضرت مولانا یعقوب چرخی رحمة الله علیه

یعقوب بن عثمان بن محمود بن محمّد بن محمود الغزنوی ثم الچرخی ثم السرزری المعروف بمولانا یعقوب چرخی جامع علوم ظاهری باطنی و صاحب مقامات بلند و تصانیف عالیه نیز از و تاکنون یادگار است منجمله تفسیر دو پاره اخیر قرآن مجید باضمیمه تفسیر تسمیه تعوذ و فاتحه که در ۸۵۱ھ هجری قمری از تسوید آن فارغ شده اند و این تفسیر در مطابع مختلف هندو پاکستان بطبع رسیده که در هر قرن مورد مطالعه نیازمندان بوده ۔

دوم رسالهٔ نائیه | مشتمل بر شرح دیباچه مثنوی مولانا جلال الدین بلخی

Marfat.com

ثم المروهی و در خاتمۂ آن حکایت پادشاه و کنیزک و داستان شیخ دقوقی و شیخ محمد سرزی افزوده است ۔

سوم رسالۃ انسیہ :۔
مشتمل بر ملفوظات و مناقب حضرت شاہ نقشبند قدس اللہ سرہٗ و فضائل طریقہ ایشان و بیان ذکر خفی و بعضی ضروریات دیگر کہ در ۱۳۱۲ھ ہجری در مطبع مجتبائی دھلی ملحق ستۂ ضروریہ حضرات نقشبندیہ بطبع رسیدہ ۔

چہارم رسالۃ حورائیہ یا جمالیۃ :۔
مشتمل بر شرح رباعی[1] منسوب بہ ابوسعید ابوالخیر کہ از مشاہیر اولیاء ماتقدم میباشد و این رسالہ تاکنون طبع نشدہ در بعضی کتاب خانہا نسخۂ قلمی آن دیدہ میشود ۔

پنجم شرح اسماء اللہ فارسی نیز غیر مطبوع میباشد ۔

ششم رسالہ ابدالیہ کہ در ۱۳۹۸ھ ہجری بہ طبع رسیدہ ۔
مشتمل بر حالات مردان غیبی و ابدال و قطب الارشاد وغیرہ میباشد ۔

ھفتم رسالہ مسماۃ بہ سوانح کہ بعضی از تذکرہ نویسان نسبت بمولانای موصوف مینمایند واز ملا یعقوب بن حسن عرف صرفی کشمیری نیز باین نام کتابیست معروف و مشہور ۔

واللہ اعلم بحقیقۃ الحال

---

[1] تمام رباعی این است

حوارہ بہ نظارۂ نگارم صف زد	رضوان ز تعجب کف خود بر کف زد
آن خال سیہ بر آن رخان مطرف زد	ابدال ز بیم چنگ در مصحف زد

۱۲ منہ

Marfat.com

مخفی نماند که تقدیم تصانیف مزبور بر بقیهٔ احالات بنا بر نکته ایست که معلوم خود راقم الحروف خواهد بود. اصل مولد و مسکن مولانا از سرزد که دهیست از دهات چرخ که واقع در لوگرد[1] فعلی میباشد در آن ایام جزء بلدهٔ فاخرهٔ غزنی بوده ازینجاست که بعضی غزنوی و برخی سرزی و عدهٔ چرخی تذکر نموده و اقوال دیگری نیز در نظر رسیده که عبارت از شیرازی و سوزی و سروری و سرزی و شرزی میباشد۔ اما قول اول موافق فرمودهٔ خود مولانا میباشد که در رسالهٔ نائیه میگوید سر رزد هیست از دهای چرخ که در اول باتین چرخست مسکن آباء و اجداد این فقیر آنجاست انتهی۔

ازین عبارت واضح و لائح میگردد که موصوف اصلاً از همین منطقهٔ باستانی بوده که تاکنون لوگرد و نواحی آن مرکز علم و علماء و طلبة العلوم میباشد و پدر -------

------- ایشان نیز شخصی فقیر و پارسا و صاحب علم و ادب بوده موصوف در ابتداء حال چندی در دوران تحصیل در بلدهٔ باستانی هرات سکونت داشته و بعد ازان عازم مصر شد که دران زمان مرکز علوم و معارف اسلامی بوده و با شیخ زین الدین خوافی[2] هم درس میبود و نزد مولانا شهاب الدین سیرامی[3] که از فحول علماء

---

[1] در بعضی کتاب‌های تاریخ لهوگرد نیز ذکر شده ولی در تلفظ لوگر بحذف هاء هوز و دال مهمله مشهور است و این قسم تغیرات در السنهٔ عوام الناس بسیار میباشد۔ ۱۲ منه

[2] شیخ زین الدین خوافی مرید شیخ نور الدین عبد الرحمن مصری میباشد و در آخر عمر وی را واردی رسید که سه شبانه روز از خود غائب بود چون در حالت صحو آمد قریب یکسال خاموشی بروی غلبه کرده بود سخن کم میگفت و از شیخ درویش احمد سمرقندی که کتب صوفیه را بسیار مطالعه کرده بود فصوص الحکم را درس میگفت ------- و از کلام صوفیه بر بالای منبر مردم را وعظ میگفت مرید و خلیفهٔ وی بود پرسید که چنین جذب لی در لی در کدام جا دیده که اصلاً منقطع نشود فرمود که این معنی را در هیچ جا ندیدم ... وفات شیخ موصوف شب پنجشنبه دوم شوال ۸۳۸ هجری بوده اول آن را در قبرستان مالین دفن کرده بودند و مالین شهرکیست در دو فرسنگی طرف جنوب هرات و ازانجا بدرویش آباد نقل دادند و از درویش آباد بجوار عیدگاه هرات آوردند که اینم زیارت وی دران جا معروف و مشهور است و خواف منطقه ایست در انتهای ملک باخرز که اینم بنام خاف شهرت یافته و از بلاد تسنن نشین ایران میباشد واقع در جوار مرزی هرات ۱۲ منه

[3] در بعضی کتب شیرامی ذکر شده حالات و سوانح آن تاکنون در دسترس راقم موجود نبوده۔ ۱۲ منه

Marfat.com

آن زمان بوده تحصیل مینمودند و بعد از مصر عازم بخارا شدند که در آن روزگار طنطنهٔ درس و تدریس و علم و افتاء و حقائق و معارف از بخارا شنیده میشد و اجازت فتویٰ از علماء بخارا گرفته قاصد چرخ شدند ولی قبل ازین که بحضرت خواجه نقشبند ملاقی شوند شوق و محبت ایشان در دل داشتند در خدمت خواجه با عجز و انکسار رفته عرض نمودند که گوشهٔ خاطری بمن دارید حضرت خواجه فرمودند که دوستدار خدمتم خواجه گفتند از چه جهت مولانا گفتند که شما برگزیده و در عوام الناس مقبول هستید خواجه فرمودند دلیلی ازین بهتر باید گفت شاید این قول شیطانی باشد مولانا گفتند که در حدیث صحیح است چون حق تعالیٰ بنده را دوست خود میسازد دوستی او را در دلهای بندگان می اندازد خواجه تبسم کرده فرمودند که ما عزیزانیم ازین سخن حال مولانا دگرگون شد زیرا که مولانا یک ماه قبل ازین واقعه در خواب دیده بود که حضرت خواجه میفرمودند مرید عزیزان شو و این خواب را فراموش کرده بودند و بعد گفتن حضرت خواجه نقشبند یادش آمد بعد ازین مولانا روانهٔ چرخ شدند و یک کلاه[1] حضرت خواجه را که خودشان تبرک داده بود همراه داشتند و در وقت وداع حضرت خواجه فرمودند درین سفر مولانا تاج الدین[2] کولگی را دریابید که وی از اولیاء الله است

---

[1] این کلاه را جهت تبرک و یادگاری داده بودند که قصه اش در رشحات مؤلفهٔ مولانا کاشفی مفصل مذکور است فائده طالوت علیه السلام از تابوت که در میان آن صور انبیاء و کفش و عصای حضرت موسیٰ و عمامهٔ حضرت هارون علیهما السلام و یک قفیز از من با قطع از الواح توریت که مدام نهاده شده بود استعانت طلب میکردند خداوند ایشان را ببرکت آن اشیاء کامیاب مینمود و از اماکن قمیص حضرت یوسف برای حضرت یعقوب علیهما السلام که در فراق آن نابینا شده بود بینا شد و کل ما لم یمنع الشارع عن امثاله فهو شریف لنا ایضاً کما فی علم الاصول مأخذ اسناد و مراقبات ص ۲۵ للمؤلف ایضاً ۱۲۔ منه۔

[2] کولگی یا کولک منطقه ایست از مضافات مدینه باستانی بغلان واقع بر طریق عامهٔ کابل و ترکستان در بین دوشی و پلخمری درین زمان بنام کیلگی شهرت دارد زیارت مولانا تاج الدین در اوائل دشت کیلگی و انتهاء دره معروف براه دره تحت جبل کزدر بر سر تلی بنام مزار خواجه سبز پوش شهرت دارد و چشمهٔ نهایت مصفی از تحت آن تل مرتفع جاری شده الی احدود دهات آن ناحیه منتهی میشود۔ بنده لاشی چندین بار بزیارت ایشان رسیده ام۔ بعضی اشخاص که بزیارت ایشان شب نموده بودند عسل الصباح ذکر بعضی لطائف را فوق العاده قائل بودند۔

۱۲ – منه

ج این زمان که عزیمت کردهٔ نزد ما آمده اید مولانا فرمودند که

Marfat.com

مولانا فرمودند که من از راه بلخ میروم چون در بلخ رسید بنا بر حادثه از بلخ بدشت کولگی دکیله گی) روانه شدند و صحبت مولانا تاج الدّین را دریافتند و قلب خود را دو چند آشفته حضرت شاه نقشبند دیدند و از کولگی دکیله گی) واپس عازم بخارا شدند چون در بخارا رسید در آنجا مجذوبی بود که مولانا بر آن عقیدت تام داشت ازوی پرسید که در خدمت خواجهٔ نقشبند بروم مجذوب گفت زود برو و بعد ازین مولانا چند خطوط غیر متعدد بر خاک کشید بمضمون ان الله فرد یحب الفرد که اگر فرد بر آید دلیل بر حقیقت این داعیه خواهد بود چون شمار کرد فرد بر آمد و بعد ازین عقیدت و خلوص خود را زیاده تر دیده از قرآن فال کشودند و این آیت از سورهٔ انعام بر آمد اولٰئِكَ الَّذِیْ هَدَی اللّٰهُ فَبِهُدٰهُمُ اقْتَدِهْ و در آخر روز در فتح آباد که جای اقامت مولانا بود متوجه زیارت شیخ سیف الدّین باخرزی[1] شدند ناگاه شور و ولوله در باطن مولانا جلوه نموده بیقرار ساخت ازینجا عازم دربار عالیهٔ حضرت شاه نقشبند شده در قصر عارفان رسیدند و حضرت شاه را در کنار راه منتظر دیدند که بسیار شفقت با مولانا داشت و بعد از ادای نماز قصد ارادت از جناب خواجه نمودند حضرت ایشان فرمودند امشب ببینیم که درباره توجه اشارتی میشود و ما

---

[1] شیخ سیف الدین باخرزی مرید و خلیفه حضرت شیخ نجم الدین کبریٰ است بعد از تحصیل و تکمیل علوم صحبت آن جناب را یافته بود ابتدا او وی را در خلوت نشانده بودند ـ و در اربعین دوم بر در خلوت آمده انگشت مبارک را بر در زدند و گفتند :-
ای سیف الدین ؎

منم عاشق مرا غم سازدار است   تو معشوقی ترا با غم چه کار است

برخیز و بیرون ای آنگاه دست وی را گرفت و از خلوت بیرون آورده طرف بخارا روانه کردند همین بود در بقیه العمر دران جا زیست و در ۶۵۸ هجری وفات نمودند ـ مرقد ایشان را در بخارا بنام شیخ العالم یاد میکردند کتاب شیخ العالم از تصانیف اوست ـ این ابیات از گفتار قدسی شعار ایشان است ؎

هر شب بمثال پاسبان کویت   می گردم گرد آستان کویت
باشد که بر آید ای صنم روز حساب   نام زجریدهٔ سگان کویت
هر چند گهی ز عشق بیگانه شوم   با عاقبت آشنا و هم خانه شوم
ناگه پری رخی بمن بر گذرد   برگردم ازان حدیث و دیوانه شوم

(نفحات الانس ص ۴۲۰)

باخرز منطقه ایست از توابع شرقی ایران واقع در غرب هرات که از قدیم الایام تاکنون مرکز اهل تسنن بوده بجدت تا بیاد و نواحی

Marfat.com

ماموریم کسی را بخود قبول نمیکنم و این شب بر مولانا چنان دشوار شد که بعمر خود چنان شبی روز نکرده بود صبح بعد از ادای نماز فجر حضرت خواجه فرمودند مبارک باد که اشارت به قبول شد بعد از ان شجرهٔ طریق خود را الی حضرت خواجه عبدالخالق غجدوانی قرأت کردند پس مولانا را در سلک مریدان خود قبول کردند و بعد ازین مولانا مدتی در خدمت شاه نقشبند و مدتی در خدمت حضرت خواجه علاؤالدین عطار خلیفهٔ مطلق و داماد حضرت شاه نقشبند میبودند تا اینکه حضرت خواجه نقشبند ایشان را اجازه دادند که از بخارا بروند وقتیکه وداع میکردند برایش چنین گفت آنچه از ما بتو رسیده است به بندگان خدای تعالیٰ برسان تا سبب سعادت باشد چنانچه در رشحات مولانا کاشفی ص۷۸ و دیگر کتب ائمهٔ این فن موجود است باز سه بار گفتند ترا بخدا سپردیم و نیز اشارت بمتابعت حضرت خواجه علاؤالدین عطار نمودند حضرت مولانا عبدالرحمٰن جامی رحمة الله علیه در نفحات الانس ص۲۷۵ چنین آورده بعد از ان شب که بمولانا سخت گذشت صبح آن فرمودند که قبول کردند اما[1] تو در صحبت حضرت خواجه علاؤالدین عطار مقصود و مراد خواهی یافت انتهی بعد ازین مولانا مطابق فرمودهٔ حضرت شاه از بخارا عازم شهر کش شدند و چندی آنجا اقامت داشتند تا اینکه خبر درگذشت حضرت شاه نقشبند بایشان رسید که موجب بسا اندوه و غم شد

بیت:- امشب وداع یار ز مرگم علامت است
شام فراق نیست کاین صبح قیامت است

و بعد ازین مولانا در فکر شدند مبادا که دنبال عالم مادی روم و از آرزوی طلب حق بمانم درین وقت روح ---- حضرت خواجه را دیدند که این حالات را باشاره بطرف

[1] همین بود که بقیهٔ سلوک ایشان از حضرت خواجه علاؤالدین عطار رحمة الله علیه باتمام رسید اگر کسی گوید که قبل از وصول بدرجهٔ اکمال چگونه از طرف حضرت شاه نقشبند ماذون شدند جوابش اینست که اشتغال سلوک ایشان متعدی شده باشد قبل از وصول بدرجهٔ خلافت نوعی اجازه میدهند تا اینکه آنچه بوی رسیده است برای مخلوق الله برسانند بنده لاشی بارها از حضرت مرشدنا شنیده ام که بعضی خلفاء ایشان را میفرمودند باین اجازت و خلافت غرهٔ مشو طالبان را حق را توجه کرده باش و کار هاییت هنوز بسیار مانده است - ۱۲ منه

Marfat.com

میساز د باز در عالم روحانی از حضرت خواجه پرسیدند که کدام عمل کنم شما را در قیامت باز یابم خواجه فرمودند متابعت شریعت محمدی صلی اللہ علیہ وسلم و درین وقت بود که از شہر کش[1] طرف بدخشان رفتند نامہ از حضرت خواجہ علاؤالدین عطار بر ایشان رسید کہ معنون و مرقوم بہ متابعت ایشان بود مولانا از صحبت حضرت خواجہ علاؤالدین عطار بقیۂ کمالات و مقامات و عروجات و حالات را با تمام رسانید از ینجاست کہ بعضی نسبت سلوک مولانا را بحضرت شاہ نقشبند میرسانند و بعضی بحضرت خواجہ عطار و حضرت مولانا عبدالرحمن جامی در نفحات الانس صفحہ ۲۷۵ بہر دو جانب نسبت کردہ اند بعد از وفات حضرت خواجہ عطار ۲۰ ربیع الاول ۸۰۲ھ ہجری مولانا از چغانیان طرف حصار شادمان آمدند و فرمودہ حضرت شاہ نقشبند کہ آنچہ از ما بتو رسیدہ است بہ بندہ گان خدای تعالی برسانی گفتہ بود بترویج طریقۂ علیہ خدمت ہا کردند و اطراف و اکناف زمانش را از طریقۂ علیہ نقشبندیہ محظوظ ساختند باندازہ کہ حضرت خواجہ احرار از ہرات عازم صحبت ایشان شدہ در زمانہ ہنوز چغانیان را ترک نگفتہ بود بشرف صحبت شان مشرف شدہ اخذ طریقۂ علیہ نمودند غلص مولانا در زمانہ خود مجمع البحرین[2] زمان و ابوالوقت دوران بود گاہ گاہی طبع مبارک شان بشعر گوئی نیز مائل میشد چنانچہ گفتہ اند :-

رباعی

تا در طلب گوہر کانی کانی
تا زندہ بہوئی وصل جانی جانی

فی الجملہ حدیث مطلق از من بشنو
ہر چیز کہ در جستن آنی آنی

[1] کش شہر یست واقع در جنوب سمرقند قریب نسف (نخشب - و قرشی) مولد امیر تیمور میباشد کہ در زمان خود بتعمیر این شہر فرمان داد و کاخی بنام آق سرا (قصر سفید) درین شہر نیز بنا کرد و بعد ازین تاریخ بنام شہر سبز مسمی شد ابن حوقل از نام قدیم آن (کش) در کتاب صورۃ الارض صفحہ ۴۱۲ از جملہ بلاد معروفہ ماوراء النہر شمردہ تفصیل تحقیقش از آن کتاب مراجعہ شود - ۱۲ منہ -

[2] یعنی جامع و متبحر بودند میان علوم ظاہری و باطنی - ۱۲ منہ

بعد از رسیدن ایشان [illegible] تا [illegible] بجانب حصار [illegible] خواجہ علاؤالدین عطار بعد از وفات حضرت خواجہ نقشبند از بخارا آمدہ سکونت در چغانیان داشت بعد از این مولانا

Marfat.com

وفات ایشان در ۸۵۱ھ پنجم صفر عمر شریف زیاده از هشتاد[۸۰] سال و ما دون نود[۹۰] بوده که در قریهٔ هلغتو[۱] واقع حصار شادمان داعی اجل را لبیک گفته جان به جهان دار انس و جان تسلیم نمودند انا للّٰه و انا الیه راجعون۔ حصار شادمان را بنام کولاب و حصار هر دو مرکب نیز یاد میکردند و بعداً به حصارات معروف شده بود درین زمانه اثری ازان شهر (حصار) دیده نمیشود بجز یک حمام و دو زیارت که در آنجا میباشد و از مرکز تاجیکستان فعلی (شهر دوشنبه) پنج کیلومتری دور واقع میباشد که اینده‌م آن موضع را بنام کالخوز (کلخاس) لنین[۲] علیه اللعنة شهرت داده اند و بعد از رحلت مولانا پسر ایشان حضرت یوسف چرخی جاه نشین آن بوده که قبر وی تقریباً چهل کیلومتر دور از شهر دوشنبه در موضع مسمّا به چرتک معروف و مشهور است ساختمان عجیب مانند قبر تیمور بران بنا کرده اند و نیز در آنجا در وسط کوه خانقاه بسیار کلان حفر نموده اند و درون آن چند عدد حجره هم دارد سوا این قول هر که زیارت مولانا را در هر مقامیکه شهرت میدهد غلط محض است و منشاء غلط ایشان عدم تتبع علم تاریخ است ؎

من لا یعی التاریخ فی صدره	لیس بانسان ولا شبهه
اضاف اعماراً الی عمره	و من روی اخبار من قد مضی

هذا آخر ما حقق الراقم غفر اللّٰه ذنوبه و ستر عیوبه فی تحقیق مدفن المولانا یعقوب الچرخی قدس اللّٰه سره العزیز۔

۱؎ در بعضی کتب هلغتو بنون منقوطه واحدهٔ فوقانی مذکور است اما در ارغام المرید صفحه ۶۲ چنین تحقیق نموده توفی هلغتو بهاء مضمومة ولام ساکنة وغین معجمة مفتوحة و مثناة فوقیة مضمومة وواو ساکنة قریة من قری الحصار ودفن بها سنة احدی وخمسین وثمانمائة کما فی الحدائق انتهی ۔ ۱۲ منه

۲؎ در قرآن مجید ذکر کفار و منافقین بسیار واقع شده چونکه در مدفن مولانا هر عاقل و لا یعقل در هر بادیه و سبیل سخنانی از خود ها میسرائیدند لهذا بنده لاشی حقی المقدور در توضیح و تنقیح این اجمال بذل المجهود نمودم و از نام قدیم و جدید آن منطقه تذکر نمودم و از باب الضرورة تبیح المحظورات بیرون نخواهد بود ۔ ۱۲ منه

Marfat.com

فصل هفدهم

حضرت خواجه عبید الله احرار قدس الله سرهٗ

لقب ایشان ناصر الدین اسم شریف عبید الله بن محمود السمرقندی که از طرف پدر فاروقی النسب[1] و از طرف مادر از سادات حسینی میباشد در رمضان ۸۰۶ھ هجری قمری در قریۂ باغستان[2] که از مضافات بلدۂ شاش میباشد پا به عرصۂ وجود گذاشتند هم در آن جا نشو و نما یافتند تا اینکه عمر شریف به بیست و دو ۲۲ سالگی رسید بعد از ان خال ایشان حضرت شیخ ابراهیم همراه خود بطرف سمرقند بردند تا اینکه تحصیل علوم ظاهره نمایند و دو سال در اینجا سکونت داشتند و با عدۂ زیادی از مشائخ کبار دران خطه مصاحب شدند زیرا که نسبت حضور و انتباه در عمر ۳ سالگی برایشان حاصل شده بود و بعد این در عمر ۲۴ سالگی عازم بلدۂ فاخرۂ هرات شدند و پنج سال درین سرزمین باستانی سکونت داشتند. عدۂ زیادی از فضلاء و مشائخ این مقام را نیز مصاحب شدند منجمله سید قاسم[3] تبریزی و مولانا نظام الدین خاموش

---

[1] فاروقی النسب این عبارت عمدة المقامات است از رشحات چنین واضح میگردد که از طرف مادر فاروقی النسب میباشند که والده ایشان صبیه خواجه داؤد بوده خواجه داؤد پسر شیخ خاوند طهور است و والده خواجه داؤد از طرف پدر از سادات کرام است و کذا والده شیخ خاوند طهور و شیخ خاوند پسر شیخ عمر باغستانی عارف مشهور باغستانی که نسب ایشان بسه واسطه بحضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما میرسد طریقه ایشان بسه واسطه بحضرت شیخ ابو النجیب سهروردی منتهی میشود و از طرف پدر حفید خواجه محمد الناهی البغدادی میباشند. مولانا کاشفی که بمنزلۂ صاحب البیت است از نسب آن اشارت نکرده مذکور از اصحاب ابوبکر محمد بن اسماعیل قفال الشاشی میباشد که از اعاظم علماء شافعیه میباشد در مقامات شیخ ابوبکر قفال مسطور است که ایشان عمر خود را سه قسمت کرده بودند یکسال در جهاد میرفتند و یکسال حج و یکسال در مقام خود بودند. ۱۲ منه

[2] باغستان از کوه پایه های بلدۂ شاش است. شاش نام تاشکند است - ۱۲ منه

[3] سید قاسم تبریزی در اول مرید شیخ صدر الدین اردبیلی بود بعد از ان بصحبت شیخ صدر الدین علی یمنی رفته کسب علم باطن از ان جناب حاصل کرده بود و آن از اصحاب شیخ اوحد الدین کرمانی بود و صحبت حضرت خواجه نقشبند را در بادیه نیز یافته بودند و طریقه ایشان را پسندیده خود را نسبت بایشان مینمودند حضرت خواجه احرار بارها با سید صحبت داشته

(باقی بر صفحۂ آینده)

Marfat.com

و خواجه علاؤ الدین غجدوانی و شیخ سراج الدّین حیتی و شیخ زین الدّین الخوافی و غیر اینها و بعد ازین عزم زیارت حضرت مولانا یعقوب چرخی نموده از هرات براه چهل[1] تا حصار[2] رفتند و از فرط محبّت اکثر این راه را پیاده رفته بودند تا انیکه حضرت مولانا یعقوب چرخی را که داعیهٔ غایهٔ این سفر بود مصاحب شدند مولانا به سیمای خشمگین در نظر حضرت خواجه جلوه نمودند و در جبههٔ مبارک مولانا بیاضی بود غیر از برص خواجه را کراهیتی در خاطر پیدا شد مولانا دست خویش را واپس کشیدند بار دوم بصورت دیگری در نظر خواجه متجلّی شدند که حضرت خواجه بے اختیار گردیده دست خود را دراز نمودند مولانا فرمودند و گفته بودند دست تو دست ما ست هر که دست تو گیرد دست ما را گرفته باشد بعد ازین طریقهٔ خواجگان را تلقین فرمودند و از پاس انفاس مولانا باعلی مرتبهٔ کمال و اکمال رسیدند و بتدریج دار فناء ایشان باتم و اکمل آمد و از فیوضات بحر مواج ایشان عالمی سیراب شدند و ذات بابرکات ایشان بغناء ظاهری و باطنی نائل و شامل بودند اگرچه در اول عمر فقر صوری بکمال داشته بودند و در اواسط و

(و از آن در صحبت حضرت خواجه بزرگ رسیده و از ایشان استفاضه به صحبت بسیار گرفته بودند)

(بقیه صفحهٔ گذشته) سید جهان را بسیار سیاحت کرده بودند چون بلخ و هری و سمرقند و روم و بغداد وغیره در هر شهری که وارد میشد از مجاذیب آن دیار تفحص مینمود و صحبت مجذوبان را دوست میداشت رمزی در سمرقند سخن از معارف بیان میکرد آب از چشمانش قطره قطره میریخت علت آن بود که از ابوبکر صدیق بسیار معارف نقل میکرد و از تذکر نام حضرت صدیق گریان بوی طاری میشد موصوف دیوانی دارد پر از اشعار همه در قسمت وجد و حالت و حقائق و معارف و کشف و کرامات میباشد و در آخر عمر در خرجرد که موضعیست میان تربت جام و مشهد رضوی خانقاهی داشت و همدران جا در سنه ۸۳۷ رحلت نمود مرقد ایشان اکنون دران جا میباشد و آن موضع که دفن شده مسمی به لنگر میباشد امیر علی شیر نوائی در اواخر قرن نهم عمارت زیبائی بران بنا کردند ۱۲ منه۔

[1] وصیست دو منزل دور از هرات واقع بر سر راه عام سمرقند و هرات ۔ ۱۲ منه

[2] آنچه در ترجمه مولانا یعقوب چرخی بیان شد این بود که الی چغانیان رفته بودند و از بعض کتب چنین معلوم میشود که چغانیان در حصار واقع است و از عبارت مولانا جامی که در نفحات الانس مذکور است الی چغانیان ذکر شده که از خود حضرت خواجه حکایت کرده اند و تفصیل چغانیان را از ترجمه حضرت علاؤ الدین عطار باید دید۔

۱۲ ۔ منه

Marfat.com

او آخر مظهر اسم الغنی شدند و مثل ایشان کم کسی درین طریقه بغنای ظاهری مشرف شده اند
و انهار زیادی در بلاد ماوراء النهر و خراسان حفر نموده آب‌ها جاری ساختند که فیوضات
انهار ظاهری و باطنی ایشان الی قیام قیامت عالمی را سیراب خواهد نمود و کذا مؤلفات
کثیره در علوم و معارف از ایشان یادگار است. منجمله کتاب الفقرات و کتاب الواردات و رسالهٔ
والدیه و غیر اینها بالآخرة بتاریخ ۲۹ ربیع الاول[۱] ۸۹۴ھ یا ۸۹۵ھ دار فانی را وداع گفته
جان بجهان دار انس و جان تسلیم نمودند و دو فرزند صاحب کمال بعد از ایشان با چهل نفر خلفاء
باصفا ترویج طریقهٔ علیه می‌نمودند. خلف اول ایشان خواجه عبیدالله دوم خواجه محمد یحیی شهید[۳] که خواجه
امین نام داشتند ظهیر الدین بابر[۲] بادشاه از سمرقند همراه خود بطرف کابل و هند آورده بودند که

[۱] در عمدة المقامات ص۸ بیست و نهم ربیع الاول ۸۹۴ھ مذکور است صاحب رشحات المرید در ص۹۶ نیز تائید این قول
نموده باین عبارت توفی فی سلخ ربیع الاول اما ۸۹۵ھ را تعین نموده مولانا کاشفی که در دفعهٔ ثانی بزیارت ایشان رسیده
وقت رحلت شان حاضر بوده شب شنبه بیست و نهم ربیع الاول ۸۹۵ھ را در رشحات عین الحیات قید نموده و هذا اصح القولین
لانه بمنزلهٔ صاحب البیت فی هذا الباب ۱۲ منه۔

[۲] بابر بادشاه از سلالهٔ امیر تیمور ادعر ج میباشد مدت زیادی در هندوستان سلطنت نمود و بعد از ان اولاد وی سالهای متمادی
در بیشترین قسمت خراسان و نیم قارهٔ هند سلطنت نمودند و زبان فارسی دران ایام در هند بحیث یک لسان مهم و واجب التعلیم اشتهار
یافت تذکرهٔ شعراء کشمیر که چندین مجلد ضخیم باتمام رسیده شاهد این مدعاست دران زمان سفر هند برای ارباب ذوق و هنر خصوصاً طبقه
شعراء و فضلاء آرزوی تمام داشت چنانچه فرموده اند :-

همچو عزم سفر هند که در هر سر است ؛ رقص سودای تو در هیچ سری نیست که نیست

و ایضا قال بعضهم

ز شوق هند زانسان دیدهٔ حسرت بر قفا دارم ؛ که رو هم گر براه آرم نمی بینم مقابل را

بابر در دوران حکمروائی خود اهل و عیالش را در کابل گذاشته پنج مراتب طرف هند لشکر کشید در دفعهٔ پنجم ۹۲۳ھ
جنگ پانی پت آغاز شد غنائم زیادی در کابل آورده برای تمام اهالی کابل و بدخشان و خوست اعم از مرد و زن یک شاهرخی فرستاد و
کذا تحفه و عطایای گران بها به مزارات خراسان فرستاده بود بالآخرة بتاریخ روز دوشنبه ششم جمادی الاولی ۹۳۷ھ
در آگره از دنیا رحلت نمود قرار علاقه و محبتیکه در کابل داشت وصیت نمود که در باغ روح افزای آن در کابل دفن
کنند بنابرین سفارشش کالبدش را انتقال داده در آنجا دفن کردند۔ ۱۲ منه

[۳] که با دو پسر خود بدرجهٔ رفیع شهادت رسیده بودند و پسر سوم خواجه محمد یحیی شهید که خواجه امین

Marfat.com

احفاد ایشان تا زمانی در کوهستان کابل وجود داشتند و از پسر اول ایشان هفت خلف با کمال وجود داشت که هر کدام چون والد بزرگوار و جد پرانوار خویش صاحب مسند ارشاد بودند و تعداد خلفاء ایشان اگر مفصل بیان شود طولی و تفصیلی دارد منجمله مولانا محمد زاهد وخشی و مولانا عبد الرحمن جامی و مولانا عبد الغفور لاری محشی شرح جامی شهرت عام دارند و بقیه تفصیل ایشان در شقائق النعمانیه و مقامات احراریه و نسمات و رشحات و نفحات موجود است و مرقد منور ایشان در شهر سمرقند میباشد آنچه در دیگر مواضع شهرت دارد غلط محض است باید از کتب متذکره مراجعه شود و آن موضعیست مسماة به محوطه ملایان واقع در محله خواجه کفشیر در شهر سمرقند و آرام گاه جمعی از بزرگان و مشایخ نیز دران محوطه میباشد۔

فصل هشتم

حضرت مولانا محمد زاهد وخشی قدس الله سره

ایشان از موضع وخش میباشند و آن نام جاییست از توابع حصار شادمان بگفته حضرت محمد فضل الله که در عمدة المقامات ص۸۲ بیان نموده ایشان از اقارب حضرت مولانا یعقوب چرخی میباشند و علامة محمد زاهد در ارغام المرید ص۶۲ از روضة السلام چنین نقل نموده انه سبط مولانا یعقوب الجرخی انتهی۔ بهر تقدیر ایشان از سرامد علماء عصر خود بودند و قبل از وصول بخدمت خواجه احرار برخی فیوضات و کمالات از دیگر خلفاء حضرت مولانا یعقوب چرخی کسب نموده بودند و کذا چندین سال بریاضات شاقه مشغول بودند اما تسکین اضطراب عطش ایشان حاصل نشده بود همین بود که عازم ولایت سمرقند شدند و حضرت خواجه احرار به نسبت علاقه قربت مولانا تا بیرون آن شهر باستقبال شان برآمده

Marfat.com

بودند و با اعزاز و اکرام زیادی با خود بشهر سمرقند آوردند و خدمت مولانا مدتے[1] در صحبت خواجۂ احرار ماندند و از برکت مجلس شریف آن ولی کامل و مکمل در زمان خود صاحب مقامات بلند شدند و این طریقۂ علیہ بسبب ایشان در اطراف و اکناف عالم رسید و در سنہ ۹۳۶ھ غرۂ ربیع الاول در قصبۂ وخش نیز منیخواندکہ قریہ ایست از قرا حصار شادمان داعی اجل را لبیک گفتہ و ہم در آنجا دفن شدند کہ اینہم از مرکز شہر دوشنبہ پنج کیلو متر دور واقع است۔

إنّا لله وانّا اليه راجعون۔

فصل نوزدهم

حضرت مولانا درویش محمد قدس الله سرّہ

ایشان خواہرزادہ و نائب مناب کامل و مکمل خال خود حضرت مولانا محمد زاہد بودند در علوم عقلی و نقلی حظ وافر داشتند علی الخصوص در علم حدیث شریف[2] بسر بردند و ہمیشہ در گوشۂ خمول و زاویۂ عزلت عمر عزیز بسر میبردند ابتدا بیعت از حضرت خواجہ احرار

---

[1] این قول صاحب عمدۃ المقامات است و در دیگر کتب خلاف این مشہور است بنجر حاشیہ مکتوبات شریف حضرت امام ربانی حصۂ سوم دفتر اول در المعرفت مکتوب منشہ ۱۸ صفحہ ۶۶ از حاشیہ ہدیۂ مجددیہ مولفہ مولانا وکیل احمد سکندرپوری چنین آوردہ و قبل از حضوری خواجہ احرار تا چند سال بریاضت چشم را بخواب آشنا نساختند و باشارۂ غیبی بخدمت خواجہ حاضر شدہ بشرف بیعت مشرف شدند خواجہ بنور باطنی دریافتہ باستقبال برآمدند در راہ اتفاق ملاقات شد بغل گیر شدہ در سایۂ درختی نشستہ ببیعت خود سرفراز کردند ہمان وقت خرقۂ خلافت پوشانیدہ مرخص فرمودند بجز یک صحبت اتفاق صحبت دیگر نیفتاد انتہی و فی اعلام المرید صفحہ ۶۷ بقولہ ثم خرج (ای خواجہ محمد زاہد) متوجہا الیہ باشارۃ غیبیۃ للانابۃ و الاسترشاد و وقف الشیخ علی ذالک بنور باطنہ واستقبلہ راکبا و تلاقیا فی جوار بلد الخواجہ احرار و نزلا عن مرکبیہما وجلسا تحت شجرۃ والبسہ خرقۃ الطریقۃ واجازہ لارشاد العباد بعد ایصالہ الی حد التکمیل باکسیر توجہہ فی لحظۃ واحدۃ ولم یتلاقیا بعد ہذہ المرۃ انتہی۔ در مریدین حضرت مرشد ما نیز یا اختصاص میباشد کہ بیک توجہ الی دائرۃ لاتعین کہ آخرین سیر اصحاب نقشبندیہ میباشد رسیدہ اند و عدہ از آن فوق تر دوائر ثلثہ دیگر کہ عبارت از قیومیت و حقیقت صوم و سیف قاطع میباشد نیز شرفنشدہ اند۔

تو مگوئی در جہان یک بایزید بود و رفت ⁂ ہر کہ در عشقش چنان گشت بایزید دیگر است

نمودہ بودند ولکن تربیت و بلوغ ایشان بدرجۂ اکمال و تکمیل از طرف مولانا محمّد زاهد بود کمافی نفائس السانحات تصرفات و خوارق عادات کہ از ایشان سرزدہ از حد و عد و بیرون است درینجا مراجعہ شود بکتاب نسمات القدس وفات ایشان در سنہ ۹۷۰ ہجری قمری سنہ ۱۹ محرم در موضع اسفرار بودہ و آن موضعیست از توابع بست واقع در خوارزم واللہ اعلم۔

فصل بیستم

حضرت مولانا خواجہ امکنگی قدس اللہ سرہ

صـ ۶۸

اصل ایشان از امکنہ بروزن اسکنہ دیہیست از توابع بخارا کمافی انعام المرید و در بعضی کتب از توابع سمرقند نیز گفتہ تولد ایشان در سنہ ۹۱۸ ہجری قمری میباشد و عمر شریف را چون والد بزرگوارش حضرت مولانا درویش محمّد بتدریس علم حدیث شریف و ترویج طریقہ نقشبندیہ صرف نمودند و در نشر اخلاق مصطفوی و اتباع سنن نبوی از جان و دل کوشان بودند مخلص ایشان مصدر فیوضات و مظہر آیات بیّنات و مرکز انوار و برکات زمان خویش بودند و در ابتداء اخذ طریقہ علیہ از حضرت خواجہ محمد زاهد نمودہ بودند و بعد از ان بہمین برکت و صحبت والد خویش حضرت مولانا درویش محمّد بدرجۂ اکمال و تکمیل رسیدند فهو خلیفة والده بطريق الوراثة الظاهرية والباطنية و در آخر عمر ایشان این رباعی اکثر بزبان مبارک میگذشت۔

رباعی

زمان تا زمان یاد مرگ آیدم ندانم کنون تا چہ پیش آیدم
جدائی مبادا مرا از خدا دگر ہرچہ پیش آیدم شایدم

تاریخ وصال سنہ ۲۲ شعبان سنہ ۱۰۰۸ ہجری قمری مدفن قصبۂ امکنہ میباشد۔

انا للہ و انا الیہ راجعون ط

Marfat.com

وفصل بیست و یکم ۲۱

حضرت خواجہ باقی باللہ قدس اللہ سرہٗ

مؤید الدین خواجہ محمد باقی باللہ ملقب بخواجہ بیرنگ کہ تولد با سعادت ایشان در بلدۂ کابل حماها اللہ عن الافات والزلزل در ۹۷۱ ہجری قمری بوقوع آمد بعد ازین کہ در مرتبہ تعلیم رسیدند تحصیل علوم از مولانا صادق حلوائی کہ از اکابر علماء آن زمان بود شروع نمودند و نیز همراہ موصوف عازم دیار ماوراء النهر شدند باوجود صغر سنی با عدۂ کثیری از درویشان آن دیار مصاحب شدند واز روحانیت حضرت خواجہ نقشبند و خواجہ عبید اللہ احرار نیز کمالات کسب نمودند و مدتی در خدمت خواجہ عبید اللہ کہ خلیفہ مولانا لطف اللہ بود بسر بردند و از جناب امیر عبد اللہ بلخی نیز کسب نمودند بعد ازین روانہ کشمیر شدہ مدتی در آنجا در خانقاہ شیخ باباوالی کہ از مجازان طریقہ خواجگان بود سکونت پذیر شدند و کشمیر را درین مدت بیمن قدوم شریف منور و معطر ساختند باز طرف هندوستان تشریف فرما شدند و در آنجا از کثرت و غلبہ شوق و ذوق واپس روانہ ماوراء النهر شدند تا اینکہ بصحبت حضرت خواجہ امکنگی قدس اللہ سرہٗ العزیز مشرف شدند و باندک مدت بہ نسبت خاصہ طریقہ علیہ نقشبندیہ بدرجہ تکمیل و اکمال رسیدند کہ اصحاب حضرت مولانا امکنگی در حیرت ماندہ میگفتند کہ مایان سالها در خانقاہ عمری بسر بردیم چنین ریاضت ها نمودیم هنوز باین انعامات مشرف نشدہ ایم حضرت مولانا ازین واقعہ خبر شدہ میفرمودند کار ایشان را تمام نمودہ برای تصحیح نزد ما آوردہ بودند لاچار کہ خیال آید چنین رود۔

وحضرت مولانا لیل و نهار در خلوت با ایشان صحبت داشتند و بر بعضی فوائد زائد نیز اطلاع فرمودہ واپس بہ طرف هندوستان مامور ساختند و میفرمودند کہ از وجود شما طریقہ علیہ در

Marfat.com

ہندوستان رونق عظیم و شہرت فخیم پیدا میکند و کام لب تشنگان علم و عرفان آن دیار از شما سیراب میگردد الغرض ایشان درین مرتبہ چون بہ ہندوستان رسیدند در بلدۂ فاخرۂ لاہور مدتی بسر بردند بسا فضلا و علماء آن عصر از ایشان مستفید شدند و ازان جا متوجہ دہلی شدند تا اینکہ در قلعہ فیروز آباد کہ مقام بسی عالی و مصفاست واقع در کنار بحر سکونت اختیار نمودند چون اشارات حضرت مولانا امکنگی خالی از حکمت نبود ہمین بود کہ از تربیۂ اکسیر نمائی ایشان ظہور پر نور کمالات مجددی چون خورشید مشعشع در نصف النہار ہند درخشید و اطراف و اکناف عالم ازان دریای محیط سیراب و شاداب گردید۔

و بعد ازین بقیۂ عمر شریف را دران خطہ بسر بردند ہمیشہ در طلب و یاد مولی خود را تشنہ لب پنداشتہ در ترویج دین مبین و طریقہ علیہ حضرات خواجگان خدمتہا نمودند و این رباعی ایشان مشعر باین مرام و مشیر باین مدعا خواهد بود:۔

رباعی

در راہ خدا جملہ ادب باید بود تا جان باقی است در طلب باید بود

دریا دریا اگر بکامت ریزند کم باید کرد خشک لب باید بود

و نظر مبارک ایشان چنان مؤثر بود کہ جمعی بمجرد دیدن ایشان یکدم بحالت جذبہ میرسیدند و بیہوش شدہ مجذوب و مغلوب میگردیدند۔ روزی خطیبی از منبر بر جمال مبارک ایشان دید و دران دم صیحہ کنان از منبر افتید۔ شبی در ماہ رمضان المبارک حضرت امام ربانی بدست خادم شان فالودہ فرستادہ بود چون خادم را پرسید از کجائی گفت خادم شیخ احمدم فرمود چون خادم شیخ مائی با مائی بمجرد مراجعت خادم را جذبہ گرفت و دران حالت میگفت در زمین و زمان نوری بی کیف و رنگ میبینم کہ ازان تعبیر کردہ نمیتوانم حضرت مجدد فرمودند۔ البتہ این بیچارہ مقابل حضرت خواجہ شدہ اند فراش بخدمت حضرت خواجہ رسانیدند از حالت آن تبسم نمودند روزی در حالت استبراء کہ تنحنح داشتند نظر کیمیا اثر ایشان بر شخصی افتید کہ عنان اسپ عسکری در دست داشت

Marfat.com

چون ایشان بمسجد رسیدند خبر آوردند که آن شخص در میان اسپان هر طرف در شور و اضطراب است قبل از شام تا پاسی از شب در آنحالت بود ناگاه ردی ببازار نهاد و همچنان طرف صحرا رفت که خبری از ان باز نیافتند - و نان بائی را روزی توجه مخصوص مبذول داشتند علاوه بر کمالات باطنی تشکل و سیمای ظاهری آن نیز مانند حضرت خواجه شده بود و بعد از سه روز از عدم استعداد و طاقت و قلت ظرفیت خود از عالم درگذشت -

مثنوی

گر بریزد بحر را در کوزهی :: چند گنجد لائق یک روزهی

این قصه را حضرت شاه عبدالعزیز در تفسیر سورهٔ اقرا مفصل و مبین شرح داده فاطلب هناک و ای برحال بی خبران این عصر و زمان که این حالت را از اشد الکارات خودها قرار داده اند باندازه که انکار جذبات از طریقه نقشبندیه را وظیفه و شعار خودها میدانند -

بردیم در اصل سخن چون عمر مبارک از حد و چهل سالگی متجاوز شد ترک اختلاط مردم نموده تمام منصب مشیخیت را بحضرت امام ربانی مجدد الف ثانی که نائب مناب مطلق ایشان بود حواله نمودند و منتظر برفیق الاعلی نشستند همین بود که در سنه ۱۰۱۳ھ مشرف بلقاء الله شدند کذا فی ارغام المرید صد ۶۹ و حضرت خواجه محمد فضل الله قندهاری مجددی در عمدة المقامات صد ۹۶ آورده که عمر مبارک از چهل سالگی متجاوز بود - در روز شنبه بیستم جمادی الثانی سنه ۱۰۱۲ھ عالم فانی را ترک گفته بدار الخلد جنان شتافت انا لله و انا الیه راجعون و مرقد منور ایشان واقع در دهلی کهنه میباشد -

---

ملہ و نقل صاحب السبع الاسرار عن کتاب برکات الاحمدیة بقوله الشریف ان حضرت الشیخ محمد باقی قدس سره لما امر اصحابه للاستفادة منه (ای حضرت المجدد) انکر ذالک واحد منهم فرأی النبی صلی الله علیه وسلم فی المنام وهو یمدح الامام المجدد قدس سره فی الخطبة ویقول فیها من قبله الشیخ احمد فهو مقبول عندنا و من رده فهو مردود عندنا - ۱۲ منه

Marfat.com

فصل بیست و دوم

حضرت امام ربّانی قدس اللہ سرہ العزیز

جناب قطب ربّانی محبوب صمدانی قیوم رحمانی غوث یزدانی واقف متشابهات قرآنی حضرت شیخ احمد فاروقی کابلی مجدّد الف ثانی ابن مولانا شیخ عبدالاحد فاروقی نسب آنحضرت به بیست و هشت[1] واسطه بجناب امیر المومنین سیّدنا عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالیٰ عنہ می پیوندد وی رحمہ اللہ از بزرگان سرهند بلکه باعث فخر اهل هند عالم ربّانی و مجدّد الف ثانی جامع بود میان علوم ظاهر و باطن و دلیلی بود ساطع بر شرافت نوع انسانی در سال هفتاد و یکم از صدی دهم هجری بساحت وجود تشریف قدوم رنجه فرمود و بصغر سنی از حفظ قرآن مجید فراغت یافته به تحصیل علوم متداوله رو آورده اولاً از والد ماجد خود بعض علوم استفاده نموده بسیالکوٹ رفت و از مولانا کمال الدّین کشمیری نزیل سیالکوٹ کتب معقول به تحقیق و تدقیق تمام خوانده و علم حدیث از مولانا یعقوب[2] کشمیری اخذ کرده باز بخدمت مولانا عبدالرحمٰن محدّث که از کبرای محدّثین هندوستان بودند حدیث مسلسل بواسطه واحد و اجازت تفسیر و صحاح سته و دیگر مفردات یافته بعمر هفده سالگی از علوم ظاهر فراغ حاصل کرده بدرس و تصنیف مشغول شد خلافت سلسلهٔ چشتیه از والد خود داشت و اجازت بیعت قادریه وغیره از شیخ[3] سکندر

---

[1] علامه بدر الدّین سرهندی در حضرات القدس ص ۲۸ ج ۲ به ۲۴ نفر الی حضرت عمر رسانیده حضرت محمد فضل اللہ در عمدة المقامات ص ۹۵ به ۲۶ واسطه بیان نموده و در حاشیه آن به ۳۲ نفر قول کرده در حدائق الوردیه فی حقائق النقشبندیه مؤلفه شیخ عبدالمجید خالدی نقشبندی ص ۱۷۹ به ۲۹ نفر الی حضرت عمر رسانیده و در هر کدام تغیرانی وجود دارد و اللہ اعلم بحقائق الاخبار و الاخیار و ما علینا الا الاحالة الی الابرار - ۱۲ منہ۔

[2] مولانا یعقوب کشمیری که از خلفاء حضرت شیخ حسین خوارزمی کبروی بوده علم حدیث را از علماء حرمین محترمین از کبار محدّثین آن خوانده بود شاید که طریقه کبرویه را نیز ملحق علم حدیث از آن جناب گرفته باشند ۱۲ منہ۔

[3] علاوه برین که از شیخ سکندر مذکور نسبت قادریه دارد از والد ماجد خود نیز کسب کرده اند کما فی حضرات القدس ص ۲۹ ج ۲ - ۱۲ منہ -

Marfat.com

کتحصیلی یافته بهوای حجاز محمل شوق بسته بدهلی رسیدند در آنجا با حضرت خواجه محمّد باقی بالله امکنگی قدس سرّه دولت ملاقات دست داد بطریقۂ علیه نقشبندیه بخدمت شان بیعت کردند و در دو ماه و چند روز نسبت حضور سلسلۂ نقشبندیه حاصل نمودند چنانچه هم در ان ایام حضرت خواجه بیکی از مخلصان خود رقم فرمودند که شیخ احمد نام مردی از سرهند کثیر العلم قوی العمل روزی چند با فقیر نشست و برخاست کرده بسیار از روزگار و اوقات او خود مشاهده نموده بآن می ماند که آفتابی شود که عالم ازو روشن شود انتهی و بهمان زمان آوازه آنحضرت بلند شده آستان شان محط رحال و مجمع اصحاب کمال گشت علمای دور و نزدیک و امرای ترک و تاجیک بشرف حضور بهره ور گردیدند و مشایخ ارادت آوردند و سلسلۂ شان از هند تا ماوراء النهر و روم و شام و مغرب رسیده ذات بابرکات شان آیتی بود از آیات ربّانی و نعمتی بود از نعمای یزدانی نزاعی که در میان علمای کرام و صوفیۂ عظام از هزار سال بود ایشان برداشتند و مورد و مصداق حدیث صله[1] شدند چه ایشان در میان علمای ظاهر و صوفیه صله

---

[1] حدیث صله این است علامه سیوطی در جمع الجوامع روایت کرده قال النبی صلی الله علیه وسلّم یکون فی امتی رجل یقال له صلة یدخل الجنة بشفاعته کذا وکذا الحدیث اختلافاتیکه در بین علماء و صوفیه در مسئلہ وحدت الوجود داشتند بلفظ راجع داشتند وجود ایشان صله بود بین الفریقین چنانچه فرموده انّ الحمد لله الذی جعلنی صلة بین البحرین کذا فی حضرات القدس ص۴۲ ج۲ و حدائق وردیه فی حقائق اجلاء النقشبندیه ص۱۷۹ والبهجة السنیة ص۷۷ نیز در حضرات القدس ص۴۲ ج۲ از مقامات شیخ الاسلام احمد النامقی الجامی نقل کرده که میفرمودند که بعد من هذه تن مثل من سمی باسم من پیدا شوند آخرین ایشان بعد هزار سال ظهور نماید و از همه بزرگ بود انتهی وقال فی کتاب البهجة السنیه ص۷۷ واجمع جم غفیر من اهل الکشف علی ان المراد به المجدد قدس الله سرّه انتهی وقد کان اخبر المشایخ المتقدمون بوجوده قبل ولادته بسنین مثل الغوث الاعظم الشیخ عبدالقادر الجیلانی والشیخ احمد الجام والشیخ خلیل الله البدخشی والشیخ نظام نارنولی وغیرهم رضی الله عنهم کذا فی السبع الاسرار فی مدارج الاخیار لمحمد معصوم العمری المدنی ومثله فی حضرات القدس فی الحضرة الثالثة ص۴۲ مولانا عبدالرحمٰن جامی در نفحات الانس ص۳۵۹ در ترجمۂ شیخ الاسلام احمد جامی وعلامه بدرالدین در حضرات القدس ص۴۲ چنین آورده شیخ الاسلام میفرمودند در هر چهار صد سال چون احمد شخصی پدید آید که آثار عنایت ایزد تعالیٰ در باب او این باشد که همه خلق ببینند۔ هذا من فضل ربّی۔ این سخن اشارت بوجود مسعود حضرت ایشان است (حضرت مجدد) زیرا که ارتحال شیخ جام در ششم صد است و ولادت حضرت ایشان ۹۷۱ھ هجری - ۱۲ منه۔

Marfat.com

بودند که اختلاف فریقین را در وحدت وجود بلفظ راجع داشتند صبر و رضا و تسلیم و شفقت بر خلق و صلهٔ رحم و رعایت ارباب حقوق و سبقت در سلام و لینت در کلام شیوه و کریمهٔ ایشان بود با این همه تمسک به کتاب و سنت همین یک فضیلت مقاوم هزار فضائل تواند بود منقول است که علمای ظاهر بین پیش سلطان جهانگیر ابن اکبر شاه شکایت کردند که شیخ احمد دعوی میکند که مقام وی بالای مقام صدیق اکبر است چون سلطان شیخ را طلبیده از حقیقت حال استفسار کرد شیخ جواب داد که شما برای خدمتی ادنی خادم خود را پیش خود می طلبید و براه مهربانی بوی سخنی پوشیده میگوئید ضرورت است که آن خادم ادنی لعبد طی کردن مقامات امرای عالی درجه شما می رسد و باز آن خادم مراجعت کرده بمقام خود ایستاده می شود پس بدین آمد و رفت لازم نمی آید که مرتبه خادم ادنی بالای امرای نامدار باشد پادشاه خاموش مانده روا ز عتاب گردانید همدرین وقت مردی از حضار بارگاه شاهی بشاه معروض داشت که تکبر شیخ به بینید که سجده بشما نکرده حال آنکه شما ظل الله و خلیفه او هستید بادشاه بر غضب شده وی را در قلعه گوالیار محبوس کرد شاهجهان پسر جهانگیر که بشیخ خلوصی داشت قبل از آمدنش بیارگاه شاهی افضل خان و خواجه عبدالرحمن مفتی را مع بعض کتب فقه نزد شیخ فرستاده پیغام داده بود که علماء سجدهٔ تحیت[1] جهت سلاطین جائز داشته اند شما را باید که وقت ملاقات بادشاه را سجده کنید و من ضامن می شوم که از سلطان بشما ضرری نخواهد رسید شیخ رحمة الله علیه بجوابش گفت که اجازت سجده رخصت است و عزیمت آنست که بجز خدای عز و جل دیگری را سجده کرده نشود القصه شیخ تا ۳ سال در حبس مانده بعده جهانگیر بادشاه وی را بدین شرط از قید برآورد که وی به لشکر سلطانی بوده همراهش گشت کند چنانچه شیخ چندی به لشکر سلطانی حاضر ماند پس ازان از

---

[1] سجدهٔ تحیت که دران دیار علماء بحضور پادشاهان هند ادا میمودند اول کسی که این سجده را در هندوستان نزد قاضی نظام بدخشی متوفا ۹۹۲ھ که سجدهٔ تحیت را در فتح پور پیش بادشاه ادا نموده بود موصوف از اعلم علماء بدخشان بود نعوذ بالله من شرور انفسنا۔ تذکره علماء هند ص ۲۴۲ الی ص ۲۴۳ - ۱۲ منه -

Marfat.com

بادشاہ رخصت وطن یافتہ بسرھند رونق افروز شد بروز شنبہ بست دھشتم صفر سال سی وچہارم از صدی یازدھم ہجرت بجوار رحمت ایزدی پیوست وبسرھند مدفون گشت تاریخ وفاتش رفیع المراتب[1] یافتہ اند، نور اللہ مضجعہ۔

تصانیفہ الانیقہ

- رسالۂ تہلیلیہ
- رسالۂ اثبات نبوّت
- رسالۂ مبدء ومعاد
- رسالۂ مکاشفات غیبیہ
- رسالۂ آداب المریدین
- رسالۂ معارف لدنیہ
- رسالۂ رد الشیعہ
- تعلیقا العوارف
- شرح رباعیات خواجہ باقی باللہ رحمۃ اللہ علیہ
- مکتوبات در سہ مجلد

تذئیل حدیث شریف ان اللہ یبعث لھٰذہ الامۃ علی راس کل مائۃ سنۃ من

---

[1] حضرت شیخ بدر الدین سرھندی در حضرات القدس در حضرۃ العاشرۃ ص ۲۱۲ ج ۲ علاوہ برین از جملات دیگری مجمون ماہ محققین رفت وخیر الادبا نماند آن خواجہ محمد پارسا بود بزرگیہای خواجہ عبید اللہ بود ثابت نمودہ کہ ایراد جمیع آن طولی وتفصیلی میخواھد درین جا دو قطعہ شعر کہ در مرثیہ ایشان گفتہ اند از ان کتاب نقل میشود۔

اول:۔
بہار باغ عرفان ابر رحمت — کزین گلشن بہ تعجیل صبا رفت
مگر مسیح قیامت سر برآرد — کہ از مشکوۃ دین شمع ھدی رفت
درین ملک فنا غرق لقا بود — ھم از عین بقا اندر لقا رفت
زیاد حق خانۂ دل آفتاب است — اگرچہ از دیدہ چون نور وضیا رفت
چو شاہ اولیای عہد خود بود — خرد گفتا کہ شاہ اولیا رفت
۱۰۳۴ھ

دوم:۔
شہ ملک ولایت شیخ احمد — کہ منشی ما در ایام کم زاد
ازین راہ خطرناک پر آشوب — قدم در شاہراہ خلد بنہاد
چو پرسیدم زھاتف سال تاریخ — بگفتا ساکن خلد برین باد
۱۰۳۴ھ

۱۲ منہ

Marfat.com

مجدد لها امر دینہا کہ در سنن ابی داؤد وغیرہ کتب معتبرہ مروی است مراد از راس مأتہ باتفاق اہل حدیث آخر صدیست و علامات و شروط مجدد اینست کہ وی عالم باشد بعلوم ظاہر و باطن و نفع از تدریس و تألیف و تذکیر او شائع باشد و در احیای سنن و محو بدعات سرگرم بود و در آخر یک صدی و اول صدی دیگر اشتہار علوم و شیوع انتفاع از و باشد پس فضائل و اوصاف مولانا شیخ احمد با علی صوت ندا میکند کہ وی رحمۃ اللہ علیہ مجدد است نہ مجدد مأتہ بل مجدد الف ثانی و از صد تا ہزار فرق بین است کذا فی تذکرہ علماء ہند صفا الیٰ صد ۱۲ غلص فضائل و کمالاتیکہ از درگاہ احدیت شائستہ حال آنحضرت بود از تحریر و تسطیر این لاشی بیرون و فزون است و مکتوبات قدسی آیات ایشان خود آیہ واضحہ و حجت قاطعہ بر علوم و فنون و فضائل و کمالات ایشان است و بقیہ حالات ایشان را از کتب ذیل مراجعہ باید نمود۔ حضرات القدس عمدۃ المقامات زبدۃ المقامات، مقامات سہرندیہ ، روضۃ قیومیۃ، روضۃ السلام ، جواہر علویۃ، تذکرۃ آدمیۃ حدائق و ر دیتہ فی احلاء النقشبندیۃ ، سبحۃ المرجان ، نزہۃ الخواطر (سہرند)

بکسر سین مہملہ و سکون ہا ہوزی و کسر را مہملہ و سکون نون در آخر دال مہملہ شہریست درمیان دہلی و لاہور بر شارع عام کذا ذکرہ حسان الہند فی سبحۃ المرجان۔ تذکرۃ علماء ہند صد ۱۲ اکنون سلاسل اربعۃ ایشان را الیٰ رحیل معروف ہر طریق از نقشہ مرقوم راقم الحروف ملاحظہ باید فرمود۔

Marfat.com

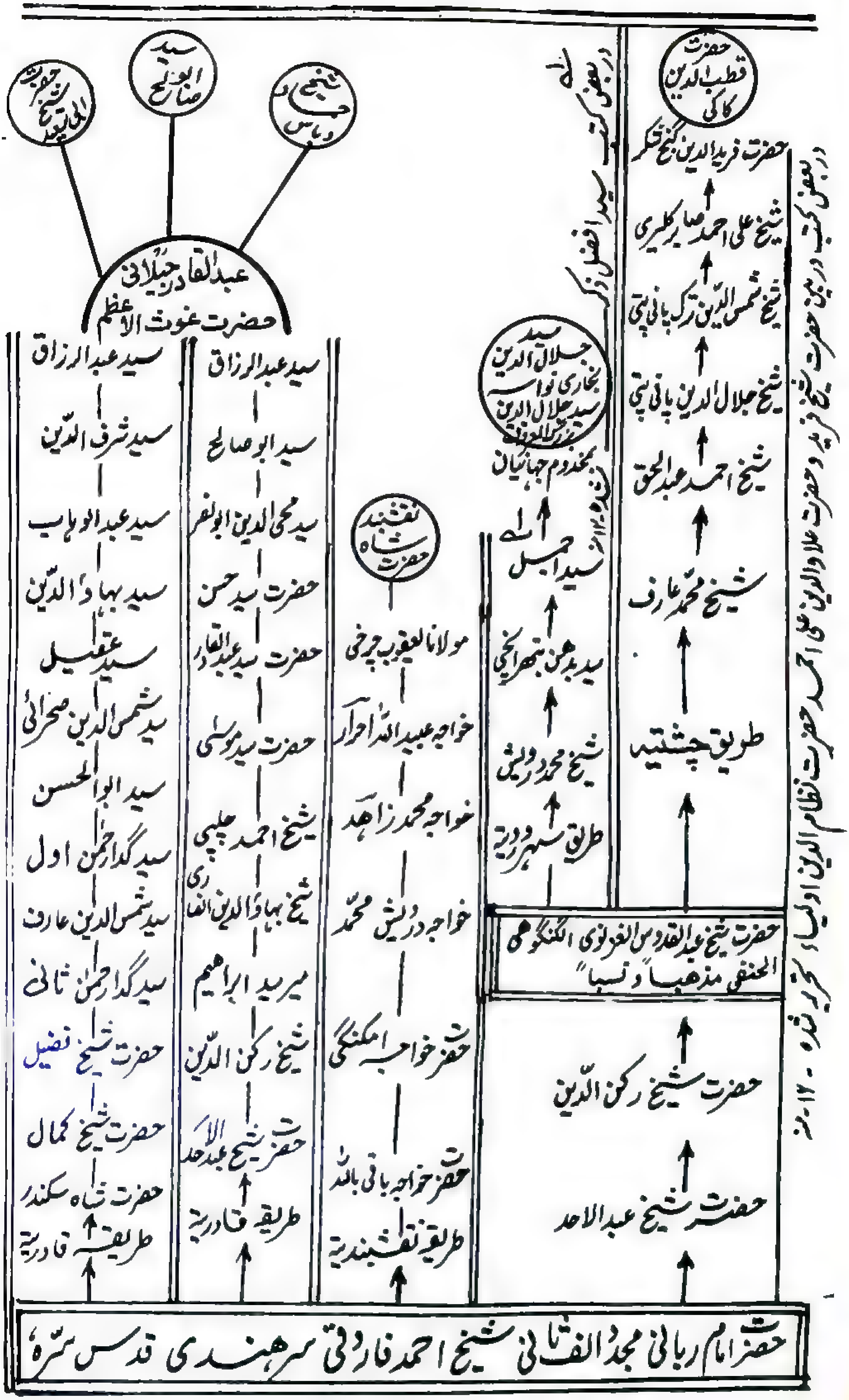
حضرت قطب الدین کاکی
حضرت فرید الدین گنج شکر
شیخ علی احمد صابر کلیری
شیخ شمس الدین ترک پانی پتی
شیخ جلال الدین پانی پتی
شیخ احمد عبدالحق
شیخ محمد عارف
طریق چشتیہ
سید جلال الدین بخاری نواسہ سید جلال الدین سرخ بخاری
مخدوم جہانیاں
سید اجمل
سید بدھن بہرائچی
شیخ محمد درویش
طریق سہروردیہ
حضرت شیخ عبدالقدوس الغزنوی الگنگوہی الحنفی مذہباً و نسباً
حضرت شیخ رکن الدین
حضرت شیخ عبدالاحد
حضرت شاہ نقشبند
مولانا یعقوب چرخی
خواجہ عبید اللہ احرار
خواجہ محمد زاہد
خواجہ درویش محمد
حضرت خواجہ امکنگی
حضرت خواجہ باقی باللہ
طریقہ نقشبندیہ
حضرت غوث الاعظم عبدالقادر جیلانی
شیخ حماد دباس
سید ابو صالح
سید عبدالرزاق
سید ابو صالح
سید محی الدین ابو نصر
حضرت سید حسن
حضرت سید عبدالقادر
حضرت سید موسیٰ
شیخ احمد حلبی
شیخ بہاؤ الدین انصاری
میر سید ابراہیم
شیخ رکن الدین
حضرت شیخ عبدالاحد
طریقہ قادریہ
سید عبدالرزاق
سید شرف الدین
سید عبدالوہاب
سید بہاؤ الدین
سید عقیل
سید شمس الدین صحرائی
سید ابوالحسن
سید گدا رحمن اول
سید شمس الدین عارف
سید گدا رحمن ثانی
حضرت شیخ فضیل
حضرت شیخ کمال
حضرت شاہ سکندر
طریقہ قادریہ
حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی قدس سرہ

Marfat.com

فصل بلیست و سوم

حضرت خواجہ محمد معصوم قدس اللہ سرہٗ العزیز

ملقب بعروۃ الوثقی و مجدد الدین فرزند سوم حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہما و خلیفہ اعظم و نائب مناب افخم ایشان چنانکہ حضرت مجدد رحمۃ اللہ علیہ این را بر سائر فرزندان خود[۳] ایشان را از خود ممتاز دانستہ مسند ارشاد را بایشان مسلم داشتند و نیز منصب قیومیت کہ از جمیع مناسب کمال فائق است بایشان رسیدہ بود بلکہ حضرت مجدد می فرمودند اشیا از قیومیت من بتو راضی ترند کما فی عمدۃ المقامات ص۲۵۱ و نیز می فرمودند قدوم میمنت لزوم فرزندی محمد معصوم ما را بسیار مبارک آمدہ بعد از ولادت ایشان بچند ماہ ملازمت خواجہ قدسنا اللہ بسرہ الاقدس نصیب گشت و این ہمہ علوم و معارف بظہور پیوست باندازہ کہ روزی در جای حضرت والد خود خواب بودہ حضرت مجدد بسرعت تمام از دیدن ایشان در جای خود رجوع قہقری نمودہ از خانہ خارج شدند و گفتند از غیرت خداوند بترسیدم دیر خود لرزیدم کہ دوست خداوند جل وعلا استراحت است مبادا موجب ملال و کلال وی گردم مدتی بر سنگ مصلای مسجد فیروزی کہ چون تابہ گرم شدہ بود نشستند تا اینکہ حضرت عروۃ الوثقی از خواب بیدار شدند ملخص از ص۲۶۲ ج۲ حضرات القدس ولادت باسعادت ایشان بتاریخ یازدہم شوال بودہ صاحب عمدۃ المقامات در عدد یک ہزار و ہفت ہجری ۱۰۰۷ قید نمودہ کہ موافق با ارغام المرید است علامہ شیخ بدر الدین سرہندی در حضرات القدس یکہزار و نہ ۱۰۰۹ آوردہ کہ موافق با تذکرۂ علماء ہند میباشد اینک نقل تذکرۂ علماء ہند کہ از ص۲۱۲ آن مع بقیہ حالات ایشان بالعبارت نقل کردہ ام ملاحظہ فرمائید ولادت آنجناب در سن ہزار و نہ ہجری واقع شدہ بعمر شانزدہ سالگی بحضور پدر بزرگوار فارغ التحصیل گشتند،

[۳] فرزندان بزرگ ایشان حضرت خواجہ محمد صادق و خواجہ محمد سعید

Marfat.com

آنحضرت جامع علوم عقلی و نقلی و مخزن کمالات صوری و معنوی بودند بہ بشارت مقام قطبیت و منصب قیومیت از پدر بزرگوار خود مشرف شدند نسبت طریقۂ احمدیہ مجددیہ بتوجہات ایشان در اطراف عالم شائع گردید و عالمی باحوال بلند و مقامات ارجمند رسیدہ کشف مقامات الٰھیہ آن چنان بود کہ از ولایات بعیدہ منتسبان خود را اعلام میفرمودند کہ فلانی بولایت موسویہ رسیدہ و فلانی بولایت محمدیہ مشرف گردیدہ نہ صد ۹۰۰۰ ھزار کس بر دست ایشان مرید شدند و ہفت ھزار کس را آنجناب خلافت دادہ اند در خدمت ایشان طالب یک ھفتہ بمرتبہ فنا و بہ یک ماہ بکمال ولایت میرسید و بعضی را در یک[1] توجہ بجمیع مقامات میرسانیدند و ھمچنین فرزندان آنجناب اقطاب وقت بودند و ھفت اقلیم را منور ساختند. نہم ربیع الاول سال ھفتاد از صدی یازدھم ھجرت بریاض رضوان پیوستند. انتھی صاحب ارغام المرید صـ ۷۴ چنین آوردہ توفی سنۃ تسع و سبعین والف و ضریحہ الاقدس بسھرند یزار و یتبرک بہ انتھی حضرت خواجہ محمد فضل اللہ برادر اصغر جناب حضرت شہید صاحب کہ بمنزلہ صاحب البیت درین خاندان است در عمدۃ المقامات صـ ۳۳۵ چنین آوردہ وصال مبارک اشتمال ایشان نصف یوم السبت نہم شھر رفیع القدر ربیع الاول ھزار و ھفتاد و نہ ھجری بعالم رو داد۔ انا للہ و انا الیہ راجعون ۔ ازین دو کتاب

[1] در یک توجہ بجمیع مقامات آہ توجہ عبارت از القاء نسبت باطنی مرشد میباشد بطرف مرید و در عبارات متقدمین ایشان بلفظ تصرف نیز یاد میکنند چنانچہ در رشحات مولانا کاشفی در ترجمہ مولانا اسمٰعیل شالث مذکور است کہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس اللہ سرہٗ مولانا اسمٰعیل را خوشۂ انگور حسینی برایش دادند و مقارن آن تصرف کردند کیفیت غیبت و بی خودی بر مولانا غالب آمد انگور از دستش افتید این معنیٰ را مدعی التصوف پی نمی برد خصوصًا پیرانیکہ مردم را بہ در درا در دیا بنام بابا و اجداد فریفتہ اند ھرگز نخواھند فہمید کہ توجہ چگونہ میباشد و نیز در حیرت خواھند بود کہ در یک مجلس واحد چگونہ بجمیع مقامات خواھد رسید در نفحات الانس مولانا جامی مذکور است کہ حضرت شیخ نجم الدین کبریٰ بازرگانی را در یک نظر کردن بمقامات ولایت رسانیدہ برایش خط ارشاد نوشت اشخاصیکہ از توجہ خبر ندارند بعد ھا سال تربیت اربعین کار یک روزہ این اماجد را نمیتوانند ؎

آنکہ بتبریز یافت از نظر شمس دین   طعنہ کشد بردہ سخرہ زند بر چلہ

جمع شواھد درین باب نہایت زیاد است مجموع آن شایان کتاب بیست علیحدہ ۔ ۱۲ منہ

آخر الذکر معلوم میشود که صاحب تذکرهٔ علماء هند و سال کمتر تاریخ نوشته اند یا سهو ناسخ خواهد بود عالمگیر اورنگ زیب بادشاه که از مریدین ایشان بود از جملهٔ (رفته زجهان امام معصوم) تاریخ ایشان یافته اند و این نظم از خدمت ایشان است :-

قیوم جهان خلیفهٔ الله — دانندهٔ رازهای مکتوم
در دائرهٔ وجود تا بود — بودش بجهان مثال معدوم
تاریخ وصال او خرد گفت — رفته زجهان امام معصوم

ناصر علی که ملک الشعرا وقت بود از جملهٔ (زعالم رفته معصوم) تاریخ وصال ایشان یافته اند چنین میفرمائید :-

چراغ خاندان نقشبندان — فروغ دین احمد خواجه معصوم
بسوی گلشن جنت قدم زد — ازین ویران رباط کهنهٔ بوم
طلب کردم زدل سال وصالش — ندا آمد زعالم رفته معصوم

و عمر ایشان هفتاد و دو سال کامل آمده و آخرین کلامیکه از ایشان شنیده شد السلام علیکم بود مدفن ایشان در باغیچه که در حیات خود بدان اشارت کرده بود اینجا محل یکی از فقراء صاحب کمال خواهد بود همان جا دفن شدند که نزدیک بروضهٔ نور افزای حضرت مجدد میباشد خواهر اورنگ زیب عالمگیر بادشاه قبهٔ خضراء عالی بران مرقد منور بنا نموده که از دور چون قبهٔ خضراء مدینه منوره در نظر میرسد :-

Marfat.com

فصل بیست و چهارم

حضرت خواجه محمد صبغة الله قدس الله سره

لقب ایشان درین طریقه معروف بحضرت قیوم الزمان و تاج الاولیاء میباشد،
ایشان از اعظم نبائر حضرت مجدد و اکبر اولاد حضرت عروة الوثقی میباشند۔ ولادت با سعادت
ایشان بتاریخ یازدهم شهر ربیع الثانی سنه ۱۰۳۳ه در ایام حیات جد بزرگوار ایشان در بلدهٔ متبرکه
دار الارشاد سرهند واقع شده که در آن ایام حضرت مجدد در بلدهٔ دار الخیر اجمیر بودند و والد ماجد
ایشان نیز بزیارت حضرت مجدد رفته بودند و والد ماجد ایشان نام گرامی این نونهال بوستان
ولایت را موقوف بقدوم آوری جد بزرگوار و والد پر انوار ایشان کرده بودند در اثنا راه خبر ولادت
این قرة العین بخدمت حضرتین رسید و از شنیدن این خبر خوش اثر والد و جد بزرگوارش مسرور و
مبتهج گردیدند القصه بمجرد رسیدن حضرت مجدد فرمودند السلام علیکم ملا صبغة الله و بعده روی
مبارک خود قریب گوش ایشان آورده کلماتی چند خفیه تلفظ نمودند که از سر آن کسی آگاه نشد و
فرمودند که نام ایشان را صبغة الله ازان جهت گذاشتم که درین فرزندگی از اصالت[۴] متعذر
الوجود میدانستند و والد ماجد ایشان میفرمودند که شما در فرزندان من نسبت اصحاب دارید، که
حضرت مجدد قدس الله سره را دیده اید، خلاصه آنچه از اشارات و بشارات که حضرت مجدد در
حق ایشان فرموده بودند بوقوع پیوست و در عصر خویش در خاندان مجددی قیوم الزمان و مربی
الدوران بودند و اطراف و اکناف عالم را از فیوضات و برکات طریقه مجددیه مملو و مشحون ساختند و
آن کمالاتیکه والد ماجد از حضرت مجدد کسب نموده بودند بایشان رسانیدند و میفرمودند فی است
که آنچه در نزد ما بود بشما ایثار کرده ایم اگر به زیادتی آن ذوق باشد۔ در روضهٔ حضرت مجدد برید

---

[۴] یافتم درای حضرت مهدد چنین بود که منصب قیومیت را بی بهره اصالت

Marfat.com

دماراهم دران نعمت های تازه تبریک مازید۔ صاحب برکات معصومی مینویسد که حضرت عروۃ الوثقیٰ امیفرمودند۔ اگر پدری تعظیم پسری مینمود من تعظیم فرزندی محمد صبغۃ اللہ مینمودم حضرت میان سفر احمد در کتاب معدن الجواہر و حضرت میان شاہ در کتاب مواھب القیوم فی اسرار المعصوم حالات مفصل ایشان بقلم آوردہ اند ازین دو کتاب مراجعہ شود و تمام عبادات و عادات ایشان حتیٰ در خوردن و ملابس و ادعیات سفر و حضر و ادعیۂ موقوتہ و غیر موقوتہ و اذکار لسانی و جنانی مطابق سنت آنحضرت علیہ الصلوٰۃ والسلام بود و ہر روز و شب محاسبۂ اعمال خود مومو مینمودند اعمال و نیات خود را معیوب میدانستند و کشوفات و حالات را کہ چون فلق صبح روشن میبود سر موی در مقابل حکم شرعی برابر نمیدانستند باوجود وفور علمیت و تبحر آن ادنیٰ مسئلہ را بی مشورہ علماء متدین بعمل نمی آوردند و باوجود نیت قطبیت و قیومیت بہ منصب غوثیت و فردیت نیز ممتاز شدہ بودند و رتبۂ غوثیت را دران سالی کہ از زیارت حرمین شریفین واپس می آمدند با جازہ والد ماجدش بزیارت حضرت غوث الاعظم عبد القادر جیلانی امام طریقۂ قادریہ رفتہ بودند ازان دربار فیض آثار از عطایای حضرت غوث الاعظم قدس اللہ سرہٗ یافتہ بودند و بعد از رحلت والد ماجدش الی سنہ ۱۱۲۲ ہجری قمری طریقۂ علیہ را در دیار عرب و عجم رونق دادند و تشنگان بادیۂ علم و عرفان را سیراب نمودند ھمین بود کہ بتاریخ روز جمعہ ہفتم شہر ربیع الثانی ۱۱۲۲ سنہ بعد دو عمر ہشتاد سالگی شربت کل نفس ذائقۃ الموت را چشیدہ عالم فانی را وداع گفتند انا للہ و انا الیہ راجعون و سیزدہ نفر خلفاء صاحب کمال بعد از ایشان باقی بودند منجملہ میان سفر احمد مؤلف معدن الجواہر و برکات معصومی و خلف ایشان حضرت خواجہ محمد اسماعیل میباشند تاریخ وصال ایشان را از جملات زیادی استخراج کردہ اند ازان جملہ (حضور حق) (افسوس از دنیا رفتہ قیوم) میباشد کہ متضمن تاریخ مذکور یافتہ اند و مرقد منور ایشان در داخل گنبد حضرت عروۃ الوثقیٰ در پردۂ خاک بغواصی دریای انوار در کنار والد بزرگوار ایشان، در دار الارشاد سرہند میباشند

Marfat.com

فصل بیست و پنجم

حضرت خواجه محمد اسماعیل قدس اللہ سرہٗ

لقب مبارک ایشان درین طریقہ بنام امام العارفین معروف و مشہور است کہ در زمانہ خود مقتدای عرفاء آن عصر و دیار بودند ارشاد ایشان در اطراف و اکناف عالم منتشر شدہ بود عزیزان صاحبان کمالات و عرفان در صحبت عنبر فشان ایشان حاضر میبود عالمی از پاس انفاس آن صاحب تکمیل و اجتہاد بدرجۂ ارشاد رسیدند ایشان فرزند دوم حضرت تاج الاولیاء خواجہ محمد صبغۃ اللہ بودند و جد بزرگوار خود حضرت خواجہ محمد معصوم را نیز یافتہ و ملازمت آن دریای علم و عرفان مستفیض شدہ بودند و بسا فیوضات و برکات از ایشان اخذ نمودہ بودند و بعد از ارتحال آن مقتدای ارباب کمال بخدمت والد ماجد خود بقیۂ کمالات و مقامات را کسب نمودہ بدرجۂ اکمال و تکمیل رسیدند و در رجۂ علمیت ایشان بر پایہ مولویت رسیدہ بود در اشعار گفتن نیز طبع عالی داشتند تخلص شعری ایشان عاشق است و اشعار عالی نعار ایشان را جمع نمودہ دیوانی ساختہ اند و در مدح آباء و اجداد مبارک خود بسا مضامین عالیہ انشاد انشاء نمودہ اند منجملہ این رباعی میباشد :-

*** رباعی ***

آبرو گر طلبی گیر قوی بیشۂ ما ... رو بھی گر گذرد شیر کند بیشۂ ما
صحبت گلشن ما بوی جدائی ندھد ... کندہ شد بیخ جدائی ز رگ و ریشۂ ما

و عمر مبارک ایشان بحدود ھشتاد سالگی رسیدہ بود کہ ازین دار پر ملال انتقال نمودند انا للہ و انا الیہ راجعون ط مرقد منور ایشان بیرون روضۂ مبارک حضرت

Marfat.com

عروۃ الوثقی معروف و مشہور زائرین و قادمین میباشد و مجازان ایشان بسیار میباشد منجملہ دو فرزند ارجمند ایشان اول حضرت شاہ محمد صبغۃ اللہ میباشد کہ ارشاد ایشان در نواحی پشاور و کابل و ماوراء النہر و روم و بلغار رسیدہ و از جملہ خلف آن حضرت خواجہ حسن آتا بودہ کہ در نواحی کابل در قریہ گذر میبوند۔ دوم حضرت حاجی غلام محمد معصوم صاحب معروف و مشہور بخواجہ معصوم ثانی میباشد و تاریخ وفات صاحب الترجمہ تاکنون برای راقم تحقق نشدہ درین ایام کہ سنہ ۲۸ ذی الحجہ ۱۴۰۲ سنہ ھجری قمری میباشد بندہ راقم الحروف در بلدہ پشاور مہاجر و مسافر و در بعض میباشم اسناد و تواریخ این اماجد در دست ندارم اللھم افتح الافغانستان فی اید المسلمین واشفنا بشفائک یارب العلمین و ثبتنا علی الطریقۃ المرضیۃ و یرحم اللہ عبدا قال امینا۔

فصل بیست و ششم

حضرت حاجی غلام محمد معصوم قدس اللہ سرہٗ

لقب ایشان درین طریقہ قطب الاقطاب میباشد شہرت ایشان خواجہ معصوم ثانی حضرت ایشان جامع بودند در عصر خود در منصب قیومیت و غوثیت و قطبیت حضرت عروۃ الوثقی برای فرزند ارجمندش جناب تاج الاولیاء خواجہ محمد صبغۃ اللہ بشارت دادہ بودند کہ از نسل تو فرزندی پیدا میشود خواہ از تو بی واسطہ یا از فرزندان تو بواسطہ باشد چون آنحضرت را دریابی اسم مرا بوی گذاری کہ وارث نسبت مجددی و معصومی بالاصالت وی خواہد بود فیوضات و برکات او در اولاد و منتسبانش الی قیام قیامت باقی خواہد ماند و طریقہ علیہ را رواج دیگر خواہد افزود و مقامات عالیہ فوق الذکر را نیز بوی بشارت دادہ بودند این بشارت

Marfat.com

مانند بشارت حضرت سلطان العارفین ابی یزید البسطامی میباشد که از وجود حضرت ابی الحسن خرقانی قبل از تولد آن بچندین سال بشارت داده بودند غلص آنچه جد امجد ایشان در حق وی گفته بود در عصر خود همچنان عالمی را منوّر ساختند و طریقه عالیه را باوج کمال رونق فزودند ابتداء بتحصیل علوم عقلیه و نقلیه پرداختند بحدود بیست (۲۰) سالگی از تحصیل علوم فراغت یافته در اقران خود ممتاز و اوحد الدهر شدند و بعد از دورهٔ فراغت بخدمت جد بزرگوار ایشان حضرت قیوم الزّمان خواجه محمد صبغة الله بحسب سلوک طریقه عالیه مشغول شدند و در اندک زمان بدرجهٔ الکمال و تکمیل رسیده بخلافت مطلق از طرف جد امجدش سرفراز گردیدند و آنچه در سلاسل این حضرات مسطور است بواسطهٔ والد ایشان حضرت امام العارفین میباشد چنین مفهوم میشود که ایشان[۳] خلیفه و مرید والد خود حضرت قیوم الزمان خواجه محمّد صبغة الله میباشند اما حضرت خواجه محمد فضل الله که از اعزاف این خاندان میباشد در عمدة المقامات ص ۲۹۷ ایشان را خلیفه و مرید حضرت قیوم الزّمان قرار داده اند و هو بمنزلة صاحب البیت فی هذه الطریقة راقم الحروف چنین میگوید باوجود کسب کمالات باطنی از جد ایشان منافی نیست که از والد خود حضرت امام العارفین نیز کسب نموده باشند زیرا که والد ایشان نیز از اولیاء الله بودند و لعله منصب خلافت را از جد بزرگوارش تبرکاً گرفته باشد مثلاً در علم ظاهری شخصیکه پدرش عالم باشد و جد آن نیز عالم و فاضل باشد هرگاه که آن شخص از تربیهٔ هر دو جانب برتبهٔ مولویت برسد تیمناً از جد خود دستار فضیلت خواهد بست که مرتبهٔ آن اعلی و انسب از مرتبهٔ پدر خواهد بود و دیگر در صورت انتساب الی والد طریق سلوک نسب هر دو مسلسل الی حضرت امام ربانی مجدّد الف ثانیؒ منتهی میشود۔

مصحح

---

[۳] مرید و خلیفه والد خود حضرت امام العارفین میباشند هو الد ایشان

Marfat.com

شعر

هر دو را یکجا کنی مضمون زیبا می شود

چون عمر شریف ایشان از حدود نود ونه ۹۹ سالگی تجاوز نمود بتاریخ پنجم ذی الحجۃ الحرام سنه ۱۱۶۱ھ از این جهان پر ملال انتقال نموده بجوار رحمت حق در دار الخلد جنان مأوی گرفت إنا لله وانا الیه راجعون ۔ و مرقد منور ایشان در دار الارشاد سرهند بیرون گنبد حضرت عروۃ الوثقی متصل مزار پر انوار والد ایشان حضرت امام العارفین میباشد و تعداد خلفاء ایشان معلوم نیست منجمله حضرت شاه غلام محمد ولد شریف و خلف نجیب ایشان و حضرت میر غیاث الدین جرمی صاحب دیوان معروف بدیوان غیاثی از اعرف خلفاء ایشان میباشند۔

له چنانچه در شجرۂ منظومه میر غیاث الدین جرمی که از خلفاء ایشان بوده هر دو جناب مذکور است و حضرت خواجه فضل الله قندهاری در صـ۲۱۹ عمدۃ المقامات شجرۂ مذکور را بار ها نقل نموده درین جا چند فرد آن که داعیه این مقام است نقل میشود ۔

شعر

سرور عشاق شه عارفان	خواجه اسمٰعیل مه برج جان
هادی مهدی جهان از ازل	بادشه کون و مکان بی بدل
از پی آن خواجه خورشید بین	نور فزا غوث زمان شه مبین
شاه سوار صف مردان راه	قطب زمان حضرت معصوم شاه

وکذا در شجرۂ منظومه قدوۃ السالکین فرید الدوران شمس الحق والملة جناب حضرت صاحب کوهستان که از گفتار عالی شعار خود شان است از هر دو جناب تذکر نموده اند و هذا ادل دلیل فی هذا الاشکال و هو هذا

شعر

بجای حضرت معصوم صبغة الله شد	که رهنمونی عالم از و بشد بسیار
بشد چون نائب ایشان محمد اسمٰعیل	از و بحضرت معصوم ثانی آمد کار
رسید بهر غلام محمد آن تکمیل	رساند بهر محمد صفی برادر دار

انتهی صـ۸۳ گلدستۂ کرامات معصومیه ۔ ۱۲ منه

فصل بیست و هفتم

حضرت شاه غلام محمد قدس الله سره

لقب ایشان درین طریقه قدوة الاولیاء حضرت جی صاحب کلان میباشد خدمت ایشان بعد از تحصیل علوم ظاهری کسب کمالات باطنی از خدمت والد خود حضرت قطب الاقطاب نموده اند و به نسبت های خاصه ایشان مشرف شده بدرجهٔ کمال و اکمال رسیده مجاز شدند چون والد ایشان خدمت ایشان را کامل و مکمل یافتند مسند مشیخت را بایشان تفویض فرمودند و سائر فرزندان و مریدان را بایشان حواله نمودند و خدمت ایشان در حیات والد شریف خود بر مسند ارشاد تکیه نموده برهنمای بریه مشغول شدند و هنگامهٔ ارشاد و لارشاد ایشان در اطراف و اکناف عالم انتشار یافت و جهان جهان خلائق از اطراف و طرائق بخدمت ایشان رسیده داخل طریقه علیه شدند و اخذ فیوض و کمالات نمودند و مظهر اسرار و برکات گردیدند القصه مرجع کل در عصر خویش بودند و همه اخوان و اکثری از اقوام ایشان اخذ فیوض و برکات از خدمت ایشان نمودند بموجب آیه کریمه :- اذا جاء نصر الله والفتح ورایت الناس یدخلون فی دین الله افواجا جوق جوق مردم از فقراء و اغنیاء و سلاطین و حکام و مشایخ و اکابر و فضلاء و علماء رجوع آوردند و خلفای ایشان در اطراف و اکناف عالم انتشار یافتند و آن قدر رواج این طریقه که در ایام ایشان شد چه از نفس نفیس خود ایشان چه از فرزندان و برادران و غیره مجازان ایشان که حوصله کاتب انرا تعداد آن عاجز و زبان قلم از کتابت آن قاصر از اکابر شنیده شد که در مراقبهٔ صبح و شام معمولهٔ ایشان زیاده از دوازده هزار مردم جمع می شدند و در مراقبه بعد از جمعه آن قدر جمعیت خلائق می شد که از اندازه حساب بیرون می بود کذا فی عمدة المقامات ص ۲۲۳ - ۲۲۴

Marfat.com

وعادت شریف ایشان چنین قرار یافته بود که شش ماه با اهل وعیال خود در لاهور و شش ماه در پشاور بسر میبردند در رنگ اردوی شاهی جمعیت وخلائق در راه ایشان میبود، خلص آیتی بود از آیات الٰہی وتمام عمر شریف خود را بشغل احادیث بسر بردند وچندین هزار حدیث با سناد حفظ داشتند و بهر فعلی که از ایشان صادر میشد حدیثی در آن باب روایت میکردند بالآخره بتاریخ غره شوال شب عید فطر ۱۱۷۷ھ هجری در بلده پشاور داعی اجل رالبیک گفته در بیرون شهر در باغ اسدخان که یکی از مریدان ایشان بود مدفون شدند ابتداء عمارت عالی داشت عاقبت از دست سکهان خراب شد. درین ایام که ۱۳۰۳ھ هجری نهم محرم الحرام میباشد در محوطه کنار مسجد ایشان معروف به مسجد حضرت باباجی در داخل شهر پشاور فصلی واقع در موضع مسماة به شعبه مشهور معروف میباشد در لوحهٔ مزار ایشان یک طرف آیة الکرسی و دیگر طرف چند قطعه اشعار حضرت غیاث الدین جرمی راجع به وفات ایشان مسطور است و تاریخ وفات ایشان دران لوحه ۱۱۷۸ھ هجری تحریر است این قول خلاف عبارت عمدة المقامات میباشد و مرقد حضرت شاه غلام حسن خلف و خلیفهٔ ایشان نیز دران محوطه میباشد.

فصل بیست و هشتم

حضرت حاجی صفی اللہ قدس اللہ سرہ العزیز

لقب ایشان درین طریقه حضرت قیوم جهان کنیه ایشان ابوالبشر میباشد ولادت ایشان بتاریخ چهارم ذی القعده ۱۱۵۶ھ هجری قمری بوقوع پیوسته گویند که والد ماجد ایشان حضرت قطب الاقطاب در واقعه حضرت آدم علیه السلام را دیدند برای ایشان حضرت آدم علیه السلام بشارت داد که فردا بخانه تو فرزندی تولد میشود که برگزیده روزگار و عجوبهٔ زمان خواهد بود

Marfat.com

قدوم میمنت لزوم وی را مغتنم دانسته نام مراوی گذاری چون وقت صبح شد والد ایشان بعد از نماز در خانقاه معلی با جماعت فقراء بمراقبه مشغول بودند دیدند که بیت الله الحرام بخانهٔ ایشان نزول کرده میگوید که برای زیارت فرزند نو تولد تو آمده ام همدرین اثنا بود که خادمهٔ ایشان از خانه آمده بشارت ولادت با سعادت آن قرة العینی ولایت را دادند و قبل ازین که گریه کنند و در وقتیکه تکبیر و اذان در گوش ایشان میگفتند لب به تکبیر کشودند تمام حضار شنویدند القصه سالی چند از عمر عزیز ایشان گذشته بود که والد ماجد حضرت قطب الاقطاب جهان فانی را وداع گفتند چونکه در طریقه علیه نقشبندیه مجددیه صغیر و کبیر یکسان است اخذ فیوضات از حضرت قطب الاقطاب نموده بودند و خدمت والد ایشان در ایام طفولیت توجهات عالیات خود را از ایشان دریغ ننموده بودند و بعد از وفات حسرت آیات حضرت قطب الاقطاب بقیهٔ کمالات و مقامات را از صحبت برادر بزرگ ایشان حضرت قدوة الاولیاء شاه غلام محمد کسب نمودند صاحب جذبات و حالات بلند بودند مدتی در دار السلطنت کابل حماها الله عن الآفات و التزلزل سکونت پذیر شدند دران وقت هنگامهٔ ارشاد و الارشاد ایشان بود عالمی را در طریقه علیه حضرات خواجگان اکابر این خاندان دعوت نمودند طنطنهٔ حالات و کمالات ایشان در گوش هوش هر قاصی و دانی میرسید جذبات و صیحات عاشقانه در صحبت های ایشان مالامال بود۔ ؎

بنا کردند خوش رسمی بخاک و خون غلطیدن
خدا رحمت کند این عاشقان پاک طینت را

و در اشعار گفتن طبع بلند و مقام ارجمند داشتند دیوانی بغایت عالی نوشته بودند در ایام جذب بآب شستند و اشعاری چند از ان دیوان یافته شده مشتمل بر دنائت دنیا و دنیه اهل آن میبا شد و هو هذا۔

ع

مصرعهٔ اوّل اسم پاک الله را بتمام فصاحت گفته بعده گریه نمودند

Marfat.com

چیست دنیا جانستان ظاهر شکر پیچیدهٔ ... جیفهٔ سگ دیدهٔ درنافهٔ پوشیدهٔ
بی وفای زشت رای گاهش لیل ونهار ... قحبهٔ مکارهٔ دهر دغا نامیدهٔ
محنت و رنج و بلای غفلت آباد مهیب ... دل نه بندد کس درو جز ابلهٔ نادیدهٔ
حال این ماتم سرا پرسیدم از پیر طریق ... گفت بادی یا خیالی یا چو سیل تیرهٔ
گفتمش چون است حال آنکه بندد دل درو ... گفت داویلا بحال پر غلط فهمیدهٔ
غافل است و بی خبر یا احمق است آن بدگهر ... یا خری یا غول و یا دیوانهٔ یا لغزیدهٔ
باز پرسیدم کدام است آنکه دل برکند ازو ... گفت یا آدم صفی یا نوح طوفان دیدهٔ
یا خلیل خلت حق یا کلیم طور عشق ... یا مسیح مریم و یا احمد بگزیدهٔ
یا ز اصحاب هدی یا ز اهل بیت اجتبا ... یا اویس مصطفی از غیر حق ببریدهٔ
یا سر اقطاب عالم شاه تجدید هزار ... یا ضیاء الحق بهاء الدین مو ژولیدهٔ
یا محی الدین جیلان یا جلال الدین رومی ... یا جناب خواجهٔ باقی بحق بگزیدهٔ
یا ز اقطاب است یا غوث است یا قیوم وقت ... یا چو ابراهیم ادهم رند صاحب دیدهٔ
یا امام عاشقان یا مقتدای عارفان ... زاهدی از خائفان یا عابدی ترسیدهٔ
یا ز مستانیکه مدهوش‌اند از جام الست ... یا مگر دردی کشی لای خم نوشیدهٔ
زلف مشکین ترا نازم که در دام فریب ... همچو من دارد هزاران دل بمو پیچیدهٔ

ای صفی در عالم فانی کسی یک دم مباد
بی می و چنگ و رباب و شاهد بگزیدهٔ

و سه رساله دیگر از مصانیف ایشان تاکنون یادگار است :-

اوّل :- آداب الارشاد که معدن الاسرار نیز مینامند -

دوم :- مخزن انوار صفی احمدی که مسماة به مخزن الانوار احمدی فی کشف الاسرار المجددی

Marfat.com

سوم :- رسالۀ چهار جوی که هر طریقۀ از طرق اربعه را بجوی از انهار رضوانی مناسبت داده اند -

بدینطور	نقشبندیه	جوی	شیر
	قادریه	جوی	شهد
	چشتیه	جوی	خمر
	سهروردیه	جوی	آب

و دیگر اشعارهای زیادی از ایشان یادگار است درینجا یک نعت شریف بطور متمن از گفتار عالی شعار ایشان تیمناً ایراد میشود :-

نعت

دوش کین بحر مدور پر ز گوهر ساختند
از فروغ شمس عالم را منور ساختند

فلک مشحون ملک از ماه انور ساختند
سبع را سیاره این بحر اخضر ساختند

کهکشانی را که می بینی شناور ساختند
اسفل و اعلی و ما فیها مقدر ساختند

مقریان نه طبق با این غزل در ساختند
کای وجودت باعث ایجاد این هر دو سراست

سرور عالم محمد آن شفیع المذنبین
کلک صنعت مظهر حق رحمة اللعالمین

خاک روب بارگاه اقدسش روح الامین
از طفیل مقدم آن شهسوار ملک دین

شد وجود اولیا و انبیا و مرسلین
عرش و فرش و کرسی و افلاک و فردوس برین

گشت اظهار الوهیت برای آن امین
آیتی این مظهر لولاک بر نطقم گواه است

گر نبودی ذات پاک آن شه عالی تبار
آدم از کتم عدم هرگز نه گشتی آشکار

نوح را از قهر طوفانش کجا بودی قرار
تا شدی بر جان ابراهیم آتش لاله زار

سوختی موسی بشمع ایمنش پروانه وار
از دم عیسی نه گشتی مرده را جان و بار

Marfat.com

گر نبودی اسم احمد مراد را یادگار — غیر آن شاه رسل این درجهٔ علیا کراست
ای الم نشرح ثنای سینهٔ سینای تو — وای مزمل با مدثر هر یک از اسمای تو
خلعت طه و یسین راست بر بالای تو — سورهٔ والنجم رمز درجهٔ علیای تو
نسخهٔ والشمس وصف عارض زیبای تو — آیت انا فتحنا ر امت و الای تو
فقرهٔ واللیل نعت جعد عنبرسای تو — حسبک الله کین همه فرقان ترا مدح و ثناست
ز اشتیاق عارضت ای خواجهٔ عالی جناب — جان پر از غم دیده پر نم سینه چاکم دل کباب
بیقرارم اشکبارم بی خوری دارم ز خواب — زندگی بی روی زیبا یتو مرگست و عذاب
من ندارم طالع بیدار تا بینم به خواب — ای برای حق برآ از پردهٔ خود بی حجاب
آفتابی آفتابی خوش بتاب — کز فروغ نور رخسارت دو عالم را ضیاست
آن شبی وصل که آمد جبرئیل با صفا — گفت حق میخواندت برخیز ای صدر الوری
بهر پا بوست ملائک صف زده در هر سما — نه فلک از گردش خود مانده حیران جا بجا
در بهشت بکشوده حق ابواب جنات العلی — حوریان با هم ز دیدار تو دارند مژدها
عرش و کرسی با قلم خود را نموده انجلی — خالق ارض و سما مشتاق دیدار شما است
چون شنید این مژده از روح الامین خیر البشر — شاد برجست از سر بالین آمد سوی در
دید براق عجیبی برق سیر باد پر — پا نهاد اندر رکاب آن بادشاهی بحر و بر
چون بروی زین نشست آن خسرو عالی قدر — از مکان و لامکان بگذشت در لمح البصر
ماند اندر سدره از وی جبرئیل راه بر — گفت من نتوانم ای شه رو ترا حق رهنماست
پس عنان برداشت آن شاه سریر لامکان — رفت تا جایی که من حیرانم از نام و نشان
محو شد در ذات بیچون رست از چون و چنان — دیدن و گفتن بهم آمیخت بی صوت و بیان
گفت حق ما و تو ایم و نیست غیری در میان — گفت هستی تو نه ام من ای کریم مستعان

Marfat.com

گفت بخشیدم بروی تو گناه امتان
اختیار و حکم تقدیر و رضای ما تراست

قدر هجده سال دنیا آن امام المرسلین
بود اندر حجبهٔ بی کیف حق خلوت نشین

هرچه حق گفتی شنیدی آن شه ملک یقین
هم ز اسرار نهان و هم ز تحقیقات دین

پس نزول قهقری فرمود آمد بر زمین
سیر او عشر عشیر یک نفس می دان یقین

حلقه می جنبید و بالین گرم بودش ای امین
قصه مسیح یهودی معجز این ماجراست

ای ابوبکری تو براوج غلاف آفتاب
ای ترا فاروق اعظم غمگسار و فتحیاب

ابن عفان جامع قرآن شه عالی جناب
حیدر صفدر علی مرتضی مالک رقاب

من سگ درگاه اهل بیتم از صدق محنوا
بسته انداز حب ایشان در گلوی من طناب

مهر شان کردم صفی از هر دو عالم انتخاب
خاکپای آل زهرا درد و چشم توتیاست

چون عمر مبارک ایشان بآخر رسید در دل ایشان اشتیاق زیارت حرمین شریفین زیاده شده از راه غزنی و قلات و بلاد سنده و بلوچستان عازم حج شدند و درین سفر جناب حضرت شهید صاحب و برادر بزرگ ایشان حضرت محمد فضل الله جامع عمدة المقامات و حضرت بی بی قیومة همرکاب ایشان بودند در زیارت حرمین نارسیده در قسمتی از راه مریض شده بتاریخ صبح یوم دوشنبه ششم شهر ذی القعده سنه ١٢١٢ هجری ازین دار پر ملال انتقال فرموده بجوار رحمت پیوستند مرقد مطهر ایشان در شهر هدیه از توابع یمن متصل مسجد روشن هندی در زیر درختی میباشد۔

انا لله و انا الیه راجعون

ذخیره ... محمد موسی

Marfat.com

فصل بیست و نهم

جناب حضرت شہید صاحب قدس اللہ سرہٗ

اسم ایشان حاجی شاہ محمد ضیاؤ الحق میباشد و بنام میان ضیاؤ الحق نیز یاد شدہ و شہرت ایشان درین طریقہ بنام حضرت شہید و ایشان شہید میباشد صاحب گلدستہ کرامات تسمیہ حاجی شاہ محمد ضیاؤ الحق ذکر نمودہ عبارت آن این است حضرت غوث العلمین قدوۃ المحققین زبدۃ العارفین حاجی شاہ محمد ضیاؤ الحق والدین المعروف بحضرت شہید قدس اللہ سرہٗ العزیز و در جای دیگری بنام ایشان شہید نیز یاد کردہ اند برادر اعظم ایشان حضرت محمد فضل اللہ در عمدۃ المقامات صـ۶۹ بنام میان ضیاؤ الحق یاد کردہ اند درینجا بسیار اشخاص اشتباہ خواھد کرد از جہتہ عدم تفرقہ بین اسماء ایشان مثل شاہ ضیاؤ الحق و میان ضیاؤ الحق و محمد ضیاؤ الحق و حاجی شاہ ضیاؤ الحق و حضرت شہید و ایشان شہید جناب ایشان پسر حضرت بی بی صاحبہ میباشد کہ درین طریقہ بنام حضرت بی بی قیومۃ شہرت دارند، موصوفہ خواھر زادۂ عینی حضرت حاجی صفی اللہ قدس اللہ سرہ میباشد و از طرف پدر از احفاد حضرت شاہ غلام محمد قدس اللہ سرہٗ میباشد کہ در ترجمہ حضرت میانجی صاحب قدس اللہ سرہٗ نقشۂ نسب نامہ شان مفصل ذکر خواھد شد موصوف در تمام دورہ[1] سلوک ھمراہ مرشد ایشان حضرت حاجی صفی اللہ قدس اللہ سرہٗ ھمراہ بودہ و در سفر حرمین شریفین نیز مصاحب بودہ اند و بعد از وفات حسرت آیات مرشد خود عازم ماوراء النہر شدند کہ درین سفر برادر اعظم ایشان حضرت میان محمد فضل اللہ معروف بہ حضرت حاجی مؤلف عمدۃ المقامات و والدہ ماجدہ ایشان

---

[1] و بعد از دورہ اکتساب ایشان کہ جناب حاجی صاحب نیز رحلت کردہ بودند اکثر سکونت در دار السلطنۃ کابل و ملک نجراب در دورہ فرخ شاہ دلی میغزیدند تا اینکہ وفات ایشان نیز در نجراب در دورہ مذکور بوقوع آمد ۱۲ منہ

Marfat.com

حضرت بی بی صاحبه نیز همراه شان بودند بعد از زیارات اماکن مقدسه و مزارات متبرکات بخارا واپس عازم شدند چون در مزار شریف واقع ام البلاد بلخ رسیدند حضرت بی بی صاحبه بتاریخ دوازدهم ربیع الاول روز جمعه ۱۲۱۸ هجری دران بلدهٔ متبرکه رحلت نموده در گنبد شرقی روضه حضرت علی کرم الله وجهه مدفون شدند و بعد ازین بقیهٔ عمر ایشان در ترویج طریقهٔ علیه و نشر اخلاق مصطفویه در بلدهٔ کابل حماها الله عن الآفات والتزلزل سپری شد و خلافت ایشان قرار بعضی سخن های سماعی که از بعضی دوستان شنیده بودم از طرف حضرت بی بی صاحبه عرف بی بی قیومته والده ایشان بوده بلکه ازین سخن هم کسی اطلاع نداشت که بی بی صاحبه والده ایشان شهید است و اینقدر میگفتند که درین سلسله یک شخصی از مستورات هم میباشد فقط راقم الحروف درین باب نهایت بذل المجهود نمودم قول صحیح و قطعی این است که حضرت ایشان مرید و خلیفه حضرت حاجی صفی الله میباشد و حضرت بی بی صاحبه نیز خلیفه حضرت حاجی صاحب میباشد ولی اینقدر فرق دارد که از والدهٔ ماجدهٔ ایشان نیز به بشارات عالی و اشارات متعالی سرفراز شده اند لذا آوردن بی بی صاحبه در بین حضرت ایشان شهید و حضرت حاجی صفی الله قدس الله سرهما ضرورت نماند و صاحب گلدستهٔ کرامات شمسیه که مجددی الاصل از عین این خاندان است نیز از ذکر بی بی صاحبه استعفا نموده در ذیل شجره حضرت صاحب کوهستان چنین میفرماید و او شان (شاه محمد ضیاء الحق) مرید محترم و خلیفه و سجاده نشین معظم قیوم ربانی غوث صمدانی مجدد مائة ثالث عشر

ك وکذا در شجرهٔ منظومهٔ جناب حضرت صاحب کوهستان که خود ایشان بنظم آورده اند نیز از بی بی صاحبه تذکر ننموده اند، درینجا از حضرت شاه غلام محمد الی آخر سلسله نظم آن تحریر میشود و هو هذا که

رسید بهر غلام محمد آن تکمیل
ضیاء پرتو حق ضیاء الحق
بشد ضیاء محمد از و خلیفه بحق
به بحر معصیت افتید شمس الحق حیران

رساند بهر محمد صفی برادر دار
که بود عارف کامل و کاشف اسرار
که بود پیش رو سالکان بلیل و نهار
مگر ز همت عالی شان رسد بکنار

گلدستهٔ کرامات شمسیه صه ۸۳ - ۱۲ منه،

مسمی باسم ابوالبشر سرگروہ اھل اللہ حاجی محمد صفی اللہ المعروف بحضرت قیوم الجہان قدس سرہٗ انتہی ---------- ص۱۴۲ گلدستہ کرامات شمسیہ در سلاسل سائر حضرات کہ بعد از حضرت حاجی صفی اللہ قدس سرہٗ بودہ اند نیز از بی بی صاحبہ تذکر نشدہ واز ان جملہ است سلسلہ حضرت صاحب نور المشایخ قدس اللہ سرہٗ العزیز دلیل دیگر ازین بہتر برادر ایشان حضرت محمد فضل اللہ در کتاب مستطاب عمدۃ المقامات ص۴۲۹ از جملہ چہارم نفر خلفاء حضرت حاجی صفی اللہ شمردہ اند عبارتش این است و برادر علینی این فقیر میان ضیاء الحق نیز مجاز از ایشان (حاجی صفی اللہ قدس اللہ سرہٗ) است و صاحب حالات بلند و معارف ارجمند واز خدمت حضرت قیوم جہان و حضرت بی بی صاحبہ بہ بشارات و اشارات متعالی سرفراز اند انتہی تنہا ازین عبارت اینقدر مفہوم میشود کہ ایشان از حضرت بی بی صاحبہ نیز کسب کردہ اند ولی ماذون و مجاز بودن ایشان قطعی از طرف حضرت حاجی صاحب صفی اللہ قدس اللہ سرہٗ میباشد واگر این موضوع را منظور داشتہ باتقسیم کہ ھر دو ذکر شود چگونہ ذکر نشود مرید از حضرت حاجی صاحب و خلافت نیز از طرف آن بودہ در اسناد کہ معتبر میداند ھمین دو موضع است کہ اول و آخر یعنی ارادت و خلافت از یک نفر حاصل شدہ باشد امّا درین قسمت کہ بی بی صاحبہ پیر صحبت ایشان بودہ واز ان استفادہ نمودہ اند موضع دیگر است در ایراد اسناد ھمان اول معتبر است مانند کسیکہ از یک شخص صاحب کمالی مرید شود و خلافت ھم از طرف آن شخص برایش اعطاء گردد واز دیگر خلفاء مرشد خود نیز کمالات حاصل کند برای این شخص ضرور نیست کہ در بین خود و مرشد خود دیگر اشخاصیکہ از ان ھا استفادہ باطنی کردہ ذکر نماید تدبر فافہم و دیگر حضرت ایشان شہید را قصہ ایست عجیب در ایامیکہ بزیارات حضرات خواجگان وارد بخارا شدند بادشاہ بخارا ایشان را با برادر کلان ایشان محمد فضل اللہ مؤلف کتاب عمدۃ المقامات کہ درین سفر ھمراہ بودند دعوت نمود و حضرت ایشان شہید باوجود مقامات بلند و معارف عام پسند از علوم رسمی حصہ کمتر داشتند

Marfat.com

برادر ایشان حضرت محمد فضل اللہ فاضل و جامع علوم مروجہ بودند در اثناء دعوت پادشاہ مسئلہ شرعی از حضرت ایشان شہید سوال کرد برادر ایشان در جواب مبادرت ورزیدہ مسئلہ را حل کردند از جہتہ اینکہ مبادا حضرت میان ضیاء الحق خجالت شدہ از دربار شاہی بیرون شوند ازین حادثہ حضرت ایشان شہید اندوہگین شدہ شب در زیارت حضرت خواجہ بہاؤ الدین قدس اللہ سرہ العزیز رفتند و احوال خود را بواسطہ آن عالی مقام بدربار رب الارباب عرض نمودند و ہم شب در آن بقعہ مبارکہ خواب کردند صبح بعد از خواب تمام علوم و معارف در خود برائیش حاصل شدہ بود و تألیفات زیادی از ایشان یادگار ماند کہ ہمہ آن دلالت بر علم لدنی ایشان دارد از آن جملہ کتاب مفتاح الحقائق است کہ نہایت مسائل دقیق در علم تصوف در آن کتاب درج است و کذا اشعارہای زیادی در نعت سرور کائنات علیہ افضل الصلوٰۃ والتسلیمات و مدح دیگر بزرگان دین از و یادگار است۔ رحلت ایشان بتاریخ روز عاشورا سنہ ۱۲۵۵[1] ہجری واقع شدہ زیارت ایشان در نجراب واقع در درہ حضرت فرخ شاہ ولی[2] کہ از اجداد کبار ایشان است آن جا میباشد و ہر دو بزرگوار در یک مقام وجود دارند۔

إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ط

---

[1] ہجری در گلدستہ کرامات شمسیہ مذکور است در عمدۃ المقامات ص۳ حاشیہ ۱ از بعضی اخذ آن سنہ ۱۲۵۷ ہجری مشتمل جملہ گل در باغ مذکور است۔ واللہ اعلم ۱۲ منہ۔

[2] فرخ شاہ لقب حضرت سلطان شہاب الدین علی میباشد کہ ایشان از اجداد کبار حضرت امام ربانی و مجدد الف ثانی میباشند۔ ابتداء از طرف سلاطین غزنویہ والی کابل بودند بعضی مورخین مینویسد کہ بعد از زوال سلطنت سلطان محمود غزنوی بادشاہ کابل و غزنی بودند کہ در غزنی دربار ایشان بودہ صاحب الترجمہ مرارا بطرف ہندوستان باعساکر و افواج قاہرہ جہتہ ترویج دین مبین و توہین اصنام رفتہ با فتح و فیروزی و غنایم زیادہ بکابل مراجعت نمودہ اند بعد از ترک سلطنت جہتہ ترویج طریقہ چشتیہ کہ مشرب ایشان بودہ بقیہ عمر عزیز را مادام الحیات در منطقہ نجراب بسر بردند و ہم در آن جا مدفون گردیدند لذا آن درہ بنام درہ فرخ شاہ ولی شہرت یافتہ و حضرت میان ضیاء الحق معروف حضرت شہید صاحب در عصر خود تعمیر مزار فیض آثار ایشان نمودہ بودند و ہم در آن بقعہ شریفہ مسجد و خانقاہ عالی معمور ساختہ بتعلیم و تربیت طلاب آن نواحی مشغول بودند تا اینکہ داعی اجل را لبیک گفتہ در جوار جد بزرگوار خویش آسودند۔
۱۲ منہ۔

Marfat.com

و این چند اشعار در مرثیه ایشان از حضرت میان محمد اکرم سندی خلیفه ایشان که از قریهٔ ڈاسوڑی ملک سند میباشد، یادگار است که در مرثیه مرشد خود انشاء نموده اند:۔

ای دریغا بلبل عرفان پرید
زین جهان سوی جنان فرد وحید

در محرم همچو شاه کربلا
روز قتل شه حسین گشته شهید

زین غم و زین سوز با هر مخلصین
دردهای غم عجائب شد پدید

بُد مرید حضرت شاه صفی
بر وجودش فیض او بوده پدید

دُر درج شیخ احمد غوث حق
آنکه او در اولیاء گشته مزید

زین غم و زین حادثه از اهل دل
الف قامت چون مثال نون خمید

بعد ماتم چون بجستم سال او
این نداها تف زدرد دل کشید

پس سر دل راز تیغ غم برید
شه ضیاؤ الحق خرد سالش شنید

فائده

چونکه سخن از حضرت بی بی صاحبہ قدس الله سرها در میان آمد بعید نیست که سطری چند از احوال نیکو خصال آن عارفت کاملہ مکملہ درین ذیل ایراد نمایم تذکره نویسان ماتقدم در باب نساء عارفات طریق اختیار کرده اند بعضی کتابی علیحدہ تراجم و حالات صالحات جمع کرده اند از آن جمله است شیخ ابو عبد الرحمن سلمی نیشاپوری جامع طبقات المشائخ برخی در وسط رجال از باب طالب المولی مذکر کاملات قانتات را ذکر نموده اند مانند حضرت فرید الدین عطار که تذکرة الاولیاء حضرت رابعه بصری را در وسط رجال آورده - عدهٔ بعد از اتمام تراجم و حالات رجال در خاتمه کتاب عارفات و اصلات را الحاق نموده اند چنانچه

Marfat.com

حضرت مولانا عبدالرحمٰن جامی در نفحات الانس ہمین سلیقہ را اختیار نمودہ اند :-

شعر

ولو کان النساء کمن ذکرنا لفضلت النساء علی الرّجال

فلا التانیث لاسم الشمس عیب ولا التذکیر فخر للھلال

در فتوحات مکیۃ باب ہفتاد و سوم بعد از تراجم عدۂ از رجال اللہ چنین آوردہ

وکل ما نذکرہ من ھؤلآء الرّجال باسم الرّجال فقد یکون منھم النساء ولکن یغلب ذکر الرّجال قیل لبعضھم کم الابدال قال اربعون نفسًا فقیل لہ لم لا تقول اربعون رجالا فقال قد یکون فیھم النساء انتھی برویم در اصل سخن والد ماجد بی بی صاحبہ حضرت شاہ عطاء اللہ بخاری نام دارد کہ از احفاد حضرت شیخ عبدالوہاب[1] بخاری میباشد والدۂ ایشان ہمشیرۂ حضرت شاہ غلام محمّد و حضرت قیوم جہان میباشد زوج ایشان حضرت شاہ غلام نبی نام دارد کہ خلف حضرت شاہ غلام حسن بن حضرت شاہ غلام محمّد میباشد و حضرت حاجی محمد فضل اللہ جامع عمدۃ المقامات و میان ضیاء الحق عرف جناب حضرت شہید صاحب این ہر دو بزرگوار پسران حضرت بی بی صاحبہ مینا شدند

---

[1] ایشان از اولاد سید جلال الدّین بزرگ بخاری میباشد کہ بنام سید جلال سرخ نیز یاد میکنند او شان جد سید جلال الدّین مخدوم جہانیان میباشد کہ ملقب بسید جلال سبز بخاری اند کنیت ایشان ابوالکرم است اصل نام ایشان حسین بخاری مشہور است بمخدوم جہانیان خزانۂ جلالی از ملفوظات اوست صاحب الترجمہ چون اجداد بزرگش ولی کامل و مکمل بودہ موصوف در زمانہ حضرت امام ربانی وجود داشتہ واز اولیاء معاصر ایشان بودہ چنانچہ مکتوب پنجاہ و نہم از جلد اول بنام ایشان صادر یافتہ ایشان را تفسیریست کہ اکثر قرآن بلکہ تمام آن را ارجاع بنعت پیغمبر و ذکر او کردہ صلی اللہ علیہ وسلم غالبًا این تفسیر را در غلبۂ حال واستغراق تحریر نمودہ از آن در بسیار مواضع از الفاظ آن نام عربی ماندہ حضرت شیخ عبدالحق دہلوی در اخبار الاخیار صفحہ ۲۱۵ در ذیل ترجمہ صاحب الترجمہ سخنی چند از ان تفسیر نقل نمودہ لبقیہ حالات وی از ان کتاب از صفحہ مذکور ملاحظہ شود وفات مزبور در سنہ ۹۳۲ھ بود کہ منقضی عدد شیخ وحاجی میباشد - ۱۲ - منہ

Marfat.com

حضرت میاںجی علیه الرحمة که خلف و خلیفهٔ حضرت ایشان شهید اند، نواسهٔ حضرت بی بی صاحبه مبا شند
موصوفه ابتدا تلقین ذکر از خال (ماما) اعظم ایشان حضرت شاه غلام محمّد نموده بودند۔
دران وقت روز بیست و نهم رمضان المبارک را روزه داشتند سن ایشان هفت ساله
بوده و بعد از وفات حسرت آیات آن جناب بقیهٔ کمالات و مقامات را از حضرت
حاجی صفی اللّٰہ عفی عنه حضرت قیوم جهان خال (ماما) اصغر ایشان با تمام رسانیدند و از
طرف ایشان به مقامات عالیه مشرف شدند و قطع مراتب ولایات صغرا و کبرا و علیا و سیر
الی اللّٰه و فی اللّٰه عروج در مدارج کمالات نبوت و رسالت و اولوالعزم و صعود بمقامات
انبیا و رسل و دخول در صفوف آن اکابر و وقوف از علوم معیت احاطه و سریان توحید وجودی و
شهودی بتفصیل حاصل نموده و از حضور خاصه نقشبندیه بطرز خاص مجدّد الف ثانی قدس اللّٰه
سره فنا، اتم و بقاء اکمل حاصل نمودند۔ روزی نقل حضرت رابعه قدس سرها در مجلس
ایشان می گذشت در آن اثنا بخاطر مبارک ایشان گذشته که نسبت حضرت رابعه
معائنه کنم چون آن بوقوع یافت نسبت او را دون نسبت بعضی از مستر شدان خود یافتند
این معنی بخدمت حضرت قیوم جهان معروض داشتند ایشان عنایت نمودند که اگر رابعه
درین وقت می بود خدمت ایشان اختیار می فرمود فردای آن روز ایشان را در معامله
الهام باین لفظ نمودند که ای فاطمه ثانیه ایشان این الهام را بخدمت حضرت قیوم
جهان معروض داشتند خدمت ایشان را امر بشکرانه آن نمودند حضرت بی بی صاحبه
فردای آن طعام بشکرانه آن بفقرا دادند و خیرات ها نمودند۔

فیض روح القدس ار باز مدد فرماید ؛ دیگران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد

وهنگامه ارشاد فیض رشاد ایشان در اطراف و اکناف منتشر شده بانسوان از

Marfat.com

خانمان خود دست بر داشته بذیل دامان ایشان افتادند و از انوار و اسرار سرمست و سرشار شدند و بسیاری از مستورات ایشان مجذوبه گردیدند حتیٰ که در خانه ایشان مجذوبات زنجیر پا همیشه افتاده بودند در عالم نسوان مثل این اجتماع للّٰه و فی اللّٰہ که در خدمت آن مقبوله رسول اللّٰہ شده بود چه در متقدمین و متأخرین از صالحات شنیده نشده بلکه در عالم رجال خال خال در آن حال باین قوت کمال و اکمال بوده باشد و در مرة ثانیہ که حضرت قیوم جہان از بلدۂ کابل حماها اللّٰہ عن الافات و التزلزل از طریق غزنی و قلات و سنده و بلوچستان عازم حج بیت اللّٰہ الحرام شدند موصوفه با دو فرزند ایشان هم رکاب حضرت قیوم جہان بودند چون حضرت قیوم جہان در شمتی از راه که ذکر آن سپری شد رحلت نمودند موصوفه با ابنین شریفین احکام و ارکان حج را بجای آورده واپس عازم شدند چون بوطن مألوف رسیدند بعد از مرور چند ماه طرف دار الارشاد سرهند جهت زیارت حضرت مجدد الف ثانی قدس اللّٰہ سرہٗ رفتند و بعد از آن باز بکابل آمده سالی در غجب بودند تا آنکه عازم زیارات حضرات خواجگان ماوراء النهر شدند چون از بخارا بطرف ام البلاد بلخ تشریف آوردند روزی چند در بلدۂ فیض آثار مزار شریف سکونت پذیر شدند و هم در آنجا مدت بیست و چهار روزه بیمار بودند بالآخرة بتاریخ دوازدهم ربیع الاول روز جمعه سنه ۱۲۱۸ بعمر پنجاه و دو سالگی شربت کل نفس ذائقة الموت را چشیده جان بجهان دار الانس و جان سپردند و در رواق شرقی روضه حضرت علی کرم اللّٰہ وجهه عرف زیارت سخی شاه اولیاء دفن شدند. انا للّٰہ و انا الیه راجعون ؏

بعد از وفات آن عارفه واصله حضرت ایشان شهید در اطراف کابل سکونت اختیار نمودند و حضرت محمد فضل اللّٰہ در وطن آبائی خویش بلدۂ قندهار رفته بر مسند والد خود بدعوت خلق اللّٰہ الی اللّٰہ مصروف شدند موصوف در

Marfat.com

۱۱۸۲ھ سنہ ہجری قمری در بلدۂ فیض آثار قندھار چشم بجہان کشودہ بودند و بعد از حصول علوم ظاہری جہۃ اخذ نسبت باطنی بامر والد ایشان حضرت شاہ غلام نبی بخدمت حضرت قیوم جہان رفتہ مادام الحیات در سفر و حضر در حضور حضرت قیوم جہان حاجی صفی اللہ میبودند و در سفر حرمین شریفین نیز با ایشان معیت داشتند جناب ایشان مانند برادر اصغر ایشان حضرت ایشان شہید نیز بچند نام یاد شدہ اند منجملہ حضرت حاجی محمد فضل اللہ مجددی خواجہ فضل اللہ محمد فضل اللہ قندھاری محمد فضل اللہ سرھندی کہ این ہمہ اسماء شریفہ ایشان می باشد و کتاب مستطاب عمدۃ المقامات کہ تصنیف ایشان است باعلیٰ درجہ دلالت بعلمیت ظاہری و باطنی ایشان دارد وفات ایشان در بلدۂ قندھار در سنہ ۱۲۳۱ھ[1] واقع شدہ زیارت ایشان در کنار مدفن والد ایشان در قندھار معروف و مشہور میباشد مولانا عبد الباقی مجددی سال وفات ایشان را از جملہ (در بہشت کشودند) استخراج نمودہ اند و این چند اشعار را در مرثیہ اوشان انشا نمودہ وھو ھذا :.

ع

آہ بگذشت شیخ فضل اللہ | کہ مثالش درین زمانہ نبود
عالم و فاضل و ولی اللہ | مبداء فیض و فضل و معدن جود
با کسی غیر حق نبودش کار | ہمہ دم بود غرق بحر شہود
کرد عمر شریف خویش تمام | صرف اندر عبادت معبود
عملش با رعایت رخصت | ہمہ اوقات بر عزیمت بود
خاطر ہر کسی بُدش ظاہر | چہ دھم شرح از کشوف و شہود

[1] اما در لوحہ سنگ مرقد آن در قندھار سال وفات ۱۲۳۸ھ مسطور است . در مقدمہ کہ ضمیمہ عمدۃ المقامات الحاق شدہ در ذیل عدد ح در حدود ۱۲۳۸ھ مرقوم است واللہ اعلم بحقائق الاخبار کلھا۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

گر شفقی هم شدی بخدمت او | می شدش فیض خاص او مشهود
کرد باقی سوال تاریخش | عقل گفتا (در بهشت کشود)

۱۲۴۱

درین جا چند اشعار مشتی نمونهٔ خروار از گفتار عالی شعار حضرت خواجه محمّد فضل الله قندهاری تبرکاً تحریر میشود، و هو هذا

اگر چون سرو آزاد است دل از چون و از چندش
چو قمری حب دنیا کی شود طوق گلوبندش

چسان قامت کشد شمشاد عقل از طور عشق ایدل
کجا ماند منار غزنوی با کوه الوندش

اگر بر طاق گردون جفت میبودی هلال عید
فلک میکرد با ابروی آن مه روی مانندش

مگر در آب دیده روی خود آن شوخ بی پروا
کز ان بی الفتیها گشته با آئینه پیوندش

اگر که دامن کابل بهار خاطرش گردد
نخواهد کرد میر کوره گان یاد سمرقندش

ز سودا کرد خاطر میل باغ و راغ کوی عقل
مگر دامان صحراء جنون گردید پابندش

اگر فردوس اعلیٰ شد نصیب فضل در عقبیٰ
برون آرد مگر از سر هوای سیر سرهندش

---

۴ روز مشغول دیگران بودی | همه شب بود در قیام و سجود

Marfat.com

برویم در اصل سخن اشخاص اقارب منسوبین که در ترجمہ عارفہ موصوفہ ایراد شد اگر اجمالی در فہم بعضی باقیماندہ باشد میتوانند کہ ازین نقشہ مرقومہ اختصاراً ملاحظہ فرمایند وھو ھذا

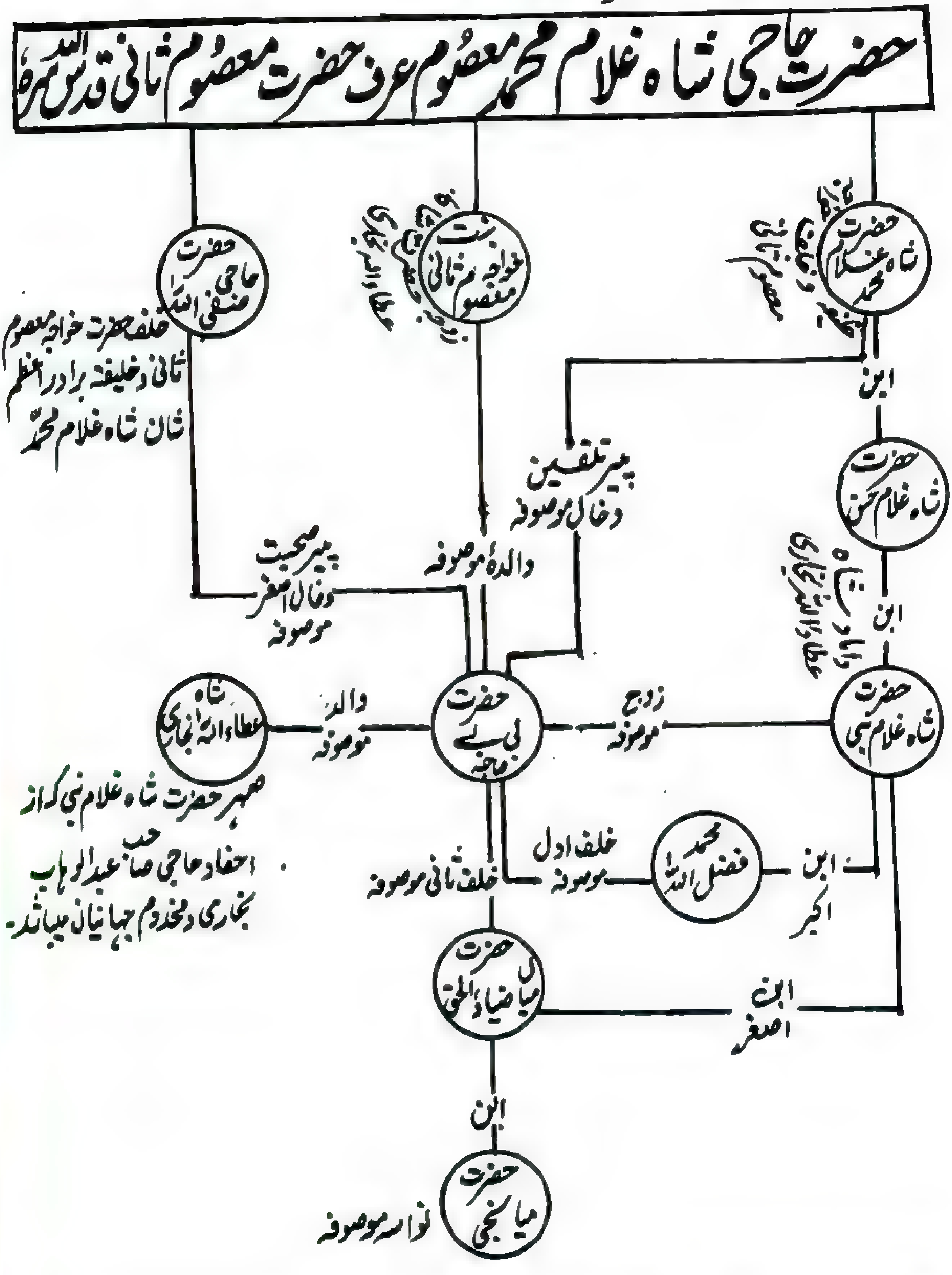

Marfat.com

فصل سیوم

حضرت میانجی صاحب قدس اللہ سرہٗ

نام گرامی ایشان حضرت شاہ ضیاء میباشند بنام حاجی شاہ ضیاء نیز یاد شدہ اند شہرت ایشان درین طریقہ علیہ بنام حضرت میانجی صاحب میباشد ایشان خلف و خلیفہ حضرت والد خود جناب ایشان شہید میاں ضیاء الحق میباشند کہ سلسلہ نسب و سلوک ایشان بحضرت شاہ غلام محمد قدس سرہ یکجا جمع میشود صاحب گلدستہ کرامات شمسیہ غلام نجم الدین کابلی مجددی در ذیل شجرہ حضرت صاحب شمس الحق چنین آوردہ قطب الاقطاب غوث الاحباب ثانی مجدد الف ثانی حضرت حاجی شاہ ضیاء مجدد المعروف بحضرت میانجی صاحب قدس اللہ سرہٗ العزیز و نیز میفرماید روزی از خدمت حضرت صاحب کہ خلیفہ و خواہرزادہ ایشان بود شنیدم بعضی گفتگو در توصیف و تعریف بعضی حالات علوی صفات مبارک شان افتادند قدری از حالات سعادت آیات جمیل و مقامات کرامات سمات بیعدیل شان بیان فرمودند آخر الامر برای این ناچیز فرمودند کہ از احوال فیض مآل او شان ہر قدر بیان نمایم در فہم و ادراک تو در نمی آید جناب ایشان طریقہ علیہ نقشبندیہ مجددیہ را از والد ماجد خود کسب نمودہ بودند حضرت والد بزرگوار شان محمد ضیاء الحق قرار نوشتہ صاحب گلدستہ کرامات شمسیہ ص ۱۷ در آخر عمر خود برای شان فرمودہ بودند کہ ہر قدر مدارج معارف و قرب الٰہی جل سلطانہ و مقامات عالیات تصوف و سلوک کہ تعلق بما داشت ہمگی را شما بمحض فضل و کرم حق سبحانہ تعالی بتمام و کمال طی نمودہ اید کہ ذرۂ از ان باقی ماندہ اما چون کہ

Marfat.com

استعداد شما هنوز بلند است باید که در هندوستان در اطراف بلاد پنجاب بروید درویشی خاکستر نشینی که ظاهراً بلباس قلندری و گدا صفتی خواهد بود دوچار شما خواهد شد باقی کسب سلوک شما بملاقات درویش ممدوح مقصر و محصور است بعد از واقعه ارتحال حضرت ایشان شهید حسب الامر عالی شان روانهٔ پنجاب شدند بعد از تفحص بسیار و تجسس بی شمار روزی درویش موصوف را یافتند که بالای یک تودهٔ خاک مدهوش و مستغرق افتاده بود و بغیر یک چادر رنگ که بر موضع ستر خود پیچانیده بودند دیگر لباس پوشاک نداشت بآن حلیه و صورت که حضرت ایشان شهید فرموده بود محلّی و مصوّر یافتند و چیزی خوردنی نرم مانند تلخان گندم با شربت قند آمیز ساخته و در دهان موصوف انداختند که قدری طاقت و هوش برایشان حاصل شد بعد از آن برخواسته نشست و ساعتی همراه جناب حضرت صاحب مجلس نموده بعده بسرعت تمام روان شد جناب حضرت صاحب نیز در پی او روان شدند رفقای شان همان روز هر چند جستجو نمودند و انتظار کشیدند درک شان را نیافتند فردا بعد از تفحص و تجسس بسیار در بین جنگلی که قریب همان نواح بود رفته دیدند که صفدر مرتبت در آنجا هست و حضرت صاحب ممدوح بر آن صفحه مدهوش افتاده اند و از درویش موصوف هیچ نشانی نیافتند یکی از رفقا سر مبارک حضرت صاحب را بزانوی خود نهاده قطرهٔ چند آب از دیده ریختانده هرگاه قدری ساعت گذشت حضرت ایشان بهوش آمده سر مبارک را بالا نموده و همراه رفقا روان شدند شنیده شده که میفرمودند که باقی کسب سلوک ما در مقامات عالیات تصوّف بصحبت درویش ممدوح علیه الرحمة والرضوان بکرم او سبحانه وتعالی اتمام یافت انتهی اما طریق نسب و سلوک ایشان بدین قرار است ۔

Marfat.com

حضرت امام ربّانی مجدّد الف ثانی قدس اللہ سرہ العزیز

↓

حضرت عروة الوثقیٰ

خواجہ محمّد معصوم خلیفہ و خلف
حضرت امام ربانی قدس اللہ اسرارھما

↓

حضرت قیوم الزمان

خواجہ صبغة اللہ خلیفہ و خلف
حضرت عروة الوثقیٰ

↓

حضرت امام العارفین

خواجہ محمد اسماعیل خلیفہ و خلف
حضرت امام العارفین

↓

حضرت قطب الاقطاب

شاہ غلام محمّد معصوم خلیفہ و خلف
حضرت قیوم الزمان

↓

حضرت قدوة الاولیاء

شاہ غلام محمد خلیفہ و خلف اکبر
حضرت قطب الاقطاب

حضرت شاہ غلام حسن خلیفہ و خلف
حضرت قدوة الاولیاء

حضرت شاہ غلام نبی خلیفہ و خلف حضرت شاہ غلام حسن

خلیفہ و خلف
حضرت میاں جی

حضرت قیوم جہان حاجی
محمد صفی اللہ خلف اکبر
حضرت قطب الاقطاب و
خلیفہ برادر اعظم ایشان
حضرت قدوة الاولیاء

حضرت ایشان شہید

خلیفہ حضرت حاجی صفی اللہ و خلف حضرت شاہ غلام نبی قدس اللہ سرھما

Marfat.com

تاریخ وصال ایشان در روز مبارک جمعه پنجم شهر شوال سنه ۱۳۱۶ هجری قمری میباشد، مدفن ایشان در قریه مسماة یغمانی واقع در عنقریب بلدهٔ چهاریکار بطرف کابل در کنار طریق عامهٔ فعلی در وسط مقبرهٔ صغیری واقع است صاحب گلدستهٔ کرامات شمسیه بفاصلهٔ بیست کرو در راه بطرف سمت شمالی کابل تعین نموده جناب حضرت صاحب کوهستان قدس الله سره العزیز که خواهر زاده و خلیفه ایشان است مخمس ذیل را در مدح مرشد خود انشاء نموده اند وهو هذا!

آن غوث رهنما است ضیاء مجدد است　　آن شیخ مقتدا است ضیاء مجدد است
آن دوست کبریا است ضیاء مجدد است　　آن معدن سخا است ضیاء مجدد است
آن صاحب حیا است ضیاء مجدد است

سر خیل اولیاء کرام است این زمان　　آن نخل بوستان عمر میر سالکان
گل غنچهٔ ز باغ مجدد شنو عیان　　هر کس که دید روی نکویش بصد زبان
گفتا که پیشوا است ضیاء مجدد است

هم حاجی است و غازی و هم متقی بود　　هم عالم است با عمل و منتهی بود
همراه بین درهبر جاذب قوی بود　　او صوفی است صافی و هم او ولی بود
بیشک که رهنما است ضیاء مجدد است

هر کس گرفت دامن آن صاحب کمال　　با دیگران بگفتا که اخواننا تعال
اذهب الی جنابه بفضل ذی الجلال　　قد فزتم بفضلک الله لا یزال
او مهدی هدا است ضیاء مجدد است

از غیرت و شجاعت آن صاحب یقین　　هر چند وصف بیش کنم کم بود چنین
در خارق و کرامت آن تاج سالکین　　کم کس بود بمثل وی امروز در زمین

Marfat.com

فریادرس بماست ضیاء مجدد است

عالم ببین زفیض وجودش منور است | بر طالبان راه خدا نیک رهبر است
ملک وجود ما ز نسیمش معطر است | حاجت بوصف نیست که خود شمس خاور است

او رحمت خدا است ضیاء مجدد است

سر خیل عارفان زمان است بیگمان | اولاد پاک حضرت معصوم شد بدان
اندر سلوک و جذبه عجب شیخ راهدان | در بحر معرفت شده مستغرق ای جوان

آن در بی بها است ضیاء مجدد است

ای دل بگیر دامن آن شاه رهبر | منزل دراز و روز گذشتست بی خبر
هم لاشه لنگ و هم رفقا رفته پیشتر | باشد که از کرم بکند همت و نظر

بینش که با ضیاء است ضیاء مجدد است

قربان او شوم که لقب کرد مر ترا | بینش ضیاء شیخ مجدد شدی بما
تجدید الف از عدد تو میسر مر ترا | دارند امید از کرمت شاه و هم گدا

آن معدن عطا است ضیاء مجدد است

شکر خدا که دست بدامان او شدم | از جمله کمینه مریدان او شدم
سرتا قدم که غرق باحسان او شدم | شمس الحق حقیر گدایان او شدم

جام جهان نما است ضیاء مجدد است

Marfat.com

فصل سی ویکم

حضرت صاحب کوهستان قدس الله سره العزیز

نام گرامی ایشان شمس الحق میباشد نسب شریف ایشان به پنج واسطه بجناب سراج العارفین شمس المقربین حضرت امام سیف الدّین پسر پنجم حضرت عروة الوثقی میرسد بدین ترتیب حضرت صاحب موصوف بن حضرت شاه عزیز احمد عرف حضرت پیرزاده صاحب بن حضرت شیخ فدا احمد صاحب بن حضرت شیخ فضا احمد صاحب بن حضرت شیخ محمّد موسیٰ صاحب بن حضرت امام سیف الدّین[1] بن حضرت عروة الوثقی خواجه محمّد معصوم بن حضرت امام ربّانی مجدّد الف ثانی قدس الله اسرارهم حضرت غلام نجم الدّین کابلی سوانح و حالات وخوارق وکرامات ایشان را در رساله مسماة بنام گلدسته کرامات شمسیه جمع نموده اوصاف و القاب ایشان را چنین معرفی میکند قطب دائرة زمان غوث الانس والجان قیوم عالم وعالمیان وحید بارگاه حضرت منان غوث الجنّ والبشر مجدّد مائة رابع العشر شیخنا و امامنا قدوة المحققین زبدة العارفین شاه محمّد شمس الحق والدّین علیه الرحمة والرضوان الفاروقی نسبا والحنفی مذهبا والمحمّدی والنقشبندی مشربا انتهیٰ، والد بزرگوار ایشان بعد از تسلّط حکومت شوم نصاری (انگلس) بر براعظم هندوستان هجرت مسنون

---

[1] شیخ سیف الدّین سرهندی بن شیخ محمد معصوم بن شیخ احمد مجدد قدس سرهم جامع علوم عقلیه و نقلیه بود اکتساب علوم از والد ماجد خود کرده و هم در طریقت مریدوی و به لقب محی السنة مشهور بود و با ارباب دنیا نداشت بجرد شنیدن نام الله حالتی بروی طاری میشد. در هزار و نود و هشت ۱۰۹۸ هجری وفات یافته۔ تعلق
تذکره علماء هند ص۸۴ ۱۲

اختیار نموده طرف کابل آمدند دران ایام ارشاد والارشاد حضرت میان ضیاء الحق در کابل و اطراف آن عالمگیر شده بود حضرت صاحب عزیز احمد که در صحبت ایشان رسید شخص مجرد بود اهلیهٔ ایشان با دو فرزندانش شیخ فدا محمد و شیخ عطا محمد بطرف مدینه منوره هجرت کرده بودند، موصوف بزبان فارسی کمتر مهارت داشتند حضرت ایشان شهید برای خوانین و معتبرین مردم کوهستان و پنجشیر خطاب نموده گفتند که این حضرت صاحب پیرزاده شما است لذا مردم پنجشیر و کوهستان بخدمت ایشان کمر همت بسته بوطن خود ها بردند و حضرت ایشان شهید صلبیهٔ ایشان را که مسماة بی بی خوبی جهان بود برای حضرت صاحب موصوف دادند مدتی از اقامة حضرت صاحب گذشته بود که حضرت میان ضیاء الحق بتاریخ ۱۲۵۵ھ عالم فانی را وداع گفتند درین مدت حضرت صاحب موصوف که صاحب معارف بلند و مقامات و حالات ارجمند بودند و رجوع عام و خاص بدربار ایشان زیاده از حد عد بود چند اهلیه از مردم عوام الناس بنکاح گرفته بودند بعد از چندین سال از واقعه رحلت حضرت ایشان شهید پسران ایشان حضرت میانجی صاحب و حضرت میان تبرک شاه برادرش صبیه محترمه ممدوحه را برای حضرت شیخ عزیز احمد صاحب عقد ازدواج نمودند همین بود که حضرت صاحب شمس الحق ازان مستوره بوجود آمد الغصه عمر عزیز این نونهال بوستان ولایت بحدود دوازده یا سیزده سالگی رسیده بود که والد ماجد ایشان در ۱۲۹۶ھ هجری سوم شهر صفر عالم فانی را وداع گفته جان بجهان دار النس جان تسلیم نمودند و در سال آخر وفات ایشان بطرف مخلصین کرام که در منطقه کابل و لغمان و لوگر دو کوه دامن و چهار دیه بودند تشریف آورده همه را وداع گفته میفرمودند- دیگر والله اعلم که ما و شما ملاقی شویم و درین سفر جناب حضرت صاحب شمس الحق باوجود خورد سالی همراه ایشان بودند و مخلصین را میفرمودند که بعد از من این پسر من پیر شما ست خلص بعد ازین سیر و سفر در وطن مألوف خود کوهستان قریه دهینو چند روز بودند باز عازم ملک پنجشیر شدند

Marfat.com

کہ درانجا نیز جای و منزل داشتند حضرت صاحب شمس الحق از قرائن و حالات ما تقدم
او ضاع رحلت ایشان را دانستہ بودند دست بدامن مبارک شان محکم گرفتند و بگریہ
شدند و عرض نمودند شما میروید ما را بہ کہ میگذارید در آن حالت ایشان بسیار دل
آسائی و تسکین و تسلی فرمودند کہ شما غمی نخورید او سبحانہ تعالیٰ شما را ضائع نخواهد
گذاشت ما هر چیزیکہ از مقامات تصوّف و معارف داریم همہ را بتوفیق حضرت
تقدس و تعالیٰ برای شما سپردیم و دادیم لاکن در ظاهر کسب سلوک شما تعلق بجناب حضرت
حاجی ضیاء مجدّد صاحب کہ خال شما است دارد همین بود کہ والد ایشان بتاریخ مذکور
در قریۂ رخۂ پنجشیر رحلت نموده و هم در آنجا دفن شدند انّا للہ و انا الیہ راجعون
و حضرت صاحب شمس الحق قرار دستور والد بزرگوارش مقامات تصوّف را بوجہ اعلیٰ دائم
از خال ایشان حضرت میانجی صاحب قدس اللہ سرہ الاقدس با تمام رسانیدند و از طرف
ایشان بخلافت و ارشاد خلق اللہ مامور و موظف شدند و طریقۂ عالیہ را برای هر قاصی و
دانی کہ بخصوص تمام صحبت ایشان را یافتہ بود مبذول داشتند و از توجہات اکسیر نمائی
ایشان عالمی را منوّر ساختند و در زمانۂ ایشان این چنین کمالات و تاثیرات و حالات
کہ از حضرت ایشان صادر میشد از اعجوبہ وقت و زمان بودند خدمت ایشان از خلوت و
انزوا خود داری مینمود با وجودیکہ قلباً از صحبت حکام و سلاطین متنفر بودند ظاهراً با همہ
قادمین اخلاق ضیافت داری بوجہ مسنون بجا میآوردند و در خلوت کہ شهرت و انگشت
نمائی زیادہ تر بود این روش را بران ترجیح دادہ بودند لذا اکثر مردم ظاهربین ایشان را
نشناختند:

مصرع

قدر این می ندانی بخدا تا نچشی

و در زمانہ حیات پر برکات حضرت مرشد خود جناب میانجی صاحب علیہ الرحمۃ الکرامل

زمان را بی شوق و ذوق دیده بودند مدتی طریق انزوا و انقطاع اختیار نمودند متنفر بودند دلم از آشنائی و صحبت مردم بتمامی سرد شده مریدان حضرت والد ایشان بحضور حضرت حاجی شاه ضیاء مجدد عرض نمودند که پسر حضرت ایشان مارا شما اجازه ارشاد و خلافت نمودید ولی از حال ما یان خبرگیری ندارند حضرت میانجی صاحب قدس الله سره از این شکایات جناب ایشان را طلب داشته عتاب فرمودند که چرا مخلصین حضرت والد خود را متوجه نمی باشید و یک جلد کتاب تصوف نیز برای شان داده درین باب تاکید بلیغ نمودند حضرت ایشان بعد ازین بجانب یغمان رفتند مدتی برین واقعه گذشت که حضرت میانجی صاحب علیه الرحمة ازین دار پر ملال انتقال نمودند باز از قضاء این قضیه خاطر ایشان بکلی تمامی شکسته و محزون شدند واپس بوطن مألوف خود رفته باوضاع شکار و دفع خفقان از مردم زمان خود را برکنار ساختند مدتی چندی بعد ازین حضرت حاجی شاه ضیاء مرشد مبارک ایشان را در خواب دیدند که ازین اوضاع شان آزردگی داشته اند بنا بران بعد ازان بتوجهات طلاب طریق و مخلصین ایشان پرداختند فقط انزوا و انقطاع ایشان همین مدت بود که ذکر شد بقیه حالات ایشان از رساله مؤلفه حضرت علامه نجم الدین مجددی مراجعه شود واقعه جانگاه حادثه عالم تباه انتقال آن هادی کمال و مقرب حضرت ذوالجلال شب جمعه مبارکه بعد از نماز مغرب بتاریخ بیست دوم شهر رفیع القدر ربیع الاول ۱۳۵۰ھ یک هزار و سه صد و پنجاه هجری تخمیناً بعمر هفتاد سالگی باین عالم وداع نمودند دفن مبارک شان پیش از نصف روز جمعه مبارکه بود مرقد منور مطهر و مزار پر انوار فیض آثار شان در قریه دهنو علاقه اشترگرام که از مضافات ریزه کوهستان است که تخمیناً بمسافت و مفاصله سی کرده راه از دار السلطنة کابل بجانب سمت شمالی آن واقع شده درین وقت در جوار بلده گل بهار در قریه مذکور معروف و مشهور زائرین و قادمین

Marfat.com

میباشد انا للہ و انا الیہ راجعون ط درینجا چند اشعار خوش گفتار ایشان را کہ در دست رس راقم الحروف اصلح اللہ حالہٗ دلوز بالہٗ میباشد برای تعطیر مشام دوستان تیمنا آورده میشود منجملہ مناجات بدرگاه قاضی الحاجات کہ از گفتار عالی اشعار ایشان است

این است:۔

زدرد و سوز عصیان اشکبارم | ذکر دار بد خود شرمسارم
خجالت شد فزون از جرم بسیار | ز درگاهت چنان امیدوارم
تو میدانی ز اسرار و عیانم | مکن رسوا بنزد خلق کارم
توئی ستار یارب ستر من کن | دگر نہ سر برسوائی برارم
اگر پرسی چہ کردی روز محشر | ز طاعت وز عبادت کرد کارم
نمیدانم چگویم من در آن دم | کہ با خود توشۂ طاعت ندارم
بزاری و تضرع باز گویم | کہ غیر از فضل تو چیزی ندارم
بود کز رحمتت رحمی نمائی | بدین عجز و بدین احوال زارم
بشمس الحق ببخشا یا الٰہی | کہ حیران و پریشان روزگارم

و دیگر چند بند مسدسات کہ در نعت حضرت خیر البشر صلوات اللہ و سلامہ علیہ انشاء نموده اند درینجا بعضی بندهای آن همچون گلدستۂ از گلستان تبرکا ایراد میگردد

ای دل از صدق بگو بهر محمدؐ صلوٰت | بہ جمال خوش و انوار محمدؐ صلوٰت
هم بہ افعال و بہ کردار محمدؐ صلوٰت | بلب لعل شکر بار محمدؐ صلوٰت

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوٰت

یا نبی از من دلخستۂ گنہگار سلام بتو و آل تو ای سید ابرار سلام
بابوبکر و عمر کاشف اسرار سلام ہم بعثمان زکی حیدر کرار سلام

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

انا عاصی و فقیرٌ و ذلیلٌ مضطر انت شافع لذنوبی و رفیق المحشر
رحم فرما کہ گناهم بگذشتہ از سر ہم ملائک بسما گوید و ہم جن و بشر

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

یا رسول عربی عشق تو در دل بسیار جا گرفتہ کہ ندارد بدگر جای قرار
گر بخوانی بسوی خویش مرا ای سردار گویم از شوق دل خویش بہر لیل و نہار

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

خرم آن روز کہ ما سوی تو گیریم سفر کاروان بستہ شود جانب کویت یکسر
ہم ز خویشان و عزیزان وداع کردہ دگر ہم بہر جا و بہر منزل و با دیدۂ تر

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

ای خوش آن روز کہ از جملہ زدار شوم قدم از دیدہ کنم جانب دلدار شوم
بی سر و پا شدہ با دوست طلبگار شوم ہمہ جا نزاتسکین کردہ بہ گفتار شوم

Marfat.com

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

کوه و صحرای مدینه چه عجب پرنوراست | هر طرف مینگرم جملہ بچشمم طوراست
حیف صد حیف که از کابل پایان دوراست | گویم هر جا که رسم آنکه دلم مسروراست

بر رخ پاک پُر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

یا نبی گنبد سبز تو عجب زیباهست | دیده را نور فزاید چه مبارک جاهست
شعلۂ نور ازان تا بفلک پیداهست | هر که از دور ببیند بیقین گویاهست

بر رخ پاک پر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

چون بدان شهر معظم برسیم ای یاران | هوشم از سر برود گشته بتعجیل روان
بدر باب سلام آیم و گریم چندان | از سر شوق بگویم بتو ای مرهم جان

بر رخ پاک پُر انوار محمدؐ صلوات
بقد و قامت و رخسار محمدؐ صلوات

وله ایضاً

ای صبا گر بگذری سوی عرب اندر سحر | چون رسی شهر مدینه روضۂ خیر البشر
بس درود بیعدد بر گو ز من نامه ببر | هم سلام از روی تعظیم و تحیات دگر

با جناب حضرت فخر الرسل آن تاج در

بعد تعظیمات عرض خسته را بر گو چنان | بی کسی افتاده بیدست و پا از امتان

Marfat.com

عرض دارد با جناب حضرتت ای مهربان　　ز اشتیاق روی تو شد دیده پرنم دل طپان
زین سبب افتان و خیزان کو بکوه و در بدر

عرض دیگر آنکه افتاده است در چاه گناه　　هم ز افعال بد خود از خجالت روسیاه
از گران باری عصیان گشته پشت او دوتا　　رحم فرما ای شفیع امتان بحر خدا
زانکه امیدی ز لطفت میکند او یک نظر

عرض سوم التماس این فقیر ناتوان　　این بود یا مصطفیٰ مارا بسوی خود بخوان
بقیۃ العمر آنکه با کوی تو باشم چون سگان　　با جوار رحمتت جانرا فدا سازم چنان
از برای خاطر تو مغفرت یابم مگر

زین دو سه عرض که کردم یا رسول مجتبیٰ　　بس امید واثقی کردم بدر بار شما
بی کسان را کس توئی بس گمرهان را رهنما　　از جناب حضرت حق عذر شمس الحق بخواه
روی بنما هم شفاعت کن بنزد خویش بر

وای آن روزی که از کویت سوی کابل شوم　　دل بکویت مانده هم بیدل سوی منزل شوم
بجور و بجواب گشته یا کریم بسمل شوم　　تن براه و دل بتو تا با وطن واصل شوم
دل طپان و سینه بریان مانده ام خون جگر

فصل سی و دوم

حضرت مولانا صاحب طالقان قدس اللہ سرہٗ

اسم شریف ایشان حضرت مولوی صاحب شاہ رسول می باشد شهرت مبارک درین طریقۂ عالیۃ بنام مولانا صاحب طالقان است اصلا از

Marfat.com

حصۂ تگاب[1] بودند ابتداء علوم عقلیہ و نقلیہ را از اساتذۂ آن عصر و دیار تحصیل نمودند و
عالم محقق و مدرس شدند سپس شروع بکسب کمالات باطنی نمودند و از پاس انفاس
قدسی آیات عارف کامل و ولی مکمل حضرت اخوند زاده صاحب تگاب قدس اللہ
سرہ بطرق ثلثہ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ بمنصب خلافت رسیدہ از طرف موصوف
ماذون و مجاز گردیدند مدتی چند بعد ازین شوق و ذوق طریقۂ عالیۂ نقشبندیہ در دل
ایشان افتید دران زمان ارشاد والارشاد جناب قدوۃ المحققین و زبدۃ العارفین
حضرت صاحب شمس الحق والدین قدس اللہ سرہٗ الاقدس در اوج کمال چون آب زلال
معروف و مشہور عام و خاص بود لاجرم در صحبت اکسیر نمای آن ولی دوران رسیدہ بیعت
طریقۂ عالیۂ نقشبندیہ[2] را با جمیع اسباق آن کہ الی دائرۂ لا تعین میباشد در اندک
زمان بوجہ اتم و احسن بدرجہ اکمال در مرتبہ تکمیل رسانیدند در نسبت خاصہ نقشبندیہ مشرف
شدہ از خدمت ایشان مجاز گردیدند مثل ایشان چون قصہ حالات حضرت خواجہ باقی
باللہ میباشد کہ در ترجمۂ ایشان بیان نمودہ شد جناب ایشان را حضرت احدیت در علم
ظاہر و باطن استعداد بلند و مقام شامخ دار جمند عطا نمودہ بود ازان رو حضرت صاحب
موصوف پیر و مرشد ایشان دیدند کہ ازین چنین اشخاص عالمی منور و معطر میگردد
لہذا برای ایشان ہر چہ زودتر از دیگران اجازہ خلافت[3] ارشاد را با تقضی مناسبت

---

[1] اسم منطقہ ایست از کوہستان کابل -۱۲- منہ -

[2] و در عصر ایشان بمنصب قطب ارشاد مشرف شدہ بودند۔ حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی در مکتوبات
در صفحہ ۲۶ حصہ چہارم وکذا در حضرات القدس و رسالۂ مبدأ و معاد درین قسمت تفصیل عجیبی ایراد نمودہ درینجا
از آخر مکتوب مذکور اختصارا این موضع ذکر میشود۔ قطب ارشاد کہ جامع کمالات فردیت نیز باشد بسیار
عزیز الوجود است و بعد از قرون بسیار و ازمنہ بیشمار این قسم گوہری بظہور می آید اما شخصی کہ منکر آن
بزرگ است یا آن بزرگ ازو در بار است ہر چند بذکر الٰہی تعالیٰ و تقدس مشغول است اما از
حقیقت رشد و ہدایت محروم است ہمان انکار و آزار سد راہ فیض او میگردد بی آنکہ آن عزیز متوجہ عدم افادہ او شود و

[3] نمودند و حضرت صاحب موصوف ایشان را بنام ملا خطاب میفرمودند و از صحبت شریف ایشان مقامات عالیات طریقۂ علیہ

Marfat.com

که سزاوار بود عطا نمودند از حضرت مرشدنا مسموع شده که میفرمودند که از جناب ایشان
شنیده ام که ابتداء اجازه خلافت را که همراه ایشان در راه بودم و جناب حضرت صاحب
باسپ خویش سوار و من پیاده بودم فرموده بودند باین لفظ -

ملا ذکر داده باشی

درین وقت هنوز اسباق ایشان تمام نشده بوده و در لطیفه سر کار ایشان
بوده ازین واقعه تعدیت کار و سرعت کمال ایشان اظهر من الشمس معلوم میشود
القصه بعد ازینکه جناب ایشان از طرف حضرت صاحب موصوف ماذون[1] شدند و
سلوک ایشان باتمام رسید هنوز در قه ارشاد موصول نشده بود که جناب حضرت صاحب
بتاریخ ۱۳۵۰ سنه هجری قمری ازین دار پرملال رحلت نمودند و مولانا صاحب موصوف
درین زمان در وطن مالوف خود منطقه لگاب بدرس و تدریس و ارشاد و هدایت
طلب ظاهری و باطنی عالمی را منور ساخته بودند مریدین و اصحاب و مخلصین و احباب ایشان
بحدی رسیده بود که دیگر اشخاص معاصر و معاندرا در حیرت انداخته بودند و در مریدین
ایشان مجاذیب و عشاق در آه و ناله و صیحه هـای عاشقانه چون مرغ بسمل و
پروانه در حضور محرم و بیگانه در اضطراب و طپان بودند لذا بعضی اشخاص که
گرفتار طبع مجبول بودند با حضرت ایشان شور و شر آغاز نمودند و در حکومت
وقت شکایت[2] نمودند که این مولوی صاحب بدون ارشاد خط پیری میکند و مرید انش

---

[1] عجیب است از صاحب گلدسته کرامات شمسیه که از نام حضرت مولانا شاه رسول قدس الله سره العزیز
در ذیل اسماء ماذونین جناب حضرت صاحب کوهستان تذکر نموده ولی در صفحه ۱۳۶ آن چنین میگوید احوال سعادت
مآل بعضی خلفاء کرام و مجازین عظام حضرت ایشان قدس سره انتهی فاندفع الاشکال بقوله بعضی خلفاء ایشان - ۱۲ منه

[2] این واقعه را بنده راقم الحروف در سنه ۱۳۵۶ هجری شمسی از پسر ایشان متصل شنیده و میفرمودند اوراق منافشات آن
واقعه الی السنه ۱۳۴۹ هجری شمسی در نزد من موجود بوده والعهدة علیه والی ناقل من لدیه - ۱۲ منه

Marfat.com

جذب میشوند درین وقت جناب حضرت صاحب فخر المشایخ قدس الله سره که مولانای موصوف را میشناختند واز خلافت وارشاد ایشان که واقعی بود خبر شده بودند فی الفور برای ایشان ارشاد خط نوشتند ومیدانستند که منبع ومسیر هر دو طریق از یک شخص واحد جدا شده ومولانای مشار الیه نیز کامل الاستعداد وشخص متدین وصاحب الارشاد میباشد بعد ازین آتش صاحبان غرض هنوز برافروخته بود جناب ایشان از مسکن آبائی خود هجرت مسنون اختیار نموده در خطۂ طالقان آمدند ودر منطقه مسماة به بهارک[1] سکونت پذیر شده بتدریس علوم ظاهری وترویج طریقۂ عالیه ونشر اخلاق مصطفویه بقیة العمر را درین سرزمین باستانی سپری نمودند وارشاد ایشان در طریقۂ عالیه نقشبندیه زیاده تر نصیب عالی شعار ایشان مستفیض ومستفید شدند بالآخره در سنه ۱۳۴۲ھ شمسی مطابق سنه ۱۳۸۲ھ ق بعد ازانیکه در منصب امامت مشرف شده بود عالم فانی را وداع گفته بجوار رحمت حق پیوستند انا لله وانا الیه راجعون مد مرقد منور ایشان نیز در منطقه بهارک معروف ومشهور است ۔ مطالبان راحق گردید وگرده زیادی نیز درین دیار از صحبت

فصل سی وسوم

حضرت مولانا محمد هاشم السمنگانی قدس الله سره العزیز

فرید الدوران صاحب الخوارق والمعارف علم الوری ولی کامل ومکمل محبوب ذات سبحانی حضرت مولانا محمد هاشم السمنگانی شهرت ایشان مولوی بزرگ است

---

[1] اختصاص بهارک ازین جهت بوده که بمضمون انما الاعتبار بالخواتم آخرین مسکن ایشان همین منطقه بوده وهمدرین جا دفن شدند والا در چشمه شیر ودیگر اماکن طالقان نیز اقامت داشته بودند ۔ ۱۲ ۔ منہ

Marfat.com

اصل ایشان از ولایت سمنگان از منطقهٔ مسماة بغزنیگک میباشد در عمر بیست و پنج سالگی شروع بتحصیل علوم ظاهری نموده بودند و ابتداء که تا مل مدرسه شدند از کافیهٔ ابن[1] حاجب شروع نموده بمدت چهارده ماه از علوم مروجه فراغت حاصل نمودند و در اثناء قرأت صحیح امام بخاری رحمة الله علیه در روزی ۲۵ الی ۲۶ ورق میخواندند در زمان تحصیل گاهی در منطقه درتگاب نیز میبودند و از جناب ایشان شنیده شده که میفرمودند در آن آوان بزیارت مرقد مولوی[2] سلطان محمدؐ تگابی میرفتم شبی در خواب دیدم که علوم مولوی صاحب سلطان محمد همه برای من داده شده همین بود که بعد ازین خواب ابواب علوم و فنون برای ایشان کشوده شد ؎

درمدرسه های کشور غیب　　تحصیل نموده علم لاریب

و چنان طی اللسان داشتند که در مدت پنج ساعت تمام قرآن کریم را ختم مینمودند در یک ماه رمضان المبارک هژده پاره قرآن کریم حفظ نموده بودند و تمام ختمات ایشان زیاده از هزار بار شده بود و پنج سال مکمل صوم حضرت داؤد علیه السّلام را داشتند ایشان مرید و خلیفه حضرت مولانا شاه رسول طالقانی قدس الله سرّه بودند و در مریدین ایشان ممتاز بودند که بعد از وفات حضرت مولوی صاحب شاه رسول طریقهٔ عالیه را چنان رونق دادند که در یک مجلس ایشان هم کسانی بودند که بمرتبه ولایت رسیدند از انسان چگویم که توجه اکسیر نمائی ایشان برای حیوانات نیز تأثیر انداخته بود هزار افسوس که عمر گران مایه چندانی وفا نکرد و بجد و د چهل سالگی رحلت نمودند و در زمانهٔ ارشاد ایشان

---

[1] اما کتب ابتدائیه فارسی و قرآن مجید را قبلا در مکاتب خانگی خوانده بودند - ۱۲ - منه

[2] مولوی سلطان محمد که صاحب حال و قال بوده حضرت مولانا صاحب مرحوم اناز و هرگاه و ناگاه بزیارت ایشان بر سر تربت آن میرفتند بعد از چندگاه شبی عالم موصوف را در خواب دیدند چنین فرمودند علوم من همه با تو داده ام بعد ازین تاریخ هر کتابی را که مطالعه میکردند میدانستند - ۱۲ منه

اکثر اوقات مریض بودند اگر در میدان گفتگو عالمی را متوجہ میشدند آن کس خود را از علوم عاری و عوام محض میدید و چنان دقائق علمی از ظواهر نصوص قرآن بیان مینمودند که عقل سامعین در اضطراب میماند و اگر حقائق و معارف و حالات و کرامات و خوارق ایشان جمع میکردند لائق آن بود که چندین مجلد اوراق اتمام میافت غلص جناب ایشان آیتی بود از آیات الهی که مثلش در قرون طویلہ بوجود نخواهد آمد و اگر نظر بظاهر ایشان میکردی هرگز گمان شیخ و صوفی یا عالم نمیتوانستی زیرا که ذات بابرکات ایشان اکثر اوقات بلکہ تمام عمر عزیز بلباس هاى فاخره مؤدی مصداق واما بنعمت ربک فحدث بسر بردند دستارهای سبز و سیاه را بسیار دوست داشتند و لباس های رنگین می پوشیدند ؎

از درون شد آشنا و از برون بی گانہ وش
کاین چنین زیبا روش کم می بود اندر جهان

بعد از وفات حسرت آیات حضرت مولانا صاحب شاه رسول مدت مدیدی در سعی و استقراء اشخاص کمل بودند اکثر مشاهیر احیاء و اموات عمر را گشتند بجز آنچه را که از حضرت مولانائی مرحوم کسب نموده بودند از دیگری دفع عطشان ایشان

؎ منجملہ مشتی نمونه از خروار دو تصرف ایشان درین جا ایراد میشود اول اینکه شخصی از مریدین ایشان را در موسم ربیع با یکتن عفیفہ صغیرہ سیلاب برده بود در آن اثنا بهر خار و خاشاکی از کثرت هول و طغیان آب دست میزدند ناگاه اسم مبارک آن صاحب کمال را یاد آورده بودند فی الفور دستی از غیب پیدا شده آن غریق متحیر را از بحر در صحرا انداخته بود۔ دوم شخصی عبدالرزاق نام در مسابقہ بزکشی از سکیدن کمربند اسپ (تنگ) در زیر شکم اسپ آمده بود مذکور میگوید که در آن دم نام مبارک ایشان را بدرگاه او تعالی شفیع آورده نداکردم۔ علی الفور دستی از غیب در رسیده بنده را با پالان اسپ واپس بالا نمود بعد ازین این حالت را برای ایشان بیان کردم عده زیادی از معاصیین گفتند که در آن ساعت از زبان مبارک فجاءة عبدالرزاق گفته آوازی بر آمد که همه اهل مجلس ازین واقعه در حیرت بودیم ۔ ۱۲۔ منه

Marfat.com

حاصل نشد و بعد از ین چند سال آخیر از بقایای عمر ایشان را در تشخیت صرف نمودند ولی هر عابر السبیل را در سلوک داخل نمیکردند بجز دیک صحبت تمام حالات وکیفیات قادین را معلوم میکردند ومیدانستند که این شخص چنین لیاقت دارد وآن شخص چنان مخلص مصداق اتقوا فراسة المؤمن فانه ینظر بنور الله بودند از ین سبب خلفاء ایشان عموما بسی[3] نفر نمیرسد وصحبت ایشان چنان مؤثر وفرح افزا بود که شخص محظوظ هرگز تاب جدائی ایشان را نداشت اما اشخاص ظاهر بین همچنان در بادیه غباوت عمری بسر بردند۔

مصرع:۔ قدر این می نداني بخدا تا نچشي

بنده راقم الحروف اصلح الله حاله ولو زباله دران ایام در سلک سلوک ایشان شامل نبودم بجز دو یا سه مراتب ایشان شبی در خواب دیدم که میفرمودند دستار بیارید که این کس را دستار بندی میکنیم درین اثنا مشار الیه جناب ایشان این ذره نابکار بوده بعد از بیداری مدتی در تتبع این خواب بودم تاویلش بجز ارادت این طریقه عالیة دیگر مدرکی نقد وقت نشد همین بود که از محبوبترین اقدم ترین واکمل اصحاب ایشان شخصی را یافتم که نائب مناب مطلق آن منبع فیوضات وبرکات میباشند اعنی حضرت مرشدی و مولائی اخونزاده صاحب سیف الرحمن قدس الله سره الاقدس بردیم در اصل سخن گاهی وجود مبارک شان از نوعی از درد وسقم تخفیف میافتند باز متوجه یاران وآشناها شروع میکردند ومیگفتند که این وجود را چه اطعم کر مهای قبر بسازم انعامات ونقود واجناسیکه مردم برای ایشان میدادند علی الفور برای مساکین ومستحقین و دوستان تقسیم میکردند بعد از وفات ایشان بجز چند جلد کتاب دیگر چیزی باقی نگذاشتند امتعه دنیا بقدر یک فلوس نزد ایشان از زر نقد نداشت چیزی را که قبض میکردند چنان خوشحال نبودند که بصرف واعطاء آن برای دیگر اشخاص خوشحال تر میبودند ودر حقائق ومعارف

---

۳ را ندیدم بعد از وفات ایشان

تفوّق چنان وارد بودند که دیگر مشایخ مصاحب و معاصر در مقابل ایشان مانند صبی بود که تازه شروع بتحصیل کرده باشند در فهم مکتوبات حضرت امام ربّانی و درک معانی مثنوی مولانا جلال الدّین بلخی طرز خاصی داشتند که دیگران عشر عشیر آن را پی نمی بردند و آن حقایق و معارف که نصیب خاصه خود ایشان بود از علوم واجب الاظهار نبود بلکه از اسرار لازم الاستتار بود و اخبار آن از یضیق صدری و لا ینطلق لسانی تعبیر مینمود و اظهار آن بفهم و مدارک احدی نمی رسید لاجرم میفرمودند که ما را اجازت باخبار آن نمی باشد[1] چون عمر مبارک ایشان بحدود چهل سالگی رسید امراض استسقا میکه داشتند زیاده تر شد نظر بصواب دید آن وقت جهة تداوی عازم پاکستان شدند همین بود که بتاریخ ختم شوال المکرم ۱۳۹۱ھ قمری مشتمل حروف ختم قرآن مطابق ۱۰ قوس ۱۳۵۰ هجری شمسی شربت موت را از کاس الموت کاس وکل الناس شاربه از دست ساقی واللّٰه یدعوا الی دار السلام چشیده جان بجهان دار انس و جان تسلیم نمودند انا للّٰه وانا الیه راجعون مرقد منور ایشان در حصه بیر سباق میباشد و آن موضعیست از دیهات نوشهره که تحصیلیست از توابع صوبه سرحد پشاور

---

[1] اگرچه حالات و معاملات باطنی ایشان را برای حضرت مرشدنا اخونزاده صاحب سیف الرحمن قدس سره بطور خصوصی بیان می کردند اما علی رؤس الاشهاد و یا به اشخاص دیگر نمیگفتند تنها روزی از نهایت وضاحت کشف گمان عالم ظاهری نموده بعد از نماز شام با جم غفیری از مریدین که حاضر بودند از حضرت مرشدنا اخونزاده صاحب سوال کردند که آن اسپ سوار همراه است کدام کس بود اصل سخن این بود که قبل از نماز شام حضرت مرشدنا حضرت شاه نقشبند قدس سره را بصورت اسپ سوار در واقعه دیده بودند جناب ایشان این واقعه را نیز دیده بودند ولی از نهایت وضاحت کشف اشتباه کرده بودند که البته در عالم ظاهری کسی باشد بعد از ان مرشدنا اصل واقعه را عرض نمودند که حضرت شاه نقشبند قدس سره اسپ خود را برای من داده بود و من سوار نشدم باز فرمودند که سوار شو که امر فوق ادب است سپس فهمیدند که سخن دیگر چیز است و برای ایشان از آن اسپ تبریک گفتند۔ ۱۲ منه

Marfat.com

فصل سی و چهارم

حضرت مرشدنا قدس الله سره

باعث بر جمع آوری این مجموعهٔ اوصاف و احوال فرخنده حضرت ایشان است

این سخن را چون تو مبدء بوده
گر فزون گردد تواش افزوده

آن قیوم الزمان آن مربی بیعدیل آن ولی کامل و مکمل آن قدوة ارباب ارادت آن سالک مسالک اهل فتوت آن جامع محاسن طریق عبدیت آن محلی بحلیة کمالات صوری و معنوی آن غواص بحار حالات و شهود آن کشاف دقائق وجد و وجود آن مظهر خوارق و جذبات آن عارج معارج و مقامات آن محقق حقائق و عرفان حضرت مرشدنا و مجری فیوضاتنا اخون[1] زاده صاحب سیف الرحمن لازالت شموس الطافه علی الخلائق حضرت ایشان در ایام صغارت صاحب کشف و حالات بوده اند روزی باین ذرّه نابکار فرمودند که در ایام صباوت عالم کون و مکان و دوزخ و جنان را مشاهده میکردم و اشکال های عجیب و غریب انواع مخلوق الله که از دیدهٔ دیگران مستور بود همه را میدیدم ولی از عدم تفرقه بین این اشکال و اقسام بوالد ماجد عرض مینمودم چونکه حضرت والدم از مزایا و زوایای این حالات و کیفیات خبر نبودند برایم میگفت ای پسر باین چیزها فریفته مشو شاید که گرده از جنیات باشند و گاهی چنان عشق و جذبه الهی بنده را مجذوب میساخت که گل گلاب را میگرفتم و در کناری از دیگران علیحده میرفتم روزها در رنگ و بوی آن در حیرت بودم

برگ درختان سبز در نظر هوشیار
هر ورقی دفتریست معرفت کردگار

[1] این لفظ را بفارسی آخوند تحریر میکنند و به افغانی اخون میباشد و آخند لغتیست در آخوند [illegible] ۱۲

Marfat.com

وبمجرد شنیدن آن درگوشه تنهائی زار زار میگریستم واشکها از دیده روان و ساعات زیادی برین سوز و گداز بودم باز درخانه میآمدم. و از شنیدن نعوت حضرت خیرالبشر علیه من الصلوات اتحادمن التحیات اکملها زیاده مسرور میبودم و در صحبت های نعت خوانی شوق و ذوق تمام داشتم الغصه ذات بابرکات باوجود این ذوق و حالات هنوز از کسی اخذ بیعت نکرده بودند ولی میفرمودند والد ماجدم بنده را در ایام صباوت در صحبت اشخاص نجیب بسیار مشرف ساخته بودند منجمله در صحبت عاشق سردار دو عالم نعت خوان و نعت گوی حضرت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضرت حاجی محمد امین صاحب نیز مشرف شده بودم و لعاب دهان ایشان که نشه عشق و محبت داشت از باده صهبای سرشار آگاهی میداد بدهانم داده بودند: ~

بعد ازین هرگز نبیند هیچ خماری دیگری
همچو من می خواره و مثل تو سرشار دیگر

چون عمر مبارک ایشان بحدود بلاغت رسید کتب ابتدائیه مروجه را از والد ماجد و دیگر اساتذه آن وقت دیار تحصیل نموده بودند و بعده بمضمون فرموده عارف شیرازی: ~

طلب کردن علم شد بر تو فرض
دیگر واجب است از پیش قطع ارض

عازم کشور همسایه شدند که از قدیم الایام تاکنون مرکز دورهٔ احادیث و فنون و مرجع طلاب و محصلین علوم و معارف اسلامی دران سرزمین معروف و مشهور بوده و بعد ازینکه جناب ایشان وارد پاکستان شدند مدت دوره تحصیل را از علماء متدین و مقلد صوبه سرحد نیا در نواحی آن سپری نمودند و از علوم صرف و نحو و تفسیر

Marfat.com

حدیث و تجوید و فقه و عقائد حتی المقدور جد و جهد نمودند و آنچه در دیوان ازل برای
ایشان مقرر و مقدر بود نقد وقت نموده واپس به وطن مالوف ایشان که منطقهٔ کوت
از توابع بلدهٔ جلال آباد میباشد مراجعه نمودند و بعد ازین بنابر تعیین قضا و قدر ازلی
طرف خطهٔ قطغن ولایت قندوز باستانی قدوم آوردند و در قسمت دشت ارچی بموضع
مسماة به بهر جدید سکونت پذیر شدند دران زمان دورهٔ حیات حضرت مولانا صاحب
مرحوم طالقان بود که طنطنهٔ ارشاد و الارشاد ایشان عالمی را منور ساخته بود جناب
ایشان ابتداءً بیعت سلسلهٔ عالیهٔ نقشبندیه را ازان ولی کامل و مکمل نموده بودند هنوز
در لطیفهٔ قلب[1] کار میکردند که مولانای مذکور دار فانی را وداع گفتند بعد ازین بخدمت حضرت
مولانا محمد هاشم سمنگانی[2] که از اعرف خلفاء ایشان بود رفته بقیهٔ سلوک را بتحصیل و تکمیل اکمال
رسانیدند ازین جا قیاس باید کرد که جناب ایشان از قدماء مریدین حضرت مولانا محمد هاشم
میباشند در آن اوان حضرت مولانا صاحب مرحوم هنوز متاهل نشده بودند اکثر اوقات
در تتبع اماکن مقدسه و زیارات اولیاء الله میرفتند ازان جهت اقامهٔ معینی نداشتند
باوجود این همه حضرت مرشدنا میفرمودند که جناب ایشان از کثرت محبت و فرط علاقه
خصوصیت هرگاه و ناگاه که مبسر ایشان در ولایت قندوز می افتید در ارچی و یا دیگر
اماکن بدیدن[3] بنده میآمدند دران وقت مریدین ایشان فقط چند اشخاص معدود بودند
شب ها همراه من میبودند و از توجهات خاصهٔ ایشان محظوظ میساختند در بین من و ایشان
چندان علاقهٔ دوستی صورت گرفته بود که در نظر هر کدام بمنزلهٔ دو جسد و یک روح واحد

---

[1] ولی میفرمودند که لطائف خمسهٔ عالم امر من بمجرد یک توجه ایشان در اول بار حیات پیدا کرده بود ۱۲ منه

[2] حضرت مولانا صاحب طالقان در حیات خود مردم ارچی را فرموده بودند که من ضعیف شده ام باید که شما از صحبت مولوی بزرگ استفاده کنید همین بود که بالآخره در دشت ارچی اکثر علماء و فضلاء از صحبت اکسیر نمای ایشان بدرجات عالیا رسیدند ۱۲ منه

[3] و میفرمودند که مدت ۵ پنج روز گاهی ۷ هفت شده که نان نخورده ام طعام حلال اتفاقی از شبه کمتر وجود دارد دیدید که غذا بسیار کم بیاری ۱۲ منه

Marfat.com

متصور میشدیم باندازه که روزی لطیفهٔ سرّ من در حرکت درآمد که قبل ازین حرکت ظاهری نداشته بود بنده ازین واقعه که فجأةً برایم طاری شد متفکر بودم مدتی همدرین فکر بودم که جناب ایشان تشریف آوردند و فرمودند که بتاریخ مذکور لطیفهٔ سرّ من[1] نیز چنان حرکت ظاهری پیدا کرده بود انتهی کلامه الشریف بعد ازینکه حضرت مولانا صاحب مرحوم متأهل شدند و جسم لطیف ایشان از کثرت درد و الم نحیف شده بود دوستان و مصاحبین ایشان نیز رو بتزاید بود برای جناب ایشان دران وقت گفته بودند که از من ذکر دادن است و از شما توجه کردن لذا در تمام مریدین حضرت مولانا صاحب مرحوم شخصی نبوده که دران ایام از توجهات حضرت ایشان درکناره مانده باشد باندازهٔ که قادمین اوشان را قبل از ملاقات توجهات نموده اکثر ایشان را صاحب حیات قلبی مینمودند و بعده حضرت مولانا صاحب مرحوم تلقین ذکر نموده و الپس بحضرت ایشان حواله میکردند خلص اینکه هر کسی را که حضرت مولانا صاحب مرحوم اجازهٔ خلافت داده اند بعد از حضرت مرشدنا بوده و نیز حضرت ایشان شبی در خانقاه دشت ارچی باین ذرهٔ نابکار خطاب نموده فرمودند که تمام توجهات حضرت مولانا صاحب مرحوم در حق من مبذول داشته به نسبت توجه میرسد تربیه جناب ایشان اکثر توجهات یک نفری و خصوصی در زمان و مکان خاص در دوران جوش و خروش و صحت شباب حضرت مولانا صاحب مرحوم باتمام رسیده و بعد از دورهٔ مریضی و تأهل ایشان را در جوار خود خوانده معاون[2] و همکار خود قرار می دادند و میفرمودند چیزیکه در وجود من بود همه در وجود اخونزاده

---

[1] چون فهمیدند که هر دو دریک وقت بظهور لطیفهٔ سر مشرف شده ایم فرمودند که دران روز من قرآن تلاوت می کردم ۱۰ پاره قرآن دریک مجلس خوانده بودم. دلی توجه من بتمامی طرف شما بود - ۱۲ منه

[2] مانند فرموده حضرت شاه نقشبند قدس سره که گفته بودند علاؤالدین بارما را بما تخفیف کرده می فرمودند - اخونزاده خیلی بار ما را سبک کرده.

۱۲ - منه

Marfat.com

انتقال یافت این عبارت از صدر اول تاکنون برای توصیۂ کمل اصحاب مروج بوده چنانچه
نبی علیہ السّلام فرموده اند ما صب اللّٰہ فی صدری شیئًا الا صببتہ فی صدر ابی بکر
الحدیث ـــــ (الحاوی للفتاوی ص ۲۲ ج ۲)

وحضرت سید امیر کلال برای نائب مناب مطلق ایشان حضرت شاہ نقشبند فرمودند۔
پستان برای شما خشک کردم و مرغ روحانیت شما از بیضۂ بشریت بیرون آمد انتہی
قولہ الشریف (رشحات) وحضرت مولانا صاحب مرحوم مکتبا نیز برای حضرت اخون زاده صاحب
این موضع را بعبارت ردیف کمالا تم معنون ساختہ بودند کہ عین آن تحریر تاکنون تبرکًا
بنزد حضرت مرشدنا موجود میباشد نقل آن این است اخوی عزیزم ردیف کمالاتم ہمکار
و مددیقم اخون زاده صاحب و جناب غمخوار و عاشقم با چالالا و باقی یوره دوستان تحفۂ
سلام برسد الحمد للّٰہ لباس خیریت در بر است فراق اخون زاده بہ فقیر بسیار دشوار است
خودم نمیدانم سبب آن چیست ـ تاریخ ۲۱ برج حمل ۲۹ یوم شنبہ انتہت رسالۃ الشریفہ۔
دار صحبت آن قدوۃ ارباب عرفان باعلی درجات کمال و اکمال مشرف شدند و قطع

سلہ حضرت مرشدنا میفرمودند درین وقت حضرت مولانا صاحب مرحوم در مقام قیومیت بودند من درخواب دیدم
کہ جناب ایشان تخمین بمسافت ۹ ذراع شرعی یا زیاده از من بلند تر میباشند ہر چند میکوشم بایشان رسیده نمیتوانم
بعد از آن این خواب را بحضور پر نور عرضہ نمودم فرمودند کہ این جا بمحض فضل و تفضل خداوندی انسان میرسد
اعمال و توجہات در ینجا دخلی ندارد این دعا را کرده باشید شاید کہ خداوند شما را ہم برساند فاین الفاظ:۔ الہی داد
تو را قابلیت شرط نیست ، بلکہ شرط قابلیت داد تست خدایا بتفضل و کرم خود کہ بدیگر اولیاء وجود موہوبی عطا نموده
بمن نیز عطا فرما انتہی ـ قولہ الشریف بعد از آن کہ این دعا را کردم من نیز خود را چنان یافتم و برای ایشان عرضہ نمودم
بسیار خوشحال شدند و فرمودند آنچہ در وجود من بود ہمہ در وجود شما رفت ـ ۱۲ منہ
سلہ در ایامیکہ جناب ایشان قصد سکونت ارچی را داشتند و از زرخرید انتقال میکردند دوستان و مریدین بسیار با عث
شدند کہ در زرخرید باشند در جواب آنہا فرمودند کہ برای من درین مولد شریف کہ چند روز قبل اخون زاده سیف الرحمٰن در ارچی
ترتیب داده بود معلوم شد کہ اخون زاده در زیر من است باید کہ من در ارچی باشم وکذا المجددی المشرب بودن حضرت مرشدنا
اخون زاده صاحب سیف الرحمٰن نیز بشارت داده بودند کہ از تفصیل و دقاقت عبارت شان این کمینہ عاجز میباشد ہمین قدر
بس است اگر در خانہ کس است و در وقت ارشاد خلافت ایشان بعد از جملات اسم ولله اجازت چنین تحریر فرموده بودند مقبول مقبولی گردده
مردودی چونکہ اہل آن در ایام تالیف بدست رس بنده نبود بہمین قدر اکتفا نمودم (مثنوی)

بس کنم این زیرکان را خود بس است ❊ بانگ دو کردم اگر در ده کس است

Marfat.com

مراتب ولایات صغریٰ و کبریٰ و علیا و سیر الی اللہ و فی اللہ و عروج در مدارج کمالات نبوت و رسالت و اولوالعزم و وقوف از علوم معیت احاطہ و سریان توحید وجودی و شہودی بتفصیل عمیق حاصل نمودند و از حضور خاصہ نقشبندیہ بطرز خاص حضرت مجدد الف ثانی رضی اللہ عنہ و فنا ءِ اتم و بقاءِ اکمل و زوال عین و اثر و فناءِ فنا را تحقق یافتند و ارتقاء از جمیع مقامات ظلال و اصول و وصول باصل الاصل کہ از شائبہ ظلیت مبرا و تجلیٰ است نقد وقت ایشان گردید و بعد از وفات حسرت آیات حضرت مولانا صاحب مرحوم مرشد و مولاء ایشان طریقہ عالیہ را چنان رونق دادند کہ از تفصیل آن قلم عاجز میماند و بمضمون و رأیت الناس یدخلون فی دین اللہ افواجا طالبان راہ حقیقت و بادیہ پیمایان سلک معرفت فوج فوج در صحبت ایشان از چہار اطراف و اکناف قدوم آوردند و بسا اشخاص در صحبت ایشان بدرجہ ولایت رسیدند و بمجرد یک مجلس ایشان صاحب کشفیات و حالات و مقامات شدند و بایک نظر کیمیا اثر ایشان صاحب ارشاد و خلافت شدند :۔

فیض روح القدس ارباز مدد فرماید
دیگران ہم بکنند آنچہ مسیحا میکرد

و فحول علماء عصر و اساتذۂ ایشان در طلب صحبت ایشان رسیدہ صاحبان حالات و کمالات شدند و عدۂ زیادی از منکرین ایشان بمضمون الفضل ما شہدت بہ الاعداء کہ بغرض مناقشہ و مجادلہ قدوم آوردہ بودند از مخالفات خود ھا تبرا نمودہ در سلک مریدین ایشان قرار گرفتند و بمدح و اوصاف عالیہ ایشان اعتراف ھا نمودند :۔

مثنوی

خوشتر آن باشد کہ سر دلبران
گفتہ آید بر زبان دیگران

و ارشاد و الا ارشاد ایشان نہایت اتم و اکمل واقع شد کہ درین عصر و دیار این

Marfat.com

چنین صحبت للہ رضی اللہ باچنان سرعت الکمال از اعجوبہ روزگار میباشد وبسا اشخاص صاحبانِ ارشاد وخلافت بامریدان واصحاب خود از جناب ایشان اکثر درزاویہ خمول نشستند ومجاذیب ومحبّان ایشان در هر دشت ودیار وکنج وکنار از شوق صہبای آن صاحب اسرار درخاک وخون غلطان وخیزان شدند ؎

بنا کردند خوش رسمی بخاک وخون غلطیدن
خدا رحمت کند این عاشقان پاک طینت را

فائدہ :۔ جناب ایشان طریقہ عالیہ نقشبندیہ را باطریقہ چشتیہ وسهروردیہ از حضرت مولانا محمد هاشم سمنگانی قدس اللہ سرہٗ کسب نمودہ اند ولی در دو طریقہ آخیر هنوز اجازہ خلافت نیافتہ بودند کہ مرشد ایشان از عالم رحلت نمودند وهنگامیکہ بزیارت ایشان مشرف شدند در عالم روحی خواهان اجازہ این دو طریقہ آخیر الذکر شدند جناب مولانای مرحوم فرمودند کہ بزیارت حضرت مرشدم مولانا شاہ رسول وارد طالقان شوید کہ برای من نیز جناب ایشان بعد از فوت اجازہ کردہ بودند چون عازم طالقان شدند جناب او شان را کہ عنقریب زیارت شدہ بودند از دور دیدند کہ خوشحال ومسرور میباشند واجازت این دو طریقہ برای ایشان عطا نمودند اما طریقہ عالیہ قادریہ را علاوہ از حضرت مولانا محمد هاشم از جناب حاجی صاحب پچیر کہ در سمت مشرقی واقع در پچیر سفلی بودند نیز کسب نمودہ بودند واز دیگر اولیاء اللہ ما تقدم اجازات روحی نیز برای ایشان دادہ شدہ است ماجرای این اجازات را برای این ذرہ نابکار

لہ اگرچہ حضرت حاجی صاحب پچیر اسباق قادریہ را برای ایشان تلقین نمودہ بودند ولی از طرف حضرت مولانا صاحب طرز وطرق آن اسباق را بکوائف عالات خاصہ آن مخلوط شدہ ماذون بخلافت نیز شدہ بودند۔ ۱۲ منہ۔
عہ بعد از اینکہ در هر سباق بار دیگر بزیارت ایشان رسیدند از طرف آنجناب نیز اجازہ دادہ شدہ بود عبارا تیکہ نگارندہ این حروف در رسالہ مجمع البینات درین قسمت ایراد نمودہ فقط مشعر باعطاء اجازہ روحی ونیز بحصول کمالات این دو طریق اخیر الذکر بودہ والا اصل قصہ همین بود کہ در بطن متن این رسالہ قرار گرفت ۱۲ منہ
؎ تازہ بیعت نمودند وپیران روزگار را دلفتنہ کمالات وحالات ایشان اکثر

Marfat.com

چنین حکایت نموند در واقعہ دیدم کہ حضرت خواجہ خواجگان شاہ نقشبند قدس سرہٗ باجمعی از خلفاء ایشان حاضر شدند و درین اثنا قدوۃ العارفین حضرت امام ربانی مجددؒ الف ثانی قدس اللہ سرہٗ نیز باخلفاء ایشان در عقیب حضرت شاہ باندازہ یک موی دور تر قیام نمودند سپس حضرت غوث الثقلین نیز باخلفاء ایشان حاضر شدند و باندازہ نیم قدم عقیب حضرت امام ربانی قدس سرہما استادہ بودند و مثل این حضرت خواجہ معین الدین اجمیریؒ باخلفاء ایشان حاضر شدہ باندازہ یک قدم در عقیب حضرت غوث الثقلین قدس سرہما قیام نمودند و کذا حضرت شیخ شہاب الدین امام سہروردی باجمعی از اصحابش حاضر شدہ باندازہ دو قدم عقیب خواجہ اجمیری قدس سرہما استادہ بودند و کذا حضرت مرشد مرشدنا مولانا شاہ رسول طالقانی قدس سرہٗ باجمعی از اتباعش حاضر شدند و مرشدنا مولانا محمدؒ ہاشم السمنگانی قدس سرہ نیز باجم غفیری گرد آمدہ در یک طرف دیگری بطور علیحدہ استادند و بعد تمام این مذکورین در حق این فقیر دعا کردند و گفتند کہ در ہر چہار طرق از طرف ما یان ماذون و مجاز میباشد :-

عاشق شود آنکس کہ بہ کویت گذرد   آری ز در و بام تو میبارد عشق

مطابق این شبی در خواب دیدم یکی از خلفاء حضرت مرشدم میگوید کہ حضرت اویس قرنی این قرآن را برای من دادہ میگوید کہ این امانت از حضرت خاتم النبیینؐ است برای من دادہ بود کہ این قرآن را برای اخونزادہ سیف الرحمن بر سانی اکنون من بشما تسلیم نمودم تا اینکہ برای وی برسانی الغرض این مضمون را برای مرشدم عرض نمودم فرمودند کہ طریقہ شما طریقہ اویسی میباشد :-

در طریق نقشبندی بس اویسی کار تست   چون مجددؒ الف ثانی پر تو انوار تست

شورش جذب و جنون منتسب از دیدار تست   مرکز خوبان عالم نقطۂ پرکار تست

Marfat.com

واقعۀ دیگر که با واقعۀ ما تقدم دریک مجلس از جناب ایشان شنیده بودم میفرمودند تها بود که در قسمت حکایات مثنوی معنوی حضرت مولانا جلال الدین بلخی در تفکر بودم که این حکایات و حالات را که مولانا ایراد نموده مثل قصۀ کنیزک و طوطی و شبان و سماک وغیره ماجری و قصص دیگر که اصلا دران مکان و زمان حضور نداشته اند باچنین تفصیل و بسط عمیق از کجا بیان نموده اند روزی همدرین فکر بودم ناگه در واقعه عالم مثال را متوجه شدم صور این اشیاء را همه درانجا حاضر یافتم و حضرت مولانا را نیز دیدم و اشخاص و اجناسیکه در مثنوی ایشان ثبت شده همه علی ترتیب المراتب موجود بودند بعد ازین دانستم که مولانا این قصص و حالات را از عالم مثال مشاهده نموده اند و از نهایت وضاحت کشف و حالات همچون اشخاص مشاهد بالبصیرة از بصارت خویش در نظم آورده اند ونعم قال فیه:۔

اولیاء اطفال حق اند ای پسر　　غائبی و حاضری بس با خبر

جناب ایشان باوجود وضوح حالات و صفوء کشف و بصارات که همچون فلق الصبح مشاهده مینمودند باز هم در مقابل جزئی ترین حکم شرعی اصلا اعتباری نمیدادند روزی سخن از کشف و حالات درمیان آمد که بعضی اخلاء مرئیات خویش را عرضه نموده بودند جناب ایشان فرمودند شما برای من میگوئید من برای که بگویم بنده راقم الحروف اصلح الله حاله و نور باله روزی از عدم رؤیای خویش سخن گفتم که در سابق الایام در بدایات طریقۀ عالیه رؤیای واضحه و کثیر الوقوع میدیدم اکنون از آن دیدن ها باز ماندم جناب ایشان فرمودند که من هم چنانم از من و شما دفت آنست که از فراست سخن بگویم:۔

من غلام آفتابم هم از آفتاب گویم
نه شبم نه شب پرستم که حدیث خواب گویم

Marfat.com

هم درین اثنا سخن از بعضی مشایخ درمیان آمد که مردم را بورد و اوراد جلب مینمایند و در بدل اسباق در روشت حضرات مشایخ طرق قدس الله اسرارهم اللهم سخر لنا ما فی برک و ما فی بحرک و امثال این الفاظ تعلیم مینمایند و میگویند که این کلمات را خوانده باشی که سبقت همین است جناب ایشان فرمودند به نیّت تسخیر خلائق و جمع آوری دنیاء دنیه خواندن کلام الله و اسماء او تعالی و نفی اثبات بنزد من بسیار دون همتی میباشد که بهترین چیز را در معاول امتعه دنیا بدل مینمایند ؎

آه آه از دست صرافان گوهر ناشناس
هر زمان خرمهره را با در برابر میکنند

وحدیث انما الاعمال بالنیّات درین باب حجت قاطع میباشد روزی در تائید این مقام تقریری نهایت بسیط و عمیق با شواهد و ادلهٔ زیادی ایراد فرمودند در آن ایام بنده مریض و علیل بودم تمام آن در حفظ ندارم ولی بمضمون ما یدرک کله لا یترک کله ما بقای آنچه را که در ذهن این مختل الرای مستقر بوده همچون گلدستهٔ از گلزاری یا مشتی نمونه خرواری بطور حفظ و یادگاری درینجا تحریر مینمایم ـ منجمله این دو بیت مثنوی مولوی معنوی بود که قرائت نمودند: اهل دنیا کافران مطلق اند ۞ دائما در زق وق و در ذق ذق اند

اهل دنیا چه کهین و چه مهین
لعنت الله علیهم اجمعین

ابتداء بطرز ارباب عرفان از حقائق و معارف که مناسب حال عبودیت و سزاوار درگاه معبودیت بود بسا کلمات عالیات را تشریح دادند که اقل قلیل از ان مواهب و عطیات که شائستهٔ جناب ایشان بود لی میبر دند و مثل این کمینه جسم عنصری بجز استماع دیگر چیزی نقد وقت ایشان نبود و بعد ازین در حقایق و دقایق علمی آن سخن گفتند این دو شعر را علاوه بر تأویلات ظاهراً از حدیث حب الدنیا
علیه

Marfat.com

رأس کل خطیئة استنباط نمودند یعنی میفرمودند هرگاه که حب دنیا رأس کل خطیئة شد ازین قید خارج شد آن قماش و امتعه دنیائی که محبت نداشته باشد چنانچه برخی از اکابر دین دنیا دار هم بودند دلی ذرهٔ از یاد مولا غافل نبود. مصرع

حضوری گر همی خواهی از و غائب مشو حافظ

واگر خدا نخواسته سرمایه ابدی را بمتاع الدنیا قلیل بدل نمایند جای بسیار خسران است که رأس کل خطیئة شرک بالله میباشد. انتهی کلامه الشریف مع الاختصار. مدتی چند بعد ازین در خاطر فاتر چنین در گذشت که این حدیث شریف را مطابق ارباب اشارات در سلک نظم آورده و نام گرامی حضرت مرشدنا که مشتمل بیست و سه حرف است در اوائل هر فرد اول آن الی آخره منقسم نمایم فسبحان الذي وفقني فی اتمام هذا المرام و هو هذا مع الاختتام.

ای قلم نی گو سخن از زیر و بم — هم رموز قصه های جام جم
از من و ما بگذر و دیوانه شو — در گروه عارفان مستانه شو
خرمن هستی که داری جان من — آتش و باد صبا یک دم بزن
ننگ و نام و جاه این دنیای دون — می برد در سلک انتم غافلون
درد و سوز عشق میگوید خبر — اترک الدنیا بخوان تا وسحر
زال دنیا را بکن یکدم طلاق — تا رهی از ورطهٔ رنج و نفاق
از خدا شرمی نداری و از رسول — حب دنیا کرده از غولان غول
دین تو دنیا رتو گشته مدام — اسفل و اعلی ندانی زین مرام
هرزه گوئی میکنی ای بوالبشر — کفر و اسلام از تو میگوید خبر
صحبت مردان حق میکن دمی — تا رسانندت مقام آدمی

Marfat.com

ای قلم تا کی تو در بحر خموش
سر بکن آواز نای وجذب و جوش

حرفها بشنو تو از پیر کهن
تا شوی فانوس شمع انجمن

بر فحگی این ننگ و نام صد هوس
آیه زدی تره دقوم و عدس

سیر وحدت از مقام عاشقان
بازی جو گر ترا عقل است و جان

یک دو سه روزی بکن تعلیم عشق
در مدارس های جان تفهیم عشق

فقرها بینی سر اسرار آن زمان
از رقوم وجذب و جوش عارفان

آرزوی دل بماند ای جوان
گر شوی همراز آن صاحب قرآن

تا شوی در صحبتش عین الزمان
از مقام هستی و عیب و زیان

راه و رسم عاشقان این است و بس
نی به چلتار و ملنگی و جرس

حرف تلخی بشنو مستانه باش
در حضور اهل دل پروانه باش

من که بودم زاهد تقوی فروش
هستم اکنون در طریق جذب و جوش

آنکه از پیری ندارد این نشان
ننگ استنجا شیطانش بخوان

ناف‌ٔ مشک ختن دارد اثر
چین و چیترال جهان از وی خبر

روزی جناب ایشان در ما دبه بناء جدید بعضی اخلاء تشریف فرما بودند بنده از قدوم آوری ایشان باخبر بودم که صدر این مجلس جناب ایشان است درین وقت در خاطر فاتر چنین درگذشت که اشعاری چند مشتمل مضمون خیر مقدم باضمیمه برخی از حالات فرخنده سمات انشاء نمائم ولی از کم فرصتی هنوز باین عزم شروع ناکرده بودم جناب ایشان قدوم آوردند طبق عادت مسنونه اول در مسجد رفتند و بعد از آداب مصافحه طرف این کمینه متوجه شده با تبسم فرمودند چرا اشعار انشاء نکرده بنده علی الفور بعجز و قصور معترف شده برخاستم

Marfat.com

و در کناری رفتم این دو بیت را انشاء نمودم :-

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما

وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

هنوز با تنها این قصیده کامران نشده بودم جناب ایشان دران مکان که عین بناء مزبور بود با جسم عنبری از مریدین و مخلصین تشریف آوردند شخصی از حاضرین که صاحب جذبۀ قویۀ بود ورقۀ مسوده را از نزدم گرفته خیزان وودان این دو بیت مذکور را باواز بلند قرائت مینمود بالآخرة بعد از طی مراحل مأدبۀ و اختتام مجلس اشعار ذیل را بر آن دو بیت بطور مسدس انشاء نمودم که مجموع آن این است :-

پیر دانائی مبارک هم سر و سردار ما — رهرو شرح محمد از تو روشن کار ما

شاهباز اوج قدسی بر سریر اولیاء — پرتو جذب جنون کردی بعالم ارتقاء

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما

وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

شمع فانوس خرد پرورده خاص زمان — قطب قیوم زمانی بر سریر عاشقان

مشعل اهل خرد برتر ز چرخ آسمان — میکنند تکرار وصفت عاشقان با این زبان

ای مبارک از قدومت از در و دیوار ما

وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

منبع فیض و فتوت بر مقام عبدیت — هادی راه طریقت چون سما را شمسیت

روشن انداز محبت چهار اکناف و جهت — شد مریدانت بعالم چون فلک را انجمیت

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما

وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

Marfat.com

در محبّت شد فنایت آنکه دارد عزم تو
میرسد فیض و فتوحش آنکه دارد جزم تو

سراین معنی نداند آن که دارد گفتگو
نجی بیچاره دارد این ندا را آرزو

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزیّن از وجودت جملگی اسرار ما

غنچهٔ باغ فتوت رهنمائی سالکان
پرتو جذب و جنون داری بعالم این زمان

این معما حل نگردد از فریدو از فلان
جز طریق سیفیه دیگر نمیدارم گمان

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزیّن از وجودت جملگی اسرار ما

ناقصان را پیر کامل در دیار ما توئی
کاملان را رهنما بر جادهٔ اعلی توئی

میکنم انشاء وصفت عارف یکتا توئی
میزنم افشا بعالم عشق را مولا توئی

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزیّن از وجودت جملگی اسرار ما

شد مریدانت بعالم در تصرّف هر کجا
هم طی بحر معارف هم تولّا با شما

چین و چترال جهان دارد بگوشم این ندا
پیشوای قرن مهدی نقشبندان صفا

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزیّن از وجودت جملگی اسرار ما

بر سر قرن چهارم بعد الف ما مضی
سر برهنه در رهنه نیسان دارم این ندا

جاه نشین بایزید و خرقانی ای شها
هم ز سرهند شریف داری فیوض با صفا

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزیّن از وجودت جملگی اسرار ما

Marfat.com

من نمیگویم سخن بل آشنا گوید بگو | طوطی باغ ترنم باندا گوید بگو
بلبل باغ تبسم باصفا گوید بگو | رمز د اسرارش چه داند بلخی دیوانه خو

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

عندلیب ماضی دارد سخن از خوی تو | رهرو راه صفا دارد سخن از خوی تو
ساقی بزم فنا دارد سخن از خوی تو | جمله صد قتا کشوده بر سریه کوی تو

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

بلخیا رمز کلامت می برد سوی دیگر | نیست صبرم بعد ازین ای دیدهٔ نور بصر
میکنم تشهیر عالم می نویسم این گهر | برمقام عبدیت کردی بعالم این اثر

ای مبارک از قدومت این در و دیوار ما
وی مزین از وجودت جملگی اسرار ما

تنبیه

واگر تمام حالات و واقعات ایشان از ابتدا، دوران عالیشان خلافت و ارشاد ایشان که عنقریب بیست سال است جمع مینمودند البته تا یان چندین مجلد ضخیم و فخیم نقد وقت میگردید[1] اکنون برخی از زمانهٔ هجرت ایشان بطرف مملکت پاکستان حماها الله من شر و الزمان و آفات الدوران تذکر مینمایم۔

و باالله التوفیق

---

[1] چنانچه حضرت مولانا صاحب مرحوم گفته بودند اگر تمام واقعات آخوندزاده سیف الرحمن جمع شود چندین اندازه مکتوبات شریف خواهد شد - ۱۲ - منه

Marfat.com

جناب ایشان بعد از میان آمدن تاریخ منحوس کفر و الحاد هفت ثور سنه ۱۳۵۷ھ هجرت مسنون اختیار نموده عازم پاکستان شدند که دران زمان دوران بربریت و قتل و کشتار و غارت وظیفه و شعار وطن فروشان بی ناموس بود و از همه بیشتر و بیشتر با حجاف اشخاص نجیب خصوصاً عاره روحانیون و علی الخصوص مشایخ وقت را شروع نموده بودند؟ خلفاء و مریدین جان برکف ایشان را که در نقاط مختلف کشور عزیز افغانستان زندگی میکردند بمضمون آیه کریمه وقاتلوهم حتی لا تکون فتنه و یکون الدین کله لله دستور دادند که برعلیه کفر و الحاد برزمند همین بود که آن جان برکفان معرکه و سنگرتا آخرین قطره خون جهاد کردند و از هر گونه قربانیها دریغ نکردند عده در صف قتال جام شهادت را چشیدند عده بضرب و اشکنجه و برق و کلفت بدرجه رفیع شهادت رسیدند عده تاکنون مفقود الاثر میباشند که خانمان و اطفال معصوم ایشان در بادیه حیرت صبح و مسا چشم براه پدر و کاکا زندگانی میکنند اما مبارزین موجوده ایشان که در قید حیات برعلیه کفر و فساد فعلاً آماده کارزار اند از حد و عد بیرون است و احصاء جمیع آن بسیار متعذر است و سکونت جناب ایشان در ابتداء ورود به پاکستان مدتی در منطقه پیر سباق که از توابع مشهوره نوشهره کلان است قرار گرفت در ینجا با وجود اندک اقامت تعداد زیادی در سلک ارادت ایشان بیعت نمودند بعد از ین اهالی نوشهره کلان در اشتیاق ایشان گرویده شده در حصه نوشهره آوردند در ینجا طالبان حقائق و معارف الهی که سالها در طلب اهل کمال و معرفت بودند از هر اطراف و اکناف جوق در جوق رجوع آوردند غلغله و شورش مجاذیب ایشان عالمی را در حیرت آورد گاهی بعضی ناواقفان این حالات بطور خود سرانه برای کدام استفسار میآمدند ولی بمجرد رسیدن از مافی الضمیر خود ها نادم و تائب میشدند زیرا که اکثر مصاحبین و مریدین ایشان اهل علم

؟ بعد از ینکه جناب ایشان وارد پاکستان شدند هنوز بوجه خوب متمکن نشده بودند۔

Marfat.com

بودند و در هر صحبت ایشان مباحث علمی مطرح میگردید علماء و مدرسین و طلبه در مساجد و مدارس آن نواحی اجتماعات و حلقهای ذکر تشکیل میدادند صیحات و صعقات عاشقانه ایشان بگوش و هوش هر قاصی و دانی میرسید - در روزهای پنجشنبه و جمعه انبوه و ازدحام خلق الله چون ایام عیدین بنظر میرسید ازین منطقه بسا اشخاص با کمال از صحبت ایشان بوجود آمدند که امروز هر کدام آنها در مناطق مختلف پاکستان صاحبان خلافت و ارشاد اند مریدین و مصاحبین زیادی دارند خلص صوبه سرحد و نواحی آن بوی خوی دارالارشاد سرهند پیدا بود لذا طبع مجبول بگفتار نسبی نکتهای منظور و مقبول مشتمل براحوال و اوصاف و دوران ارشاد و الارشاد از حی الی نوشهره را به انشاء و انشاد اینگونه اشعار با بتکار خویش آغاز نمود -

میکنم انشاء مدحت از دل و جان و یقین | از نور روشن شد بیابان سکه عین الیقین
خاتم اهل صفا را گشته اید مر نگین | شاد باش ای دل که هستی در بناوی این

گشته ارچی از قدومش جنت روی زمین
طوف درگاهش نموده مشرق و مغرب زمین

شهسوار ملک معنی پیشوای عارفان | جاذبان درگهش دارو ز لاهوت آشیان
عاشقان خوی او دار و ندای الامان | شعله طور ست ما را یک نگاهش این زمان

گشته ارچی از قدومش جنت روی زمین
طوف درگاهش نموده مشرق و مغرب زمین

گر خدا خواهی برو مستانه در بازار او | عاشقان دانند نشان و نکته پرکار او
بر سر کوه فنا دیدار وی هر دم بجو | رمز و اسرار ادرش چو پرسی از من دیوانه خو

Marfat.com

گشته ارچی از قدمش جنت روی زمین
طوف درگاهش نموده مشرق و مغرب زمین

تاج قیوم زمان دارد نشانی بر سرش — نقشبندان رسم و رفتار شاه جیلانی رهش
سهروردی کارساز و چشتیان بر درگهش — تازو ترکان جهان گردیده پیش بقدمش

گشته ارچی از قدومش جنت روی زمین
طوف درگاهش نموده مشرق و مغرب زمین

ره رو شرع محمّد در صراط المستقیم — شد خراسان از وجودش معدن فیض عمیم
خاک پایش طوطیای جمله آفات و سقیم — شاد باش ای دل که گشتی در طریقش مستقیم

گشته ارچی از قدومش جنت روی زمین
طوف درگاهش نموده مشرق و مغرب زمین

یک نگاهش میبرد بر جاده ملک فنا — جاذب جذب الٰہی دارد نشئه باد صبا
نوبت کابل گذشت آمد بنو شهر شما — پرتو نورست اینجا در همه صبح و مسا

صوبهٔ سرحد شده مانند عصر ماضی
چون مجدّد الف ثانی بر سریر اولیاء

یک نگاهش می برد برتر ز چرخ آسمان — میرسد فیض و فتوحش چهار اکناف جهان
خطهٔ سرحد شده سرهند ثانی این زمان — میکند تکرار وصفش بلبلان با این زبان

صوبهٔ سرحد شده مانند عصر ماضی
چون مجدّد الف ثانی بر سریر اولیاء

ای خوش آن روزی که گشتم در طریقت رهنمون — دی مبارک از وجودت شورش جذب و جنون
یک نگاهت دور سازد شاهٔ ریب المنون — بر زبان پیر و برنا گشته جاری این سخن

Marfat.com

صوبهٔ سرهند شده مانند عصر ماضی
چون مجدد الف ثانی بر سریر اولیاء

پیشوای قرن مهدی نقشبندان صفا قطب قیوم زمانی مرحبا صد مرحبا
کوس پیری مینوازی بر سریر اصفیا وصف اوصاف تو دار طوطیان صبح و مسا

صوبهٔ سرهند شده مانند عصر ماضی
چون مجدّد الف ثانی بر سریر اولیاء

آرزومند درت گوید ندای سربسر بشنواز من ای صبا این آه و افغانم ببر
کی کند یک گوشهٔ چشمی بحال ما نظر بلخی بیچاره میگوید بهجر تام و سحر

صوبهٔ سرهند شده مانند عصر ماضی
چون مجدّد الف ثانی بر سریر اولیاء

امّا طریقهٔ ارشاد والا ارشاد قدس سره قرار ذیل است اولاً طالب را می بینند که خلاف عقائد سلف صالحین و ائمہ مجتهدین نباشد و کذا اشخاص مذبذب و مائل بفرق جدیده را قطعاً تلقین ذکر نمی کنند مادامیکه از سوءِ عقیده و تزلزل مبرا نشده باشد و همچنین مردمان دیگر که بترک سنن و فعل بدعات مبتلا میباشند مانند ریش کل و ریش کوتاه و سگریتی و بروتی مود پرست و خود پرست و سر برهنه و پاجامه کشال و امثال اینها را هرگز در طریقه شان شامل نمی کنند و میگویند که بترک سنن کسی بجای نرسیده است :-

محال است سعدی که راه صفا
توان رفت جز در پی مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم

روزی شخصی از مریدین ایشان درایامیکه مقیم نوشهره بودند از پای جیب

Marfat.com

داخل مسجد شده بود علی الفور باخراج آن امر کردند و فرمودند که از پای راست باید داخل مسجد شوید حتی استعمال نمک را که قبل از غذا و بعد از ان ثبوت دارد قطعاً از دست نمیدهد و همچنین در ملابس و ماکل و عادات و سائر حالات ایشان مطابق سنن معمول میدارند و قس من هنا بقیة مراتب المشروعات. بعدازین که شخص قادم و طالب باشتراط متذکره موصوف بود باز هم باستخارهٔ مسنونه امر مینمایند. بعد ازان از لطیفهٔ قلب که ابتداء اسباق طریقهٔ عالیهٔ نقشبندیه است تلقین مینمایند پس علی ترتیب المراتب برحسب استعداد سالک بهر لطیفهٔ آن توجه نموده لطائف عالم امر را باتمام میرسانند و بعده شروع در عالم خلق مینمایند پس سبق معروف نفی اثبات را بترتیب معروف اکابر نقشبندیه اجازه نموده توجه مینمایند و بعدازین شروع به وقوف لطائف ص دائره ولایت صغری و ولایت کبری هکذا الی اخر سیر طریقهٔ عالیهٔ نقشبندیه که دائره لاتعیّن است میرسانند و بعضی مرتاضین و ممتازین مریدین ایشان ما فوق لاتعین که دوائر ثلثه قیومیّت و حقیقت صوم و سیف قاطع میباشد نیز بنظر شهود مشاهده نموده اند امّا ذات بابرکات ایشان در حیات حضرت مولانا صاحب مرحوم ایشان را توجه قیومیت [1] نموده بودند و از

ص مینمایند هرگاه که وقوفات باتمام رسید باز از مراقبهٔ احدیت شروع نموده الی اصول لطائف و دائره

[1] شخصی از محبّین دران ایام خواب دیده بود که حضرت مرشدنا حضرت مولوی صاحب محمد هاشم را در پشت خود برداشته اند آنکس برای حضرت مرشدنا گفتند شاید که حضرت مولانا صاحب کدام بار ثقیلی بدوشت بماند مطابق این خود حضرت مرشدنا نیز خواب دیدند که ذات بابرکات حضرت مولانا صاحب محمد هاشم قدس الله سرّهٔ ایشان را امر مینمایند که خود را خوب خم (بفتح خا) بساز ایشان میفرمایند درین وقت ذات بابرکات بسیار غصه ناک بودند گمان بردم که میزنند چون خم شدم من را سوار شدند و گفتند که بیک پای برو دران حالت باوجودیکه پای گام های طول و طویل بمسافت هزار گز میبرداشتم بعد ازان گفتند که یک ماهه بار من را خفیف کردی چون خواب را با ایشان عرضه نمودم فرمودند که این خواب و آن خواب دیگر که ما قبل ذکر شد هر دو مؤید و مبشر بقیومیت شما است وکذا در زمانیکه ایشان

(جاری است)

کیفیات آن محفوظ شده بودند در سنه ۱۴۰۲ هجری شخصی[1] از مریدین ایشان که صاحب
جذبهٔ قویه و حالات عالیه بودند بزیارت حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس الله
سره رفته بودند بعد از قدوم آوری دوائر ثلثه مذکوره را برای جناب ایشان نقد وقت
یافته تبریک میگفتند و شب و روز ذات بابرکات بتوجه طلاب و قادمین و تربیهٔ
اشخاص خداپرست و حق بین مصروف میباشند و به دیگر کارهای دنیوی کدام جزوی اشتغال
نورزیده اند از آن رو مریدین ایشان باندک فرصت بتعدیت کاروبار خویش میدانند
خلص از سالکین و مریدین ایشان چه تذکره بنام اشخاص غیر سالک و مصاحب
محض که با ایشان صحبت نموده اند صاحبان نسبی کشفیات و جذبات و حالات
شدند در ینجا یک مکتوب ایشان که مؤید این مدعاست باعث تحریر میگردد در ایامیکه
بنده راقم الحروف در مدرسه مولانا ابوبکر تایبادی واقع تایباد در ایران سکونت پذیر

(بقیه حاشیه) را طرف ارجی جهت ترویج ارشاد خلائق مامور ساختند جناب ایشان درین باب معذرت
نموده گفتند بهر دیره یاری که خواهش شما باشد میروم نه در ارجی درین وقت حضرت مولانا
صاحب مرشدنا جناب و دو برادرانش را که صادق لالا و باجا لالا میباشند در خانهٔ خصوصی خویش بعیت
خسر ایشان جناب میرزا صاحب خواسته فرمودند که این وقت زمان آنست باید که در ارجی
بروید و مقام قیومیت برای شما مبارک باد بعد ازین با خویش ایشان خطاب نموده فرمودند
که این برادر شما آن سیف الرحمن نیست که شما بچشم سابق نظر داشتید اکنون خصال یوسفی
دارد عناد و حسد همراه این شخص سودی ندارد مثلش همچون آفتابیست که عالم را منور میسازد ۱۲ منه

[1] شخص مذکور صاحب کشف واضح و لائح بود معارف زیادی از مرقد منور اوشان مستفید شده بود و
مشاهدات خویش را هم تحریر نموده بود منجمله حضرت امام ربانی قدس الله سره فرموده بود ما سه
مقام دیگر که ما فوق لاتعین است سابق مردم از مشهد من مستفید میشدند اکنون میتوانند
که از صحبت آخندزاده سیف الرحمن اکتساب نمایند انتهی قوله ۱۲ منه

Marfat.com

بودم مکتوب فیض مصحوب ایشان از پاکستان بتوسط شیخ مولوی صاحب برایم رسید مرقوم ومعنون باین عنوان بود که بالعبارة تحریر میشود بسم الله الرحمن الرحیم و بحضور ارجمند واقدس فرزند روحی ومعنوی ام داملاعلی محمد بلخی ابوالاسفار صاحب را تحفه سلام تقدیم وامید قبول دارم وهمه رفقاء و دوستان وسالکین اینجانب سلام های صمیمانه خودها بحضورتان تقدیم و ارسال میدارد و خودم وارجمندان و فامیل حقیر نیز لباس صحت در بردارند و بدعاو خیر نیکتان مشغول است و موفقیت و ترقی دارین تان را از ذات بی چون مسئلت دارم تانی از لطف های تان که درباره یادآوری وارسال نامه ها ممنون نمودید مشکوریم که الحمدلله در رشته محبّت فتور نرفته ونخواهد رفت و از خداوند جل جلاله ازدیار آن را طالبم ارجمندا بنده را از کمبودی فرستادن مکتوب معذور دارید بچند وجه که اول کثرت شغل رفقاء ومریدان است که درکثر وقت فرصت بتداوی ندارم اگر مریض شوم الحمدلله که خدمت دین اسلام است مصروف هستم تانی چندان حوصله تحریر و خط ندارم لهٰذا بشما عرض میشود که قلت ارسال مکتوب های بنده از فراموشی وبی محبتی نیست و بجلالیت خداوند قسم است که درین تحریر آب دیده بند ریزان است ونشانه اش در آخیر مکتوب معلوم خواهد نمود ید که خط را مخدوش گردانیده ۱۲

.... ازطرف فقیر آخندزاده سیف الرحمٰن " قبل ازین بندهٔ راقم الحروف یک قطعه دعا وسلام منظوم مشتمل باصطلاحات خاصه ارباب اشارات و عرفان از ایران برای ایشان ارسال نموده بودم چنانچه اشارتی از آن نیز درین مکتوب کرده اند بقوله الشریف تانی از لطف های تان که درباره یادآوری و ارسال نامه ها ممنون نمودید مشکوریم انتهی قوله الشریف بعید نیست که نقل آن نامه را درین

مقام تسطیر نموده برای اصحاب دانش و بینش در صفحهٔ روزگار بطور یادگار در هر دیر و دیار باقی بماند و هو هذا :-

باد صبا رفته بگو این سلام — با حضور مرشد عالی مقام
طوف مطاف تو بود بی نشان — کاش بودم کلب درت یک زمان
پیک صبا باز بگو این سخن — زمزمهٔ عشق بآن انجمن
پیر خرد صاحب صهبای راز — یک نظرت بر سر عرشش فراز
خاص بشر در خطهٔ نوشهر — عکس فیوضت بسما تا قمر
خیل ملائک همه تعظیم گفت — حلقهٔ ذکر تو بتقدیم[له] گفت
هر نظرت باغ خرد را بهار — معنی او صیقل دلهای تار
نسخهٔ انوار فیوضات حق — گلشن خوبان جهان را سبق
نقشهٔ اسرار شهٔ نقشبند — از سر ترتیب تو گردیده چند
گر بودی این رسم تو نیم قرن پیش — ناله و آواز طرب هم به بیش
جملهٔ جهان بود همه شیدای تو — عنقهٔ مغبر به سراپای تو
حکمت یزدان بزمان فتن — کرده ظهور تو چو در عدن
گردش چرخ است به حکمت دوان — صوبهٔ سرحد شده سرهند جان
شاه مجدد بزمانش ظهور — طرز دیگر داده بعالم نشور
خواجهٔ معصوم و امام عارفین — آدم با نور و دیگر اجمعین
روح او خوشنود درگاه تست — رمز او منقوش معمای تست
بر ته این چرخ مدور کنون — خیمهٔ جان از وجودت رهنمون

له اشارت است بحدیث و غشیتهم الرحمة و حفتهم الملئکة کما فی المشکوٰة - ۱۲ منه

جاذب جذب تو چو عنقا گرفت — بادهٔ مست تو معلّی گرفت

گشته منور همه دوران ز تو — ارچی و ارهنگ و بدخشان ز تو

نوبت آخر به پشاور رسید — پرتو انوار تطور رسید

حکمت یزدان به تثبت رسید — باده و مینای تجدّد رسید

دیدن روی تو بود حسن یار — حاجت مضمار و ترنّم چه کار

خاک زمین را نظرت کیمیاست

بلخی بیچاره مرامش دعاست

بروم در اصل سخن مدت چیزی کمتر سال در نوشهره سکونت کردند وبعد ازین در قسمت باره در منطقهٔ کهجوری حصه مسمّیٰ به منڈیکس خانقاه عالی و مدرسه مسماة بدار العلوم سیفیه در جوار آن بنا کردند که ایندم دربار عالیهٔ ایشان مرجع هر شیخ و شاب خدا طلب مأوی طالبان ظاهر و باطن میباشد ۔

اکنون قلم خامه رقم بطرز دیگری گفتار خود را آغاز مینماید

ثنای بیحد آن ذات خدا را — جناب لامکان و کبریا را

زما حمد و ستائش باد هردم — بذات اقدسش باد اعظم

درود لا تعد با مصطفایش — رسول الله حبیب و مجتبایش

دیگر باآل و اصحاب شریفش — به عشاق و به احباب نجیبش

به قطب فرد و عبد چرخ دوران — به محبوبان و مجذوبان و مستان

به قطب روزگار ما و قیوم — که طبلش مینوازد ساقی و خم

شراب ارغوانی هست اینجا — نگاهش میبرد خلد مصفا

بزیر چرخ آبنوس مدور — مشام عاشقان ازوی معطّر

Marfat.com

خرد گفتا بگوشم این سخن را | عدیم الوصف میباشد چو عنقا
بیا ای طالبان دشت و صحرا | بیا ای تشنگان عشق مولی
شراب ارغوانی هست اینجا | حیات جاودانی هست اینجا
بیا ای بلبل باغ ترنم | بخوان اشعار بلخی با تبسم
بگو بیچاره و زار و علیل است | مریض قلب و روح و هم ذلیل است
نگاهی کی کند آن دلبر ما | گهی دلبر گهی تاج سر ما
شوم چون ما مضی افتان و خیزان | برسم چشتیان و نقشبندان
مبارک پیر ارچی جمله راز است | که آن طهبای بطحا و حجاز است
منور شد ازان بلخ و بدخشان | تخار و قندوز و ملک سمنگان
کشندی فاریاب و ننگرهارش | زلغمان تا کنر جمله نثارش
به کابل جذب و جوش ازوی سرزدند | چو قمری در گلستانش کشودند
بحال دیگرش غزنی و قندهار | باخر سکه زد در ملک نوشار
ازین جا فیض ثانی چون گهر شد | شعاعش تا به پنجاب و سکهر شد
سید و خواجه و میر و ملائی | همه با درگهش دارد گدائی
مدرس طالب و طالب گدا شد | گدای درگهش ملک خدا شد
فلک بان فلک دیگر ندا کرد | به باره سکه وی را بپا کرد
ندا آید بگوشم هر سحرگاه | شده سرهند ثانی باره بر ما
درینجا جذب و جوش عشق برپاست | درینجا ساکنان جذب مولی است
درینجا پرتو نور است و انوار | درینجا شعله طور است ای یار
درینجا ساکنان مقعد عرش | چو بند د حلقهای دوش این فرش

Marfat.com

نباشد جای مردودان منکر | اگر داری خبر از سایهٔ پیر
ز بلخی این سخن مستانه بشنو | چو آتش درمیان پروانه بشنو
اگر سوزد پر و بالت درینجا | تو بیشک آدمی در عشق مولی
تو نشنیدی ندای حق سبحان | ز لا خوف علیهم بهر ایشان
دیگر فرموده پیغمبر بدینسان | ز من عادی ولیا نکته ای جان
پس نقل و اثر دارم سلف را | هم اجماع از خلف دارم خلف را
شود منکر ایشان خوار و زبون | بسوء الخاتمه مردود و محزون
الٰهی تا جهان پاینده باشد | ز فیضش عالمی فرخنده باشد

سخن کوتاه کن بلخی درینجا
کجا وصفش توانی بی سر و پا

بسم الله الرحمٰن الرحیم

نظم سلسلهٔ مذکور اینست

بعد تحمید خداوند انام | باد از ما بر رسول ذی سلام
هم بآل پاک و اصحاب صفا | گو سلامم رفته ای پیک صبا

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

از تو جویم ای خداوند کریم | فیض و احسان عمیم اندر عمیم
دیگر از فیضان آن فخر الرسل | عاقبت مارا نگردانی ملول

Marfat.com

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

هم بصدیق معظم یار غار صادقم گردان و دورم از شرار
از تو جویم راه فیضان و کرم برکت سلمان فارسی عجم

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

دیگر از قاسم خدایا قسمتم کن محب عاشق و زار و خدم
از امام جعفر صادق لقب از تو جویم صدق و احسان و ادب

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

دیگر از بسطامی شاه العارفین دور داری از ره رنج و حزین
از فیوض بو الحسن از خرقان اسئل التوفیق منه المستعان

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

از فیوض بو علی فارمدی ای خدا توفیق و احسانم بده
باز جویم از ره یوسف امان آنکه بوده شاه ملک همدان

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

ای خدا از عبد خالق غجدوان عاقبت محمود گردانی عیان
از فیوض عارف ریوگر جنان عارفم گردان و دورم از بدان

Marfat.com

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

دیگر از محمود انجیر فغنوی
راه بنما در طریق معنوی

از علی رامیتنی راهم نما
این خروش جوش صهبای بقا

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

از فیوض خواجهٔ سماس ما
را بنما در طریق اصفیا

دیگر از آن عاشقت میر کلال
جرعهٔ نوشان مارا از وصال

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

از تو جویم فیض شاه نقشبند
نقشهٔ نابود مارا هم ببند

بعد ازان از فیض عطار عظام
کن معطر صبح و شامم این مشام

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

باز جویم تازنم چرخ این مقام
از فیوض چرخی مولانا تمام

از فیوض خواجهٔ احرار باز
از تو جویم راه و رسم جمله راز

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

دیگر از زاهد محمد هر زمان
کن عطاء زهد و توفیق و امان

باز مارا همچو درویش فنی
جز ز درویشی نسازی هیچ راه

Marfat.com

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم
از فیوض خواجگی مرد فنا فانیم گردان و دورم از بلا
هم ز فیض خواجه باقی بحق از تو جویم راه و رشد این سبق
ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم
از امام خلق و ربانی لقب راه و رسم عاشقان سازی ادب
باز جویم خواجهٔ معصوم را از فیوضش سر این مکتوم را
ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم
صبغته الله راکه دادی آن مقام کن معطر از فیوضش این مشام
از امام العارفین جویم زتو جذب و جوش نالهای هاوهو
ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم
دیگر از معصوم ثانی ای خدا جرعهٔ نوشان زجام اصفیا
از غلام محمد که دارد اشتهار قطرهٔ از ابر نیسانش ببار
ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم
دیگر از حاجی صفی الله ما صاف داری از کدرات ای خدا
هم ازان حضرت شهید جاودان شربت شهد شهادت را چشان

Marfat.com

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

از امام حق میانجی مشتهر شام ظلمت بر سرم آری سحر
دیگر از شمس الحق آن نورالهدیٰ جرعه نوشان زجام اصفیا

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

بازداری ای خدایا از ملول برکت پیر معظم شاه رسول
چشمهٔ عرفان کنی برمارِدان وز محمّد هاشم آن فخرالزمان

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

زارع نخل محبّت بود آن منبع فیض و فتوت بود آن
معدن علم و ادب بود در جهان مشعل اهل خرد بود در زمان

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

چون ندا ارجعی آمد خطاب رفت سوی دوست زین دار خراب
پس فرو بگذاشت مارا آفتاب عالمی از عشق آن پیچ و تاب

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

آن مبارک همچو خورشید روان پرتو شمع معارف در زمان
نقشبندان رسم و رفتارش بود وز مجدد خوی گفتارش بود

Marfat.com

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

بایزید وقت باشد در طلوع   هم جنید و خرقانی ای عمو
گر بشویم این دهان از مشک ناب   کی توانم اسم پاکش را خطاب

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

آن مبارک سیف رحمٰن اسمشان   شهرت آخند زاده اندر عاشقان
بلخیا تاکی تو در بحر و بال   صرف عمر خویش سازی ماه و سال

ای خدا قربان احسانت شوم
صدقهٔ اسرار خاصانت شوم

یا الٰهی تا قیام آن قیام   عاشقانش را نمائی در ملام

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

قسم دوم از سلسلهٔ منظومه

بعد تحمید و ثنایت ای حکیم   نامه بکشایم بنامت بس قدیم
بعد ازین گویم صلوٰۃ جاودان   بر رسولش خاتم پیغمبران
هم بآل و صحب و احباب کرام   باد از ما صد درود و صد سلام
یا الٰهی از فیوض مصطفیٰ   چاره ساز اچارهٔ کارم نما
یا الٰهی از فیوض آن صدیق   نکتهٔ اسرار کن بر ما طریق
یا الٰهی برکت سلمان پاک   از غضب مارا نگردانی هلاک

Marfat.com

یا الٰهی از فیوض قاسمت — در پناه داری ز لطف و رحمت
یا الٰهی برکت جعفر بما — صادق الوعدم نمائی هرکجا
یا الٰهی از فیوض بایزید — دور داری وز همه تر پلید
یا الٰهی از فیوض بوالحسن — عاقبت ما را نمائی در فتن
یا الٰهی از فیوض بوعلے — راه عرفانم کشائی منجلی
یا الٰهی از فیوض یوسفت — اشفنا من کل داء عافیت
یا الٰهی از فیوض غجدوان — نجنا من شر اغواء الزمان
یا الٰهی از فیوض عارفت — عارفم گردان ز لطف و رحمت
یا الٰهی از فیوض فغنوی — راه بنما در طریق معنوی
یا الٰهی از علی رامتن — روز رستاخیز ما را کن حسن
یا الٰهی برکت سماس خود — باز داری از بلا و از حسود
یا الٰهی برکت میر کلال — عاقبت ما را نمائی در هلال
یا الٰهی از شه ما نقشبند — نقش نابود ما را هم ببند
یا الٰهی برکت مرد عطار — قطرهٔ از ابر نیسانش ببار
یا الٰهی برکت مولای چرخ — داغم گردان ز رسم و راه برخ
یا الٰهی برکت احرار ما — حل نمائی مشکل هر دو سرا
یا الٰهی برکت زاهد بما — توفیق زهدم نمائی هرکجا
یا الٰهی برکت درویش حق — باز داری راه و رسم این سبق
یا الٰهی از فیوض امکنه — یوم تسود وجوه ما را نگه
یا الٰهی برکت باقی بحق — از فیوض و فتح وی ما را سبق

Marfat.com

یا الٰهی از مجدّد آن امام | عاقبت مارا نمائی درملام
یا الٰهی برکت معصوم خود | راه بنما در طریق فضل وجود
یا الٰهی فیض قیُوم زمان | عاشقم گردان زراه عاشقان
یا الٰهی از امام العارفین | ازتو جویم راه در رسم عارفین
یا الٰهی برکت معصوم تو | باز جویم جذبِ جوش هاوهو
یا الٰهی از غلام محمّد مرا | کن غلامی غلامانش عطاء
یا الٰهی از صفی اللہ حاج | درد ما را از وصال خود علاج
یا الٰهی برکت حضرت شهید | عاقبت مارا نگردانی بعید
یا الٰهی از میان جی آن امام | چاره کارم نمائی خود تمام
یا الٰهی از فیوض شمس حق | از تو جویم راه در شد این سبق
یا الٰهی برکت آن شاه رسول | عذر و تقصیرات ما سازی قبول
یا الٰهی از محمّد هاشمت | بازداری در طریق عافیت
یا الٰهی از فیوض عاشقت | وز مبارک سیف رحمٰن عارفت

هم زفیض جملهٔ اهل صفا
بلجی ما را نمانی در بلا

قسمِ سوم سُلسلهٔ مَنظُومه

که مشتمل بر یازده بیت میباشد نصف اول آن الی یا احمد مرشد عالم از شاعری بوده که اسم ولقب آن را نیافتم وبعد از تنقیح این لاشی در قالب شعری درآمد ونصف آخر آن منتقل از گفتار این نابکار است این

Marfat.com

سلسلہ را از جہت کوتاھی آن کہ مشتمل مضمون خیر الکلام قل میبود و برای حفظ کردن نیز سھولتی داشت تحریر نمودم :-

بفیض سید عالم محمد اشرف انسان | بصدیق افضل امّت بیار دیگرش سلمان
بقاسم پور صدیق و بجعفر پارۂ حیدر | بسلطان بایزید وھادی آن بو الحسن رھبر
بخواجہ بو علی و غوث دوران یوسف مسعود | بعبد الخالق مرشد بخواجہ عارف و محمود
بفیض خواجہ یعقوب و عبید اللہ احرار | بخواجہ زاھد و درویش و دیگر خواجگی ابرار
بخواجہ باقی باللہ با حمد مرشد عالم | بمحمد معصوم دوران و خواجہ صبغۃ اللہ ھم
بفیض عارف یکتا کا مام العارفین باشد | بشاہ معصوم ثانی و خلف وی غلام محمّد
باآن حاجی صفی اللہ و ھم حضرت شھید حق | باحسان میانجی و بمولانای شمس الحق
بفیض شاہ رسول خود بہ محمد ھاشم مسعود | بقطب روزگار ما بقیوم زمان خود
باخند زادہ مشہور بجذب و جوش اتباعش | باہ و سوز یاران و بجذو باک درگاھش

باین خاصان درگاھت الٰہی از کرم بخشا
بحال بلخی مسکین بھر شام و سحر گاھا

خاتمہ

دربیان اسماء مشائخ مسلسلین طرق دیگر حضرت مرشدنا با ضمیمہ بعضی اشعار ھای راقم الحروف ستر اللہ عیوبہ وغفر ذنوبہ

اول اسماء مشائخ حضرات قادریّۃ

(۱) محمّد رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وسلّم ۔

ھ علی و خواجہ بابا پس کلال آن سید حق بین ÷ بھاء الدین نقشبند کامل عقیب آن علاء الدین

Marfat.com

(۲) ابو تراب حضرت علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ

(۳) ابو سعید حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ

(۴) حضرت شیخ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ

(۵) حضرت شیخ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ

(۶) ابو محفوظ حضرت معروف بن فیروز الکرخی قدس اللہ سرہ

(۷) ابو الحسن حضرت عبد اللہ السری بن المُغلّس السقطی قدس اللہ سرہ

(۸) حضرت ابی القاسم بن محمد بن جنید القواریری البغدادی المعروف سید الطائفہ قدس اللہ سرہ

(۹) حضرت شیخ ابی بکر محمد الشبلی المالکی قدس اللہ سرہ

(۱۰) حضرت شیخ عبد العزیز بن الحارث التمیمی قدس اللہ سرہ

(۱۱) حضرت ابی الفضل عبد الواحد بن عبد العزیز بن الحارث التمیمی المذکور قدس اللہ سرہما

(۱۲) حضرت ابی الفرح محمد بن عبد اللہ الطرسوسی قدس اللہ سرہ

(۱۳) حضرت شیخ ابو الحسن علی بن احمد بن یوسف الھکاری الکردی القرشی قدس اللہ سرہ

(۱۴) حضرت شیخ ابی سعید المبارک بن علی المخرمی قدس اللہ سرہ۔

(۱۵) حضرت محی الدین ابو محمد عبد القادر الجیلانی الحسنی الحسینی قدس اللہ سرہ

(۱۶) حضرت شاہ دولہ گجراتی قدس اللہ سرہ

(۱۷) حضرت شاہ منور الدھلوی قدس اللہ سرہ

(۱۸) حضرت شاہ عالم الدھلوی قدس اللہ سرہ

(۱۹) حضرت شیخ احمد ملتانی قدس اللہ سرہ

(۲۰) حضرت شیخ جنید پشاوری قدس اللہ سرہ

(۲۱) حضرت شیخ مولانا حافظ محمد صدیق بُنیری قدس اللہ سرہ

Marfat.com

(۲۲) حضرت مولانا حافظ محمد عمر زانی ھشتنگری قدس اللہ سرہٗ۔

(۲۳) حضرت مولانا محمد شعیب توردھیری قدس اللہ سرہٗ۔

(۲۴) حضرت مولانا عبدالغفور صاحب سواتی قدس اللہ سرہٗ۔

(۲۵) حضرت شیخ نجم الدین عرف ھدے صاحب جلال آبادی قدس اللہ سرہٗ

(۲۶) حضرت شیخ حمید اللہ التگابی قدس اللہ سرہٗ۔

(۲۷) حضرت مولانا شاہ رسول الطالقانی قدس اللہ سرہٗ

(۲۸) حضرت مولانا محمد ہاشم السمنگانی قدس اللہ سرہٗ،

(۲۹) حضرت مرشدنا آخندزادہ صاحب سیف الرحمن زاد اللہ فیضانہ، علینا و علی بقیۃ الاحباء والخلان۔

اما طریقۂ قادریہ حضرت مرشدنا از طرف حاجی صاحب خدای نظر عرف حاجی صاحب بہ تحریر قرار ذیل است جناب حاجی صاحب مرید و خلیفہ حضرت شیخ پایندہ محمد عرف استاذ صاحب میباشد کہ مرقد ایشان در جوار حضرت ھدی صاحب میباشد و اوشان مرید و خلیفہ شیخ عبدالشکور عرف حضرت صاحب بت خاک میباشد و اوشان مرید و خلیفہ حضرت ھدی صاحب میباشند قدس اللہ اسرارھم۔

بسم اللہ الرحمن الرحیم

نظم طریقۂ عالیۂ قادریہ

حمد بی اعداد اندر صبح و شام | بر خداوند کریم لاینام
باز میگو نعت پاک مصطفےٰ | تا شوی از زمرۂ اھل صفا

Marfat.com

باد از ما صد درود و صد سلام	بر وی و بر آل و اصحابش تمام
جویم اول از تو یا ربّ الکریم	فیض و احسان از رہ لطف عمیم
بعد از آن از فیض پاک احمدی	جویمش این راه در سم سرمدی
هم ز فیض زوج زهرا[1] بتول	عذر و تقصیرات ما سازی قبول
از امام بصری[2] و نامش حسن	عاقبت ما را نمانی در فتن

[1] زوج زهراء اشارت است بحضرت علی کرم الله وجهه که ترجمهٔ ایشان در مقدمہ کتاب سیری شد۔ ۱۲ منه۔

[2] امام بصری اشارت است بحضرت ابو سعید حسن بصری رحمة الله علیه ایشان بدو کنیّت دیگر نیز یاد شده اند که ابو محمدؒ و ابو النصر میباشد مادر ایشان درخانه حضرت ام سلمة میبود بلکه از موالی آن بود — و در اسماء الرجال مشکوة ملحق آن در صت ۵۹۲ مذکور است هر گاه که مادرش نمیبود حضرت ام سلمةؓ پستان مبارک بدهانش میداد از آن شیر پیدا میشد و اینقدر کمال و حکمت که نصیب حضرت حسن بصری رحمة الله علیه شده از برکت همان است که از حضرت ام المؤمنین شیر خورده بودند بعد از ولادت نزد حضرت عمر فاروق رضی الله عنهٗ آوردند چون رویش را حضرت عمر رضی الله عنه دید فرمود سموه حسنا فانه حسن الوجه و بدست مبارک خود تحنیک نمودند و یک صد و سی تن از اصحاب کرام را نیز دیده بود که هفتاد تن آن بدری بودند۔ بعضی محدثین صحبت آنرا با حضرت علی کرم الله وجهه انکار میکنند علامة عبد الوهاب شعرانی

Marfat.com

درین باب نهایت بذل المجهود نموده در مقدمۂ انوار قدسیۃ فی معرفۃ قواعد الصوفیۃ ج ۱ ص ۲۹ مینویسد کہ حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ در روز قتل حضرت عثمان رضی اللہ عنہ در مدینہ منورہ بودہ واز حضرت علی رضی اللہ عنہ تلقین ذکر گرفتہ اند برخی از عبارت آن کہ شاہد این مدعا است این است ومن ھنا انکر بعض المحدثین کون الحسن البصری تلقن کلمۃ لا الٰہ الا اللہ من علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ[۲] فضلا عن اخذہ عنہ الطریق والحق انہ اجتمع بہ ولقنہ الذکر والبسہ الخرقۃ وروی الحافظ بن حجر وتلمیذہ الحافظ جلال الدین السیوطی وقالا ان اسنادہ صحیح و رجالہ ثقات ان الحسن البصری کان یقول سمعت علیا رضی اللہ عنہ یقول قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم امتی کالمطر لا یدری اولہ خیر ام آخرہ وفی روایۃ اخری عن الحسن البصری قال سمعت علیا رضی اللہ عنہ بالمدینۃ وقد سمع صوتا فقال ما ھذا فقالوا قتل عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ فقال اللّٰھم انی اشھدک انی لم ارض ولم اُبالی وفی مسند الحافظ بن مبدی عن الحسن البصری قال صافحت علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ قال الجلال السیوطی رحمۃ اللہ علیہ فقد ثبت عندی وعند جماعۃ من الحفاظ ثبوت روایۃ الحسن عن علی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ انتھی ودر مختصر حالات مشایخ چشت ص ۱۳۶ ملحق تعلیم الدین مولانا اشرف علی تھانوی نیز حدیث امتی کالمطر را از مسند ابی یعلی بروایت حسن بصری نقل نمودہ وبعد از اتمام حدیث چنین مینویسد ھذا نص صریح فی اسماع الحسن من علی ورجالہ ثقات انتھی۔ نسب ایشان را بعضی مولای زید بن ثابت گفتہ وعدہ

---

[۲] بل انکر بعضھم اجتماع الحسن البصری بعلی بن ابی طالب رضی اللہ عنہ فضلا

Marfat.com

بوسای راعی بن حضرت اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ نسبت میکنند امّا در اسماء الرجال مشکوۃ قول اول مذکور است و تعداد خلفاءُ ایشان سوای رابعہ بصری پنج تن دیگر است (۱) حضرت شیخ عبد الواحد بن زید (۲) ابن رزین (۳) حبیب عجمی (۴) عتبہ ابن الغلام (۵) حضرت شیخ محمد واسع وفات ایشان در سیر الاقطاب چہارم ماہ محرم سنہ ۱۱۱ ہجری مذکور است کہ مشتمل کلمۃ قطبُ میباشد مرقد منوّر ایشان از بصرہ ۳ کروہ دور واقع ست بعضی چہارم محرم یا غرہ رجب سنہ ۱۱۰ھ نیز تعیّن نمودہ۔ در اسماء الرجال مشکوۃ رجب سنہ ۱۱۰ھ مذکور است واجدی در مطلع العلوم از منتخب التواریخ آوردہ کہ وفات ایشان غرّہ شہر رجب سنہ ۱۱۰ھ در زمان ہشام بن عبد الملک بودہ مدت عمر شریفش ہشتاد و نہ ۸۹ سال میباشد (فائدہ) در علم حدیث اگر حسن مطلق ذکر شود مراد حسن بصری میباشد و روی عنہ انہ قال البہلوان الذی یلعب فوق الجبال احسن من العلماء الذین یمیلون الی المال لانہ یأکل الدنیا بالدنیا وھؤلاء یأکلون الدنیا بالدین ۱۲ منہ

(مرقاۃ ص ۲۲ ج ۵ طبع امدادیّہ ملتان)

برکت مرد عجم[1] نامش حبیب
راہ و رسم عاشقان سازی نصیب

داؤد طائی[2] کہ دارد اشتہار
قطرۂ از ابر نیسانش ببار

از فیوض معروف کرخی[3] ما
حل نمائی مشکل ہر دو سری

ہم ز عبد اللہ[4] آن مرد سری
راہ بنما از طریق دلبری

[1] مرد عجم اشارتست بحضرت شیخ حبیب عجمی کہ در ابتداء اموال ُ امتعہ

دنیائی فراوان داشته بود سود خواری مینمود قرضداران وی بسیار زیاد بود بالآخرة توفیق ایزدی رفیق وی گردید و به صحبت حضرت حسن بصری رسیده توبه نمود تمام اموالیکه بر علیه مردم داشته بخشش نمود حجت و اسنادیکه ازدوام داران گرفته بود همه را به صاحبانش رسانیده گوشهٔ تنهائی اختیار نمود و از کمل اولیاء اللہ زمانش گردید قصهٔ این داعیه بسیار طویل و حیرت انگیز میباشد حضرت شیخ فریدالدین عطار در تذکرة الاولیاء مفصل بیان نموده از انجا مراجعه شود ۱۲ منہ۔

۲ داؤد طائی بن نصر بن نصیر بن سلیمان الکوفی الطائی از اعرف علماء زمانش بود و در صحبت حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ نیز رسیده بود ابتدا بدرس و تدریس مصروف بود بعد از مدتی ترک علوم رسمی نموده انزوا اختیار نمود در زهد و عبادت و شعار سنت بی عدیل بود محارب بن دثار میگوید اگر داؤد طائی باین فضل و کمال در امم سابقه وجود میداشت هر آئینه خداوند از ان وحالات آن بمایان حکایت مینمود وفاتش را ابو نعیم اصفهانی در حلیة الاولیاء سنه ۱۶۰ هجری تعین نموده ایشان پیر حضرت معروف کرخی و مرید حبیب عجمی بودند۔ ۱۲ منہ۔

۳ حضرت معروف کرخی از طبقهٔ اولی و از اکابر و قدماء مشائخ است کنیت او ابو محفوظ است۔ نام پدر وی فیروز است چنانچه در مقدمه رد المحتار صفحہ ۴۰ ج ۱ مذکور است بعضی فیروزان گفته اند و عده معروف بن علی الکرخی میگویند پدر ایشان مولی بوده و دربانی حضرت امام علی بن موسی الرضا میکرد و گویند که بدست وی ایمان آورده چنانچه در نفحات الانس حضرت جامی

علیہ الرحمۃ در ترجمۂ آن مذکور است وفات حضرت معروف در سنہ ۲۰۰ھ میباشد مرقد وی در بغداد معروف عام وخاص میباشد بندہ لاشئ دریک تعداد کتب معتبرہ دیدہ ام ----------

---------- کہ زیارت معروف کرخی برای اجابت دعا خاصیت تریاق دارد بعید نیست کہ عباراتی چند از آن کتب درین مقام کہ داعیت آن است تحریر نمایم :-

(۱) معروف الکرخی بن فیروز من المشائخ الکبار مجاب الدعوۃ یستشفی بقبرہ مقدمۃ ردالمحتار ص۴۰ ج۱

(۲) قال الامام الہمام ابراہیم الحربی من ارشد تلامذہ الامام احمد بن حنبل قبر معروف الکرخی التریاق المجرب کتاب صفوۃ الصفوۃ ابن جوزی ۔

(۳) قال الاستاذ ابوالقاسم القشیری من اکابر المحدثین والصوفیۃ معروف الکرخی من المشائخ الکبار مجاب الدعوۃ یستشفی بقبرہ یقول البغدادیون قبر معروف تریاق مجرب رسالۃ قشیریۃ ترجمۃ معروف کرخی ۔

(۴) قبر معروف الکرخی تریاق مجرب تاریخ ابن خلکان ص۱۳۶ ج۲ (۵) وقبر معروف در بغداد است بدعا کردن وزیارت وتبرک بآنجا روند ومجرب است کہ ہر کہ دعا کند مستجاب گردد نفحات الانس مؤلفہ مولانا عبدالرحمٰن الجامی ص۳۸ ترجمۂ معروف کرخی (فائدہ) حضرت معروف در علم باطن دو نسبت دارد اول بحضرت داؤد طائی کہ در متن کتاب مذکور است دوم بحضرت امام علی بن موسیٰ الرضا وآن از* والد خود حضرت امام جعفر الصادق وآن والد خود امام محمد باقر وآن از والد خود امام زین العابدین وآن از والد خود حضرت امام حسین وآن از والد خود حضرت علی رضی اللہ عنہ ۔ ۱۲ منہ

* [illegible]

عہ عبداللہ سری اشارتست بحضرت ابی الحسن عبداللہ معروف بسری سقطی در نفحات الانس سری بن المغلس

Marfat.com

السقطی مذکور است۔ ایشان خال حضرت جنید و پیر آن بودند از اقران حارث محاسبی و بشر حافی بود و استاد تمام بغدادیان بود طریقت از معروف کرخی گرفته بودند از طبقہ اول بود و اکثر مشایخ طبقہ ثانی نسبت بوی درست میکنند صاحب مقامات عالیہ و حالات بلند بودند از حضرت شیخ جنید نقل است ۔ کہ میگوید مدت هفتاد سال مصاحب وی بودم هرگز مضطجع ندیدم الا فی علة الموت وفات ایشان بامداد روز سہ شنبہ سوم رمضان ۲۵۳ سنہ هجری میباشد۔ این قول از نفحات الانس حضرت مولانا عبد الرحمن جامی است و در در المختار ص۴۱ ج۱ ۲۵۷ سنہ تحریر است۔ در حاشیہ شفاء العلیل ترجمہ اردوی قول الجمیل حضرت شاہ ولی اللہ ص۱۷۶ مذکور است کہ سری بفتح اول و کسر ثانی و یای تحتانی مشدد بمعنی جوان مرد و سردار و سقطی پارچہ فروش ۔ ۱۲ منہ

از جنید[1] و جنید اتباع عشق بسما — حل نمائی مشکل درد و بلا
از فیوض حضرت شبلی[2] چنان — عاشقم گردان دورم از بدان
برکت عبد[3] العزیز نامور — دور داری از بلا واز شر
هم ز عبد الواحد[4] آن مرد تمیم — در طریق عارفان داری مقیم

---

[1] از جنید اشارتست بحضرت سید الطائفہ ابو القاسم بن محمد بن جنید القواریری البغدادی الزجاج لقب وی علاوہ بر قواریری و زجاج خزاز نیز میباشد قواریری و زجاج از آن جہت میگفتند کہ پدر وی آئینہ فروشی میکرد اما خزاز بروزن نباض منسوب الی الخز میباشد چنانچہ در تاریخ امام یافعی آوردہ انما قیل لہ الخزاز لانہ کان یعمل الخز۔ اصل ایشان از نھاوند است مولد و منشا آن در بغداد بودہ طریقت از خال خود

سری سقطی نموده صاحب صحو قوی بود حضرت شیخ شبلی که مرید و خلیفه و صحبت آن
بود صاحب جذبهٔ قویه بود - در ابتداء سماع مینمود و آخر عمر از جهت عدم
خلان ترک سماع نمود و علم فقه را از حضرت سفیان ثوری خوانده بود و مذهب
سفیان ثوری داشت واجدی در مطلع العلوم شافعی گفته بقول دیگر در مذهب
ابو ثور بوده [۳] سی حج پیاده ادا نموده بود مریدین و اتباع آن از حد و بیان بیرون بود
در زمانش مرجع جمیع مشائخ بود و اکثر مشائخ چون خراز و نوری و شبلی نسبت
بوی درست میکردند و با سری سقطی و حارث محاسبی و محمد قصاب صحبت داشته و شاگرد
ایشان بود مشائخ صوفیه قدیماً و حدیثاً الی یومنا بنام سید الطائفه یاد میکنند ابو جعفر
حداد گفت اگر عقل بصورت انسانی میبود بصورت جنید میبود. خلیفه بغداد
رویم را بی ادب گفت حضرت رویم فرمود من نیم روز با جنید صحبت داشته بودم
هرگز بی ادب نخواهم بود کسیکه با جنید نیم روز صحبت کرده باشد بی ادب نمی ماند،
فضائل و اوصاف ایشان بر همگان معلوم است مگر کسیکه نور بصیرت وی رفته
باشد و یا از زمرهٔ نسناس باشد کما قیل ذهب الناس لبقی النسناس وفات ایشان
در سنه ۲۹۷ هجری میباشد مرقد آن در بغداد است کذا فی النفحات للعالم الربانی مولانا
عبد الرحمٰن الجامی والرسالة القشيرية در قطب الارشاد صفحه ۵۴۶ و تاریخ امام یافعی سنه ۲۹۸
هجری مذکور است، بعضی سنه ۲۹۹ هجری نیز گفته اند والله اعلم بحقائق الاخبار کلها ۱۲ منه۔

[۲] اشارت است بحضرت شیخ ابوبکر شبلی المالکی در اسم ایشان بسیار اختلاف است
صاحب قطب الارشاد در صفحه ۵۴۵ ابوبکر محمد الشبلی آورده در مقدمه رد المحتار صفحه ۴۰
ابوبکر دلف الشبلی مذکور است در المنجد و نفحات الانس حضرت مولانا جامی ابوبکر دلف
بن جحدر مذکور است بعضی جعفر بن یونس و برخی دلف بن جعفر نیز گفته اند امادر

Marfat.com

لوحه سنگ مرقد آن در بغداد جعفر بن یونس تحریر است، در ابتداء والی بود بعد
ازان ترک منصب دنیا نموده باقصی کمالات و مقامات ارباب عرفان مشرف شدند
حضرت خواجه عبدالله انصاری میگوید که اصل آن مصری است در بغداد سکونت
مینمود توبه در صحبت حضرت خیر النساج نمود مرید حضرت جنید بغدادیست در مذہب
تقلید حضرت امام مالک بن انس رحمة الله علیه داشت و حافظ موطا امام مالکؒ بود در
طبقات سلمی آورده که اصلاً خراسانی بود و در بغداد تولد شده همدر آنجا نشو و نما
یافته بعضی از اسروشنه میگویند که موضعیست از اعمال فرغانه عدهٔ میگویند که تولد
آن در سامرا (سامره یا) بوده در نسبت آن چنین میگویند که منسوب الی الشبلة میباشد و آن
دهیست معروف حضرت جنید میفرمود لکل قوم تاج و تاج هذا القوم الشبلی
موصوف صاحب سکر قوی و جذبهٔ عجیبه بودند وفات آن در ماه ذی الحجة ۳۳۴ھ هجری
بعمر هشتاد ۸۷ و هفت سالگی میباشد - ۱۲

۳ـه عبدالعزیز اشارت است بحضرت شیخ عبدالعزیز بن حارث التمیمی مرید
حضرت شیخ ابوبکر شبلی قدس الله سره العزیز - ۱۲ منه -

۴ـه عبدالواحد اشارتست بحضرت شیخ ابی الفضل عبدالواحد بن عبدالعزیز بن
الحارث التمیمی ایشان مرید حضرت والد خود حضرت شیخ عبدالعزیز بن حارث تمیمی
میباشد و شیخ عبدالعزیز مرید حضرت شیخ ابوبکر شبلی میباشد - ۱۲ منه

Marfat.com

از فیوض بوالفرح[۱] طرطوسی باز | از تو جویم راه و رسم جمله راز
دیگر از هکاری[۲] نامش بوالحسن | روز رستاخیز مارا کن حسن
از مبارک بوسعید[۳] نامور | دور داری از بلا و از شرر
از امام جن و انس و غوث حق | باز جویم راه و رشد این سبق

---

[۱] بوالفرح طرطوسی اشارت است بحضرت شیخ ابوالفرح محمد بن عبدالله الطرطوسی در بعضی سلاسل حضرات قادریہ طرسوسی مرقوم است ایشان از اعاظم اولیاء الله زمانش محسوب و معروف بودند طریقت از حضرت عبدالواحد تمیمی نموده بودند و شیخ ابوالحسن هکاری مرید و خلیفهٔ اوست۔ ۱۲ منہ

[۲] هکاری اشارتست بحضرت ابوالحسن علی بن احمد بن یوسف هکاری ایشان پیر حضرت ابوسعید مبارک و از اجمل اولیاء میباشند در بعضی کتاب در بدل هکاری هنکاری نیز دیده شده نسب ایشان قریشی میباشند سکونت در کردستان مینمودند وفات ایشان محقق کشف نشد مدفن ویرا در بعضی سلاسل در هنکار تعین نموده اند۔ ۱۲ منہ

[۳] اشارتست بحضرت شیخ ابوسعید المبارک بن علی المخرمی بضم الاول و فتح الثانی و کسر الثالث مع التشدید منسوب است بمخرمة محلة الیست در بغداد که اولاد بن المخرم در آنجا سکونت داشته ازان جهت آن محلة را مخرمة گویند ایشان از پیران حضرت غوث الاعظم قدس سره میباشند در عصر خود از اجمل اولیاء الله بودند در بعضی کتاب در بدل مخرمی مخزومی تحریر شده لذا ابوسعید مخزومی نیز میگویند مدفن ایشان محقق کشف نشد در بعضی سلاسل حضرات قادریہ در بغداد گفته اند والله اعلم ۱۲ منہ

Marfat.com

آنکه بوده غوث و قطب شش جهات — خیمهٔ جان را ازو باشد نجات
نام پاک وی که عبد القادر است — مشتلش از کتم عدم بنیاد است
این خروشش جوش صهبای بقا — از فیوضش تا قیامت شد بپا
یا الهی ما فقیران درش — در قیامت باز داری در برش

سلسلهٔ حضرت غوث الاعظم ابو محمّد عبد القادر الجیلانی الحنبلی قدس الله سرهٗ الخفی والجلی القاب ایشان علاوه بر غوث الاعظم غوث صمدانی و قطب ربانی و محبوب سبحانی و میر میران و پیر کبیر و سلطان الاولیاء و محی الدّین نیز میباشد ولادت باسعادت ایشان در غرهٔ رمضان سنه ۴۷۰ یا سنه ۴۷۱ هجری میباشد در سیر الاقطاب صد ۱۱۱ سنه ۴۸۱ نیز مذکور است پدر ایشان حضرت سید ابو صالح موسیٰ جنگی دوست میباشد در بعضی کتب جنبلی دوست نیز مذکور است حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار صد ۹ مینویسد که ایشان از اعاظم سادات حسنیه از احفاد عبد الله محض بن حسن مثنی بن امام المسلمین حسن بن امیر المومنین علی مرتضیٰ کرم الله وجهه میباشد والدهٔ ماجدهٔ ایشان مکنیه بام الخیر و ملقبه بامة الجبار فاطمه بنت شیخ عبد الله صومعی میباشد حضرت شیخ عبد الله از کبار اولیاء گیلان و مقتدای زمانش بودند مذهب حضرت غوث الاعظم حنبلی میباشد در علوم ظاهری اعلم علماء وقت و مرجع عام و خاص بودند باندازهٔ که روزی قاری آیتی در مجلس ایشان خواند تا چهل ۴۰ وجه تفسیر نمودند و حاضرین تا جائی از ان وجوه میدانستند بالآخره همه در حیرت ماندند و هر وجهی راشدی اتصال بیان میفرمودند بعد از اتمام چهل وجوه فرمودند که قال را گذاشتیم آمدیم بحال لا اله الا الله محمّد رسول الله از استماع این کلمه اهل مجلس همه در شورش و اضطراب شدند و جامها پاره کردند و بی

Marfat.com

بصحرا، نها دند ملخص اخبار الاخیار شیخ عبدالحق دهلوی از صدا روزی در مسجد جامع عطسه زوند از حاضرین آواز یرحمک اللہ و یرحم ربک چندان بر آمد که مستنجد باللہ خلیفۂ وقت در مقصورہ جامع نشسته بود متوهم شده پرسید که چه غوغاست مردم گفتند که حضرت شیخ عبدالقادر عطسه زده است اما خوارق و کرامات ایشان باندازه میباشد که احصاء آن از حد و عد بیرون است چنانچه حضرت مولانا عبدالرحمٰن جامی در نفحات الانس از تاریخ امام یافعی عدم حصر آن را آورده اند و کرامات ایشان را بحد تواتر یا قریب تر بتواتر نقل کرده اند و در خاتمۂ آن نقل مینویسد معلوم بالاتفاق انه لم یظهر ظهور کراماته لغیره من شیوخ الافاق کرامته و نیز در اخبار الاخیار صدا مذکور است که بیش از صد هزار کس از افعال سوء و شریرت باز مانده از دست ایشان تائب شدند و بیش تر از پنج صد کس از یهود و نصاری بدست ایشان مشرف باسلام شدند و مدت سی و سه ۳۳ سال بر مسند افتا و تدریس ادام دادند و چهل سنہ سال دیگر بر مسند مشیخیت و ارشاد خلق اللہ مصروف بودند و کلام ایشان را هر قاصی و دانی که دران مجلس حاضر میبود یکسان میشنیدند روزی در اثناء وعظ چند خطوه بر هوا رفتند و فرمودند که قف یا اسرائیلی واسمع کلام المحمدی چون در جای خود آمدند مردم پرسیدند که یا شیخ این اسرائیلی کدام کس بود فرمودند که ابو العباس خضر بود که از مجلس من تیز میگذشت داگر جمیع حالات و کرامات ایشان جمع شود شایان چندین مجلد ضخیم و فخیم خواهد بود و وفات ایشان بقول صاحب روحانی رابطه در صد ۱۵۷ ربیع الثانی ۵۶۲ سنه هجری مشتمل معشوق الهی میباشد در مطلع العلوم صد ۸۵ سنه مذکور باضافۂ زمان خلافت ابو المظفر یوسف تحریر است، در اخبار الاخیار مؤلفہ شیخ عبدالحق محدث دهلوی صدا و نفحات الانس مولانا جامی ۵۶۱ سنه ه مسطور است صاحب سیر الاقطاب در صد ۱۲۰ شب شنبه تاریخ هشتم یا نهم ربیع الآخر ۵۶۱ سنه ه

Marfat.com

هجری تعین نموده بعضی یازدهم دبقولی هفدهم ماه مذکور نیز گفته اند مرقد منور ایشان در شهر بغداد مرجع عام وخاص ومشهور همه آفاق میباشد مولد ایشان منطقهٔ جیل است که آنرا جیلان وگیلان نیز میگویند در سیر الاقطاب ص۱۱۱ آورده که مولد ایشان ولایت جیل است وآن ملکیست ورای طبرستان وگیلان نیز گویند بعضی گفته اند جیل موضعیست برکناره دجله از بغداد یک روزه راه دور واقع است ونیز جیل موضعیست نزدیک مدائن در روحانی رابطه ص۱۵۱ آورده که در ایران منطقه ایست معروف به طبرستان در ان منطقه علاقه ایست مشهور به گیلان و در گیلان دهیست مسماة بنیق ولادت حضرت غوث الاعظم دران موضع بتاریخ غرهٔ رمضان سنه ۴۷۰ھ یا ۴۷۱ھ هجری بوده انتهی قوله بالترجمة الفارسیة واحدی در مطلع العلوم ص۸۵ آورده که جیلان قصبه ایست از بغداد هفت روزه راه دور واقع بدامن کوه جودی که کشتی نوح علیه السلام دران کوه قرار گرفته بود. اما امروز گیلان واقع در ایران است قول صاحب روحانی رابطه درین جا محقق معلوم میشود واقوال دیگر نیز تا جائی تائید این قول رامیکند بخلاف کنار دجله ومدائن والله اعلم بحقائق الاخبار والمواطن - ۱۲ منه،

قطرهٔ از فیض شاه دولة[۱] ببار | زانکه بوده غوث حق راجان نثار
هم ازان شاه منور[۲] برسرم | نور الظلمات عن بحر الکرم
بازجویم بازبان پهلوی | از فیوض شاه[۳] عالم دهلوی
خوانم اکنون احمد[۴] ملتان را | از فیوضش سر این کتمان را

[۱] شاه دولة باین اسم دو نفر شهرت دارد اول حضرت شیخ شاه دولة دریائی که از خلفاء حضرت غوث الاعظم عبدالقادر جیلانی قدس سرہٗ میباشد مدتی در گجرات

وکاٹھیاواڑ عالمی را منوّر ساختہ بودند بعدازان طرف بنگال رفتند و در موضع مسماة بہ گوڑ در بنگال از عالم رحلت نمودند دوم حضرت شیخ شاہ دولۃ دریائی گجراتی کہ در قرن یازدہ ھجری در گجرات بارشاد خلق اللہ مصروف بودہ سال وفات آن ۱۰۸۵ھ سنہ ھجری قمری میباشد مرقد ایشان نیز در گجرات واقع پنجاب غرب معروف و مشہور است وفات حضرت غوث الاعظم قدّس سرّہٗ در ۵۶۱ھ سنہ ھجری بودہ امروز در سلاسل معمولہ حضرات قادریہ مطلق شاہ دولتہ مذکور است اگر شاہ دولۃ ثانی مراد باشد در بین پیر و مرید پنجصد و بیست و چہار ۵۲۴ھ سال فاصلہ دارد بعضی از تذکرہ نویسان درین قسمت در اضطراب واقع شدند از جہت اینکہ از شاہ دولۃ اول بی خبر بودند لہذا نسبت حضرت شاہ دولۃ ثانی را باجازہ روحانی حمل نمودند و مدفن حضرت شاہ دولۃ را نیز در گجرات تعین نمودہ اند تکذیب این قول از وفات حضرت شیخ جنید پشاوری کہ در ۱۱۶۲ھ سنہ ھجری میباشد نیز مفہوم میگردد کہ از ۱۰۸۵ھ سنہ الی ۱۱۶۲ھ سنہ ھفتاد و ھفت سال فاصلہ دارد درین مدّت حضرت شاہ منوّر و حضرت شاہ عالم و حضرت شیخ احمد ملتانی و حضرت شیخ جنید پشاوری چہار تن ازین اکابر چگونہ زیست کردند مگر ھر کدام اینہا از نزدہ و بیست سال بیشتر عمر نداشتہ باشند و اگر شاہ دولۃ اول را خبر میبودند باین قدر اشکال مواجہ نمیشدند چنانچہ صاحب روحانی رابطہ صد ۹۳ احاشیہ ۲ درین مقام اشارت نمودہ فالقول الفاصل القاطع للنزاع ھو الاول ۱۲ منہ

۲ شاہ منوّر مرید حضرت شاہ دولۃ دریائی میباشد مرقد ایشان در جوار حضرت شاہ دولۃ در گجرات پنجاب است اصلا از الہ آباد ھندوستان میباشد کہ بنام شاہ منوّر دھلوی نیز معروف است در بعضی سلاسل نوشتہ اند کہ مرقد

Marfat.com

ایشان در بلدهٔ دهلی معروف و مشهور است ۱۲ منه ۔

سے۳ شاہ عالم دهلوی مرید حضرت شاہ منور الله آبادی دهلوی میباشد مرقد ایشان در بلدهٔ دهلی معروف و مشهور است ۱۲ منه،

سے۴ احمد ملتان اشارت است بحضرت شیخ احمد ملتانی ایشان مرید حضرت شاہ عالم دهلوی بودند صاحب روحانی رابطه در سنه ۷۳۷ میگوید که موصوف در قوم دادوزای میباشد چونکه در ملتان سکونت داشتند بنام شیخ احمد ملتانی مشهور شدند وفات ایشان نیز در ملتان میباشد زیارت آن در شهر ملتان معروف و مشهور است ۱۲ منه

از جنید سے۱ ثانی صاحب کرم | باز داری ای خدایا از ندم
هم از آن محمد صدیق سے۲ نامدار | صادقم گردان در روز شمار
دیگر از سے۳ حافظ محمد هر زمان، | جو بمیش این راه و رسم دلبران
برکت محمد شعیب سے۴ روزگار | در پناه خویش داری از فرار

سے۱ حضرت شیخ جنید پشاوری قدس الله سره الباری اصل ایشان از حیدرآباد سنده است در ملتان آمده بودند واز دست حضرت شیخ احمد ملتانی در طریقهٔ عالیهٔ قادریه بیعت نموده خرقهٔ خلافت از او شان حاصل نموده در سنه ۱۱۵۰ هجری وارد پشاور شدند و طریقهٔ عالیهٔ قادریه را درین شهر بوجه اکمل رواج کلی دادند خانقاه عالی جاه شان درین شهر در موضع مسماة بدروازهٔ گنج معروف و مشهور بود و همدرین جا وفات نموده. بیرون دروازه لاهوری مدفون شدند ۔ جناب ایشان در عصر خود بنام شیخ المشایخ و شیخ جنید ثانی شهرت عام و تام داشتند و وفات ایشان بعد از نماز جمعه بتاریخ بیست و پنجم و هشتم شوال سنه ۱۱۶۴ هجری میباشد ۱۲ منه،

Marfat.com

۲ے حضرت مولانا حافظ محمدؐ صدیق بونیری بتاریخ روز دوشنبہ ہفتم محرم الحرام سنہ ۱۱۹۵
در منطقہ گجرات از توابع مردان یا بعرصہ وجود نہادند و بعد از تحصیل بلیغ علوم
ظاہری در سنہ ۱۱۲۹ ہجری از مولانا محمد مومن نقشبندی قدس سرہ بیعت طریقہ نقشبندیہ
نمودند و از بعد حصول خلافت نقشبندیہ در سنہ ۱۱۵۹ ہجری در صحبت حضرت شیخ جنیدؒ
پشاوری رسیدہ طریقہ عالیہ قادریہ را از ان ولی کامل و مکمل نیز کسب نمودند سپس
در سنہ ۱۱۷۹ ہجری در صحبت شیخ المشایخ حضرت محمدؐ شاہ السدھومی رسیدہ طریقہ
چشتیہ و سہروردیہ و عمریہ وسعدیہ و بنوریہ را از ایشان کسب نمودہ باعلی
درجات الکمال و تکمیل رسیدند وفات ایشان در موضع بنتوہی کہ از توابع معروف
بونیر میباشد قبیل صلوٰۃ مغرب روز چہارشنبہ ہفدہم صفر المظفر سنہ ۱۱۹۸ ہجری بعمر
یکصد و ہشت سالگی رخ نمود از ان رو ایشان را بنام بونیری و بنتوہی نیز
یاد میکنند زیارت ایشان در آن منطقہ مرجع عام و خاص است۔ روحانی رابطہ
صہ ۷۹۳ بحوالہ آئینہ تصوّف صہ ۱۵۹ با ترمیم و ملحقات۔

(فائدہ) حضرت شیخ محمدؐ صدیق قدس اللہ سرّہٗ طریقہ عالیہ قادریہ
را از حضرت شیخ محمدؐ شاہ سدھومی نیز کسب نمودہ اند کہ در سلسلہ چشتیہ و
سہروردیہ نام ایشان خواہد آمد علاوہ برین از حضرت شیخ مومن و حضرت سید معصوم
نیز کسب قادریہ نمودہ اند صاحب روحانی رابطہ در صہ ۷۹۳ بحوالہ آئینہ تصوّف صہ ۱۵۹
بترمیم و اضافت مینویسد کہ حضرت شیخ محمدؐ صدیق را یازدہ خرقہ خلافت خفی و جلی
حاصل شدہ بود از یازدہ تن مشایخ اکابر و مشاہیر عصر خود بیعت و تجدید بیعت
کردہ بودند و از ہفت نفر مشایخ ما تقدم روحانی بیعت نیز کردہ بودند تفصیل
این مقام شایان یازدہ باضمیمہ نسبت ہای روحانی خواہان ہژدہ سلاسل میباشد
۱۲ منہ

Marfat.com

۳؎ حضرت مولانا حافظ محمد قدس اللہ سرہٗ ولد مولانا دور خان محمد زائی اصل ایشان از علاقہ ہشتنگری از موضع عمرزئی تحصیل چارسدہ میباشد ابتداء از علوم ظاہری بدرجہ الکمال رسیدہ بودند و بعدہ طریقہ عالیہ قادریہ از حضرت مولانا حافظ محمد صدیق کسب نمودند وکذا در طریقہ چشتیہ وسہروردیہ نیز از طرف ایشان ماذون مجاز میباشند متوفا ۱۲۰۶ھ مزار مبارک ایشان در قریہ عمرزئی در مقبرہ بزرگی واقع میباشد ازین جہت برخی حافظ محمد عمر بحذف کلمہ زئی شہرت دادہ اند و عدۂ حافظ محمد ولی بزیادت لفظ ولی نیز میخوانند ولی بعد از تحقیق مزید و تنقیح عدید برای راقم الحروف معلوم گشت کہ اسم مبارک ایشان فقط محمد است کذا فی روحانی رابطہ ص۷۹۵ در رسالہ اولیاء کرام ستون دین بلستان پشتو ص۱۳۱ ۱۲ منہٗ۔

۴؎ حضرت مولانا حافظ محمد شعیب توردھیری درانی والد ایشان بنام رفیع القدر حافظ گل یاد میشدند کہ ہمراہ احمد شاہ ابدالی در جنگ پانی پت آمدہ بودند و بعدہ درھمین اطراف ماندہ بودند اما حضرت مولانا محمد شعیب ابتداء از علوم رسمی حصہ وافر حاصل کردہ بودند و بعد از دورۂ حصول علمیت بصحبت حضرت مولانا حافظ محمد رسیدہ باکسب کمالات باطنی شروع کردند و در ہر چہار طریقہ از طرف ایشان ماذون و مجاز گردیدند اما ارشاد ایشان در طریقۂ عالیہ قادریہ بیشتر ترویج یافتہ بود تاریخ وفات ایشان قرار نوشتہ مؤلف روحانی رابطہ ص۹۶ ۱۲۳۸ھ ہجری میباشد بندہ بزیارت ایشان مشرف شدہ ام در وسط ادیرۂ قدیمی مخلوط باشجار زیادی قبر ایشان آنجا معروف و مشہور است و مرقد صاحب زادہ توردھیری محشی مولوی حسامی را نیز دران مقبرہ زیارت کردم توردھیری نام دھیست از تحصیل صوابی ضلع مردان ۔ ۱۲ منہٗ

Marfat.com

ازمبارک حضرت عبدالغفور[له] ثبت العشاق فی یوم النشور

له حضرت شیخ المشائخ مولانا عبدالغفور صاحب السواتی والد ایشان عبدالواحد خان معروف براوت خان میباشد نسب ایشان قندھاری میباشد۔ در قوم مہمند یک قبیلہ بنام صافی مہمند یاد میشود قندھاری شاخہ ایست از آن قوم تولد ایشان در سنہ ۱۲۱۳ھ درعلاقہ شامی زی در قریہ جبیری کہ واقع در حدود سوات میباشد بوقوع آمدہ ذات بابرکات ایشان را اگر محی الدین گفتہ شود بعید نیست چہ در عصر فرخندہ ایشان در دفع بدعات و خرافات و احیاء و اشاعت دین مبین اسلام و اماتت رسوم کفر و الحاد و مبارزہ با انگریزان و اتحاد و اتفاق بین مسلمین باندازہ آخر کوشیدند و در دفع عادات اباطلۃ افاغنہ جد و جہد بلیغ مینمودند باندازہ کہ در منطقہ سوات و نواحی آن حکومت اسلامی و قانون الٰہی را جاری کردہ بودند اما کمالات باطنی ایشان با علی صوت ندا میکند کہ ولی کامل و مکمل بودند و طریقۂ عالیۂ قادریہ تاکنون درین دیار و نواحی آن از آن جناب انتشار یافتہ حضرت ایشان بالقاب یادی یاد شدہ اند منجملہ صاحب سوات غوث الزمان سیدو باباجی صاحب سوات، آخون صاحب سوات، غوث سیدو اخون بیکی صاحب وغیرہ جناب ایشان در سہ طریقہ دیگر نیز حصۂ وافر داشتند اما ارشاد والارشاد ایشان در طریقۂ عالیۂ قادریہ بیشتر معمول اصحاب ایشان گردید و درین طریقہ بحیثیت یک مجدد عالمی را منور ساختہ بودند ذات بابرکات ایشان بسیار معمر شدہ بودند بالآخرہ بتاریخ صبح روز جمعہ ہشتم محرم الحرام سنہ ۱۲۹۵ بعمر ہشتاد و دو سالگی عالم فانی را وداع گفتہ بجوار رحمت حق پیوستند زیارت ایشان در مقام سیدو کہ از توابع سوات میباشد معروف و مشہور است ۱۲ منہ،

هم ز نجم الدین که دارد اشتهار قطرهٔ از ابر نیسانش ببار

سلہ اصل ایشان از موضع هجویر که فعلا بشیلگر شهرت دارد از توابع بلده غزنی میباشد وحضرت داتا گنج ولی علی هجویری نیز ازان منطقه بوده غالباً دران سرزمین باستانی دو قبیله زندگی میکرده اند سلہ احمدزی ۲ سلیمان خیل صاحب الترجمه قرار یک روایت سلیمان خیل میباشند ابتداء طالب العلمی میکرد چندی در علاقه شیلگر (هجویر) بود وبعدازان در منطقه لهوگر نیز مدتی اقامت داشتند بازدر بلدهٔ فاخره غزنی رفته چندی آنجا نیز تحصیل نمودند بالاخره در بلده قدیم کابل حماها الله عن الافات والنزلزل در موضع مسماة بتندورسازی که مرکز علماء وسادات واشراف بود کتب مختلف دران آوان درمحله مذکوره تدریس میشد درین مرکز علم ودانش نیز مدتی بودند وکتب مروجه مختلفه را از علماء آن عصر در کابل تحصیل نمودند وبعدازین بطرف مشرقی آمدند ودرمحله مسماة به هده که از شهر جلال آباد بطرف جنوب هشت کیلومیتر فاصله دارد سکونت پذیرشدند ازین رو بنام هدهی صاحب شهرت یافتند هده اصلاً از اماکن تاریخی سمت مشرقی افغانستان میباشد بگفته بعضی سیاحان بنام هیلو نیز این منطقه رایاد کرده اند بردیم در اصل سخن که جناب ایشان دران زمان آوازه ارشاد حضرت سوات علیه الرحمة راشنیده درصحبت ایشان رسیده اخذ فیوضات وکمالات از ایشان حاصل کردند واز کمل خلفاء ایشان گردیدند جناب ایشان مانند حضرت مرشد خود با تعداد زیادی از مریدین ومخلصین درمقابل انگریزان استعمارگر بجد وجهد بلیغ جهاد کردند درین قسمت مراجعه شود بتاریخ روحانی رابطه ص ۹۹۳ اما طریقه عالیه ایشان درچهار اطراف واکناف افغانستان وبرخی ازمناطق پاکستان رسیده عالمی رامنور ساخت

Marfat.com

کرامات وخوارق ایشان اظهر من الشمس بسمع هر قاصی ودانی رسیده بود فضلاء وشرفاء عصر همه منقاد و فرمان بردار ایشان بودند وبعد از وفات حضرت آیات ایشان که در سنه ۱۳۱۹ رخ داد خلفاء باصفاء ایشان نیز صاحب خوارق وکرامات وحالات بودند وهر کدام ایشان نائب مناب آن دریای معرفت بودند زیارت ایشان همدران جامعروف بنام همان منطقه یعنی هدی صاحب شهرت عام وخاص دارد منه ۱۲

از مبارک حضرت آخند نگاب[1]	جو بمیش این راه وسم جمله باب
بازداری از ره رنج وملول	برکت پیر معظم شاه رسول
از امام وقت وقیوم زمان	در پناه خویش دارکی در امان
آنکه نامش در میان انکس وجان	بوده محمد هاشم آن فرد الزمان
هم زفیض خواجه اکنون ما	حل نمائی مشکل هر دوسرا
آن جنید وقت وشبلی زمان	میبرد مارا بسلک عارفان
منبع فیضش نموده ذوالجلال	آدمی باید شناسد این کمال
مس عیب وزنگ دل را کیمیاست	ناقصان را پیر کامل رهنماست
نام پاکش را که آرم در زبان	اول از مشک ختن شویم دهان
سیف رحمنش مبارک نام اوست	عالمی در جذب جوش از جام اوست
یارب از فیض وفتوح این شهان	بلخی زارت نمائی در زبان

---

[1] اسم شریف ایشان شیخ حمید الله میباشد

موصوف صاحب مقامات بلند وتصرفات ارجمند بودند بنده از فقیری صاحب نهایت کمالات بلند شنیده ام که اولیاء زمان ایشان در واقعه مخالفت

Marfat.com

در زیدند ولی از حیث مواجه روحی همه ایشان مغلوب شدند بالاخره بعضی اصحاب کشوفات صادقت که در واقعه مقابل موصوف بودند از بصارت باطنی فهمیدند که عمر حضرت ایشان چند گاهی بیش نمانده مقابله و دست جمعی بادی سودی ندارد همین بود که بعد از وفات آن ولی کامل و مکمل کشوفات آنها همچنان واقع شد۔

مرحوم ابوالوفا عبدالحکیم دوالجی در تاریخ قطغن که در عصر فرخنده اوشان تصنیف کرده ایشان را از اولیاء اشهر صاحب کمال معاصر نیشن ایراد نموده صاحب روحانی رابطه در ص ۹۹۶ و رسالۂ اولیاء کرام ستون دین نسخۂ پشتو در ص ۱۵۳ بنام حضرت آخند تگاب از اولین خلفا، حضرت هدی صاحب شمرده اند افسوس که از دیگر حالات عالی صفات موصوف دیگر چیزی تذکر نموده اند جناب ایشان در هر چهار طریقت مأذون و مجاز بودند بنده نگارندۂ این حروف سلاسل مطبوعه اوشان را مدت مدیدی ملاحظه نموده ام ..... طریقۂ قادریۂ و چشتیه و سهروردیۂ ایشان الی حضرت مولانا شیخ محمّد صدیق از رجال معهوده و از طریق واحد منتهی میشود که در هر سه طرق مذکوره نظماً و نثراً بیان نموده شد و بعده حضرت شیخ محمّد صدیق طریقۂ عالیۂ قادریۂ را از حضرت شیخ جنید پشاوری کسب نموده اند که در طریقۂ عالیۂ قادریۂ الی حضرت النبوی صلی اللہ علیہ وسلم معنعناً تذکر نمودیم و دیگر حضرت شیخ محمّد صدیق دو طریقۂ دیگر را که عبارت از چشتیه و سهروردیۂ میباشد از حضرت سید محمد شاه السدهومی الحسینی کسب نموده اند و از حضرت سیّد محمّد شاه السدهومی الی حضرت شیخ عبدالقدوس الگنگوهی نیز این دو طریقۂ از رجال معهوده و طریق واحد منتهی میشود و از حضرت شیخ عبدالقدوس الی حضرت النبوی صلی اللہ علیہ وسلم هر کدام را بطور علیحده مسلسلا در نظم و نثر بیان نموده شد۔ غرض ازین انتباه اینکه در نظم طریقۂ عالیۂ قادریۂ الی حضرت

Marfat.com

شیخ محمد صدیق سوانح اشخاص اواخر سلاسل ثلثۃ مذکورہ را بر خی در حاشیۃ نوشتہ ام و در دو طریقہ دیگر داعیۃ این مقام متروک نمودہ شد کما لا یخفی علی الفہیم الفطین بروایم در اصل سخن بندہ راقم الحروف از زمانہ حضرت اخند لگاب بسیار دور ماندہ ام بلکہ دران ایام وجود نداشتم از حالات و کمالات ایشان عمیق خبر ندارم امّا این قدر میدانم کہ ولی کامل و مکمل بودہ اند ۱۲ منہ۔

ٰ۲ ازینجا الی آخر السلسلۃ در ذیل اسماء حضرات نقشبندیۃ ذکر شد ۱۲ منہ

نثر طریقۃ علیّہ چشتیہ بہشتیہ

(۱) حضرت محمّد رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وسلّم

(۲) حضرت علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہ

(۳) ابو سعید حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ

(۴) خواجہ عبد الواحد بن زید البصری قدس اللہ سرّہ

(۵) ابو الفیض فضیل بن عیاض الخراسانی قدس اللہ سرّہ

(۶) ابو اسحاق ابراھیم بن ادھم الفاروقی البلخی قدس اللہ سرّہ

(۷) سدید الدین حضرت شیخ حذیفۃ المرعشی قدس اللہ سرّہ

(۸) امین الدّین حضرت شیخ ھبیرۃ البصری قدس اللہ سرّہ

(۹) کریم الدّین منعم شیخ ممشاد علو الدینوری قدس اللہ سرّہ

(۱۰) شریف الدّین شیخ ابو اسحاق الشامی الچشتی قدس اللہ سرّہ

(۱۱) قدوۃ الدّین خواجہ ابو احمد ابدال حسنی چشتی قدس اللہ سرّہ

(۱۲) ناصح الدّین شیخ ابو محمّد یا محمد الحسنی الچشتی قدس اللہ سرّہ

Marfat.com

(۱۳) ناصر الدّین خواجہ ابو یوسف بن محمّد بن سمعان الچشتی الحسینی قدس اللہ سرہ

(۱۴) خواجہ قطب الدّین مودود چشتی الحسینی قدس اللہ سرہ

(۱۵) نیر الدّین حاجی شریف زندنی قدس اللہ سرہ

(۱۶) ابو منصور خواجہ عثمان ہارونی قدس اللہ سرہ

(۱۷) خواجہ معین الدّین حسن الحسینی السنجری قدس اللہ سرہ

(۱۸) حضرت خواجہ قطب الدّین بختیار الکاکی الاوشی الحسینی قدس اللہ سرہ

(۱۹) حضرت شیخ فرید الدّین مسعود الفاروقی الغزنوی المعروف بگنج شکر قدس اللہ سرہ

(۲۰) حضرت مخدوم علاؤ الدّین علی احمد صابر کلیری الحسینی قدس اللہ سرہ

(۲۱) حضرت شیخ شمس الدّین الترک لپانی پتی العلوی قدس اللہ سرہ

(۲۲) حضرت شیخ جلال الدّین الپانی پتی العثمانی قدس اللہ سرہ

(۲۳) حضرت شیخ احمد عبد الحق الابدال الفاروقی[1] قدس اللہ سرہ

(۲۴) حضرت مخدوم شیخ محمد عارف الفاروقی قدس اللہ سرہ

(۲۵) حضرت شیخ عبد القدوس الغزنوی الگنگوھی الحنفی مذہباً و نسباً قدس اللہ سرہ

(۲۶) حضرت شیخ رکن الدّین قدس اللہ سرہ

(۲۷) حضرت شیخ عبد الاحد الفاروقی قدس اللہ سرہ

(۲۸) حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ

(۲۹) حضرت سیّد آدم بنوری قدس اللہ سرہ

(۳۰) حضرت حاجی عبد اللہ الحسینی المشتہر بحاجی بہادر صاحب کوھاٹی قدس اللہ سرہ

(۳۱) حضرت شیخ مامون شاہ منصوری قدس اللہ سرہ

(۳۲) حضرت مولانا محمد نعیم کاموی قدس اللہ سرہ

---

[1] فاروقی بودن حضرت شیخ احمد عبد الحق و محمد عارف در ترجمہ حضرت شیخ عبد القدوس گنگوھی خواھد آمد۔ ۱۲ منہ

Marfat.com

(۳۳) حضرت مولانا سید محمد شاہ السدھومی الحسینی قدس اللہ سرہٗ
(۳۴) حضرت مولانا حافظ محمد صدیق بونیری قدس اللہ سرہٗ
(۳۵) حضرت مولانا حافظ محمد عمر زانی ھشتنگری قدس اللہ سرہٗ
(۳۶) حضرت مولانا محمد شعیب تور دھیری قدس اللہ سرہٗ
(۳۷) حضرت مولانا عبد الغفور السواتی قدس اللہ سرہٗ عرف حضرت اخند سوات
(۳۸) حضرت اخندزادہ نجم الدین جلال آبادی عرف حضرت ھڈی صاحب قدس اللہ سرہٗ العزیز ۔
(۳۹) حضرت شیخ حمید اللہ التگابی قدس اللہ سرہٗ
(۴۰) حضرت مولانا شاہ رسول الطالقانی قدس اللہ سرہٗ
(۴۱) حضرت مولانا محمد ہاشم السمنگانی قدس اللہ سرہٗ
(۴۲) حضرت مرشدنا اخندزادہ صاحب سیف الرحمٰن زاد اللہ فیضانہٗ علینا وعلی بقیۃ الخلان ۔

شروع نظم طریقہ چشتیہ بھشتیہ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ط

ابتدا سازم بنامت ای قدیر — زانکہ ھستی بادشاہ بی نظیر
حمد بی اعداد ماھر صبح وشام — بر خداوند کریم لاینام
بعد ازین گویم صلوٰۃ جاودان — بر رسولش خاتم پیغمبران
ھم بآل پاک واصحاب رشد — باد از ما این صلوٰۃ لا تعد
باز جویم از تو یا رب الکریم — نامہ شوقم نگہ دانی عفیم

Marfat.com

گشتہ ام من قاصد ملک فنا	تا نوسیم شوق و سوز اصفیا
آتشی در سینہ دارد جذب و جوش	شعلۂ طور است این بانگ و خروش
نسئل اللہ الکریم المستعان	تا دہد فیض گروہ چشتیان
باز جویم فیض شاہ مرسلان	تاکشد مارا بسلک چشتیان
ہم زیار چہار مش زوج بتول[1]	عذر و تقصیرات سازی قبول
از امام بصری[2] و نامش حسن	دور داری از بلا و از فتن

---

[1] زوج بتول اشارتست بحضرت علی کرم اللہ وجہہٗ ترجمۂ ایشان در مقدمۂ کتاب ذکر شد ۱۲ - منہ'

[2] امام بصری اشارتست بحضرت ابو سعید حسن بصری سوانح و حالات آن در سلسلۂ عالیۂ قادریہ بیان نمودہ شد - ۱۲ منہ'

ہم ز عبد الواحد[1] آن مرد فنا	نجنا من کل داء والبلاء
از فضیل[2] بن عیاض نامور	دور داری از بلا واز شرر

---

[1] حضرت ابی الفضل عبد الواحد بن زید مرید و خلیفہ حضرت حسن بصری قدس اللہ سرہٗ میباشد و از طرف حضرت کمیل بن زیاد نیز ماذون بودند حضرت جامی علیہ الرحمۃ در نفحات الانس در ترجمۂ حضرت شیخ اسمٰعیل قصری از شیخ علاؤ الدولۃ سمنانی نقل کردہ اند کہ حضرت کمیل بن زیاد از طرف علی کرم اللہ وجہہٗ خرقہ پوشیدہ بودند در سیر الاقطاب صدا۱۸ آوردہ کہ حضرت کمیل بن زیاد از طرف حضرت

علی کرم اللہ وجہہ ماذون بودہ اند یک اشکال درین قسمت وارد میشود اینکہ حضرت مولانا عبدالرحمٰن جامی نیز در نفحات الانس در ترجمۂ شیخ سعید الدین فرغانی از کتاب تحفۃ البردہ مؤلفۂ شیخ مجد الدین بغدادی آوردہ کہ حضرت کمیل بن زیاد خرقہ از حضرت حسن بصری پوشیدہ بود بندہ راقم الحروف میگوید خرقۂ کہ از حضرت علی کرم اللہ وجہہ پوشیدہ اند خرقہ ارادت بودہ و خرقۂ کہ از حضرت حسن بصری پوشیدہ شاید کہ خرقہ تبرک باشد کہ از اشخاص کثیرہ جواز دارد واللہ اعلم بحقائق الاخبار کلھا صاحب الترجمہ ہمیشہ صائم بود و بعد از سہ روز افطار مینمود و قبل از ارادت چہل سال بریاضات و مجاھدات مشغول بود و بعد از ارادت جمیع اموال و امتعہ و عقاریکہ داشت ہمہ را برای درویشان داد و از قید علائق مجرد گشت وفات ایشان بتاریخ بیست ہفتم صفر ۱۷۷ھ بودہ این قول صاحب سیر الاقطاب است برخی ۱۷۶ھ یا ۱۸۶ھ بیست و ہفتم صفر نیز گفتہ اند مرقد ایشان در بصرہ میباشد - ۱۲ منہ

۲ حضرت فضیل بن عیاض مکنی بابی علی و ابی الفیض از کوفہ میباشند بقولی از مضافات مرو و بقولی بخاری الاصل نیز گفتہ اند روایت دیگر در سمرقند تولد شدہ و در باورد نشو و نما یافتہ اند ایشان مرید و خلیفہ حضرت عبدالواحد بن زید بودند در سیر الاقطاب صفحہ ۲۲ مذکور است از حضرت ابی غیاث بن منصور بن معمر سلمی کوفی نیز خلافت داشتہ اند وھو من محمد بن مسلم وھو من محمد جبیب نوفلی وھو من محمد جبیب مطعم قریشی وھو من حضرت امیر المؤمنین ابی بکر الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ در ابتدا سرکردۂ راھزنان بود وقتی بازرگانی را گرفتہ بودند قاری دران قافلہ این آیت میخواند الم یأن للذین اٰمنوا ان تخشع قلوبھم لذکر اللہ بمجرد سمع این آیت آتشی در دل وی

Marfat.com

افتید و جذبۂ الٰہی وی را کشید تا اینکہ مدتی در استفراء آن اشخاص بود کہ اموال متعدد آن ہا را گرفتہ بود و جمیع حقوق العباد را یک یک ادا نمود و در صحبت حضرت امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ نیز مشرف شدہ بود و بعد ازین ہمہ عمر صائم الدہر بود و ہر روز پنجصد رکعت نماز ادا میکرد و دو ختم قرآن کریم حضرت مولانا عبد الرحمٰن جامی در نفحات در آخر ترجمۂ وی مینویسد فضیل بن عیاض را پسری بود روزی در مسجد الحرام قریب زمزم قاری این آیت خواند و یوم القیمۃ تری المجرمین از شنیدن این آیت زعقہ زد و جان بحق تسلیم نمود کذا پدرش حضرت فضیل بن عیاض نیز از قاری سورۃ القارعۃ شنیدہ نعرہ زنان جان داد تاریخ وفات آن ۱۸۷ سوم ربیع الاول میباشد بقولی ۱۵۷ ماہ محرم نیز گفتہ اند در نفحات الانس محرم ۱۸۷ مسطور است مدفن ایشان در قبرستان مکۃ المکرمۃ جنت المعلی قریب روضۂ حضرت خدیجۃ الکبریٰ میباشد۔

در مقدمۂ رد المحتار عرف فتوی شامی صفحہ ۴۲ آوردہ کہ در ابتداء قاطع الطریق بود و بر کنیزکی عاشق شدہ بود۔ بر سر بام آن کنیزک بر آمد قاری را شنید کہ آیۃ الم یأن للذین میخواہد بعد ازین توبہ نمودہ ساکن حرم مکہ مکرمہ شد و در ۱۸۷ھ ہمدر آنجا فوت نمود صمیری روایت میکند کہ فضیل بن عیاض فقہ را از حضرت امام اعظم کوفی رحمۃ اللہ علیہ اخذ نمودہ اند و از فضیل بن عیاض حضرت امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ اخذ فقہ نمودہ فاخذ عن امام عظیم و اخذ عنہ امام عظیم و روی لہ امامان عظیمان البخاری و مسلم انتہت عبارتہ بالترجمۃ الفارسیۃ

۱۲ منہ۔

Marfat.com

از فیوض پور ادهم[۱] یا قدیر　　اشفنا من کل داء یا بصیر
از فتوح مرعشی[۲] مرد الزمان　　راه بنما در طریق عارفان

۱؎ پور ادهم اشارتست بحضرت ابواسحاق ابراهیم بن ادهم بن سلیمان بن منصور البلخی که در جوانی ترک سلطنت نموده راه فقر اختیار نمود و قصهٔ این داعیة که سبب فقر و درویشی آن بوده بسیار حیرت انگیز و در کتب تواریخ مذکور است ایشان مرید حضرت فضیل بن عیاض بوده‌اند و از حضرت مالک بن دینار و سفیان ثوری نیز کسب نموده اند و در نسب فاروقی میباشند بعضی بسیادت آن نیز قول کرده اند و در صحبت حضرت امام اعظم رحمة الله علیه نیز رسیده بود حضرت امام فرمودند سیدنا ابراهیم بن ادهم اصحاب امام گفتند که او سیادت از کجا یافته حضرت امام اعظم رحمة الله علیه فرمودند که او دائما در خدمت و ذکر خداوند مشغول است ما بکارهای دیگر در رساله که مشتمل بر سوانح عمری آن در کابل طبع شده روایت حدیث از ایشان نیز نقل کرده اند و عین شی با تغیرات اندک در دائرة المعارف کابل حرف الف نیز مسطور است مثل این دو کتاب کسی در تحقیق حالات ایشان سخن نگفته و در مدفن ایشان اختلافات بسیاری مشاهده میشود بعضی در بغداد میگویند بعضی در شام بعضی در لاذقیة بعضی در مقبرهٔ لوط علیه السلام بعضی میگویند در جهادی شرکت نمود همدرانجا بدرجه شهادت رسیده اند مؤلف رسالهٔ مذکوره لاذقیة را ترجیح میدهد موصوف درین باب نهایت بذل المجهود نموده صاحب سیر الاقطاب در مقبرهٔ لوط علیه السلام گفته که در ص۴۵ آن این موضع را اصح الاقوال نوشته وفات ایشان قرار گفته. سیر الاقطاب بیست و ششم جمادی الاولی ۱۲۸ سنه میباشد وکذا درین کتاب وفات خلیفهٔ آن

Marfat.com

حضرت حذیفہ مرعشی سنہ ۲۵۲ ھجری تحریر است درینصورت وفات حضرت حذیفہ قبل از حضرت ابراھیم بن ادھم معلوم میشود و تذکرۂ مختصر حالات مشائخ چشت کہ منقول از انوار العارفین وغیرہ میباشد سنہ ۱۵۷ یا سنہ ۱۶۶ تحریر است بعضی در حدود سنہ ۱۶۱ نیز گفتہ اند و رسالۂ سوانح عمری آن درین وقت بدست بندہ قرار ندارد ۱۲ منہ۔

سے مرعشی اشارتست بحضرت سید الدّین خواجہ حذیفہ مرعشی لقب ایشان در بعضی کتاب شدیدُ الدّین میباشد و در بعضی سید الدین واللہ اعلم ایشان مرید و خلیفہ تارک الدنیا سلطان ابراہیم بن ادھم الفاروقی میباشد در سن ہفت سالگی قرآن مجید با ہفت روایت حفظ نمودہ بودند و سالہا در سفر وحضر ملازم حضرت مرشد خود بودند و متاھل نبودند ھمیشہ با فقیران و درویشان میزیست و با اھل دنیا علاقہ محبّت و صحبت نداشتند و میفرمودند ھر صحبت را اثریست اگر از من با ایشان اثر کند بسیار خوب ورنہ لا صحبت ایشان در من اثر کند و کارم خراب شود از مقولہ آن است ایاکم دھدایا الفجار والسفہاء فانکم اذا قبلتموھا ظنوا بانکم رضیتم بفعلھم وفات ایشان بیست چہارم شوال و بقولی چہارم آن سنہ ۲۵۲ ھجری میباشد بعضی سنہ ۱۵۶ ھجری نیز تعین نمودہ این تاریخ قطعاً اصلی ندارد زیراکہ عمر حضرت شیخ ھبیرۃ یکصد و بیست سال بودہ ۔ درینصورت معلوم میشود کہ بعد از وفات حذیفہ نائب مناب ایشان حضرت شیخ ھبیرۃ بصری ۱۲۵ سال حیات داشتہ و معلوم نیست کہ در وقت وفات مرشدش چند سال عمر داشتہ کہ مجموع بالغ از ۱۲۵ سال خواھد شد تدبر فافھم ۔ مرعش بفتح میم شہریست واقع در جنوب ترکیۃ فتحھا صلحا ابو عبیدۃ ۔ ۱۲ منہ۔

Marfat.com

دیگر از بصری هبیرۂ ناسر زمان | نجنا من شر اغواء الزمان
از امام و شاہ دینوری چنین | دور داری آفت و رنج حزین

سلے حضرت امین الدین شیخ هبیرة البصری قدس اللہ سرہ ایشان مرید و خلیفۂ شیخ حذیفہ المرعشی بودند و یکصد و بیست سال عمر داشتند در سن هفده سالگی دانشمند و متبحر شده بودند از مقتدای علماء و مشائخ بودند و دیگر کثیر البکاء و حافظ کلام اللہ بودند و تحفۂ اهل و دل را قبول نمیکردند باندازۂ کہ روزی کسی هزار درم فتوح آوردہ بود، حضرت ایشان از دیدن آن بیهوش شدہ بر زمین افتید و بعدہ چندی بر روی مبارک آب پاشیدند تا اینکہ بهوش آمد و پرسیدند کہ این چہ حالت بود ایشان فرمودند آہ بر کسیکہ جویان محبت و خواهان مطلوب است پیش آن غیر مطلوب آرند درین حالت از حیات ممات بهتر است و کذا در منزل اهل دول نمی رفت و روی شاہ وقت نمیدید و میگفت کہ طعام اهل دول زهر قاتل است و چنان گریان بود کہ مردم گمان هلاکت وی مینمودند وفات ایشان بتاریخ هفتم شوال سنہ ۲۷۹ هجری مدفن مبارک در بصرہ میباشد ۱۲ منہ۔

سلے۲ شاہ دینوری اشارتست بحضرت کریم الدین منعم شیخ ممشاد علو دینوری کہ مرید و خلیفہ شیخ امین الدین هبیرۃ بصری بودند بندہ راقم الحروف در بعضی کتب علوی دینوری نیز دیدہ ام اما حضرت شیخ هدیۃ عثمانی مؤلف سیر الاقطاب کہ در سوانح حضرات چشت کتاب نهایت عزیب جمع نمودہ دران کتاب شیخ ممشاد علو دینوری تحریر است۔ ایشان مدت سی سال قبل از ارادت در مجاهدہ بودند و خضر علیہ السلام را بسیار ملاقی میشدند روزی از وی پرسیدای خواجہ در مجاهدہ و

Marfat.com

ریاضت میباشم وخود را در راه عشق میسوزم عاقبت کار چه خواهد بود،
حضرت خضر علیہ السّلام فرمود ترا صحبت درویش کامل میباید شیخ گفت اگر باشد
خدمت وی را سعادت میدانم حضرت خضر علیہ السّلام او را بشرف صحبت حضرت
شیخ هبیرہ بصری فرستاد و گفت وی درین عصر بسیار بزرگ است بر هر کہ
نظرش افتید شیخ کامل شد۔ بعد ازین بشرف صحبت وی رسیده از ایشان
مُرید شد حضرت شیخ هبیرہ وی را بعد از بیعت بخلوت نشاند و بذکر او تعالیٰ مشغول
گردانید فی الحال از عرش تا ثری بر وی مکشوف شد و بعد از مدتی حضرت شیخ هبیرہ
فرمود ای علو کار تو تمام شد برو وضو کرده بیا چون از وضو پس آمد حضرت شیخ
دست وی را گرفته چنین گفت الٰهی علو را بمقام درویشی برسان بمجرد شنیدن این
سخن حضرت شیخ ممشاد بی هوش شده بر زمین افتید و بعد از ساعتی بهوش
آمده باز بی هوش شد همچنین تا چهل مرتبہ گاهی بی هوش گاهی بهوش آمدند۔
حضرت شیخ هبیرہ فرمودند دیدی مطلوب خود و مقصود جان را معاینہ کردی
حضرت شیخ ممشاد سر بر زمین نهاده عرضه نمود کہ در سی سالہ مجاهدات این گنج
سعادت را نیافتم واز دولت پیر دستگیر در طرفة العین دیدم۔ ملخص از اقتباس
از ص ۵۲ راقم الحروف میگوید درین وقت دو شعر حضرت مولانا جلال الدّین بلخی
رومی یادم میاید :—

مثنوی

(۱) بی عنایات حق وخاصان حق — گر ملک باشد سیاه هستش ورق

(۲) هر چه او جز شورش دیوانگیست — اندرین ره دوری و بیگانگیست

باقی انصاف را بخود شما میسپرم میردم در اصل سخن حضرت جامی در

Marfat.com

نفحات الانس از وی تذکر نموده میگوید روزی شیخ ممشاد از سرای خود بیرون شد سگی بانگ زد شیخ گفت لا اله الا الله فی الحال آن سگ بمرد ایشان با مشایخ زیادی صحبت کرده بودند از معاصرین حضرت جنید و رویم و نوری و غیر ایشان بود اما مدفن وی معلوم نشد وفات ایشان بتاریخ چهاردهم ماه محرم الحرام سنه ۲۹۹ هجری بوده ـ دینور بکسر دال مهمله شهریست از امهات بلاد کوهستانی در کردستان فعلی واقع در قسمت ایران بعد از فتح نهاوند عرب آن شهر را فتح کردند در زمانه خلفاء اموی و عباسی از بلاد عامره آن سرزمین بود ـ (فائده) موصوف الذکر از طرف حضرت شیخ جنید نیز ماذون بودند ۱۲ منه ـ

از ابو اسحاق شامی ای خدا　　بازداری در طریق اولیاء
از فیوض خواجه ابدال باز　　از تو جویم راه و رسم جمله راز

سلہ حضرت ابو اسحاق شامی چشتی ملقب بشریف الدین ایشان از کمل اولیاء میباشد مرید و خلیفه حضرت شیخ ممشاد علوی دینوری بودند ـ اصل ایشان از شام میباشد در بغداد بشرف صحبت حضرت خواجه ممشاد رسیده از وی مرید شد و حضرت شیخ ممشاد او را خواجه چشتی نامیده بعد از اتمام سلوک و اجازت طرف چشت فرستاد و اولین کسیکه بچشتی شهرت یافت و طریقه علیه چشتیه بدو منسوب شد حضرت ابو اسحاق شامی بود و بعد از ان چهار تن دیگر در چشت نیز صاحب کمال معروف شدند اول حضرت خواجه ابو احمد ابدال چشتی دوم خلف وی خواجه ابو محمد چشتی سوم خواهر زاده خواجه ابو محمد چشتی حضرت ناصر الدین خواجه ابو یوسف چشتی چهارم خلف وی حضرت خواجه قطب الدین مودود چشتی قدس الله تعالی اسرارهم

العلیۃ حضرت خواجہ ابو اسحاق از اہل سماع بودند مگر اہل دنیا را در مجلس سماع راہ نمیدادند و اگر احیاناً اہل دنیا در مجلس ایشان میرسید تارک الدنیا می گردید و اگر اہل معصیت در سماع ایشان می نشست ثانیاً ہرگز طرف معصیت نمیرفت روزی شخصی سوال کرد کہ اہل دنیا را چرا از صحبت خود محروم میسازید فرمودند کہ درویشان اہل لطافت اند و اہل دنیا اہل کثافت اند کثافت و لطافت ضدان میباشد و سماع را اخوان شرط است وفات ایشان در شہر عکہ از بلاد شام میباشد تاریخ رحلت ایشان معلوم نشد عرس ایشان چہارم شہر ربیع الاخر میباشد۔ خلاصہ سیر الاقطاب و نفحات الانس ۱۲ منہ۔

۲؎ خواجہ ابدال اشارتست بحضرت قدوۃ الدین خواجہ ابو احمد ابدال چشتی الحسنی ایشان پسر سلطان فرسنامہ و از شرفاء خاندان چشت میباشد۔ صاحب قطب الارشاد از ایشان یاد نکردہ و باز در حاشیۂ آن تصحیح شدہ معلوم نیست کہ آن قول خود مصنف است یا محشی بر آن تصحیح کردہ در بدل فرسنامہ فرشناخت آوردہ کہ از تمام کتب مشہورہ مخالف میباشد در نسب انساب سادات حسنی میباشد کہ صاحب سیر الاقطاب در صد ۵۸ الی حضرت امام حسن رضی اللہ عنہ نسب نامہ آن را بیان کردہ ایشان مرید و خلیفہ حضرت ابو اسحاق شامی بودند و صاحب سماع بودند در حالت سماع اگر نظر شان بر کسی می افتید صاحب کرامت میشد و اگر مریض میبود شفا میسر میگردید و اگر کافر میبود باسلام مشرف میشد یک مرتبہ علماء عصر ایشان در حضور پادشاہ وقت امیر نصیر شکایت کردند کہ خواہر زادۂ شما سماع میکند ایشان خواہر زادۂ آن امیر بودند۔ بادشاہ نیز در غضب شدہ ایشان را طلب کردند۔ ایشان با یک خادم امی کہ محمد خدابندہ نام داشت بجز فاتحہ و اخلاص

Marfat.com

چیزی نخوانده بود با مرکب سوار آمدند آن خادم امی را گفتند که تو جواب ایشان بگوی
چونکه نظر کیمیا اثر ایشان بر آن خادم شده بود بطور خوارق هشتاد شش مسائل
را آن خادم جواب داد این قصه در سیر الاقطاب صـ۱۶ بسیار طویل و شیرین
بیان میباشد حضرت جامی علیه الرحمة در نفحات الانس از عدم احصاء خوارق آن
اعتراف نموده اند تولد ایشان ششم رمضان المبارک سنه ۲۶۰ هجری در زمانه خلافت
معتصم بالله بوده وفات ایشان سنه ۳۵۵ هجری در غره شهر جمادی الثانی مرقد منور
ایشان در چشت عنبر سرشت میباشد - ۱۲ منه

از محمد[1] خواجه چشتی چنان — عاشقم گردان و دورم از بدان
از ابی یوسف[2] که دارد اشتهار — بادۀ شوقم بنوشان بی قرار

---

[1] محمد اشارتست بخواجه محمد چشتی اسم ایشان در بعضی کتب ابو محمد چشتی مذکور
است در نفحات الانس در دو نسخه آن در ترجمۀ حضرت خواجه ابو یوسف مذکور است
که وی خواهر زاده خواجه محمد بن ابی احمد است مرید و تربیت یافته وی انتهی اما در
ترجمۀ خود آن در هر دو نسخه خواجه ابو محمد بن ابی احمد مذکور است همچنین در دیگر
کتب بعضی ابو محمد چشتی و بعضی محمد چشتی تذکره نموده در نظر راقم الحروف چنین میرسد
که موصوف و پسر آن هر دو محمد نام داشته باشد باعتبار نام خود آن محمد است و
باعتبار پسرش ابو محمد میباشد - چنانچه امام غزالی محمد بن محمد نام دارد و کذا حضرت
شاه نقشبند و خلیفه آن حضرت خواجه علاؤ الدین نیز محمد بن محمد نام دارد بنده
راقم الحروف در اسماء الرجال و طبقات دیده ام که بعضی اشخاص الی شانزده ۱۶ پشت مسلسل
محمد بن محمد بوده اما در نسخه موجوده سیر الاقطاب که نزد بنده میباشد در اول صـ۶۵

Marfat.com

آن را آخر صد ۶۴ نوشته که وی مرید پدر خویش قطب المتقین حضرت قدوة الدین شیخ ابو محمد چشتی میباشند سهو کاتب است صحیح ابو احمد است ایشان از کمل اولیاء عصر خود بودند، در زمانہ سلطنت سلطان محمود غزنوی که طرف سومنات بت معروف هند لشکر کشیده بود هفتاد سال عمر داشتند در واقعه دیدند که خود نیز بدش توجه میکند بعد ازین واقعه با چند تن درویشان متوجه شده وارد هندوستان شدند با نفس مبارک خود با مشرکان عبده اصنام جهاد کردند روزی مشرکان غلبه کرده بودند نزدیک بود که مسلمین مغلوب شوند خواجه محمد را در چشت مریدی بود آسیابان و محمد کاکو نام داشت حضرت خواجه آواز دادند که کاکو دریاب در حال محمد کاکو را دیدند که با ضطراب در رسید و با مشرکین محاربه نمود تا انیکه فیروزی نصیب سلطان محمود و مسلمانان گردید دران روز محمد کاکو را در چشت شریف دیده بودند که کلکه آسیا برداشته برود دیوار آسیا میزد از وی پرسید بودند همین قصه راگفت این حکایت از نفحات الانس حضرت جامی علیه الرحمه در ذیل ترجمه شیخ ابو محمد بن ابی احمد الچشتی و سیر الاقطاب صد ۶۹ بالمضمون اخذ شد ایشان مرید و خلیفه پدر خود خواجه ابو احمد ابدال میباشند لقب ایشان ناصح الدین است و لقب پدر ایشان قدوة الدین میباشد ایشان ۳ خلیفه داشتند اول خواهرزاده شان ناصر الدین خواجه ابو یوسف دوم شیخ محمد کاکو سوم استاد مردان سنجانی خوافی وفات ایشان بگفته صاحب سیر الاقطاب سنه ۴۱۱ چهارم ربیع الثانی میباشد در بعضی کتب چهارم ربیع الاول سنه ۴۱۳ هجری تحریر است و الاصح هو الاول مدفن ایشان معلوم نشد ۱۲ منہ ۔

۲ ؎ حضرت خواجه ابو یوسف بن محمد بن سمعان الچشتی الحسینی ایشان والد حضرت خواجه مودود چشتی میباشد۔ در بعضی کتب خواجه یوسف چشتی مذکور است و در

Marfat.com

در نسخه های نفحات الانس نیز مختلف ذکر شده است لقب ایشان ناصرالدین میباشد نسب نامه ایشان در سیر الاقطاب صـ۷۱ الی حضرت امام حسین رضی الله عنه، بیان شده ایشان خلیفه و خواهرزاده خواجه محمد بن ابی احمد میباشد چنانچه در نفحات الانس حضرت مولانا جامی رحمة الله علیه عین همی مذکور است در سیر الاقطاب صـ۷۱ میگوید، که نام پدرش محمد سمعان است امّا در نفحات الانس ابن محمد بن سمعان مذکور است ایشان از اهل سماع بودند حضرت شیخ شبلی قدس الله سرّهٗ در صحبت وی بسیار میآمد و هرگاه که روی مبارکش میدید در سماع می آمد و تواجد مینمود از شبلی پرسیدند که از دیدن خواجه یوسف چرا در سماع و وجد میآئی فرمودند ای نادانان آن چه را که من میبینم اگر شما ببینید بی قرار و دیوانه میشوید و در حالت سماع نور از جبین حضرت خواجه یوسف تا آسمان میرسید خلائق معاینه میکردند هر مریضی که میآمد صحت مند واپس میرفت و از سماع وی احدی انکار نمیکرد روزی از وی پرسیدند که حضرت جنید از سماع چرا توبه نموده بود فرمودند از عدم اخوان بود شبلی که خلیفه آن است در صحبت من میآید و اگر جنید در صحبت من حاضر شدی هرگز توبه نکردی و هر کرا اخوان سماع دست ندهد توبه آن سزاوار است ملخص سیر الاقطاب از صفحه صـ۷۵ وفات ایشان سوم ماه رجب سنه ۴۵۹ هجری میباشد در بعضی کتب غره جمادی الاولی سنه مذکور مسطور است عمر ایشان هشتاد و چهار سال بوده مزار ایشان نیز در چشت شریف میباشد

۱۲ - منه -

باز جویم خواجه مودود را | از فیوضش سر این مقصود را
بعد از آن حاجی شریف است نامور | میدهد افسردگان را تاج سر

سله حضرت خواجه قطب الدین مودود چشتی الحسینی مرید و خلیفه حضرت والد ایشان

Marfat.com

خواجہ ابو یوسف میباشد - ایشان از سادات صحیح النسب اند حضرت جامی علیہ الرحمۃ
در نفحات الانس در ترجمۂ آن آوردہ کہ قرآن را در سن ہفت سالگی حفظ نمودہ بودند
و بعد ازان بتحصیل علوم مشغول بودند کہ والد ماجد ایشان رحلت نمود دران وقت بیست
و شش سال عمر داشتند کہ وی را بجای خود نائب مناب نمودند و با حضرت شیخ الاسلام
احمد الجامی النامقی نیز صحبت کردہ بودند این موضع تفصیل درازی دارد از نفحات الانس
باید دید بندہ درین جا ملخص نمودم و رسیر الاقطاب ص ۷۷ آوردہ کہ قطب الدین لقب وی بود
بندہ در ہر کتابی کہ مطالعہ کردم بجز قطب الدین مودود
دیگر نام و نشان از جناب ایشان در نظر نیامد چند عدد تواریخ خاصہ در قسمت بلدہ ہرات
نیز از نظرم سپری شد ہمین نام مسطور بودہ بجز روضات الجنات فی وصف مدینۃ
ہرات کہ اکنون در دست ندارم نمیدانم کہ دران کتاب از وی تذکر نمودہ یا نہ جناب
ایشان مرجع صلحاء و علماء روزگار بودند و در سماع ذوق تمام داشتند - گاہی از ان
حالت در گریہ بودی گاہی در تبسم بدان سان کہ روی مبارکش سرخ میگردید - گاہی چنان
مست میبود کہ کف از دہان مبارکش بیرون میآمد و از بیت المقدس تا نواحی
ہرات و بلخ دہ ہزار خلفاء داشتند اما در ملفوظ ایشان یازدہ تن مذکور است
معلوم نیست کہ آن ملفوظ در کدام تاریخ جمع شدہ ملخص سیر الاقطاب از ص ۸۱ و ص ۸۷
وفات ایشان بالاتفاق بتاریخ غرہ رجب سنہ ۵۲۷ ہجری مدفن ایشان منطقہ باستانی
چشت میباشد قصۂ جنازۂ ایشان کہ الی مدفن وی جنازہ در ہوا میرفت و ہزاران
کفار دران روز مسلمان شدند حاضرین ہمہ در حیرت ماندہ بودند - بسیار حیرت انگیز

Marfat.com

میباشد از کتاب سیر الاقطاب باید دید، ۱۲ منہ۔

۲؎ حضرت نیر الدین حاجی شریف زندنی قدس سرہٗ زندنہ موضعیست از بخارا پنج فرسنگ دور کذا فی رشحات فی ترجمۂ خواجہ علی ارغندانی بقولی در شام و بقولی در قنوج نیز گفته اند جناب اوشان مرید و خلیفۂ حضرت خواجہ قطب الدین مودود چشتی بودند صاحب مکاشفات جلیلہ و مشاهدات غیبیہ بودند چهل سال از خلق منزوی در دشت و صحرا زندگی میکرد و از میوہ دشتی کفاف خود مینمود و در ایام مجاهدات بعد از سہ روز سبزی بی نمک پخته افطار میکرد و هر کہ پس خوردہ وی میخورد مجذوب میگردید و ایشان از اهل سماع بود چنان گریہ مینمودند کہ اهل مجلس همہ گریان میشدند و از کثرت بکاء بی هوش شدہ بر زمین می افتید و نعرہ های زیاد از وی صادر میشید در سیر الاقطاب صـ۹ آوردہ کہ پرسیدند یا شیخ درحالت ذکر بی طاقتی چیست فرمود عاشق باید کہ چون ذکر محبوب شنود بیقرار شود و از خود رود ورنہ خام است و مبتدی انتهی وفات ایشان بقول صاحب روحانی رابطہ کہ در صـ۲۰۸ بنام حاجی شریف ترمذی تذکرہ نمودہ ۵۸۶ھ دوم رجب میباشد صاحب سیر الاقطاب دهم رجب نوشتہ فقط تاریخ سال و سنہ رحلت ندارد، در مختصر حالات مشایخ چشت ۵۸۴ھ ماہ رجب تحریر است۔ واللہ اعلم۔ بحقائق الاخبار لکھا۔ ۱۲ منہ۔

خواجہ عثمان سنت اظهار و نشو وطن یک نگاهش میرباید صد حزن
از معین الدین اجمیری مدام میرسد فیض و فتوحش در مشام

۱؎ حضرت خواجہ عثمان هارونی مکنی بابی المنصور و ابی النور مرید و خلیفۂ حضرت حضرت حاجی شریف زندنی میباشد هارون قصبہ ایست از توابع نیشاپور واقع

Marfat.com

در ایران و بقولی از اعمال فرغانه میباشند ..... ذات بابرکات ایشان در جمیع علوم صوری و معنوی بهرهٔ تمام داشت و حافظ کلام الله بود در روز یک ختم و در شب یک ختم قرآن مجید مینمود و صاحب سماع و وجد بود و نعره بلند از وصادر میشد چندان میگریست که مردم در حیرت میماندند بعد از سیاحت زیادی وارد مکهٔ معظمه شدند و در آنجا معتکف بودند وفات ایشان نیز در مکهٔ مکرمه بتاریخ پنجم یا ششم یا شانزدهم شوال در ۶۰۷ھ یا ۶۱۷ھ بوده مزار ایشان در ابتداء در وسط جنت المعلی قبرستان مکهٔ مکرمه بود ۱۲ منه -

۲؎ حضرت خواجه معین الدین حسن الحسینی الچشتی السنجری الاجمیری بن حضرت خواجه غیاث الدین حسن السنجری السجستانی قدس الله سرهٔ العزیز مرید حضرت خواجه عثمان هارونی میباشند مدت بیست سال در خدمت حضرت خواجه عثمان هارونی بودند و در سفر و حضر جامهٔ خواب خواجه را نگاه میداشتند، نسب ایشان بگفتهٔ اخبار الاخیار و تذکرة الانساب و مرأة الانساب وغیره از سادات حسینی میباشد - طریقهٔ عالیهٔ چشتیه در دیار هند بعد از قدوم آوری جناب ایشان با جمیر شریف اشتهار یافت جناب ایشان بالقاب کثیره یاد شده اند منجمله حبیب الله غوث المشائخ قطب العارفین خواجه خواجگان سرکار خواجه غریب نواز اصل اسم مبارک ایشان حسن میباشد معین الدین نیز از القاب ایشان است حسینی نسبت بامام حسین رضی الله عنه میباشد چشتی که نسبت باکابر این سلسله مثل حضرت ابو اسحاق شامی چشتی و خواجه قطب الدین مودود چشتی میباشد چشت علاقه ایست معروف از اعمال بلدة باستانی هرات سنجری ازان جهة گویند که تولد ایشان در ۵۳۰ھ یا ۵۳۷ھ در روز مسعود دوشنبه وقت صبح صادق چهاردهم رجب در قریه سنجر که از مضافات سجستان میباشد بوجود آمده بود اکنون سجستان

Marfat.com

بنام سیستان یاد میشود که نیمهٔ آن در ایران و نیمهٔ آن در افغانستان واقع است اما سنجر در قسمت افغانستان وجود دارد ابتداء در ۵۴۵ھ در باغ خود باغبانی میکرد که از والدش زندگی بسیار باقیمانده بود دران باغ ابراهیم مجذوب قهندوزی تشریف آورده بود حضرت خواجه باوی میوه تقدیم نمود ابراهیم مجذوب پاره کنجاره از دهانش گرفته برای حضرت خواجه داد همین بود که آتش شوق در دل وی افتید همه چیزی که داشت فروخته بدرویشان داد خود عازم سمرقند و بخارا شد دران دیار علوم ظاهری حاصل نموده در ۵۶۲ھ وارد بغداد شد درین جا از حضرت خواجه عثمان هارونی مرید شده در ۵۸۲ھ خرقهٔ خلافت ازوی پوشید و همدرین سال عازم زیارت حرمین گردید و از طرف حضرت خیر البشر مبشر گردید که در دیار هند در اجمیر بروند همین بود که همراه چهل نفر درویشان در ۵۸۲ھ سفر نمودند و در ۵۸۸ھ وارد لاهور شدند و در ۵۸۹ھ در اجمیر قدوم آوردند راجه پتهورا که صاحب قدرت و حکم فرمای اجمیر مسلک هنود داشت بسیار منجم بود درویشان هر روز یک گاو را خریده کشته میخوردند از ین حالت بسیار غضب ناک شده بود روزی مسلمانی را که از ملازمان خواجه بود رنجانیده قول ناسزا گفت آن شخص بنزد حضرت خواجه قول راجه نقل نمود حضرت خواجه فرمودند که پتهورا را زنده گرفتیم و دادیم همین بود که در ۵۸۹ھ سلطان معزالدین از غزنی در رسیده با راجه پتهورا مقابله نموده ویرا زنده دستگیر نمود و بقولی سلطان شهاب الدین غوری اورا دستگیر نموده و هزاران اشخاص کفار هنود از قدوم میمنت لزوم ایشان باسلام مشرف شدند فیوضات و خوارق که از ایشان سرزده از حد و عد بیرون است وفات ایشان روز دوشنبه ۶۳۳ھ هجری ششم شهر رجب میباشد بعد از وفات ایشان بر جبین مبارک از غیب چنین منقوش شده بود حبیب الله مات فی حب الله کذا فی

Marfat.com

اخبار الاخیار ص۲۳ و سیر الاقطاب ص۱۶۱ و در بعضی کتب سنہ ۶۳۲ھ و سنہ ۶۳۷ھ نیز تحریر شدہ اما قول اول معتمد خواهد بود صاحب مختصر حالات مشائخ چشت سنہ ۶۰۳ھ تحریر نمودہ شاید سہو کاتب باشد والا اصلی ندارد تدبر فافہم مرقد منور ایشان در شہر اجمیر شریف مرجع عام و خاص میباشد عرس آن در دیار هند و پاکستان اذاهم ایام اعراس میباشد و صاحب روحانی رابطہ در تاریخ مذکرہ بعضی تقدیم و تاخیر دیگر را نیز نقل کردہ بندہ از کتب متفرقہ بتحقیق مزید سوانح ایشان راجمع نمودم۔ ۱۲ منہ۔

خواجہ قطب الدین[1] کاکی ای پسر | میرسد فیضش بهر شام و سحر
از فرید[2] الدین کہ دارد اشتهار | قطرهٔ از ابر نیسانش ببار

---

[1] حضرت خواجہ قطب الدین بختیار کاکی اوشی الحسینی قدس اللہ سرہ العزیز ایشان خلیفهٔ بزرگ حضرت خواجہ معین الدین سنجری میباشد از اکابر اولیاء و اجلهٔ اصفیاء بود و بغایت ترک تجرید و فقر و فاقہ موصوف بود بنہایت استغراق داشت هر کہ بزیارتش میآمد چندی انتظار میبود تا اینکہ از استغراق بخود میآمد و میگفت کہ مرا معذور دار اگر کدام اولاد ایشان فوت میکرد بعد از زمانی خبر میشدند و مستجاب الدعوات بود هر چہ از زبان مبارکش میآمد همان میشد و هر کرا نظر لطف میکرد از عرش تا ثری همان ساعت بنظر کشفی او را کشف میشد و هر کہ صحبت آن جناب اختیار میکرد صاحب ولایت بود جمیع مشائخ عصر معتقد و حلقہ بگوش آن صاحب عز و کمال بودند تمام حالات عالی سمات نشان شایان کتابیست علیحدہ هر کہ دیوان پر سوز و شوق ایشان را مطالعہ کند البتہ خواهد فہمید اصل ایشان از سادات حسینی از قصبہ اوش کہ واقع در ماوراء النہر است از آن دیار میباشد برخی از تذکرہ نویسان اوش را

از اعمال فرغانه شمرده اند قصهٔ وفات ایشان بسیار شور انگیز و وجد آمیز است و آن اینکه روزی در محفل سماع که قوالان این بیت میخواندند: ؎

عاشق رویت کجا بیند بکس بستهٔ مویت کجا یابد خلاص

خواجه را حالت وجد تاری شد قوالان را نزد خود طلبیده در گریه شد بعد ازان

غزلخوانان این بیت احمد الجامی النامقی را شروع کردند: ؎

کشتگان خنجر تسلیم را هر زمان از غیب جانی دیگر است

حضرت خواجه در وجد شد و هر مرتبه چنان جست میزدی که مقدار ده ذرعه بالا میرفتی و بر زمین آمدی همچنان تمام روز و شب در سماع بود و وقت صلوٰة نماز ادا کردی و باز در سماع شدی و همچنان تا سه روز این حالت ماند۔ بعد ازان از هر بن مویش صدای تسبیح اسم الله جل شانهٗ باستماع می آمد و از بن هر موی خون چکیدن گرفت و هر قطره که بر زمین می افتاد نقش اسم مبارک الله جل جلالهٗ در وی مرقوم می شد و ازان نقش دلکش آوازه الله عز و جل می آمد روز دیگر از هر بن موی آواز سبحان الله بگوش میرسید و خون که میچکید از هر قطره اش همین نقش ظاهر میگشت و ازوی نیز صدای سبحان الله مسموع میشد درین مدت نماز ازان حضرت فوت نشد و شب و روز در سماع بود و هر دم قوالان مصرعهٔ اول آن بیت میخواندند ازین جهان درمیگذشت چون مصرعهٔ آخر می گفتند باز برمی جست وقت چاشت بود چهاردهم ماه ربیع الاول ۶۳۵ھ قوالان را از خواندن مصرعهٔ ثانی آن بیت باشارتی منع فرمود و نعرهٔ بزد و جان عزیز بجانان تسلیم نمود این حکایت در اکثر کتب موجود است مانند سیر الاقطاب و اخبار الاخیار و خزینة الاصفیا و خاتمه تاریخ فرشته مرقد مطهر ایشان در شهر دهلی قدیم تاکنون معروف و مشهور است۔

Marfat.com

(تنبیهه) بنده راقم الحروف در سنه ۱۲۵۶ هجری شمسی مقدمة طویلی بر دیوان عالیشان ایشان ترتیب داده بودم دهمدران تاریخ مقدمه مزبور را از طرف نعمانی کتب خانه بسعی اخوی اعزی ذکریا جان ضمیمه دیوان ایشان بطبع رسید ولی از طرف کاتبان غیر فارسی زبان دران مقدمة تقدیم و تاخیر بسیار وارد شده است ۱۲ منه۔

سے۲ فریدالدّین مسعود الفاروقی الاجودهنی المعروف گنجشکر و شیخ فریدالحق و شیخ الشیوخ و شیخ الاسلام و شیخ فرید وغیره که تمام القاب ایشان بشصت ویک عدد میرسد و صاحب سیر الاقطاب الی یکصد و یک اسم بیان نموده اند از طرف پدر فاروقی النسب میباشند برخی از تذکره نویسان سید معرفی میکنند بهر صورت جناب ایشان دراصل و نسب قریشی میباشند اما نسبت فاروقی بودند آن بحضرت فرخشاه کابلی میرسد که یک تن از اجداد کبار حضرت امام ربانی نیز میباشند والد و جد ایشان حضرت شیخ جمال الدّین سلیمان و حضرت محمّد شعیب در ایام تخریب چنگیز خان افغانستان را ترک گفته طرف هندوستان هجرت نموده در لاهور در علاقه قصور فعلی در زمانه سُلطان شهاب الدّین غوری آمده بودند غالباً قبل از هجرت مسکن آبائی ایشان غزنی بوده والده ماجده ایشان صلبیۀ ملا وجیه الدّین سمرقندی و بقولی خجندی میباشند موصوف در طریقه چشتیه مرید و خلیفه حضرت خواجه قطب الدّین کاکی قدس سرّه بودند و در طریقه سهروردیة مُرید و خلیفه حضرت ابو محمّد بهاؤ الدّین ذکریا ملتانی بودند و در طریقه عالیة قادریة نیز مجاز بودند ولی ارشاد ایشان در طریقه چشتیه نهایت غالب آمده بود جناب ایشان بعد از مراجعت از دهلی مدتی در شهر هانسی بودند و بعده در پنجاب غرب دے قریه اجودهن که فعلاً واقع در ضلع منتگمری میباشد قدوم آوردند و بقیة العمر درین موضع بسری نمودند از قدوم میمنت اثر ایشان بپاک اجودهن

Marfat.com

پتن مسمی شد در خانقاه ایشان اعم از طلبۃ ظاهر و باطن هر وقت از هزارها نفر زیادہ وجود داشتند تعداد خلفاء ایشان زیادہ از هفت هزار (۷۰۰۰) تن بودند منجملہ حضرت مخدوم خواجہ علاؤ الدّین علی احمد صابر کلیری داماد و خواہرزادہ ایشان و حضرت نظام الدّین اولیاء و مولانا بدرالدّین اسحاق و شیخ جمال الدّین احمد وغیرہ کرامات و خوارق ایشان نمایان در فن مستقلی خواهد بود وفات ایشان در پاک پتن بتاریخ پنجم محرم الحرام ۶۷۰ھ سنہ هجری مشتمل جملات سخی و دیانتدار میباشد حضرت شیخ عبدالحق دهلوی در اخبار الاخیار صـ۵۴ پنجم محرم ۶۶۴ سنہ تعین نموده در سیر الاقطاب صـ۱۷۷ پنجم محرم روز شنبہ ۶۹۰ سنہ قید نموده واحدی در مطلع العلوم صـ۸۷ چنین آوردہ روز شنبہ پنجم شهر محرّم الحرام ۶۶۹ سنہ هجری در زمان سلطنت غیاث الدّین یاحی یاقیوم گویان جان بہ جان آفرین تسلیم فرمود عمر شریفش نود و پنج ۹۵ سال بود اتهی گاه گاه فکر شعر گوئی هم داشتند این بیت فرمودہ اوست :-

بیت

هیچو مرغ نیم بسمل بر زمین — در میان خاک و خون پر میزنم

بقیہ تفصیل ایشان را از خزینۃ الاصفیا و سفینۃ الاولیاء دارا شکوه و سیر الاقطاب وغیرہ باید دید وجہ تسمیہ ایشان بگنج شکر قصہ طویلی دارد کہ حضرت شیخ عبدالحق در اخبار الاخیار صـ۵۳ از سیر الاولیاء نقل کردہ ۔ از آنجا مراجعہ شود ۔ ۱۲ منہ ۔

از علی احمد کہ صابر نام آن — جام صهبایم بنوشان هر زمان
از مبارک شیخ شمس الدّین نما — جرعۂ نوشان ز جام اصفیاء

سلہ علی احمد اشارتست بحضرت مخدوم شیخ علاؤ الدّین علی احمد صابر کلیری

Marfat.com

حسینی خواهر زاده و داماد حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر و از اعظم خلفاء ایشان است در بعضی سلاسل مرید حضرت نظام الدین اولیاء تحریر است چنانچه بنده راقم الحروف در بعضی از تصانیف آن قول را نیز آورده ام صحیح این است که با حضرت نظام الدین اولیاء همشیره بودند واجدی در مطلع العلوم ص ۸۷ و مؤلف سیر الاقطاب در ص ۱۸۳ آورده که ایشان از بنی اسرائیل بوده سلسله نسبش بحضرت موسی علیه السلام میرسد ظهور تصرفات در خاندان چشت مثل او از کمتر اشخاص دست داده است ولادت ایشان بقول صاحب روحانی رابطه ص ۲۷۵ در سنه ۵۹۲ و وفات سنه ۶۹۰ میباشد اما تذکره مشائخ چشت دوازدهم ربیع الاول سنه ۶۵۰ یا سنه ۶۰۲ ه قید نموده قطعاً اصلی ندارد زیرا که وفات حضرت گنج شکر قبل ازان در سنه ۶۷۰ ه میباشد واجدی سیزدهم ربیع الاول سنه ۶۷۰ هجری در عهد سلطنت سلطان جلال الدین خلجی فرموده این قول نیز اصلی ندارد زیرا که ایشان بعد از حضرت مرشد خود فوت نموده درین صورت رحلت هر دو در یک سال واقع میشود این قول در صورتی اعتبار دارد که وفات حضرت شیخ گنج شکر نظر بفرموده شیخ عبد الحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار ص ۵۴ در سنه ۶۶۳ بوده باشد صاحب سیر الاقطاب در ص ۱۸۴ سنه ۶۶۴ تذکره نموده این قول نیز در صورتی حقیقت دارد که وفات حضرت شیخ فرید نظر بگفته خود آن سنه ۶۹۰ باشد درین قسمت قول صاحب روحانی رابطه محقق معلوم میشود. عرس ایشان سیزدهم ربیع الاول است اما مدفن آن را صاحب مطلع العلوم در ص ۸۷ در موضع کلیر تعین نموده حضرت شیخ عبد الحق در اخبار الاخیار ص ۹۵ میفرمایند که مقبره او در جوار روضه شیخ فرید الحق است و بر روضه او سلطان محمد تغلق که مرید و معتقد او بود گنبد عالی عمارت کرده صابر

Marfat.com

ازان جهت میگفتند تا دوازده سال طعام لنگر در خانقاه حضرت شیخ فریدالدین
تقسیم میکرد اما خود هیچ ازان طعام نمی خورد روزی حضرت شیخ فریدالدین
پرسیدند شما که طعام قسمت میکنید خود هم میخورید گفتند که بی اجازت شما محال
است که من طعام بخورم درین وقت حضرت مرشد ایشان فرمودند، شیخ
علاؤالدین احمد ما صابر است ازان روز مسمّی بصابر شدند گاهی فکر شعری
هم داشتند. در اشعار فارسی احمد تخلص داشتند. این چند ابیات از ایشان
است :-

ابیات

امروز شاه شاهان مهمان شده است مارا | جبرئیل با ملائک دربان شده است مارا
در جلوه گاه وحدت کثرت کجا بگنجد | هژده هزار عالم یکسان شده است مارا
در محفل گدایان مرسل کجا بگنجد | بی برگ و بی نوای سامان شده است مارا
ما خانهٔ جهان را بسیار سیر کردیم | ای شیخ بت پرستی ایمان شده است مارا

احمد بهشت و دوزخ بر عاشقان حرام است
اینجا رضای جانان رضوان شده است مارا

۲- شیخ شمس الدّین علوی معروف به شیخ شمس الدّین ترک پانی پتی
مرید و خلیفهٔ مخدوم علاؤالدین علی احمد صابر کلیری میباشد بقول صاحب سیرالاقطاب
ص۸۵ از حضرت فریدالدّین گنج شکر نیز خلافت داشته بودند مدتی در دیار ترکستان
کسب علم میمود و باز بتلاش پیر بماوراء النهر آمد اما در هیچ کس دلبستگی پیدا نکرد
بالآخره در هندوستان آمده در موضع کلیر از حضرت مخدوم صاحب مذکور مرید شدند و بشرف
بیعت مشرف شدند و بعد از اجازت خلافت و اسم اعظم فرمودند که بعد از موت من
زیاده از سه روز در کلیر نباشی باید عازم ولایت پانی پت شوی که آن دیار برای

Marfat.com

نسبت همین بود که بعد از رحلت مرشدش در پانی پت رفته بارشاد خلق الله مشغول شدند از ان رو به پانی پتی منسوب شدند صاحب سیر الاقطاب ص۱۸۵ در آورده که ایشان از سادات صحیح النسب ترکستان است وفات ایشان دهم جمادی الثانی سنه ۷۳۶ هجری میباشد مرقد منور ایشان در پانی پت معروف و مشهور است

۱۲ منہ۔

از جلال الدّین که دارد اشتهار فیض عامش میرسد از هر کنار

شیخ احمد ہے پیشوای آن زمان میبرد ما را بسلک عارفان

سلہ حضرت شیخ جلال الدّین خواجه محمود عثمان پانی پتی مرید شیخ شمس الدّین ترک پانی پتی بودند ابتدا لباس فاخره پوشیده بود از نظر شیخ شمس الدّین ترک اسپ سوگوار گذشت از برکت نظر کیمیا اثر وی از اسپ فرود آمده مرید شد عاقبت چنان نفس خویش را باطمینان رسانیده بود که بصورت موهوم متجسّم شده بود و در کشف و کرامات و تربیة مریدین یگانه وقت خویش بود در آواخر وقت چنان استغراق بروی غلبه کرده بود که بجز ذات احدیت از ماسوی خبری نداشت، در اوقات نماز مریدان ایشان خبر میدادند، وفات ایشان بتاریخ سنه ۷۶۵ سیزدهم ربیع الاوّل میباشد۔ ۱۲ منه،۔

سلہ۲ شیخ احمد اشارت است بحضرت احمد عبدالحق قدس الله سرّه که بنام شیخ احمد عبدالحق ابدال نیز یاد میشود ذات مبارک ایشان از حدود هفت سالگی نماز تهجد ادا میکردند۔ باری از تف کردن وی تمام دیوار حجره طلا گشت جناب ایشان بلخی الاصل میباشند که جد ایشان شیخ داؤد در حادثه هلاکو خان در زمانهٔ علاؤالدّین

Marfat.com

خلجی از بلخ بھندوستان آمده بود روزی بر شیخ خود اعتراض کرده طاقیتہ باز داده بود باز با شارت غیبی رجوع نمود مرقد منور ایشان در موضع رودلی میباشد تاریخ رحلت ۱۵ جمادی الثانی ۸۳۷ھ (خلاصہ شجرات مشائخ چشت) حضرت شیخ عبدالحق محدث دھلوی در اخبار الاخیار صد ۱۸۷ چنین آورده شیخ احمد عبدالحق مرید شیخ جلال پانی پتی است درویش صاحب تصرف و مظہر خوارق عادات و کرامات صاحب شوق و ذوق و سکر و حالت و فقر و تجرید بود جذبی قوی داشت و نظری مؤثر و تصرف غالب مولد او مقام رودلی ست و مرقد او نیز در انجاست بقیہ حالات وی در کتاب انوار العیون مؤلفہ حضرت شیخ عبدالقدوس گنگوھی مراجعہ شود - ۱۲

از محمد عارف[۱] آن نور الھدیٰ بازداری در طریق اصفیا
از فیوض شاہ گنگوھی وطن از توجوئیم جذب و جوشش انجمن

---

[۱] حضرت شیخ عارف بنام محمد عارف و مخدوم عارف نیز یاد شده اند تفصیل این موضع در ترجمہ حضرت شیخ عبدالقدوس مفصلا خواھد آمد ایشان خلیفہ و خلف حضرت شیخ احمد عبدالحق میباشند قبل ازین ھر پسر یکہ از والد ایشان تولد میشد حق گویان جان میداد۔ آخر والدۂ ماجدۂ ایشان شکایت نمودند بعد از چندی شیخ عارف تولد شد چنان محبوب خلق اللہ بود کہ ھمہ کس او را دوست داشتند ھر کس و را بمشرب خود میخواند بعد از والد ایشان تا پنجاہ سال بر سجادہ وی بارشاد مخلوق اللہ مشغول بودند وفات ایشان تحقیق نشده غالباً ۸۸۲ھ ھجری بوده مرقدش در محلہ رودلی میباشد عرس ایشان دھم صفر المظفر معمول است۔ ملخص تذکرہ مشائخ چشت و اخبار الاخیار شیخ عبدالحق دھلوی صد ۱۹۱ ۱۲ منہ،

Marfat.com

سلہ حضرت شیخ عبدالقدوس النعمانی الغزنوی ثم الگنگوہی ایشان از احفاد حضرت امام اعظم ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ میباشند لہذا او را نعمانی نسبت میکنند مختصر حالات مشائخ چشت ضمیمہ تعلیم الدین مولانا اشرف علی تھانوی در صا۱۴ مینویسد کہ فیوض از روح شیخ احمد عبدالحق یافت مکتوباتش مشہور است سکر و شورش قوی داشت انتہیٰ قولہ اما حضرت شیخ عبدالحق محدث دھلوی در اخبار الاخیار صا۲۲۱ چنین آورده بیعت از شیخ محمد گرفتہ است ولی معتقد و عاشق شیخ احمد عبدالحق است در بردحانیت او مشغوف او را کتابیست مسمیٰ بانوار العیون مرتب بہ ھفت فن انتہیٰ قولہ وکذا قبیل همین سطور چنین میفرمایند شیخ عبدالقدوس مرید شیخ محمد بن شیخ عارف بن شیخ احمد عبدالحق است صاحب علم و عمل و ذوق و حالت و حلاوت و وجد سماع بود انتہیٰ قولہ ایضاً من صا۲۲۱ اخبار الاخیار صاحب تذکرہ علماء ھند مطابق این قول در صنا۱۳ چنین آورده شیخ عبدالقدوس گنگوہی صاحب علم و عمل از اکابر علماء صوفیہ صافیہ مرید شیخ محمد بن عارف بن شیخ احمد عبدالحق رودلی بود و اعتقاد کامل بروحانیت شیخ احمد عبدالحق ردولوی داشت۔ کتاب انوار العیون قریب بھفت فن از تصانیف اوست۔ در سال نہصد و چھل و پنج رحلت فرمود رضی اللہ عنہ انتہیٰ قولہ و نیز در اخبار الاخیار در ترجمہ حضرت شیخ عارف صا۱۹۲ چنین میفرماید و شیخ عارف را پسری است۔ شیخ محمد نام و شیخ عبدالقدوس مرید این شیخ محمد است انتہیٰ وکذا در مختصر تذکرہ مشائخ چشت در ترجمہ حضرت شیخ عارف نوشتہ میباشد کہ دو دختر و یک پسر محمد نام از ایشان بوجود آمده بود و نیز در مختصر تذکرہ مشائخ چشت کہ منقول از انوار العارفین وغیرہ میباشد بعد از شیخ احمد عبدالحق مخدوم عارف مذکور

Marfat.com

است و بعد از ان شیخ محمدؒ که این سه تن را فاروقی النسب ردولی الوطن معرفی کرده و بعده شیخ عبد القدوس گنگوهی نعمانی مذکور است از ین عبارات چنین مفهوم میگردد که محمدؒ عارف مرکب از دو نام پسر و پدر میباشد و از کتاب حضرات القدس مؤلفه شیخ بدر الدین سرهندی که مشتمل سوانح عمری حضرت امام ربانی میباشد وکذا از عبارت قطب الارشاد مؤلفه مولانا فقیر الله جلال آبادی محمدؒ عارف مرکب از هر دو اسم علم برای یک نفر است که مرشد حضرت شیخ[۴] رکن الدینؒ الی حضرت شیخ احمد عبد الحق طریق نسبت سلوک هر دو یکی میباشد مؤلف این کتاب انتسابی سه خاندان کسب نموده جمیع سلاسل خود را معنعنا الی آخر الشجرات بیان نموده درین درین باب معلومات وافی و تحقیق کافی دارد عبارتش این است از صـ۶۰۸ و هو عن ابیه (ای الشیخ رکن الدینؒ) شیخ الاسلام الشیخ عبد القدوس وهو عن ابیه الشیخ محمدؒ عارف وهو عن ابیه الشیخ احمد عبد الحق انتهی و عبارت حضرات القدس که در ذیل نسبت چشتیه حضرت امام ربانیؒ مسطور است عین شی است تنها در شیخ محمدؒ عارف طریق نسبت سلوک علیحده میباشد اما در ما نحن فیه که محمدؒ عارف اسم یک نفر است نیز متفق میباشد عبارتش این است و والد ایشان را (ای والد حضرت امام ربانیؒ) انتساب به شیخ رکن الدینؒ است و وی را بوالد ماجد خود شیخ عبد القدوس الغزنوی الگنگوهی الحنفی نسباً و مذهباً و او را به شیخ محمد عارف و او را به پدر و شیخ خود شیخ احمد عبد الحق انتهی من صـ۲۸ و صاحب مختصر تذکره مشائخ چشت که از حضرت علی کرم الله وجهه شروع نموده شیخ احمد عبد الحق را بزیادت لفظ ابدال بیست و دوم[۲۲] نفر شمرده و بعد از ان محمد عارف را مخدوم عارف گفته بیست و سوم[۲۳] نفر و بعده حضرت شیخ محمدؒ را بیست و چهارم[۲۴] نفر و بعد

۴ عبد القدوس میباشد و از عبارت قطب الارشاد فائده دیگری نیز معلوم میگردد که حضرت شیخ رکن الدین ......

Marfat.com

آزان حضرت شیخ القدوس را بیست و پنجم نفر در سلسلات اسماء الرجال تحریر نموده شیخ عبد القدوس را نعمانی النسب و سہ نفر ما قبل الذکر را فاروقی النسب معرفی نموده ولی علاقہ نسب تنہا در بین شیخ احمد عبد الحق و محمد عارف بیان نموده و در ترجمہ حضرت شیخ محمد چنین میگوید بمشاهده مطلق استغراق داشت و شیخ عبد القدوس باشاره شیخ عبد الحق مرید وی شد وی همشیره خود شیخ عبد القدوس را بنکاح داد و در وقت وفات امانت پیران چشت مع اسم اعظم که از پدر خود یافته بود به شیخ عبد القدوس سپرد انتهی ملخصاً من ص۱۴۱ ضمیمہ تعلیم الدین بنده راقم الحروف می نگارند این منہیات در سلسلہ حضرات چشتیہ و سہروردیہ در نظم و نثر از محمد عارف کہ مجموع مرکب علم یک شخص میباشند تذکر نموده ام مطابق حضرات القدوس و قطب الارشاد وظیفہ خود را اجرا نمودم و اگر مثل اخبار الاخیار و تذکره علماء ہند محمد بن عارف تحریر مینمودم باز هم از اعتراضات جانب مقابل کہ متمسک بحضرات القدوس و قطب الارشاد و امثال اینها بودند منزوی شده نمیتوانستم۔

(فائده) در ینجا دلیل قاطع و برهان واضح بکار است و آن اینست کہ حضرت شیخ عبد القدوس مرید و خلیفہ حضرت شیخ محمد عارف میباشند نہ پسر آن حضرت شیخ محمد عارف خلف و خلیفہ حضرت شیخ احمد عبد الحق میباشند کہ فاروقی النسب میباشند و حضرت شیخ عبد القدوس از احفاد حضرت امام اعظم ابوحنیفہ رحمۃ اللہ علیہ نعمانی النسب میباشند چونکہ در علم تاریخ اجمال بسیار است نساخین درین قسمت در اضطراب واقع شدند بنده راقم الحروف از قول و قلم خود حضرت شیخ رکن الدین کہ خلیفہ و خلف حضرت شیخ عبد القدوس میباشند چنین یافتم کہ حضرت شیخ رکن الدین در ارشاد نامہ (ارشاد خط) حضرت شیخ عبد الاحد مسلسل مشائخ

Marfat.com

خود را تحریر نمودہ اند نقل آن باسرھا دو چند این مقام واقع میشود فقط ما نحن فیہ را از کتاب عمدۃ المقامات مؤلفہ حضرت شیخ محمدؐ فضل اللہ السرھندی از صٓ ۱۰۵ آن باستماع تان میرسانم لانہ ابنہ و خلیفتہٗ فقولہ اعلیٰ و احریٰ من سائر الناسخین لکونہ صاحب البیت وھو ھذا بقولہ الشریف ثم ان الاخ الاعز الرضیٰ والمصاحب المرضی المتوجد الی رحمۃ رب العٰلمین المتوکل الی مالک یوم الدین اخانا العالم الشیخ عبدالاحد بن زین العابدین لما صح قصدہ ولبس الخرقۃ منا و تفقہ بالعلم واشتغل بالذکر والفکر شغلاً کاملا اجزنالہ اجازۃ بالباس الخرقۃ للطالبین کما اجاز لنا شیخنا وابونا شیخ الاسلام قطب الاقطاب الشیخ عبد القدوس قدس اللہ سرہٗ العزیز وھو من شیخہ شیخ الاسلام الشیخ محمد عارف وھو من شیخہ وابیہ الشیخ احمد عبدالحق انتھیٰ اما تاریخ وفات حضرت شیخ عبدالقدوس را مؤلف تذکرہ علمأ ھند در صٓ ۱۳۰ سنہ ۹۴۵ نوشتہ اند وحضرت محمد فضل اللہ در عمدۃ المقامات صٓ ۱۱ سنہ ۹۴۴ھ متضمن شیخ اجل مخفف اللام تعین نمودہ در مختصر حالات مشائخ چشت ھردو قول تحریر است باضافہ جمادی الاخریٰ فقط مدفن ایشان در گنگوہ میباشد - ۱۲ منہٗ -

باز خوانم شیخ رکن الدینؒ را ؎ تا کشد ما را بسلک اولیا،
از مبارک حضرت عبدالاحد ؎ نجنا من کل داء والحسد

لہ حضرت شیخ رکن الدین فرزند دوم و خلیفہٗ اوّل حضرت شیخ عبدالقدوس

Marfat.com

گنگوهی میباشد - باوجودیکه از حضرت والد خود باعلی درجات کمال رسیده بودند واز خدمت سید ابراهیم الایرجی القادری نیز طریقه عالیه قادریه را اُخذ نموده بودند ودر دیگر طرق مستقل از والد ماجد ایشان خلافت دارند در عصر خود نائب مناب حضرت والد خود و مرجع طالبین راه حق وصاحب احوال واسرار عالیه بودند تصانیف مقبوله نیز دارند از ان جمله مرج البحرین مشتمل بر علوم دینی ویقینی میباشد، این مرج البحرین غیر از مرج البحرین شیخ عبدالحق محدث دهلوی میباشد و نیز او را مکتوباتیست معروف ومشهور — وبرحل کلمات سکریہ و شطحیات والد ایشان که صاحب جذبۂ قویه بودند نیز تحقیقات عمیقه مبذول داشته اند که ارباب علم وعرفان ازان پی میبرند وفات ایشان در سنہ ۹۸۳ هجری بوده مزار ایشان باسائر اخوانش درجوار والد بزرگوار شان میباشد ۱۲ منہ۔

۲ـ حضرت شیخ عبدالاحد ملقب بحضرت مخدوم ایشان والد ماجد حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی میباشند حضرت اوشان در عنفوان جوانی در دوران تحصیل شوق وذوق حصول طریقت را داشتند دران زمان حضرت شیخ عبدالقدوس گنگوهی در ارشاد وکرامات شهره آفاق بود حضرت مخدوم بخدمت اوشان رفته التماس بیعت نمودند حضرت شیخ فرمودند که بعد از دورۂ تحصیل بیائی که درویش بی علم راچندان تمکین نیست - حضرت مخدوم عرضه نمودند که شما بسیار معمر شده اید مبادا که ازاین نعمت عظمیٰ بعد از فراق شما خالی بمانم حضرت شیخ فرمودند که بعد از من به خدمت فرزندم شیخ رکن الدّین بروْ از و بخواه آنچه میخواهی همین بود که بعد از دورۂ تحصیل علوم ظاهری حضرت مخدوم در خدمت حضرت شیخ رکن الدّین رسیده ند والد ماجد ایشان رحلت نموده بودند طریقۂ عالیه قادریه و چشتیه و سهروردیه را از ایشان کسب

Marfat.com

نمودند وکذا با حضرت شیخ جلال الدّین تھانیسری نیز بحیثیت ہمپیر گی مرشدش
بسیار صحبت ھای تنحرف نموده بودند شیخ جلال الدّین مذکور عالم معروف و فاضل
الدھر بود حضرت شیخ عبد القدوس را که صاحب وجد و حالات بود در اول از قاضی مکیفت
بالاخره بتوجه او نقش غیریت از دل وی رفته مرید حضرت شیخ عبد القدوس شده
بمقامات بلند رسید و با حضرت شیخ رکن الدّین ہمپیره بودند و حضرت مخدوم رد وان
جوانی سیاحات بسیار کرده بودند وکذا از صحبت حضرت شیخ کمال کھتلی که مشرب
اویسی داشت و بحسب ظاھر مُرید شیخ فضیل بود بارھا صحبت نموده بودند و صحبت
سید علی قوام را که مرد صاحب سکر و وجد بود در شهر جونپور سکونت داشت نیز دریافته
بودند بالاخره بعمر هشتاد ساله سالگی در سنه ۱۰۰۷ هجری دار فانی را وداع گفته در بیرون شهر
سرهند طرف سمت شمال دفن شدند مزار پر انوار ایشان مرجع اهل الله میباشد ۱۲ منه۔

از امام وقت وربّانی لقب[1] بازداری در ره عشق و ادب
شیخ بانوری[2] که دارد اشتهار قطره از ابر نیسانش ببار

---

[1] سوانح عمری ایشان در ذیل سلسله نقشبندیه بیان نموده شد۔ ۱۲ منه
[2] حضرت سیدنا شیخ آدم بنوری قدس الله سرّه العزیز وطن اصلی ایشان[۲]
در قوم افاغنه سکونت داشتند۔ باز ازان قوم جدا شده در بنور آمدند که قصبه
ایست از اعمال دار الارشاد سهرند صاحب الترجمه ابتداء تلقین ذکر و تربیت
ابتدائی از حضرت حاجی خضر خان افغان داشتند کما فی حضرات القدس ص ۳۴۵
و ص ۳۸۴ بعد ازان باجازهٔ وی در صحبت حضرت امام ربّانی قدس الله سرّه رسیده
در مدت یسیر فوائد کثیر کسب نمودند و از طرف او شان مجاز گردیدند و از اجلهٔ اصحاب

---

[۲] رُده بوده از طرف آباء نسب سیادت دارند که از سادات مشوانی معانند حدالشان در قوم

Marfat.com

حضرت مجدّد قدس اللہ سرّہٗ بودند ارشاد عالی رشاد ایشان عالمی را در اهتزاز آورده بود صاحب حضرات القدس علامہ بدر الدین سرهندی کہ معاصر وی میباشد در ترجمہ آن چنین مینویسد شیخ درین زمانہ از مشائخ مشهورین ربع مسکون است انتهی صـ ۳۸۲ در سنہ ۱۰۵۲ هجری در بلده لاهور قدوم آورده بودند، کہ دران اوان لاهور دار السلطنت بود اجتماع نهایت عظمی از افاغنہ وغیره همراه ایشان حضور داشتند بعضی مردم خبر را بطور دیگر بسمع بادشاه رسانیدند جناب ایشان ازین خبر ملول شده واپس بوطن مألوف خود رفتند واز قدیم الایام شوق دیار حجاز در دل داشتند عازم زیارت بیت اللہ شدند و دران دیار نیز شهرت عظیم پیدا کردند چنانچہ حضرت حاجی بهادر صاحب در آنجا مرید شده بودند چون قصد معاودت دیار هند نمودند از حضرت خیر البشر مبشّر گشتند کہ یا ولدی انت فی جواری باز مقیم مدینہ منوره شده بقیۃ العمر در انجا بسیری نمودند مدفن ایشان نزدیک روضۂ منوره امیر المومنین حضرت عثمان رضی اللہ تعالی عنہٗ بمسافت اندکی فاصلہ دارد باندازۂ کہ سایہ گنبد مبارک حضرت امیر المومنین رضی اللہ عنہٗ برمزار مبارک ایشان می افتید ولی امروز ازان روضہ کہ بر قبر حضرت عثمان رضی اللہ عنہٗ وامثال آن کہ بر زیارات دیگر وجود داشت بجز مدینہ منوّره همہ را بعد از قدرت رسیدن حکومت نجدی وهابیان از بین بردند، فقط اثر اندکی از مقابر اکابر وجود دارد روضات واماکن مقدسہ همہ را از بیخ وبن برداشتند۔ ۱۲ منہٗ

Marfat.com

دیگر از حاجی بهادر[1] مرد حق | از تو جویم راه و رسم این سبق
برکت آن خواجهٔ[1] مأذون زمان | راه بنما در طریق عارفان

---

[1] حضرت سید عبداللہ الحسینی المعروف بحضرت حاجی بہادر صاحب کوهاتی متولد شانزدهم رجب روز دوشنبه قبیل نماز شام ۹۸۹ھ در آگره هندوستان بقولی متولد ۹۸۴ھ در علاقهٔ قصور ملک پنجاب میباشد امّا قول اول بگفتهٔ ظهیر نامه از والد ماجد ایشان نقل شده بتاریخ شانزدهم شعبان ۱۰۵۲ھ روز چهارشنبه وقت نماز عصر در مکهٔ مکرمه از حضرت سیدنا آدم بنوری قدس الله سرهٗ در طریقهٔ عالیهٔ نقشبندیه بیعت نموده بودند وبعد ازان در پنج طرق دیگر نیز مأذون شدند، شاید که طریقهٔ پنجم سلسلهٔ کبرویه باشد واز روحانیت حضرت خواجه باقی بالله وحضرت امام ربّانی نیز مستفید شده بلکه بیعت روحانی باین دو جناب نیز کرده بودند در زمانهٔ ایشان مردمان کم فهم وکج فهم از بعضی کلماتیکه از زبان مبارک حضرت حاجی صاحب صادر شده بود بدربار اورنگزیب عالمگیر بادشاه شکایت نمودند که موصوف میگوید که من خدا را بچشم سر می بینم بعد ازین عالمگیر بادشاه فرمان شاهی صادر نمود که در موضع حسن ابدال حاجی صاحب حاضر شده ---------- این موضع را در حضور علماء اثبات نماید همین بود که علماء هند و سنده وپنجاب همه حاضر شدند این مناظره بیست ویک روز ادامه داشت بالآخره حضرت حاجی صاحب مدعای خود را علی رؤس الاشهاد ثابت نمودند فرمودند او تعالیٰ بیچون وبی مانند است بچشم سر میبینم نه بچشم سر درین مناظره مولانا نور محمد مدقق لاهوری نیز حضور داشتند وبعد ازین مباحثه اورنگزیب حضرت حاجی صاحب را شش روز

Marfat.com

مهمان نوازی نمودند و عفیفہ سیّد شرف الدّین را کہ بی بی رقیّه بیگم نام داشت برای حاجی صاحب ازدواج نمودند بگفتہ صاحب روحانی رابطہ کہ در صـ ۹۰۴ آن مذکور است مولانا نور محمّد مدقق لاہوری بعد ازین مخلص و مرید حاجی صاحب شدہ ہمراہ شان در کوہاٹ آمدند و ہمدرین جا بقیۃ العمر راسپری نمودہ وفات کردند، مرقد ایشان در طرف جنوب غرب جنگل خیل در سمت قبلہ بالا حصار میباشد بر رُلم

در اصل سخن کہ در نسب و حضرت حاجی صاحب اقوال مختلفہ از مؤرخین دیدہ میشود برخی بسیادت ایشان قول کردہ اند و عدہ افغان میگویند بہ نزد راقم الحروف سیادت ایشان ترجیح دارد واللہ اعلم تاریخ رحلت ایشان ششم رجب المرجب سنہ ۱۰۹۹ ھجری بودہ برخی متولد غرہ محرم سنہ ۹۸۶ و متوفا دھفدہم ربیع الآخر سنہ ۱۰۷۸ ھجری نوشتہ اند و در نسخہ مخطوطہ کتاب مناقب آدمیۃ مؤلف حضرت حاجی محمّد امین بدخشی صـ ۱۵۵ متوفا سنہ ۱۰۹۰ ھجری تحریر شدہ این قول را عبد العلیم اثر افغانی تائید نمودہ امّا در کتبۂ مشہد ایشان واقع کوہاٹ سنہ ۱۰۹۹ مسطور است ماخذ این قول آئینہ تصوّف میباشد بندہ لاشی یکمرتبہ بزیارت ایشان مشرف شدہ ام ۱۲ منہ۔

سـ ۲ ایشان اصلاً از قریہ شاہ منصور فعلی تحصیل صوابی ضلع مردان میباشند والد ماجد ایشان در دہلی سکونت داشتند تولد شان نیز بتاریخ چہاردہم شوال المکرّم روز پنجشنبہ در سنہ ۱۰۰۱ ھجری در دہلی شدہ بود در قوم مندر یوسفزائی بودند- از آن او بنام یوسفزئی شہرت پیدا کردند بندہ راقم الحروف در بعضی شجرات شیخ ماموبر وزن آمو دیدم و در بعضی شیخ مامون بر وزن ہامون تحریر یافتم امّا در نسخہ ابتدائی روحانی رابطہ صـ ۹۳۴ شیخ مانون در

بدل میم ثانی نون تحریر بوده بردیم۔ در اصل سخن دوره تحصیل علوم ظاهری را ابتدا در دهلی و سهارنپور با تمام رسانیدہ در آواخر سلطنت شاہ جہان بوطن مالوف خود رسیدہ از حضرت حاجی بہادر صاحب قدس اللہ سرّہ بیعت کردند، بالآخرہ بتاریخ ہفدہم ۱۷ ربیع الاوّل ۱۰۶۸ سنہ ہجری روز شنبہ در دیہہ مسماة بآمیر از طرف حاجی صاحب موصوف بمنصب خلافت رسیدند و از اعظم و اکبر خلفاء حضرت حاجی صاحب بودند و در قریہ شاہ منصور مدرسہ عالی ساختہ بودند کہ تاکنون آن موضع مرکز علم و علماء میباشد وفات ایشان بتاریخ روز جمعہ چہاردہم ۱۴ شوال المکرم ۱۰۹۹ سنہ ہجری بعمر نود ۹۸ و ہشت سالگی میباشد۔ مرقد منوّر ایشان در تھکال بالا عنقریب بلدۂ پشاور مرجع عام و خاص میباشد۔ ۱۲ منہ

از مبارک حضرت محمّد نعیم[1] راہ بنمادر صراط مستقیم
ہم ز فیض شاہ سدھومی[2] لقب یا زداری در رہ عشق و طرب

---

[1] حضرت مولانا محمّد نعیم کاموی عالم و فاضل و مدرس و فقیہ زمان شان بودند در موضع کلیم پور از توابع کامہ علاقہ مہمند در سمت مشرقی صبح روز پنجشنبہ سیزدہم ۱۳ رجب المرجب در ۱۰۲۹ سنہ ہجری تولد شدند بعمر چہل سالگی ۱۹ محرم الحرام روز دوشنبہ ۱۰۶۹ سنہ از حضرت شیخ مالوزن یوسفزائی خرقۂ خلافت پوشیدند وفات ایشان در ۱۱۲۱ سنہ ہجری دوازدہم جمادی الثانی روز پنجشنبہ وقت نماز شام بودہ۔ مزار مبارک ایشان در منطقۂ کامہ در دامن کوہ واقع میباشد کہ مرجع خاص و عام است ۱۲ منہ،

[2] اصل نام گرامی ایشان سید محمّد الحسینی السدھومی میباشد کہ از احفاد سیّد

محمد گیسو دراز اول میباشند صاحب آئینہ تصوف شاہ محمد نوشتہ در شجرات احفاد ایشان محمد شاہ تحریر شدہ زیادت لفظ شاہ شاید جهت تعظیم و تفخیم بودہ باشد ولادت باسعادت ایشان وقت نماز شام روز یک شنبہ چہاردہم ذی الحجۃ الحرام سنہ ۱۰۹۳ هجری بودہ مولد ایشان در قریہ کندر علاقہ سدھوم ضلع مردان میباشد صاحب آئینہ تصوف قلات بوچیتان را مولد ایشان میگوید این قول ضعیف است اصلا والد ماجد ایشان سید بھائی خان در حدود سنہ هجری از علاقہ پشین ضلع بوچیتان در پشاور آمدہ بودند بالآخرہ در یک معرکہ در موضع کاتلنگ ضلع مردان بدرجۂ شہادت رسیدند مزار مبارک ایشان فعلاً در بین کاتلنگ و جمال گرھی در دامن کوہ در دریہ معروف بہ شکری بکسر معجمہ بنام شکری بابا شہرت دارد! اما حضرت شاہ محمد السدھومی بعد از دورۂ تحصیل علوم بتاریخ ہفدہم ۱۷ صفر المظفر روز شنبہ بعد از ادا نماز شام سنہ ۱۱۱۵ هجری از حضرت مولانا محمد نعیم کاموی بیعت نمودہ بودند وفات ایشان در روز یکشنبہ چہاردہم ۱۴ ذی الحجۃ الحرام سنہ ۱۱۹۱ بعمر نود و ہشت ۹۸ سالگی بود۔ مزار پُر انوار ایشان در علاقۂ سدھوم طرف شمال قریہ رستم جانب شمالی آبجانہ آن منطقہ در یک باغستان بزرگ واقع میباشد روحانی رابطۂ بیعت ایشان را از مولانا محمد نعیم نقشبندی معرفی میکند! اما حضرت مولانا محمد نعیم کاموی در طریقہ چشتیہ و سہروردیہ نیز از طرف حضرت شیخ مانون یوسفزائی ماذون و مجاز بودند و حضرت شیخ محمد نیز در سلاسل اربعۃ ماذون بودند - ۱۲ منہ

---

۵ ص ۷۸۳ بحوالہ آئینہ تصوف ص ۱۵۹ باضافہ ترمیم و ملحقات اگرچہ صاحب روحانی رابطہ بیعت

Marfat.com

بعد ازین محمد صدیق[۱] نامور | میدهد جام شرابم سر بسر
دیگر از حافظ محمد هر زمان | بازداری در طریق عارفان

۱ ازین جا الی حضرت شیخ حمید الله عرف حضرت آخند لگاب در سلسله حضرات قادریه ذکر شد - ۱۲ منه

از مبارک حضرت محمد شعیب	دور داری از رہ ما شک و ریب
از فیوض حضرت اخند سوات	عاقبت کارم نمائی بس نجات

باز جویم شاه نجم الدین را | از فیوضش ملزین تمکین را
از مبارک حضرت اخند لگاب | مرجع ما را کنی حسن المآب
از امام وقت شاه شاه رسول[۲] | بازداری از همه رنج و ملول
راه بنما برکت فخر الزمان | وز محمد هاشم آن فرد عیان
دیگر از قطب زمان ای نامور | بشنو از من رشته در گهر
کاملان را میکند تکمیل تام | ناقصان را یک نظر سازد تمام
من چه گویم وصف آن در عدن | حق نموده صاحب وقت و زمن
جاذبانش هر کجا در جذب و جوش | عاشقانش ناله و جوش و خروش

۲ از اینجا سلسله حضرات عالیه نقشبندیه ذکر شد - ۱۲ منه

Marfat.com

وصفِ اوصافش چہ گویم من ترا | رو نگر با چشم سرآن خوش لقا
زنگِ دل را میبرد دریک نظر | گر ترا عقل است و دانش ای پسر
پیرارچی و خراسان نام اوست | عالمی در جذب و جوش از جام اوست
سیف رحمنش مبارک نامدار | حضرت اخندزادہ شہرت آشکار

منکہ ہستم بلخی زار حزین
جاذب جذب او گشتم ای امین

اسماء الرّجال طریقۂ شریفہ سہروردیّہ

(۱) حضرت محمدؐ رسول اللہ صلّی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم
(۲) حضرت علی بن ابی طالب کرم اللہ وجہہٗ
(۳) حضرت ابو سعید حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ۔
(۴) حضرت حبیب عجمی قدس اللہ سرّہٗ
(۵) حضرت شیخ داود طائی قدس اللہ سرّہٗ
(۶) حضرت ابو محفوظ معروف الکرخی قدس اللہ سرّہٗ
(۷) ابو الحسن حضرت عبد اللہ السری بن المغلس السقطی قدس اللہ سرّہٗ
(۸) حضرت سید الطائفہ ابو القاسم جنید القواریری البغدادی قدس اللہ سرّہٗ

Marfat.com

(۹) کریم الدّین منعم حضرت شیخ علو ممشاد دینوری قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۰) حضرت ابی العباس احمد الدینوری قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۱) حضرت شیخ محمّد بن عبداللہ العمویہ السہروردی قدس اللہ سرّہٗ
(۱۲) حضرت قطب الدین ابو عُمر یا عمر السہروردی قدس اللہ سرّہٗ
(۱۳) ضیاء الدّین عبد القاہر حضرت شیخ ابو النجیب السہروردی قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۴) شیخ الشیوخ حضرت شہاب الدّین عمر السہروردی قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۵) شیخ الاسلام بہاؤ الدّین ابو محمّد ذکریا الملتانی الاسدی قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۶) حضرت شیخ رکن الدّین ابو الفتح القریشی قدس اللہ سرّہٗ
(۱۷) ابو الکرم حضرت شیخ جلال الدّین البخاری المشتہر بمخدوم جہانیاں قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۸) حضرت شیخ سیّد اجمل قدس اللہ سرّہٗ۔
(۱۹) حضرت سیّد بڈھن بہرائچی قدس اللہ سرّہٗ۔
(۲۰) حضرت شیخ محمد الدرویش قدس اللہ سرّہٗ۔
(۲۱) حضرت شیخ عبدالقدوس الگنگوھی الغزنوی النعمانی مذہباً نسباً
قدس اللہ سرّہٗ

از حضرت شیخ عبدالقدوس گنگوھی الیٰ آخر سلسلۃ بالعبارۃ ھمان اشخاصی میباشد کہ در طریقہ عالیۂ چشتیہ مفصلاً تذکرہ نمودیم الکنون در نظم سلسلۂ شریفہ سہروردیہ شروع مینمائیم بسم اللہ الرحمٰن الرحیم ط وباللہ التوفیق ط

الٰھی بندۂ زار تو ھستم سیہ رُوی و گنہگار تو ھستم
نکردم گفتہ ھایت امتثالی بجز رنجوری و جز بدمقالی

بسی عمر عزیز برباد کردم — که شیطان لعین را شاد کردم
نرفتم جز رہ غفلت دیگر را — ندارم تحفۂ فردا بجز آہ
خدایا شرمسارم بدخصالم — بعصیان مبتلا و پُر و بالم
نہ ظاہر بر شریعت گشتہ آرا — نہ باطن از طریقت شد مصفّا
گرفتار خودی ہستم گرفتار — بظاہر آدم و باطن شبی تار
نمازم عادت و فکرم دیگر جا — نیازم غارت و ذکرم تلاشی
چنان نفس لعین را شاد کردم — نفیس عُمر را برباد کردم
اگر چندی الٰہا شرمسارم — ز لطف و رحمتت اُمید وارم
بفیض احمد مُختار بخشا — بفیض ہر یکی زان چہار بخشا
بفیض جملہ اصحاب شریفش — بفیض جملہ احباب نجیبش
بفیض حضرت کرار[۱] یارب — ببصری بوسعید[۲]ش یا رب یارب
بفیض آن حبیب اللہ[۳] دوران — بداؤد و بکرخی و بیاران

[۱] اشارت بحضرت علیؓ میباشد ترجمہ ایشان در مقدمہ کتاب مفصل ذکر شد ۱۲ منہ۔
[۲] بوسعید تخفیف ابوسعید است کنیت حضرت حسن بصری میباشد ترجمہ ایشان در ذیل سلسلہ حضرات قادریہ ذکر شد ۔ ۱۲ منہ۔ [۳] حبیب اللہ اشارت است بحضرت حبیب عجمی ترجمہ ایشان و مابعد آن الی حضرت شیخ جنید در ذیل حضرات قادریہ ذکر شد ۱۲ منہ۔

Marfat.com

بسری و جنید آن شاہ مشہور ۔ بممشاد[ع] و ابی العباس[۱] دینور
بشاہ سہروردی[۲] آن محمّد ۔ بقطب[۳] الدّین عمر آن پیر ارشد

[۱] ابو العباس دینور اشارت است بحضرت شیخ ابو العباس احمد بن محمد دینوری مرید و خلیفہ حضرت ممشاد علو دینوری بودند چندی در نیشاپور اقامت داشت مردم را موعظت مینمود بعد ازان بترمذ آمد، خواجہ محمد حامد شاگرد شیخ ابوبکر وراق برای پذیرائی وی برآمد و بعد ازان از ترمذ بسمرقند رفت و ہمدرانجا در ۳۴۰ھ ہجری فوت نمود ترجمۂ ایشان در نفحات بسیار مختصر بیان شدہ ، در سیر الاقطاب صـ۵۵ آوردہ کہ حضرت شیخ ممشاد را سہ خلیفہ بود :-

(۱) حضرت ابو اسحاق شامی

(۲) حضرت شیخ ابو عامر

(۳) احمد اسود دینوری

ازین عبارت مفہوم میشود کہ بنام احمد اسود نیز یاد شدہ اند در بعضی شجرات شیخ احمد اسود دینوری باضافۂ علوی نیز مذکور است ؟ امّا در نفحات الانس از علوی بودن وی چیزی معلوم نمیشود موصوف بامشایخ زیادی صحبت نمودہ بودند۔ مثل یوسف بن حسین و عبداللہ خراز و جریری و ابن عطا و رویم - ۱۲ - منہ

[۲] بشاہ سہروردی آن محمد اشارت است بحضرت شیخ محمد سہروردی در قطب الارشاد صـ۶۲۸ شیخ محمد عمویہ مذکور است ایشان مُرشد حضرت شیخ قطبُ الدّین عمر و والد آن میباشد در بعضی سلاسل شیخ محمّد بن عبداللہ نیز ذکر شدہ کسب سلوک از حضرت ابی العباس احمد بن محمد دینوری نمودہ بودند ۱۲ منہ ،

Marfat.com

سے ۳ قطب الدّین عمر اشارتست بحضرت شیخ قطب الدّین عمر السہروردی در بعضی کتاب ابو عُمر سہروردی نیز ذکر شدہ ایشان مرشد حضرت شیخ ضیاءُ الدّین ابو النجیب عبد القاہر السہروردی وعم آن میباشد کسب سلوک از والد خود حضرت شیخ محمّد سہروردی نمودہ اند۔ ۱۲ منہ۔

عہ اشارتست بحضرت شیخ ممشاد دینوری کہ از حضرت سید الطائفہ شیخ جنید بغدادی وحضرت شیخ ھبیرۃ بصری مأذون بودند ترجمہ ایشان در ذیل حضرات چشتیہ ذکر شدہ۔ ۱۲ منہ۔

بہ فیض شاہ ضیاءُ الدّین و عمر[۲] بزکریا[۳] در کن الدّین اشہر

سے ۱ شاہ ضیاءُ الدّین اشارتست بحضرت ابو النجیب ضیاءُ الدّین عبد القاہر السہروردی کہ عم حضرت شیخ شہاب الدّین سہروردی و مُرشد آن میباشند در علوم ظاہر و باطن جامع بودند مصنفات زیادی دارد منجملہ کتاب آداب المریدین است کہ بعبارت عربی نہایت موزون نوشتہ اند نسب ایشان بدوازدہ[۱۲] واسطہ بحضرت امیر المؤمنین ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ، میرسد در علم باطن دو نسبت داشتند اول بہ عمّ خود حضرت قطب الدّین عمر السہروردی دوم بحضرت شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام امام محمد غزالی وفات ایشان در سنہ ۵۶۳ ھجری میباشند در قطب الارشاد عبد القادر ذکر شدہ امّا در نفحات حضرت جامی علیہ الرحمۃ و تاریخ امام یافعی وغیرہ عبد القاہر مذکور است ۱۲ منہ۔

سے ۲ عمر اشارتست بحضرت ابو حفص عمر بن محمد البکری الشافعی المعروف بشیخ شہاب الدّین امام السہروردی کہ از احفاد حضرت محمّد بن ابی بکر صدیق رضی اللہ

Marfat.com

عنہ میباشد کسب طریقت از عم خود ابوالنجیب ضیاء الدین عبدالقاہر السہروردی نمودہ اند و ہر سال بزیارت حرمین شریفین میرفتند و در تمام حیاتش سنتی از سنن آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم از وی فوت نشدہ و صحبت بسیاری مشایخ وقت را یافتہ بود و در صحبت حضرت غوث الاعظم عبدالقادر الجیلانی قدس اللہ سرہٗ نیز رسیدہ بودند و مدتی در جزیرۂ عبادان با بعضی ابدال صحبت داشتہ و حضرت شیخ عبدالقادر جیلانی ویرا گفتہ است :- انت خیر المشہورین بالعراق چنانچہ در عصر خود شیخ الشیوخ بغداد بودہ ارباب طریقت از دور و نزدیک از وی استفتاء مسائل مینمودند و از شیخ سعدالدین حموی پرسیدند کہ شیخ محی الدین ابن عربی را چون یافتی گفت :- بحر مواج لا نہایۃ لہ و گفتند کہ شیخ شہاب الدین سہروردی را چگونہ یافتی گفت نور متابعۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم فی جبین السہروردی شیٔ آخر ولادت ایشان در پنجم یا پانزدہم شہر رجب سنہ ۵۳۹ھ یا سنہ ۵۳۸ ہجری میباشد و حضرت شیخ سعدی شیرازی نسبت علم باطن و مریدی از جناب ایشان داشت ۔ کتاب عوارف المعارف و رشف النصائح و اعلام المہدی التقی فی عقیدۃ ارباب التقی از تصانیف اوست و دیگر تصانیف نیز دارند وفات ایشان در سنہ ۶۳۲ھ میباشد واجدی در مطلع العلوم صفحہ ۸۵ چنین آوردہ روز چہار شنبہ غرہ محرم الحرام سنہ ۶۳۲ھ در زمان خلافت ابوجعفر منصور بحکم والدۂ سلطان صلاح الدین بعمر سی و ہشت سالگی در مسجد جامع حلب بشہادت رسید انا للہ و انا الیہ راجعون (تنبیہ) این شہاب الدین غیر از شیخ شہاب الدین سہروردی است کہ معروف بہ شہاب الدین مقتول میباشد در علوم حکمت مشائیین و اشراقیین

Marfat.com

هر دو متبحر بود و در هر دو حکمت تصانیف مفیده داشت اهل حلب در شان وی مختلف بودند عدهٔ بالحاد و زندقہ نسبت میکردند گروهی بکرامات و مقامات وی اعتقاد داشتند و در بازار دمشق آشکارا کافر میگفتند اصل نام آن یحیی بن حبش است و شهاب الدّین لقب وی است شیخ اشراق نیز میگفتند و اکثر اوقات شطح نیز ازوی صادر میشد بالآخره در ۵۸۷ھ بعمر یا سی و هشت سالگی وی را جهت خلل عقیده و اعتقاد بحکما منقدمین متهم داشته در حلب علماء محکوم بقتل نمود و بعد از قتل ملقب بمقتول گردید واجدی در مطلع العلوم در صـ۹۲ و صـ۹۳ در سلک حکما و علماء در دو موضع ازوی تذکر نموده و در ترجمهٔ آن که در زمره حکما شمرده میگوید خواهرزاده شیخ شهاب الدّین سهروردیست والله اعلم۔

(فائده) سهرورد شهریست در جانب شمال غربی ایران در ابتدا مسکن کرد بود عاقبت باثر حملہ مغلها خراب شد۔ ۱۲منہ۔

۳ے ذکریا اشارت است بحضرت شیخ المشائخ ابو البرکات بهاؤالدّین ذکریا الملتانی القرشی الاسدی بن وجیہ الدّین بن کمال الدّین علی شاه القرشی ایشان از قبیلہ بنی اسد شاخهٔ از قریش میباشند و ابو محمد نیز کنیت دارد تولد ایشان بگفته صاحب روحانی رابطہ ۵۵۳ھ هجری میباشد برخی شبقدر رمضان ۵۶۶ھ یا ۵۷۸ھ یا ۵۹۵ھ هجری نیز گفته اند جدّ ایشان که صاحب کمالات ظاهر و باطن بودند، از دیار عرب طرف هندوستان آمده در بلدهٔ ملتان سکونت داشتند حضرت شیخ بهاؤالدّین بعمر دوازده سالگی قرآن مجید را بهفت روایت حفظ نموده بودند و هم درین سال والد ماجدش از عالم رحلت نمودند بعد ازین جهة تحصیل علوم طرف خراسان رفتند و مدت هفت سال از مشاهیر علماء آن دیار کسب علوم نمودند سپس عازم بخارا شدند

Marfat.com

واز علماء جیدآن دیار نیز تحصیل نمودند بعد از دورهٔ فراغت عازم حج بیت الله شدند و در دورانیکه در بخارا سکونت پذیر بودند هر روز شصت الی هفتاد نفر در حلقهٔ درس وی حاضر میبودند و از کثرت زهد و تقوی در بخارا بنام فرشته ملقب شده بودند چون وارد حجاز شدند مدت پنج سال در حرمین شریفین و بقولی در مدینه منوره بودند و از شیخ کمال الدین محمد یمنی که دران عصر محدث معروف حجاز بود و پنجاه سال تدریس علم حدیث کرده بود تحصیل علم حدیث نموده سند عالی از شیخ موصوف گرفتند و بعد ازین عازم بیت المقدس شدند و در آن سرزمین که مسیر انبیاء و مزارات و اماکن مقدسه عالم بود سیر و سیاحت نموده طرف بغداد رفتند دران عصر دوران ارشاد و الارشاد حضرت ابو حفص شیخ شهاب الدین السهروردی در بغداد شهرهٔ آفاق گردیده بود از ان جناب بیعت نمود بمدت هفده روز از طرف آن معدن فیض و فتوت ماذون گردیدند و درین مدت قلیل تمام مقامات سلوک راطی کردند بعد ازین حضرت شیخ شهاب الدین واپس ویرا طرف ملتان روانه کردند تا اینکه دران سرزمین در مقام جد امجد خود بدعوت خلق الله مصروف باشند همین بود که در اثناء این سفر در بین بنو و دیره اسماعیل خان در موضع مسماة به بینره در کوهی چله نشستند و این کوه بعد ازین تاریخ بکوه بهاؤالدین معروف شد اما امروز در لسان عوام الناس بکوه بودین شهرت دارد و بعد از اتمام اربعین طرف ملتان رفتند اکابر ملتان از روی حسد بطور کنایه و امتحان کاسهٔ پر از شیر بوی فرستادند مشیر باینکه درین بلده جای گنجائش شما نمیباشد حضرت شیخ گلی را بر سر آن شیر گذاشته واپس برای آن اکابر فرستادند مشعر باین معنی که جای من درین شهر همچون

Marfat.com

کلی بر سر پشیر است آن اشخاص از لطافت و دانائی ایشان در حیرت ماندند و منقاد و مطیع وی شدند در رسالۂ اولیای کرام ستون دین صد ۳۹ نسخۂ پشتو ۳ نفر را در برصغیر هند و پاکستان مقام خاصی تعین نموده :-

(۱) حضرت خواجه معین الدّین اجمیری

(۲) حضرت امام ربّانی

(۳) حضرت ابو محمّد ذکریا ملتانی قدس الله اسرارهم

سیاح معروف جهان ابن بطوطه در سفرنامۂ خود نوشته که من شهرت شیخ بهاؤ الدّین ذکریا ملتانی را در مصر و افریقا شنیده ام سیاح مذکور با حضرت شیخ رکن الدّین نواسۂ حضرت شیخ بهاؤ الدّین در جزیرۂ از جزائرۂ خلیج فارس ملاقات نموده و از زبان شیخ رکن الدّین نقل کرده که جدوی در زمرۂ عساکر حجاج بن یوسف که در فتح سند آمده بودند معیّت داشته و در بلدۂ ملتان سکونت اختیار نموده بودند امّا محمّد قاسم هندو شاهی صاحب تاریخ فرشته و جمالی مؤلف سیر العارفین میگویند که جد ایشان شیخ کمال الدّین علی شاه قریشی از حجاز در خوارزم آمده بودند و از خوارزم طرف ملتان آمدند مرقد منوّر ایشان در بلدۂ ملتان زیارت گاه عام و خاص میباشد وفات ایشان را صاحب تذکرۂ علما د هند در صد ۳۳ و حضرت شیخ عبد الحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار صد ۲۸ هفتم صفر سنه ۶۶۱ هجری تعیّن نموده اند امّا مؤلف روحانی رابطه در صد ۲۶ تاریخ هفتم صفر از جملۂ عاشق صادق متضمن سنه ۶۶۶ هجری قید نموده برخی سنه ۶۶۵ هجری نیز گفته اند و الله اعلم بحقائق الاخبار کلها حضرت شیخ فخر الدّین عراقی مؤلف لمعات و حضرت امیر حسینی مصنّف نزهة الارواح و کنز الرموز خلف ایشان

Marfat.com

حضرت شیخ صدرالدّین عارف و حضرت خواجه فریدالدّین گنج شکر از خلفاء معروف حضرت شیخ بهاؤالدین ذکریا ملتانی بودند جناب امیر حسینی در کتاب کنز الرموز این چند ابیات را در مدح حضرت شیخ بهاؤالدین و خلف ایشان شیخ صدرالدین انشاء نموده بنده راقم الحروف بحواله حضرت مولانا عبدالرحمان جامی از نفحات الانس که در ذیل ترجمهٔ ابومحمد حضرت بهاؤالدین ذکریا آورده اند تبرکا درین مقام تذکر مینمایم۔

بیت

شیخ هفت اقلیم قطب اولیاء — واصل حضرت ندیم کبریا
مفتخر ملت بهاء شرع و دین — جان پاکش منبع صدق و یقین
از وجود او بنزد دوستان — جنت الماوی شده هندوستان
منکه ردا زنیک و از بد تافتم — این سعادت از قبولش یافتم
رخت هستی چون برون بر از میان — که در پروازی همایش زآشیان
آن بلند آوازی عالم پناه — سرور عصر افتخار صدر گاه

صدر دین و دولت آن مقبول حق
نه فلک بر خوان جودش یک طبق

ع حضرت شیخ رکن الدّین ابوالفتح قریشی المعروف برکن الدّین رکن عالم بن شیخ صدرُالدّین بن شیخ الاسلام بهاؤالدین ذکریا قدس الله اسرارهم صاحب صاحب سجادهٔ راستین جد خود حضرت شیخ بهاؤالدّین میباشد مؤلف روحانی رابطه در صفحه ۲۶۲ مینویسد که شیخ رکن الدّین مُرید از حضرت جد خود شیخ بهاؤالدین بودند و خلافت از والد خود حضرت شیخ صدرالدّین داشتند که بنام صدرالدّین

Marfat.com

عارف نیز شہرت داشتہ بودند اما شیخ عبد الحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار صد ۲۳ قول اول را ترجیح داده - نسبت بحضرت شیخ بهاؤ الدّین جد ایشان مینماید فاندفع الاشکال بقول هذا المحدث المحقق مصنّف فتوای صوفیته که ازوی بسیار تذکر مینماید از مریدین ایشان است و حضرت شیخ وجیه الدّین سنامی متوفا سنه ۷۳۸ هجری و حضرت حمید الدّین حاکم و حضرت مخدوم جهانیان از خلفاء ایشان میباشند تولد ایشان در سنه ۶۴۹ ه وفات سنه ۷۳۵ هجری میباشد مرقد منوّر ایشان در بلدهٔ ملتان است بناء روضۂ ایشان از عمارات عالیته دنیا محسوب میشود حضرت شیخ عبد الحق در اخبار الاخیار برخی از مکاتیب و اقوال آن را بیان نموده که انسان را علوم و معارف آن در حیرت میماند - ۱۲ منه -

بمخدوم جهانیان جلالا بسیّد اجمل و بدهن زلالا

سلہ اشارت است بحضرت سیّد جلال الدّین بخاری معروف بمخدوم جهانیان جهان گشت ملقب بسیّد جلال سرخ مکنی بابی الکرم و جلال الدّین نیز لقب آن است و میر جلال الدّین مخدوم جهانیان نیز میگویند اسم محفظ آن حسین است از سادات صحیح النسب و از احفاد سیّد جلال الدّین کبیر بخاری میباشد که سید جلال سرخ و سید جلال الدّین بزرگ نیز مینامند اصل نام آن حسن میباشد کنیّت وی ابو البرکات است بنام میر سرخ بخاری نیز یاد شده اند صاحب رفیقانے رابطه درین قسمت در صد ۲۸۱ تحقیق عمیق مبذول داشته اند از ان کتاب مفصّل حالات وی دیده شود :- حضرت مخدوم جهانیان بن شیخ احمد کبیر بن سیّد جلال الدّین

Marfat.com

حسن المقلب میر سرخ بخاری متولد شب قدر رمضان سنہ ۷۰۷ ہجری میباشد،
ایشان سیاحات بسیار نموده بودند و از چهارده خانواده ماذون بودند علاوه
از شیخ رکن الدین از حضرت شیخ نصیر الدین محمود نیز خلافت داشتند و صحبت
امام عبدالله یافعی را در حرم مکہ مکرمہ نیز یافته بودند کتاب خزانہ جلالی و سراج الهدایه
جامع العلوم از ملفوظات اوست ایشان از کبار اولیاء الله بود و یک لک و هفتاد
و دو هزار و هشتاد و شش نفر از دست ایشان بیعت نموده تائب شده
بودند صاحب روحانی رابطه در صـ ۳۴۲ و صـ ۳۵۴ مینویسد که حضرت مخدوم
جهانیان دو مرتبہ تمام دنیا را سیر نموده بودند و صحبت بسیاری از اولیاء الله
نصیب ایشان گردید بالآخره در سنہ ۷۴۲ ہجری در قصبہ اوچ مقیم شدند که همین
این عبارت در تاریخ فرشته نیز موجود است ---------

------ وفات ایشان در روز چهارشنبه عید قربان سنہ ۷۸۵ ہجری میباشد
بعضی سنہ ۷۸۸ ہجری نیز گفته اند حضرت شیخ عبدالحق محدث دهلوی در اخبار
الاخیار برخی از حالات ایشان بیان کرده اند اما ولادت وی را در شب برات
سنہ ۷۰۷ ہجری قید نموده صاحب روحانی رابطہ بیست و پنجم (۲۵) شوال سنہ ۷۰۷ تعین نموده
والله اعلم بحقائق الاخبار کلها مرقد منور ایشان در مقام اوچ ریاست
بهاولپور طرف جنوب غرب ملتان بفاصلهٔ هفتاد میل راه دور واقع میباشد
و مرقد جد ایشان حضرت سید جلال الدین بزرگ بخاری نیز در آنجا است قدس الله
اسرارهما و هر که غیر ازین در دیگر مکان گمان میبرد غلط فاحش است شاید که از
علم تاریخ معلومات نداشته باشند ۱۲ منه۔

Marfat.com

سے۲ سید احمد مرید و خلیفہ سید جلال الدین بخاری عرف مخدوم جہانیان و پیر حضرت سید بڈھن بہٹرایچی میباشد کہ ترجمہ این دو اکابر محققا کشف نشد ۱۲ منہ۔

بدر ویشی محمدؒ آن پیر گنگوہ؎۲ برکن الدین پورش خلف نیکو

سے۱ در بعضی شجرات حضرات سہروردیہ محمد درویش و در بعضی دیگر درویش محمد ذکر شدہ و محمد قاسم درویش نیز از نظر راقم سیری شدہ بھرصورت ایشان از مشائخ دیار ہند و مرشد حضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی در طریقہ عالیہ سہروردیہ میباشند اما قول ثالث کہ محمد قاسم درویش میباشد در اکثر سلاسل وجود ندارد۔ ۱۲ منہ۔

سے۲ گنگوہ اشارت است بحضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی ترجمہ ایشان و ما بعد آن الی حضرت شیخ عبد الاحد در سلسلہ حضرات چشتیہ ذکر شد۔ ۱۲ منہ۔

بفیض خواجہ آن عبد احد راز بآن شاہ مجددؒ؎۱ عالی پرواز
بسید آدمؒ و حاجی بہادر بشیخ مانوزن اعظم آن بہادرؒ
بمولانا نعیم و شاہ محمدؒ بمولانای صدیقؒ پیرا مجد
بمولانای حافظ چون منیری بمولانا شعیب تور دھیری
بہ پیر ما کہ منسوب سوات است بنجم الدین کہ فیضش چون حیات است
بفیض آن حمید اللہ فاہم بشاہ شاہ رسولؒ و خواجہ ہاشم
بفیض خواجۂ ما سیف الرحمن کہ طبلش مینواز د جام عرفان
ببخشا بلخی زار علیل را گنہگار و سیہ روی خجل را

سلہ مراد حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہ میباشد۔

Marfat.com

ترجمہ ایشان در سلسلہ عالیہ نقشبندیہ ذکر شدہ ۱۲ منہ

سے ۲ سید آدم اشارتست بحضرت سید آدم بنوری قدس اللہ سرہٗ ترجمہ ایشان وما بعد آن الی حضرت مولانا شاہ محمد در ذیل سلسلہ حضرات چشتیہ ذکر شد۔ ۱۲ منہ

سے ۳ مولانای صدیق اشارت است بحضرت مولانا محمد صدیق بنیری ترجمۂ ایشان وما بعد آن الی حضرت شیخ حمید اللہ در تراجم حضرات قادریہ ذکر شدہ۔ ۱۲ منہٗ۔

سے ۴ اشارت است بحضرت مولانا شاہ رسول الطالقانی ترجمۂ ایشان الی حضرت مرشدنا در سلک حضرات نقشبندیہ ذکر شد۔ ۱۲ منہ۔

ضمیمہ

مشتمل برخی از اشعار راقم الحروف اصلح اللہ حالہ و نور بالہ

منجملہ مخمس بر نعت عربی حضرت امام زین العابدین رضی اللہ تعالیٰ عنہ

جان و دل بادا فدایت ای رسول محترم — شافع روز جزا با لطف و احسان و کرم
آرزومند درت گوید بصد حزن و الم — اِنْ نِلْتِ یَا رِیْحَ الصَّبَا یَوْمًا اِلٰی اَرْضِ الْحَرَمِ

بَلِّغْ سَلَامِیْ رَوْضَۃً فِیْھَا النَّبِیُّ الْمُحْتَرَمُ

ای ذات پاکت در جہان مشہور آفاق خدا — ای از ازل در بر ت موزون قبای باصفا
ای نام پاکت احمد و در زبان این گدا — مَنْ وَجْھُہٗ شَمْسُ الضُّحٰی مَنْ خَدُّہٗ بَدْرُ الدُّجٰی

Marfat.com

مِنْ ذَاتِهٖ نُورُ الْهُدٰی مِنْ کَفِّهٖ بَحْرُ الْهِمَمْ

ای عاشقان دارد چنین وصفِ ثنا هر دمت   صل علی گویان تو دارد امید مغفرت

یا من حبیب العٰلمین جانم فدای مقدمت   قُرْاٰنُهٗ بُرْهَانُنَا نَسْخًا لِاَدْیَانٍ مَضَتْ

اِذْ جَاءَنَا اَحْکَامُهٗ کُلَّ الصُّحُفْ صَارَ الْعَدَمْ

عالم همه حیران و زار جویای دین احمدا   ورد زبان عاشقان هر دم ثنایش با صفا

اَفْعَالُنَا مَوْقُوْفَةٌ فِیْ حُبِّ ذَاتِ الْمُجْتَبٰی   اَکْبَادُنَا مَجْرُوْحَةٌ فِیْ سَیْفِ هَجْرِ الْمُصْطَفٰی

طُوْبٰی لِاَهْلِ بَلْدَةٍ فِیْهَا النَّبِیُّ الْمُحْتَشَمْ

ای عاشقان کوی او میگو سلامش هر زمن   وی طالبان خوی او صبری بده ما را ز غم

تا عاشق و مجنون شوم در دشت صحرا و چمن   یٰلَیْتَنِیْ کُنْتُ کَمَنْ یَتَّبِعْ نَبِیًّا عَالِمًا

یَوْمًا وَّ لَیْلًا دَاءِمًا وَارْزُقْ کَذَا لِیْ بِالْکَرَمْ

ثابت قدم در حب او میباش هر صبح و مسا   بعد از خدا برگو سخن در حب ذات مصطفی

تا جنت الماوی روی از فضل و احسان خدا   لِیْ حَسْرَةٌ اِسْمَعْ کَذَا لَمْ اَصِفِ الْمُصْطَفٰی

فِیْ کُلِّ حِیْنٍ قَدْ مَضٰی فِی الْحَالِ مَا یَحْصُلْ بِهِمْ

شرمنده و هم روسیا محتاج درگاه شما   دارد امید مغفرت از سهو و نسیان و خطا

بنگر بحال زار او از راه احسان و عطا   یَا مُصْطَفٰی یَا مُجْتَبٰی اِرْحَمْ عَلٰی عِصْیَانِنَا

مَجْبُوْرَةٌ اَعْمَالُنَا طَمْعًا وَّ ذَنْبًا وَّ الظُّلَمْ

یا شافع روز جزا یا من امام المرسلین   یا قاب قوسین مقام بنگر بحال این حزین

دارد امید مغفرت از درگهت این کمترین   یَا رَحْمَةً لِّلْعٰلَمِیْنَ اَنْتَ شَفِیْعُ الْمُذْنِبِیْنَ

اَکْرِمْ لَنَا یَوْمَ الْحَزِیْنِ فَضْلًا وَّ جُوْدًا وَّ الْکَرَمْ

شاهان بدرگاهت یقین دارند سرها بر زمین   باشد که ما را بگذری زین جرم و اندوه مهین

Marfat.com

لطف و مواساها کنی بر لحی زار حزین — یَا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِیْنَ اَدْرِکْ لِزَیْنِ الْعَابِدِیْن

مَحْبُوْسِ اَیْدِی الظَّالِمِیْنَ فِی مَوْکِبٍ وَّالْمُزْدَحَمْ

مخمّس دیگر بر نعت شمس[1] الدّین تبریزی قدس اللّٰہ سرّہٗ

یا حبیب اللّٰہ طبیب قلب و روح ما توئی — شافع روز جزا از اسفل و اعلیٰ توئی
نصرت از انا فتحنا قرب او ادنیٰ توئی — یا رسول اللّٰہ حبیب خالق یکتا توئی
برگزیدہ ذوالجلال پاک بی ہمتا توئی

سکۂ دینت گرفتہ روم و ترک و شامیات — فتح و نصرت شد نصیب در جہان از بتش جہات
ای خوشا بختی کہ داری در جہان از تحیات — نازنین حضرت حق صدر و بدر کائنات
نور چشم انبیاء چشم و چراغ ما توئی

---

[1] شمس الدّین تبریزی اصل نام آن محمّد و لقبش شمس الدین نام پدرش ملکداد میباشد کہ از کمّل عرفاء عصر خود بودہ باندازہ صحبت گرم و انفاس قویۃ و جذبات عالیۃ داشتہ اند کہ حضرت مولانا جلال الدّین رومی آشفتہ وی گردیدہ دست از درس و تدریس باز داشتہ بود و در صفت وی چنین تحریر فرمودہ اند:۔ المولی الاعز الداعی الی الخیر خلاصۃ الارواح سر المشکوٰۃ والزجاجۃ والمصباح شمس الحق والدین نور اللّٰہ فی الاولین والاخرین در دفات آن اقوال زیادی دیدہ میشود کہ جمیع آن طولی و تفصیلی دارد دیوان شمس کہ معروف بین العرفاء است از گفتار مولانا میباشد کہ از فرط غلبۂ محبت شمس خود را شید ایی آن دانستہ دیوان را بنام شمس انشاء نمودہ - ۱۲ منہ؛

Marfat.com

من چه گویم نعت پاکت ای شه عالی جناب | کرده ایزد وصف ذاتت جا بجا اندر کتاب
مضمون اسری ترا زیبد بآن موزون خطاب | در شب معراج بودی جبرئیل اندر رکاب

پا نهاده بر سر این گنبد خضرا توئی

رهروان اهل معنی در غیابت عاشقند | از سماع نام پاکت نعره گویان حاضرند
خسته و زار و ضعیفانش چو میگویند بند | یا رسول الله تو دانی امتانت عاجزند

عاجزان را رهنما و پیشوای ما توئی

بلخیم بیچاره ام در بحر عصیان غوطه ور | من کجا انشاء نعتت ای شه عالی نظر
زانکه دارند کاملان در اعترافش این خبر | شمس تبریزی چه داند نعت پیغمبر زبر

مصطفی و مجتبی و سید اعلی توئی

مخمس بر قطعه از اشعار حضرت امیر خسرو[1] دهلوی قدس الله سره القوی

طالب عشقم مرا با اهل دنیا کار نیست | سوز عشقم کی تواند آنکه عشقش کار نیست
جاذب جذب التسلیم در جهانم کار نیست | کافر عشقم مسلمانی مرا در کار نیست

هر رگ من تار گشته حاجت زنار نیست

---

[1] امیر خسرو دهلوی از شاعران نامدار و سرآمد متصوفان معرفت شعار جامع علوم ظاهر و باطن بوده، وی سلطان الشعراء و برهان الفضلا است نام شریفش ابوالحسن بن امیر..... سیف الدین محمود از امیر زاده های هزاره بلخ بود در قصبه مومن آباد عرف پتیالی تولد یافته. اشعار آبدارش از چهار هزار زائد اند و مشهور است که نود و نه کتاب در سلک نظم کشیده از آن جمله تغلق نامه و کتاب قران السعدین در بیان داستان ملاقات (جاری است)

در میان از ما و من چیزی نباشد جز حبیب ٭ راه در رسم عاشقان این ست ای مرد نجیب
در گلستان خرد بشنوده ام قول عجیب ٭ از سر بالین من برخیز ای نادان طبیب
درد مند عشق را دارو بجز دیدار نیست

این سخن تکرار مکن از سر کار عشق ٭ گر خدا خواهی برو مستانه در گلزار عشق
ما پلنگان الهیم در سر و پیکار عشق ٭ شاد باش ای دل که فردا بر سر بازار عشق
وعده قتل است گرچه وعده دیدار نیست

درد من عشقم دکارم بجز این کار نیست ٭ درد او درمان نیاید آنکه عشقش کار نیست
منصب عشق است اینجا کار هر بیکار نیست ٭ ما غریبان را تماشای چمن درکار نیست
داغهای سینهٔ ما کمتر از گلزار نیست

(بقیه حاشیه) ناصر الدین بغرا خان حاکم بنگاله با پسرش معز الدین کیقباد بادشاه دهلی است وی نسبت فنا فی الشیخ با مرشد خود مولانا شیخ نظام الدین اولیا قدس الله سره داشت بعد شش ماه از فوت پیر خود بشب جمعه هژدهم شوال هفت صد بیست و پنج (۷۲۵) هجری بجوار رحمت حق پیوست پائین مرشد خود در دهلی مدفون گشت رحمته الله علیه (تذکره علماء هند ص۵۷) شیخ عبدالحق محدث دهلوی در اخبار الاخیار ص۹۹ از سیر الاولیاء نقل کرده میگوید چون امیر خسرو متولد شد در جوار خانه امیر لاچین مجذوبی بود او را در جامهٔ پیچیده بپیش آن مجذوب بردگفت آوردی آن کس را که دو قدم از خاقانی پیش خواهد رفت ازین عبارت معلوم میشود که تولد وی در لاچین شده که ابتدا بنام نمرین شهرت دارد که یکی از ولسوالی های ولایت بغلان افغانستان میباشد آنچه صاحب تذکره علماء هند منسوب الی البلخ نوشته نیز مؤید این قول است زیراکه (جاری است)

Marfat.com

هر کرا دردی نباشد رد بگو اینجا مباش ... منکرین در نعرهٔ ما میکند هر جا تلاش
در تحیر مانده زاهد باز گو اینجا مباش ... ناخدا در کشتی ما گر نباشد گو مباش

ما خدا داریم ما را ناخدا درکار نیست

دلق میپوشند بعضی خود پرستی میکند ... جامه و دستار راه دم درستی میکند
بلخی بیچاره هر جا دل درستی میکند ... خلق میگوید که خسرو بت پرستی میکند

آری آری میکنم با خلق عالم کار نیست

(بقیه حاشیه) لاچین (نهرین) دران وقت از اعمال بلخ محسوب میشد وفات آن در اخبار الاخیار هژدهم ربیع الاخر سنه ۷۲۵ هجری مذکور است حضرت جامی در نفحات الانس در ذیل ترجمه آن مینویسند که لقب وی یمین الدین است پدر وی از امراء قبیله لاچین بوده است که از اتراک نواحی بلخ اند وی بعد از وفات سلطان مبارک شاه خلجی بخدمت و ملازمت شیخ نظام الدین اولیاء پیوست و ریاضات و مجاهدات پیش گرفت که چهل سال صوم دهر داشت انتهی تاریخ وفات آن را حضرت جامی چنین آورده وی در شب جمعه فوت شده است در سنه خمس و عشرین و سبعمائه و مدت عمر وی هفتاد و چهار سال بوده است و در پایان شیخ خودش دفن کرده اند انتهی در بعضی کتب از هزاره بلخ نوشته اند این معنی بعید نیست که از هزاره اهل سنت و جماعت که در لاچین و اکثر مناطق جبالی افغانستان وجود دارد از ان قوم باشد نه از هزاره اهل تشیع و از بعضی کتب ترکی نژاد بودن آن معلوم میشود چنانچه مرحوم ابو الوفا ، ولوالجی در تاریخ قطغن طبق حضرت جامی ترک نوشته اند بهر صورت از منطقه باستانی لاچین بعرف نهرین میباشد اگر در حالت فعلی نهرین دیده شود اکثر مردم آن هزاره اهل سنت و جماعت میباشند بعید نیست که قول تذکره علماء هند و امثال آن

Marfat.com

ایضاً مخمس بر اشعار مذکوره امیر خسرو دهلوی قدس الله سره

بر سر کوه فنا رفتن مراد شوا نیست — شورش جذب و جنون دارم بعالم کار نیست
پیر خسرو را شنودم حاجت گفتار نیست — کافر عشقم مسلمانی مرا در کار نیست
هر رگ من تار گشته حاجت زنار نیست

پیر ارچی و خراسان می برد سوی حبیب — ما مریدان او یا شیم بشنوای مرنجیب
یاد کن این گفته خسرو که میباشد عجیب — از سر بالین من برخیز ای نادان طبیب
دردمند عشق را دارو بجز دیدار نیست

مرشد ادادی نشان ذکته بر کار عشق — بر سرم باریده اندم لاله گلزار عشق
پیر خسرو خوش بمزده برد و دیوار عشق — شاد باش ای دل که فردا بر سر بازار عشق
وعده قتل است گرچه وعده دیدار نیست

ما علیل و دردمندیم حاجت گفتار نیست — رنج و غم از حد فزوده شعر من اشعار نیست
خسروا مکن توجه بر سرم افکار نیست — ما غریبان را تماشای چمن در کار نیست
داغهای سینه ما کمتر از گلزار نیست

زاهدا تا کی تو داری نکته ما را تلاش — گر سر ذوقی نداری دور شو اینجا مباش
گفته خسرو این سخن بهر توای مرد عیاش — ناخدا در کشتی ما گر نباشد گو مباش
ما خدا داریم ما را ناخدا در کار نیست

بعضی میگوید که ما را خود پرستی میکند — یک دل صادق ندیدم که درستی میکند
بلخی بیچاره این جا دل درستی میکند — خلق میگوید که خسرو بت پرستی میکند
آری آری میکنم با خلق عالم کار نیست

Marfat.com

مُسدّس

برباب مرقد حضرت علی هجویری غزنوی عرف داتا گنج ولی قدس الله سرّه

شمع فانوس خرد پروردهٔ خاص خدا
از نور وشش تند درینجا سکهٔ اهل فنا

عاشقان را دادهٔ جذب جنون با صفا
نجم و خورشید سما گوید بهر دم این ندا

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

گشته لاهور از قدومت جنت روی زمین
طوف درگاهت نموده بلخی و محمّد امین[2]

یک دمی بر حال زار این گدایانت ببین
زانکه هستی در دو عالم خاتم ما را نگین

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

---

[1] داتا گنج ولی اصل نام آن علی بن عثمان بن ابی علی هجویری است کنیت وی ابوالحسن است بنام داتا گنج ولی داابوالحسن هجویری جلابی غزنوی نیز یاد شده اند اصل وی از بلده باستانی غزنی از منطقه مسمّاة به هجویر میباشد که اینهم بنام تسلگیر شهرت دارد و جلاب نیز علم محله ایست در غزنی شاید آن موضع از توابع هجویر باشد در طریقت مرید از شیخ ابوالفضل محمّد بن حسن ختلی بود و با شیخ ابوالقاسم عبدالکریم قشیری حضرت ابوسعید ابوالخیر و حضرت شیخ ابوعلی فارمدی و دیگر بزرگان مشایخ و محدثین نیز ملاقات کرده اند کتاب کشف المحجوب که اصلاً بزبان فارسی تألیف نموده از تألیف اوست و دو[2] کتاب دیگر او را که عبارت از یک

(جاری است)

Marfat.com

هر کجا اهلِ فنا دارد ترا عـــزمِ لقا خاکِ لاهور از قدومت گشته ما را طوطیا
کی روم بر درگهت بارِ دگر ای بادشاه بر زبانِ پیر و برنا گشته جاری این ندا
گنج بخش فیض عالم مظهـــر نورِ خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما
من نه تنها میکنم وصف ترا اینجا عیان غوث اعظم گفته روزی در میان عاشقان
با علی عـــزنوی گر بودمی در یک زمان تازه بیعت کردمی از حضرتش ای عارفان
گنج بخش فیض عالم مظهـــر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

(بقیه حاشیه) دیوان اشعار و کتاب منهاج الدین میباشد بسرقت رسیده دیگران بنام خود طبع کرده اند و از خداوند خواسته است که نام سارق دیوان کتاب را از دیوان طلاب درگاه خود پاک گرداند وفات آن در بلدهٔ فاخره لاهور بوده که تا ایندم مرجع عام و خاص خلائق میباشد و شعر حضرت خواجه معین الدین که در صفحهٔ انشاء نموده در لاهور و نواحی آن دیار پنجاب شهرت عام و خاص دارد و تاریخ وفات آنرا سنه ۴۶۷ هجری گفته اند و قول دیگر نزدهم یا بیستم ربیع الثانی سنه ۴۶۵ هجری میباشد این قول اقرب الی التحقیق معلوم میشود۔ ۱۲ منه،

۲ محمدا امین عرف وزیر صاحب نعت خوان دربار عالیه حضرت مرشدنا که اصلاً از قوم لرخوابی از منطقهٔ آلچین قندوز میباشد۔ در سفر لاهور که بنده راقم بیمار و تنها بودم ملازمت و معاطفت خود را دریغ نداشته برای اهتمام حال این بیکاره مصاحب بودند و بعد از معاودت از لاهور که این شعر را انشاء نمودم معیت و پاسبانی ایشان باعث تذکر آن گردید۔ اللّٰهم اوصله الی ما یتمناه ۔ ۱۲ منه،

Marfat.com

ای مبارک از وجودت شورش جذب و جنون یکدمی بنگر بحالم زانکه هستم در زبون
بر سرم بارید اندم شاقه ریب المنون کی شود کاخ تنظلم از سرما سرنگون

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

ای که هستی بر سر جادهٔ عرفان مقیم یک توجه کن بحال خستهٔ زار سقیم
تا شوم چون ماضی بار دیگر مرد سلیم زانکه هستم در تحیّر زین همه رنج عقیم

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

بلخی بیچاره دارد این ندا را آرزو حبذا روز سعادت کی شود مارا نکو
تا خراسان مبارک باز آید پیش رو از وجودت این همه اشکال میجویم بجو

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

بادشاه ملک دینی بر تو زیبد این مقام یک نگاهی کن بحالم تا شود کارم تمام
هم بمضمون فتحنا بر کشایم از کلام فتح و نصرت را مبارک بر همه اهل سلام

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

شهباز اوج قدسی در میان اولیاء کعبهٔ ملک عجم گشتی درین دیر فناء
وصف اوصاف تو دارد بلبلان صبح و مسا پیر اجمیری ترا گفته باین صوت و ندا

گنج بخش فیض عالم مظهر نور خدا
ناقصان را پیر کامل کاملان را رهنما

Marfat.com

شعلہ طور است اینجا قصہ و افسانہ نیست
شورش جذب و جنون لائق بہر بیگانہ نیست

کشف محجوب است اینجا جعد و گیسو نیست
رہ روا این راہ را منظور جاہ و خانہ نیست

گنج بخش فیض عالم مظہر نور خدا
ناقصاں را پیر کامل کاملاں را رہنما

شاد باش ای دل کہ داری نشۂ باد صبا
واصل گنج ولی گشتی درین دار فنا

بلخی بیچارہ میگوید بہر صبح و مسا
استغنا من کل داء اعطنا شربا صفا

گنج بخش فیض عالم مظہر نور خدا
ناقصاں را پیر کامل کاملاں را رہنما

اختتام کتاب

مناجات

بدرگاہ قاضی الحاجات معروف و مشہور بمناجات صبوحی

نکردم بندہ گی یارب ببخشا از کرم مارا
سراسر غرق عصیانم ببخشا از کرم مارا

زشوم نفس امارہ ہمیشہ در بلا ہستم
ندا نم چون کنم یارب ببخشا از کرم مارا

زشر نفس و شیطانم رہا کن راہ خود بنما
مشرف کن با یمانم ببخشا از کرم مارا

نہ از عقبیٰ مرا خوف و نہ از دوزخ حذر باشد
مکدر گشتہ ام زنیسان ببخشا از کرم مارا

Marfat.com

بسلک بندہ گی یارب نباشد ہیچ آثارم
قبولم کن بدرگاہت ببخشا ازکرم مارا

ازین بیحاصلی ہردم ہمیشہ زار مینالم
ندانم عاقبت کارم ببخشا ازکرم مارا

ندارم تحفہ فردا بجز رنجوری و رسوا
تو ستار گناہ ما ببخشا ازکرم مارا

دیگر توفیق میجویم براہ خود رہم بنما
قبول توبہ ام فرما ببخشا ازکرم مارا

عبث کردم خطا کردم ہمہ جور و جفا کردم
ہمیشہ نا روا کردم ببخشا ازکرم مارا

ز رنجوری و رنج دل ہمیشہ در تپان ہستم
شفایم دہ بفضل خود ببخشا ازکرم مارا

ز رنج و درد و غم یارب ندانم رفتہ کارم
سرانجام رہم بخشا ببخشا ازکرم مارا

من غم دیدہ ہجران ہمیشہ ذوق آن دارم
کنی وصلم بمحبوبان ببخشا ازکرم مارا

نداند بلخی رسوا بروز محشر و فردا
ازین اعمال پر غوغا ببخشا ازکرم مارا

Marfat.com

فہرست مضامین

عنوانات کتاب ہٰذا حضرات نقشبندیہ	تعین صفحہ
خطبۂ کتاب	۲
شمۂ از سیرت سرور کائنات علیہ افضل الصلوٰۃ والتسلیمات	۳
برخی از حالات حضرت امیر المؤمنین ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ	۱۵
برخی از حالات حضرت عمر فاروق رضی اللہ تعالیٰ عنہ	۲۸
برخی از حالات حضرت عثمان ذی النورین رضی اللہ تعالیٰ عنہ	۳۱
برخی از حالات حضرت علی کرم اللہ تعالیٰ وجہہ	۳۲
شروع نقشۂ مسلسلات مشایخ سلاسل اربعۃ رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین	۳۶
ترجمہ ابو عبد اللہ حضرت سلمان فارسی رضی اللہ تعالیٰ عنہ	۴۹
ترجمہ حضرت قاسم بن محمد بن ابی بکر صدیق رضی اللہ تعالیٰ عنہم اجمعین	۵۱
ترجمہ ابو عبد اللہ حضرت امام جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ	۵۲
ترجمہ حضرت ابو یزید سلطان العارفین بسطامی قدس اللہ سرہ	۵۴
ترجمہ حضرت ابو الحسن علی بن جعفر الخرقانی قدس اللہ سرہ	۵۹
ترجمہ حضرت خواجہ ابو علی فضل بن محمد الطوسی الفارمدی قدس سرہ	۶۲
ترجمہ حضرت خواجہ ابو یعقوب یوسف الہمدانی قدس اللہ سرہ	۶۸
ترجمہ حضرت خواجہ عبد الخالق غجدوانی قدس اللہ سرہ	۷۲

Marfat.com

تعین صفحہ	عنوانات کتاب ھٰذا حضرات نقشبندیہ
۷۴	ترجمہ حضرت خواجہ عارف ریوگری قدس اللہ سرہٗ
۷۴	ترجمہ حضرت خواجہ محمود انجیر فغنوی قدس اللہ سرہٗ
۷۶	ترجمہ حضرت خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہٗ
۷۸	ترجمہ حضرت خواجہ محمد بابای سماسی قدس اللہ سرہٗ
۷۹	ترجمہ حضرت سید امیر کلال قدس اللہ سرہٗ
۸۰	ترجمہ حضرت خواجہ بہاؤالدین محمد البخاری عرف شاہ نقشبند قدس اللہ سرہٗ العزیز۔
۸۵	ترجمہ حضرت خواجہ علاؤالدین عطار عطر اللہ روحہ
۸۹	ترجمہ حضرت مولانا یعقوب چرخی قدس اللہ سرہٗ
۹۷	ترجمہ حضرت خواجہ عبید اللہ احرار قدس اللہ سرہٗ
۱۰۰	ترجمہ حضرت مولانا محمد زاھد وخشی قدس اللہ سرہٗ
۱۰۱	ترجمہ حضرت مولانا درویش محمد قدس اللہ سرہٗ
۱۰۲	ترجمہ حضرت خواجہ امکنگی قدس اللہ سرہٗ
۱۰۳	ترجمہ حضرت خواجہ باقی باللہ قدس اللہ سرہٗ
۱۰۶	ترجمہ حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی قدس اللہ سرہٗ
۱۱۲	ترجمہ حضرت خواجہ محمد معصوم قدس اللہ سرہٗ
۱۱۵	ترجمہ حضرت خواجہ محمد صبغۃ اللہ قدس اللہ سرہٗ
۱۱۷	ترجمہ حضرت خواجہ محمد اسماعیل قدس اللہ سرہٗ

Marfat.com

تعین صفحہ	عنوانات کتاب هذا حضرات نقشبندیہ
۱۱۸	ترجمہ حضرت حاجی غلام معصوم قدس اللہ سرہ
۱۲۱	ترجمہ حضرت شاہ غلام محمد قدس اللہ سرہ
۱۲۲	ترجمہ حضرت حاجی صفی اللہ قدس اللہ سرہ
۱۲۸	ترجمہ جناب حضرت شہید صاحب قدس اللہ سرہ
۱۳۹	ترجمہ حضرت میانجی صاحب قدس اللہ سرہ
۱۴۴	ترجمہ حضرت صاحب کوهستان قدس اللہ سرہ
۱۵۱	ترجمہ حضرت مولانا صاحب طالقان قدس اللہ سرہ
۱۵۴	ترجمہ حضرت مولانا محمد ہاشم السمنگانی قدس اللہ سرہ
۱۵۹	ترجمہ حضرت مرشدنا آخندزادہ صاحب قدس اللہ سرہ
	عنوانات کتاب هذا مشائخ طریقہ عالیہ قادریہ قدس اللہ اسرارهم
۱۹۵	ترجمہ حضرت علی کرم اللہ وجهہ در مقدمہ کتاب ذکر شد
"	" حضرت حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ
۱۹۷	" حضرت شیخ حبیب عجمی قدس اللہ سرہ
۱۹۸	" حضرت داؤد طائی قدس اللہ سرہ
۱۹۸	" حضرت معروف کرخی قدس اللہ سرہ
۱۹۹	" حضرت عبداللہ سری سقطی قدس اللہ سرہ
۲۰۰	" حضرت شیخ جنید بغدادی قدس اللہ سرہ

Marfat.com

عنوانات کتاب ھذا مشایخ حضرات قادریہ	تعین صفحہ
ترجمہ حضرت شیخ شبلی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۱
ترجمہ حضرت شیخ عبدالعزیز تمیمی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۲
" حضرت شیخ عبدالواحد تمیمی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۲
" حضرت شیخ ابوالفرح طرطوسی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۳
" حضرت شیخ ابوالحسن ھکاری قدس اللہ سرہٗ	۲۰۳
" حضرت ابوسعید مبارک قدس اللہ سرہٗ	۲۰۳
" حضرت غوث الاعظم عبدالقادر جیلانی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۴
" حضرت شاہ دولۃ دریائی گجراتی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۶
" حضرت شاہ منور دھلوی الہ آبادی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۷
" حضرت شاہ عالم دھلویؒ قدس اللہ سرہٗ	۲۰۸
" حضرت شیخ احمد ملتانی قدس اللہ سرہٗ	۲۰۸
" حضرت شیخ جنید پشاوری قدس اللہ سرہٗ	۲۰۸
" حضرت مولانا محمد صدیق بونیری قدس اللہ سرہٗ	۲۰۹
" حضرت مولانا حافظ محمد قدس اللہ سرہٗ	۲۱۰
" حضرت مولانا محمد شعیب توردھیری قدس اللہ سرہٗ	۲۱۰
" حضرت مولانا آخند سوات صاحب قدس اللہ سرہٗ	۲۱۱
" حضرت ھدہ صاحب قدس اللہ سرہٗ	۲۱۲
" حضرت آخندزادہ صاحب تنگاب قدس اللہ سرہٗ ازینجا الی آخر سلسلہ درذیل حضرات نقشبندیہ مفصل ذکر نمودہ شدہ فارجع ھناک۔	۲۱۳

Marfat.com

تعین صفحہ	عنوانات کتاب ھٰذا مشائخ حضرات چشتیہ
۲۱۸	ترجمہ حضرت علی کرم اللہ وجہہٗ در مقدمۂ کتاب ذکر شد۔
۲۱۸	〃 حضرت حسن بصری قدس اللہ سرہٗ در ذیل حضرات قادریہ ذکر شد۔
۲۱۸	〃 حضرت عبدالواحد بن زید قدس اللہ سرہٗ
۲۱۹	〃 حضرت فضیل بن عیاض قدس اللہ سرہٗ
۲۲۱	〃 حضرت ابراھیم بن ادھم قدس اللہ سرہٗ
۲۲۲	〃 حضرت خواجہ حذیفہ مرعشی قدس اللہ سرہٗ
۲۲۳	〃 حضرت شیخ ھبیرہ بصری قدس اللہ سرہٗ
۲۲۳	〃 حضرت شیخ ممشاد دینوری قدس اللہ سرہٗ
۲۲۵	〃 حضرت شیخ ابواسحاق شامی قدس اللہ سرہٗ
۲۲۶	〃 حضرت ابواحمد ابدال قدس اللہ سرہٗ
۲۲۷	〃 حضرت خواجہ محمد چشتی قدس اللہ سرہٗ
۲۲۸	〃 حضرت ابویوسف چشتی قدس اللہ سرہٗ
۲۲۹	〃 حضرت خواجہ مودود چشتی قدس اللہ سرہٗ
۲۳۱	〃 حضرت حاجی شریف زندنی قدس اللہ سرہٗ
۲۳۱	〃 حضرت خواجہ عثمان ھارونی قدس اللہ سرہٗ
۲۳۲	〃 حضرت خواجہ معین الدین اجمیری قدس اللہ سرہٗ
۲۳۴	〃 حضرت خواجہ قطب الدین کاکی قدس اللہ سرہ
۲۳۶	〃 حضرت شیخ فرید الدین گنج شکر قدس اللہ سرہ

Marfat.com

عنوانات کتاب ہٰذا حضرات چشتیہ	تعین صفحہ
ترجمہ حضرت شیخ علی احمد صابر کلیری قدس اللہ سرہٗ	۲۳۷
" حضرت شیخ شمس الدین پانی پتی قدس اللہ سرہٗ	۲۳۹
" حضرت شیخ جلال الدین پانی پتی قدس اللہ سرہٗ	۲۴۰
" حضرت شیخ احمد عبد الحق قدس اللہ سرہٗ	۲۴۰
" حضرت شیخ محمد عارف قدس اللہ سرہٗ	۲۴۱
" حضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی قدس اللہ سرہٗ	۲۴۲
" حضرت شیخ رکن الدین قدس اللہ سرہٗ	۲۴۵
" حضرت شیخ عبد الاحد قدس اللہ سرہ	۲۴۶
" حضرت امام ربانی قدس اللہ سرہٗ ترجمہ ایشان درذیل حضرات نقشبندیہ ذکر شد	۲۴۷
" حضرت سید آدم بنوری قدس اللہ سرہٗ	۲۴۷
" حضرت حاجی بہادر صاحب کوہاٹی قدس اللہ سرہٗ	۲۴۹
" حضرت شیخ مامون شاہ منصوری قدس اللہ سرہٗ	۲۵۰
" حضرت مولانا شیخ محمد نعیم کاموی قدس اللہ سرہٗ	۲۵۱
" حضرت سید محمد سدھومی قدس اللہ سرہٗ	۲۵۱
ازینجا الی حضرت آخند تگاب قدس اللہ سرہٗ در طریقہ عالیہ قادریہ ذکر شد و بعدہ از مولانا شاہ رسول طالقانی الی اخر سلسلہ در نقشبندیہ شریف ذکر شد۔	

★

Marfat.com

تعین صفحہ	عنوانات کتاب ہذا مشایخ طریقہ سہروردیہ قدس اللہ اسرارہم
۲۵۶	حضرت علی کرم اللہ وجہہ در مقدمۂ کتاب ذکر شد۔
۲۵۶	ترجمہ حضرت حسن بصری و شیخ حبیب عجمی و داؤد طائی و معروف کرخی در ذیل حضرات قادریہ ذکر شد۔
۲۵۷	ترجمہ حضرت سری و جنید نیز در ذیل حضرات قادریہ ذکر شد۔
۲۵۷	ترجمہ حضرت شیخ ممشاد دینوری در چشتیہ ذکر شد
۲۵۷	" حضرت ابو العباس احمد دینوری قدس اللہ سرہ
۲۵۸	" حضرت قطب الدین عمر سہروردی قدس اللہ سرہ
۲۵۸	" حضرت ابو النجیب ضیاء الدین عبد القاہر السہروردی قدس اللہ سرہ
۲۵۸	" حضرت ابو حفص شیخ شہاب الدین عمر السہروردی قدس اللہ سرہ
۲۶۰	" حضرت بہاء الدین ذکریا ملتانی قدس اللہ سرہ
۲۶۳	" حضرت شیخ رکن الدین ابو الفتح قریشی قدس اللہ سرہ
۲۶۴	" حضرت مخدوم جہانیاں سید جلال الدین بخاری قدس اللہ سرہ
۲۶۶	" حضرت سید اجمل و سید بدھن و درویش محمد قدس اللہ اسرارہم از حضرت شیخ عبد القدوس گنگوہی الی حضرت شیخ عبد الاحد در سلک حضرات چشتیہ ذکر شد فارجع ہناک
۲۶۶	ترجمہ حضرت امام ربانی در سلک حضرات نقشبندیہ ذکر شد۔
۲۶۷	حضرت سید آدم بنوری ترجمہ آں الی حضرت مولانا شاہ محمد در ذیل حضرات چشتیہ ذکر شد۔

Marfat.com

تعین صفحہ	عنوانات کتاب ھذا حضرات سہروردیہ
۲۶۷	ترجمہ حضرت مولانا محمد صدیق الی حضرت آخند لگاب در ذیل مشایخ قادریہ ذکر شد
۲۶۷	حضرت مولانا شاہ رسول طالقانی ترجمہ آن الی آخر سلسلہ در زمرۂ حضرات نقشبندیہ ذکر شد ۔
۲۶۷	ضمیمہ مشتمل برخی از اشعار راقم الحروف اصلح اللہ حالہ ولوز بالہٗ

مختصری از شرح حال مؤلف عفی عنہٗ

بعد الحمد والصّلوۃ ! مؤلف این رسالہ ابوالاسفار علی محمد البلخی المعروف بملای بلخی کہ ۴۲ سال عمر دارد در غرہ سال ۱۳۲۸ھ ہجری شمسی روز شنبہ کہ مشتمل ثلث اوائل میباشد مطابق بہ ۱۳۷۰ھ ہجری قمری پا بہ عرصۂ وجود گذاشتہ و قرآن مجید را با سطری چند از کتب فارسیہ در قریۂ مسماۃ بہ شیخ تاش تیمور کہ از مضافات بلدۂ فاخرۂ ام البلاد بلخ میباشد قرأت نمودہ و لبعد ازین بچندین سال فاصلہ در عمر پانزدہ سالگی ۶/۹/۱۳۴۳ھ مطابق ۱۳۸۴ھ ہجری قمری شروع بہ تحصیل نمودند !

دورۂ تحصیل ! تخمین بہ نہ سال میرسد و درین مدت اکثر اوقات بنا بر حوادث متعاقبۃ الوقوع بطور شاید و باید سلسلا ھم ادامہ دادہ نتوانستند !

قوم و لقب و کنیت ! در قوم عرب میباشد قرار فرمودہ خود شان کہ از تاریخ ابن اثیر وغیرہ معلومات داشتند وجود اعراب را در سرزمین فاریاب و قطغن و اکثر بلاد افغانستان ثابت میکردند و درین باب رسالۂ علیحدہ نوشتہ ھنوز در بیاض نرسیدہ است !

Marfat.com

شهرت بین الناس در افغانستان و در بعضی مواضع ایران و پاکستان ملای بلخی لقب شعری فقط بلخی میباشد کنیت مکنی بابی الاسفار این اسم را علاوه بر اسفار که از مادهٔ سفر میباشد معنی دیگری دارد قریب تر و آن این است که موصوف الذکر در اواخر مطالعات کتابهای شاذه و نادره اعم از حواشی و شروحات درسی و غیر درسی و دیگر رسائل و اختلافیات و مقابلات و اشعار و کتابهای انساب و اماکن و بلدان و علم تصوف و تاریخ و تراجم وغیره از فنون شتی و علوم مختلفه را شعار و وظیفهٔ خود ساخته اند چنانچه اسفار بمعنی کتاب و اوراق نیز آمده!

بیعت و تصوف: از طرف مرشدنا حضرت آخندزاده صاحب سیف الرحمن قدس الله سره معرف به پیرارچی نموده اند و از طرف ایشان در هر چهار طریقه اجازهٔ خلافت مطلق دارند!

تصانیف: مجموع تصانیف شان که بعض آن هنوز با تمام نرسیده تاکنون بالغ از بیست نسخه خواهد بود فقط هفت هزار نسخ از دیگر رسائل همراه این کتاب تاکنون بطبع رسیده است و دیگر برخی از قطعات اشعار ایشان در ایران در بعضی مجلات و کذا در پاکستان بطور متفرق چاپ شده است.

نوع تصانیف:- عبارت از صرف و نحو و تاریخ و تراجم و تصوف عقائد و اشعار و حل برخی از اختلافیات مسائل وغیره۔

این کتاب و سائر تالیفات آن که تاکنون طبع شده است در ایام تحریر شده که موصوف بامراض مختلفه مبتلا بوده منجمله تکالیف اعصابی مانند کم خوابی و درد های مبهم و عصبانیت و سر درد و ضعفیت های متناوب و بعضی امراض دیگر مانند وجع الفؤاد و سوزاک و ادرار علاوه برین مسافرت و هجرت و عدم مساعد مکان و غلان نیز نعقد دقت بوده موصوف باندازهٔ قلم روان و ترتیب تدوین و تالیف

Marfat.com

راوارد است که در اقران خود ممتاز میباشد ولی آنچه را شرائط تصنیف مقتضی بود مانند فرصت و خلوت و صحت و کاتب و کتاب وغیره قطعاً میسر نبود چنانچه در مواضع مختلف این کتاب ازین قسمت تذکر نموده اند و اکثر اوقات در حالت تحریر از صداع مزمن و دیگر حالات متذکرهٔ فوق خسته شده افسوس میکردند و میگفتند مارا چه بلا شد که درین حوادث و عدم موفقیت تالیف مبتلا شدم حتی اکثر مسودات ما فوق الذکر را بطور بادی النظر ملاحظهٔ ثانی نمودند از همین رو در اول این کتاب متذکر شده فرمودند و ان تجد عیبا فسد الخللا الخ

عبدالمنان عرب از ده بته کنان

امام صاحب قندوز

اسماء و اقدار مبالغ اشخاصیکه در طبع این کتاب سهمیته گرفته اند

نمبر	اشخاص و اماکن	ولایات	کلدار پاکستانی	معادل	روپیه افغانی
۱	حضرت مرشدنا قدس سرهٔ از ارچی	قندوز	۱۰۰۰	معادل	۶۶۶۶/۶۷
۲	قاری حبیب الله از قورچی	فاریاب	۴۰۰۰	"	۲۶۶۶۶/۶۸
۳	سید عبدالقدوس مجروح از کشندی علیا توابع شولگره	بلخ	۱۲۰۰	"	دفعه ۳۰۰۰ افغانی ۸۰۰۰
۴	الحاج داملا بیکنظر غفرادی از کشندی علیا	بلخ	۱۰۰۰	"	۶۶۶۶/۶۷

Marfat.com

نمبر	اشخاص و اماکن	ولایات	کلدار پاکستانی	معادل	روپیہ افغانی
۵	سید عبدالقیوم عرف سید چمن از بای بوغہ شور تگرہ	بلخ	۱۰۰۰	〃	۶۶۶۶ / ۶۷
۶	جناب خلیفہ عبدالعزیز جلالی از اندخوی	فاریاب	۱۰۰۰	〃	۶۶۶۶ / ۶۷
۷	آخند زادہ محمد یوسف چشتی از فلول	بغلان	۱۰۰۰	〃	۶۶۶۶ / ۶۷
۸	الحاج مولوی صاحب عبدالحیٔ زعفرانی از امام صاحب	قندوز	۵۰۰	〃	۳۳۳۳ / ۳۳
۹	صاحب الحق محمد سعید حیدری خلف مرشدنا	قندوز	۵۰۰	〃	۳۳۳۳ / ۳۳
۱۰	ملا اشرف عرف وکیل اخلاص از امام صاحب	قندوز	۵۰۰	〃	۳۳۳۳ / ۳۳
۱۱	داملا محمد عرب عرف معاون از قرہ شیخی شیرین تگاب	فاریاب	۵۰۰	〃	۳۳۳۳ / ۳۳
۱۲	معلم عبدالوہاب ادیشربک درز آب	فاریاب	۳۰۰	〃	۱۹۹۹ / ۹۹
۱۳	داملا اسماعیل از تورت کول شیرین تگاب	فاریاب	۲۰۰	〃	۱۳۳۳ / ۳۳

Marfat.com

روپیه افغانی	[illegible]	[illegible]	ولایات	اشخاص واماکن	نمبر
۳۳/۱۳۳۳	〃	۲۰۰	فاریاب	داملا غوثین از گلسیم باف پشتون کوت	۱۴
۳۳/۱۳۳۳	〃	۲۰۰	فاریاب	داملا نجم الدین از جلگدی المسار	۱۵
۳۳/۱۳۳۳	〃	۲۰۰	قندوز	ملا خان محمد از بازار ارچی	۱۶
۳۳/۱۳۳۳	〃	۲۰۰	سمنگان	قاری شاه وزیر از المه	۱۷
۳۳/۱۳۳۳	〃	۲۰۰	فاریاب	ملا محمد رحیم عرف صوفی از حلقانی درزآب	۱۸
۹۹/۹۹۹	〃	۱۵۰	قندوز	صوفی فیض الله از آلچین	۱۹
۶۶/۶۶۶	〃	۱۰۰	فاریاب	داملا محمد عیسیٰ از حلقانی درزآب	۲۰
۳۳/۳۳۳	〃	۵۰	فاریاب	مخدوم عبدالحی رزپتو درزآب	۲۱

اللّٰهم تقبل صدقاتهم وتجاوز عنهم و وفقهم لما تحب وترضیٰ فی الفعل والعمل والخیرات

آمین ط

Marfat.com

باعث تألیف این کتاب

شخصی از اصدقاء این جانب قاری حبیب الله نام میباشد مذکور از منطقهٔ مسماة به قورچی ولسوالی بلچراغ ولایت فاریاب است که از مدتهای مدید خواهان این امر عظیم بود موصوف حافظ قرآن مجید و عالم خداشناس و سالک در طریقهٔ علیه نقشبندیه و چشتیه بلکه مأذون بخلافت مطلق نیز میباشد که یک تن از خلفاء حضرت مرشدنا میباشد و دیگر شخصی خیرخواه و خیراندیش و مبارز عریف است که از بدء تاریخ منحوس ۷ ثور ۱۳۵۷ش تاکنون دلیرانه سرگرم جهاد است موصوف از تاریخ مذکور الی ۲۴ برج حوت ۱۳۵۷ش در بلده باستانی هرات به نشر دعوت و تبلیغ بطور مخفیانه مصروف بود تا اینکه تاریخ ۲۴ حوت شد و درین روز که روز قیام ملی مردم نجیب و غیور هرات بود همراه مبارزین بر علیه کفر و الحاد دوش بدوش میرزمید و بعد ازین تاریخ الی ۱۲ حمل ۱۳۵۸ش نیز در آن منطقه زیست میکرد و بالآخره در بعض مناطق کوهستانی و در قسمت تولک شریک وجوند رفته همراه علماء و روحانیون در تماس شد و مدت یکسال دران مناطق بسری نموده باز عازم ایران شد مدت چند روز با آمران کمیته های حوزه غرب در قسمت ترتیب و تنسیق جهاد در تماس شده گفتگو نمود تا اینکه همراه مجاهدین شده مدّت زیادی در مناطق مختلف هرات در جهاد خویش ادامه داد و بعد ازین واپس عازم ایران شده. با عده از طلباء

Marfat.com

در روحانیون مسلح شده طرف وطن مألوف خود ولایت فاریاب رفت وازان تاریخ تاکنون در اکثر واغلب مناطق فاریاب گشت وگذار نموده با مجاهدین جان برکف آن منطقه در چندین حملات هم سنگر بوده ودرین روزها که مدت دو سال از جهاد آن در ولایت فاریاب سپری شده جهت بعضی ضروریات وارد پاکستان شده است ۔

اللّٰهُمَّ وفقه لما تحبُّ وترضی فی الفعل والعمل والخیرات

تاریخ طبع اول (۱۰۰۰) جلد سنه ۱۴۰۳ هجری قمری
مطابق ________ سنه ۱۳۶۲ " شمسی

قیمت معادل: ۲۵ شوال | ۱۳ اسد : افغانی
۲۵ کلدار ۱۳۳

طباعت:۔ نورانی کتب خانہ بازار قصّه خوانی پشاور

نواب خان خوشنویس طوفان رقم پشاوری